

HARÎTA-İ KAPUDÂNÂN-I DERYÂ

Osmanlı Kaptanıderyaları (1352-1853)

MEHMED İZZET BEY

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 180

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi : 29

- Kitabın Adı* : HARİTA-İ KAPUDÂNÂN-I DERYÂ
Osmanlı Kaptanıderyaları (1352-1853)
- Müellifi* : Râmizpaşazâde Mehmed İzzet Bey (ö. 1853)
- Özgün Dili* : Osmanlı Türkçesi
- Hazırlayan* : Cemil Sağlam
Milli Savunma Üniv., Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Askerî Sosyoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi
- Editör* : Dr. Göker İnan
- Son Okuma* : Yavuz Kılıç, Yazma Eser Uzmanı
- Arşiv Kayıt* : Ceridehâne Matbaası, İstanbul 1285
- Kapak Görseli* : Barbaros Hayreddin Paşa'yı Kanûnî'nin huzurunda
gösteren bir minyatür
Süleymannâme, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 360a
- Kitap Tasarım* : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 211, Sultanahmet-İst.
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org
- Baskı* : Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş. Cihangir Mh. Güvercin Cd.
No: 3 Baha İş Mrk. A Blok Kat: 3 34310 Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 17 00 Sertifika No: 44452
- Baskı Yeri ve Yılı* : İstanbul 2021
- Baskı Miktarı* : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Mehmed İzzet Bey
Osmanlı Kaptanıderyaları (1352-1853), *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*
1. Tarih, 2. Osmanlı, 3. Denizcilik, 4. Donanma, 5. Kaptanıderyalık
ISBN: 978-975-17-4855-3

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına* aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

HARÎTA-İ
KAPUDÂNÂN-I DERYÂ
OSMANLI KAPTANIDERYALARI (1352-1853)

MEHMED İZZET BEY
(ö. 1853)

Hazırlayan
Cemil Sağlam

Editör
Göker İnan

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, haki-katin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kâhire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecektir değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanların geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
ÖNSÖZ	13
İNCELEME	17
Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ	19
Mehmed İzzet Bey (ö. 1853)	22
Abdullah Râmiz Paşa (ö. 1809) ve Dönemi	23
Kaptanıderyaların Kısa Biyografileri	36
SONUÇ	82
METİN	85
HARÎTA-İ KAPUDÂNÂN-I DERYÂ	87
Baltaoğlu Süleymân Bey	91
Hâs Yûnus	95
Mahmûd Paşa-yı Velî	95
Gedik Ahmed Paşa	96
Mesîh Ahmed Paşa	96
Gediği Sinân Paşa	97
Dâvûd Paşa	97
Hersezkâde Ahmed Paşa	97
Ca'fer Bey	98
Yılan Mustafa Paşa	98
Kemânkeş Ahmed Bey	99
Hayreddîn Paşa	99
Tavîl Mehmed Paşa	100
Sinân Paşa	101
Piyâle Paşa	101
Şehîd Ali Paşa	102
Kılıç Ali Paşa	103
İbrâhîm Paşa	103
Uluç Hasan Paşa	103
Cigalazâde Sinân Paşa	104
Halîl Paşa	104
Mustafa Paşa	105

Mehmed Dervîş Paşa	105
Ca'fer Paşa	105
Hâfız Ahmed Paşa	105
Halîl Paşa	106
Öküz Mehmed Paşa	107
Çelebi Ali Paşa	107
Kara Dâvûd Paşa	108
Defterdâr Mustafa Paşa	108
Receb Paşa	109
Hasan Paşa	109
Canbolatzâde Mustafa Paşa	109
Ca'fer Paşa	110
Deli Hüseyin Paşa	110
Mustafa Paşa	111
Mustafa Paşa	111
Siyâvuş Paşa	112
Uzun Piyâle Paşa	112
Ebûbekir Paşa	113
Yûsuf Paşa	113
Mûsâ Paşa	114
Mûsâ Paşa	114
Fazlî Paşa	114
Ammarzâde Mehmed Paşa	114
Voynuk Ahmed Paşa	115
Bıyıklı Mustafa Paşa	115
Mehmed Paşa	115
Ali Paşa	116
Dervîş Mehmed Paşa	116
Mehmed Paşa	117
Dev Murâd Paşa	117
Dellâk Mustafa Paşa	118
Mustafa Paşa	118
Mustafa Paşa	119
Ken'ân Paşa	119

Seydî Ahmed Paşa	119
Topal Mehmed Paşa	120
Ali Paşa	120
Abdülkâdir Paşa	120
Kara Mustafa Paşa	120
Kaplan Mustafa Paşa	121
Ali Paşa	121
Mehmed Paşa	121
Kara İbrâhîm Paşa	122
Silâhdâr Mustafa Paşa	122
Musâhib Mustafa Paşa	122
Mısırlızâde İbrâhîm Paşa	123
Kalaylı Ahmed Paşa	123
Yûsuf Paşa	124
Amcazâde Hüseyin Paşa	124
Mezemorta Hüseyin Paşa	125
Abdûlfettâh Paşa	126
Aşçı Mehmed Paşa	126
Baltacı Mehmed Paşa	126
Abdurrahmân Paşa	130
Velî Paşa	130
Çorlulu Kethüdâsı İbrâhîm Paşa	130
Mehmed Paşa	131
Hâcî Mehmed Paşa	131
Orsa Poça İbrâhîm Paşa	131
Süleymân Paşa	132
Hoca Süleymân Paşa	132
Cânım Hoca Mehmed Paşa	132
Atlamacı Mustafa Paşa	133
Abdî Paşa	133
Dâmâd Hâfız Ahmed Paşa	133
Şâhîn Mehmed Paşa	134
Murâbıt Süleymân Paşa	134
Silâhdâr Ebûbekir Paşa	134

Laz Ali Paşa	134
Süleymân Paşa	135
Sarı Mustafa Paşa	135
Şehsüvârzâde Mustafa Paşa	135
Topal Osmân Paşazâde Râtıb Ahmed Paşa	135
Soğanyemez Mahmûd Paşa	135
Durak Mehmed Paşa	136
Melek Mehmed Paşa	136
Karabâğlı Süleymân Paşa	136
Abdülkerîm Paşa	137
Mirâhur Mustafa Paşa	137
Hasan Paşa	137
Vezîr Kethüdâsı Mehmed Paşa	138
Sinek Mustafa Paşa	138
Ağa Mehmed Paşa	138
Ağa Hüseyin Hüsnî Paşa	138
Tosun Paşa	138
Süleymân Paşazâde Mehmed Paşa	139
Eğribozlu İbrâhîm Paşa	139
Hüsâmeddîn Paşa	139
Ca'fer Paşa	139
Cezâyirli Gâzî Hasan Paşa	139
Giritli Hüseyin Paşa	140
Küçük Hüseyin Paşa	140
Mehmed Kadri Paşa	140
Bostâncıbaşı Hâfız İsmâ'îl Paşa	141
Bostâncıbaşı Hâcî Mehmed Paşa	141
Hâcî Sâlih Paşa	141
Seyd[i] Ali Paşa	142
Seyyid Abdullâh Râmiz Paşa	142
Sûret-i Mektûb-ı Evvel-i Müşârün-İleyh	148
Çarkacı Ali Paşa	183
Hâfız Ali Paşa	183
Küçük Hüseyin Paşa Merhûmun Kethüdâsı Kara Mehmed Paşa	184

Mehmed Hüsrev Paşa	184
İçelli Ahmed Paşa	185
Hasan Paşa	186
Deli Abdullâh Paşa	186
Nasûhzâde Ali Paşa	187
Topçubaşı Kara Mehmed Paşa	187
İzzet Mehmed Paşa	188
Papuççu Ahmed Paşa	189
Halîl Rifat Paşa	189
Çengeloğlu Tâhir Paşa	190
Firârî Ahmed Fevzî Paşa	191
Sa'îd Paşa	192
KAYNAKÇA	195
DENİZ TERİMLERİ LÜGATÇESİ	201
DİZİN	203
EKLER	213

ÖNSÖZ

Bir kara gücü olarak görülüp araştırmalarda da bu yönüne dikkat çekilmesi, Osmanlı askerî gücünün deniz ayağını oluşturan bahriyenin uzun yıllar ihmal edilmesine neden olmuştur. Bu ihmal neticesindedir ki Osmanlı askeri denilince akla at üstündeki akıncılar gelirken denizlerdeki gözü pek levendler hep arka planda kalmıştır. Türk tarihçiliğinde son yıllarda meydana gelen alternatif arayışlar denizcilik araştırmalarının da artmasına vesile olmuştur. Latinizasyon ve incelemesini yaptığımız *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* da bu araştırmalara küçük bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Eser, Osmanlı resmî tarih yazımında kendine “Fîrârî” olarak yer bulan Kaptanıderya Abdullah Râmiz Paşa’nın oğlu Mehmed İzzet Bey tarafından, bahriye teşkilatımızın modern bir şekil almaya başladığı ve köklü geleneksel kurumların lağvedildiği bir devrin arifesinde kaleme alınmıştır. Bahriyede görev yapmış kaptanıderyaların hayatlarını biyografik bir üslupla ve devrin önemli olaylarını da ihtiva eder bir şekilde yansıtan metin, bu yönüyle Osmanlı denizcilik ve -özellikle Abdullah Râmiz Paşa’nın anlatıldığı bölüm- siyasi tarih araştırmaları için önemli bir kaynaktır. Modernleşme hareketlerinin, devletin yerleşik yapısıyla girdiği mücadeleden yenik ayrıldığı XIX. asrın ilk yıllarına, devrin yenilikçi hizibinin önemli figürlerinden Râmiz Paşa’nın mektupları vasıtasıyla onun gözünden bakmamızı sağlayan eserde aynı zamanda paşaya iade-i itibar amacı güdülmüştür. Bu yüzden Abdullah Râmiz Paşa’nın anlatıldığı bölümde taraflı bir bakışın izleri karşımıza çıkmaktadır. Kitabın 90 sayfa tutan Râmiz Paşa kısmı haricindeki 130 sayfa ise diğer Osmanlı kaptanıderyalarının hayat hikâyelerini içermektedir. Kimisinin ayrıntılı, kimisinin de birkaç cümle ile aktarıldığı bu kısım, kaptanıderyalar merkezli genel bir Osmanlı tarihi olarak da değerlendirilebilir.

Matbu bir eser olması hasebiyle basit transkripsiyon kurallarına riayet ederek hazırladığımız eserde bazı meşhur şehir ve kişi isimleri eserin dili itibarıyla değişikliğe uğradığı için dipnotta açıklanmaya çalışılmıştır. Metindeki dizgi kaynaklı hatalar da köşeli parantez içerisine alınarak düzeltilmiştir.

Eserin incelenmesi giriş bölümü altında yer verilen dört alt başlıkta kurgulanmıştır. *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* hakkında ulaşabildiğimiz bilgilerin aktarıldığı ilk başlık arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler odağında yazmaya çalıştığımız Mehmed İzzet Bey'in hayatını içeren bir bölümle devam etmektedir. Kitapta hatırı sayılır bir yer kaplayan ve müellifin babası olması hasebiyle ayrıca bir ilgiyi hak eden Abdullah Râmiz Paşa'nın hayatı ise üçüncü alt başlıkta verilmiştir. İncelemenin en büyük kısmını teşkil eden kitapta geçen kaptanıderyaların biyografileri ise son alt başlıkta verildi. Genel bir hayat hikâyesinden ziyade bahsi geçen devlet adamlarının kaptanıderya oldukları dönemdeki faaliyetlerine yoğunlaşan bu bölümde, eserde aktarılan bilgilerden ziyade bu kişiler hakkında sonradan yapılan araştırmalar esas alınmıştır. İkincil kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmadığı durumlarda ise müellifimiz Mehmed İzzet Bey'e danışılmıştır. Kullanılan kaynaklarda da görülebileceği üzere ülkemiz denizcilik tarihi araştırmalarının duayen ismi Prof. Dr. İdris Bostan'ın ufuk açıcı çalışmaları olmasaydı bu inceleme birçok açıdan çok daha zayıf kalacaktı. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, kaptanıderyaların biyografilerini yazarken sıkça başvurduğumuz bir diğer eser olmuştur. Kaynakların ardından eserin latinize edilmiş metni, eserde geçen denizcilik terimlerinin olduğu bir lügatçe ve son olarak da yer ve kişi adlarına ağırlık verilen bir dizin eklenmiştir.

2016'daki ilk ve tek görüşmemizde merhum Akif Emre'nin çiçeği burnunda bir tarih talebesine Osmanlı Türkçesi metinlerin günümüze kazandırılmasının önemine dair ufuk açıcı sözlerinin hemen ertesi haftasında bir atölye dâhilinde karşıma çıkan *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, o zamandan beri gündemimdeydi. Ancak o seneki uğraşlarım sonunda ortaya çıkan sonuç tatmin edici olmaktan uzaktı. Bu haliyle üç yıl kadar bekledikten sonra nihayet bu ham metni 2020 yılı itibarıyla tekrar ele aldım ve birçok kişinin büyük emekleri sonucunda elinizdeki eser ortaya çıktı.

Bu vesileyle başta Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit ile Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı'ya, metnin üç yıl önceki ilk halinin ortaya çıkmasında büyük emekleri olan Mehmet Sait Karaçorlu'ya, metinde geçen âyet ve hadislerde yardımını esirgemeyen Mehmet Akif Kabukçu'ya, değerlendirme bölümünü okuyup daha anlaşılır bir hale gelmesine yardımcı olan Burak Manav ve Şeyda Düzgören'e, metindeki hatalarımı bulup düzelten Yavuz Kılıç'a, yönlendirmeleri ve neşir sürecindeki destekleri için değerli büyüğüm Uğur Öztürk ve İsmet İpek'e, eserin her sayfasında büyük bir emeği olan editörüm Dr. Göker İnan'a teşekkürü borç bilirim.

Tüm gayretlerimize rağmen eserde gözden kaçmış tarafımızdan kaynaklı kusurların görülmesi muhtemeldir. Bu hatalar için değerli okuyucuların hoşgörüsüne sığınıyorum.

Cemil Sağlam
Üsküdar 2021

İNCELEME

Akdeniz'in doğusu ve buradaki devletler, Avrupa merkezci tarih anlayışın etkisiyle ihmal edilegelmiş ve Akdeniz'in tarih boyunca Batılı devletlerce domine edildiği düşüncesi yerleşmiştir. Bu tek taraflı bakış, Akdeniz'de XVI. asırdan sonra önemli bir güç haline gelen Osmanlı'nın da Akdeniz kültürü üstündeki etkilerinin büyük oranda görmezden gelinmesine neden olmuştur. Halbuki Akdeniz'deki hakimiyeti boyunca Osmanlı, bölgeyi sadece siyaseten değil, sosyal ve ticari açıdan da şekillendirip düzenleyen bir mekanizma işletmiştir. Yani Osmanlı'nın Akdeniz'deki varlığı, kendi koyduğu kuralları işleterek düzen sağlayacak kadar kök salmıştır. Osmanlı denizcilik tarihinin öncü isimlerinden İdris Bostan, bunu "Osmanlı Akdenizi" adı altında kavramsallaştırmıştır.¹ II. Murad ile padişah unvanlarına eklenen "*Sultânü'l-berri ve'l-bahr*" ifadesi de Osmanlı padişahlarının hakimiyet sahalarını sadece karalarla sınırlamadıklarını aynı zamanda denizleri de devlet sınırlarına dahil eden bir anlayışa sahip olduklarının bir göstergesidir.

Osmanlı'nın denizlerdeki rekabetinde ana gücü, bahriye teşkilatı içerisinde vücuda getirdiği donanmasıdır. Ancak bu simetrik kuvvetin yanında Osmanlı, korsanların asimetrik gücünden de yararlanmıştır. Batı literatürüne haydutlukla "*pirate*" eş tutularak yerleşmişse de aslında korsanlık "*corsaro*", siyasi bir gücün denetiminde ve belirli kurallar dahilinde yapılan yasal bir faaliyettir.² Bu dönemde Osmanlı, Kuzey Afrika kıyılarında üslenmiş Müslüman korsanların hamiliğini yaparken Batılı hasımları Rodos ve Malta'da üslenmiş Hristiyan tarikatlara mensup korsanların destekçisi olmuştur. Yani Akdeniz'deki korsanlığın siyasi-ekonomik yönünün yanında dinî bir boyutu da vardır. Devletler seviyesinde de süren bu dinî mücadele, siyasi kazanımlar söz konusu olduğunda *kâfirle ittifak* yapılmasının önüne geçmemiştir.³ Hasılı, o dönemde Akdeniz'de devletler ve kültürler

1 İdris Bostan, *Osmanlı Akdenizi*, Deniz Tarihi 5 (Fatih, İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 11.

2 Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700* (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 424.

3 Christine Isom-Verhaaren, *Kâfirle İttifak: 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015).

arasında Andrew Hess'in iddia ettiğinin aksine demir bir perde yoktur.⁴ Nitekim Osmanlı, XVI. yüzyılda Fransa ile kurduğu ittifak ve çeşitli yıllarda irili ufaklı birçok devlete verdiği ahitnâmelerle Akdeniz'de karşısında birleşik bir Avrupa gücü oluşmasını engellemeyi başarmıştır.

Siyasi ilişkiler bir yana, devrin denizcilik terminolojisine baktığımızda da rakip kültürler arasındaki etkileşimi rahatlıkla görebilmekteyiz. Türkçede yer edinen birçok denizcilik teriminin İtalyanca kökenli olması, Osmanlı'nın Akdeniz'deki ezeli rakibi Venedik'le olan kültür alışverişinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Etimolojik olarak ihtilaf bulunsa da "tersâne" kelimesinin "*dârü's-sınâ'a*"nın İspanyolca'daki bozulmuş hali olan "*darse-na*"dan geldiği tahmin edilmektedir.⁵ Osmanlı'nın Akdeniz'deki rekabet gücü olan donanması, Yavuz Sultan Selim devri öncesine kadar Gelibolu'da konuşlu tersanede meydana getirilmiştir. Ancak Gelibolu'nun üretim kapasitesi Sultan Selim'in denizlerdeki hakimiyet arzuları için yeterli gelmemiştir. Bu amaçla İstanbul'un fethinden sonra bir müddet liman olarak kullanılan Galata Tersanesi, Kağıthane Deresi'ne kadar genişletilerek devletin hakimiyet iddiasını karşılayacak bir donanmanın inşa edilebileceği ünlü "*Tersâne-i Âmire*" kurulmuştur.⁶ Denizcilik teknolojilerindeki üç dönüşümü de yaşayan Tersâne-i Âmire, bahriye politikaları doğrultusunda kadirga, kalyon ve buharlı gemilere ev sahipliği yapmıştır. Bir inşa merkezi olmasının yanında Tersâne-i Âmire, aynı zamanda lojistik ve idari bir merkezdir. Bahriye teşkilatının kalbi olan bu kurum, sefer vakti sona erdiğinde donanmanın üslenip bakım ihtiyacının giderildiği bir mekandır. Bu hizmeti veren "Tersâne-i Âmire Halkı"nın mevcudu ise XVII. yüzyıl boyunca ortalama bin kişi civarında seyretmiştir.⁷

Tersanedeki bu bürokratik işleyişin tepesinde ise kelime kökeni itibarıyla İtalyanca "*capitán*"dan gelen "*Kapudan Paşa*"lar bulunmuştur.⁸ Do-

4 Andrew C Hess, *Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı İspanyol Mücadelesi*, çev. Özgür Kolçak (İstanbul: Küre Yayınları, 2010), 1-15.

5 İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu yayınları. VII. dizi (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 2.

6 Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, 4.

7 Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, 50.

8 Osmanlı denizcilik terimlerindeki yabancı kökenli kelimelerin yoğunluğunu Akdeniz'deki kültürel etkileşimin önemli bir göstergesidir.

nanmanın başındakiler önceleri sancak beyi konumunda iken 1534'te Barbaros Hayreddin Paşa'nın Cezayir beylerbeyi ilan edilmesiyle beylerbeyi rütbesiyle "*mîrimîrân-ı deryâ*", "*mîrimîrân-ı cezâyir ve kapudan*" olarak adlandırılıp paşa unvanı almışlardır. XVIII. asır itibarıyla da "*kapudân-ı deryâ*" olarak adlandırılmışlardır.⁹ Kapudan Paşa, sefer olmadığı vakitlerde İstanbul'da bulunduğu tersanenin işleyişi, personel işleri ve gemi yapımı gibi meselelerle ilgilenirken; sefer vaktinde ise XVIII. asır itibarıyla kanunlaştığı şekliyle "*başkapudâne*" adlı üç fenerli ve bayraklı kalyonda donanmaya önderlik etmiştir. 1867'de Bahriye Nezâreti'nin kuruluşuyla beraber Kapudan Paşa unvanı da kullanımdan kalkıp donanmada modern bürokratik yapı kurulmuştur.¹⁰

Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ

*Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*¹¹, 1808 yılında birkaç ay kaptanıderyalık yapmış olan Abdullah Râmiz Paşa'nın oğlu Râmizpaşazâde Mehmed İzzet Bey tarafından kaleme alınmıştır. 220 sayfalık bu eseri kabaca, yazıldığı döneme kadar görev yapmış kaptanıderyaların biyografilerini ihtiva eden bir biyografi derlemesi olarak niteleyebiliriz. Her kaptanıderya çoğunlukla bir sayfayı geçmeyecek şekilde aktarılırken önemli görülen bazıları yer yer üç-dört sayfaya varan bölümlerde anlatılmıştır. İstisnalar olmakla beraber bu anlatım klasik bir biyografi formatında yapılmıştır. Mehmed İzzet Bey, kaptanıderyaların görevden önceki hayatlarını, göreve geldiklerindeki faaliyetlerini ve son olarak ölümleriyle ilgili genel bilgileri aktarırken İsveç Kralı Demirbaş Karl'ın Osmanlı'ya sığınmasından Prut Antlaşması'nın metnine kadar birçok detayı da aktarmadan geçmemiştir.

Müellif eserini kaleme alırken giriş bölümünde atıfta bulunduğu Kâtip Çelebi'den çokça yararlanmıştı. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Bey'den başlayıp Sultan Abdülmecid devri kaptanıderyası Said Paşa'ya kadar 137¹²

9 İdris Bostan, "Kapudan Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001) c. 24, 355.

10 Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, t.y.), 316.

11 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* (İstanbul, 1285).

12 Bazı kaptanıderyalar ayrı bir başlıkta verilmeyip ek olarak aktarılmışlardır. Örneğin Hamza Bey, Baltaoğlu Süleyman Bey maddesinin ekinde aktarılmıştır.

kaptanıderyanın hayatını anlatan İzzet Bey, babası Abdullah Râmiz Paşa'ya ayrı bir önem atfedip kitabın 90 sayfalık kısmını (s. 110-200) ona ayırmıştır.¹³ Bu 90 sayfalık bölüm Râmiz Paşa'nın iki mektubuyla ön plana çıkmaktadır. Mektuplardaki anlatımın Râmiz Paşa'nın ağzından yapılması -kendisinin de zikrettiği üzere- bölüme hatırat/seyahatname özelliği katmaktadır. Müellifin Barbaros Hayreddin Paşa'ya dahi iki buçuk sayfalık bir yer ayırdığını da göz önüne alırsak XIX. yüzyıl siyasi ve askeri gelişmelerini ihtiva eden bu 90 sayfalık bölümün değeri daha iyi anlaşılacaktır.

Yakınçağ araştırmaları özelinde bakılacak olursa kitaptaki III. Selim dönemi ve sonrasında görev yapmış kaptanıderyaların anlatıldığı yaklaşık 115 sayfa ayrı bir öneme sahiptir. İzzet Bey'in burada anlattığı kaptanıderyalardan bazılarıyla aynı dönemde yaşamış olması, bu bölümde aktarılan bilgileri daha da ehemmiyetli bir hale getirmektedir. Râmiz Paşa'nın hayatının anlatıldığı 90 sayfalık kısmın ise başlı başına değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu kısım resmi tarih anlatısında hain olarak aktarılan birinin dilinden mektuplar içermekte ve olaylara onun gözünden bakmamızı sağlayacak bilgiler ihtiva etmektedir.

İzzet Bey, babasının muhaliflerinin ortadan kaldırıldığı bir ortamda¹⁴ kaleme aldığı eserinde tek taraflı bir tutum sergilemiş ve tabiri caizse babasına toz kondurmamıştır. Bu açıdan bakıldığında kitabı Râmiz Paşa'ya iade-i itibar aracı olarak düşünebiliriz. Müellif bu amacı doğrultusunda, iddialarını -dönemin uygun şartları da göz önüne alındığında- yeniçeriler ve destekçilerine yüklenerek kolaylıkla temellendirebilmiştir. Babasının eylemlerinin, sonucu ne olursa olsun mevcut şartlar altında yapılması en makul olanları olduğu konusunda ısrarcı olan müellif, bu iddiasını Paşa'nın iltica ettikten sonra da padişahı ve devleti için çalıştığını anlattığı mektupları delil göstererek kanıtlamaya çalışmıştır. Müellif babasını anlattıktan sonra kalan kaptanıderyaları anlatmıştır. Bu bölümde dönemin siyasi olaylarına vâkıf olan İzzet Bey ayrıntılı bilgiler vermiştir.¹⁵ Burada

13 İskender Paşa ve Hadım Süleyman Paşa gibi bazı kaptanıderyalar kitaba alınmamıştır.

14 Eserin sonuna düşülen 5 Receb 1249 tarihi esas alındığında yeniçeriliğin kaldırıldığı Vaka-i Hayriyye (16 Haziran 1826) ile kitabın bitişi arasında yedi yıl beş ay vardır.

15 Örneğin 217. sayfaya Firârî Ahmed Fevzi Paşa'yı anlattığı bölümde onun Mısır'a götürdüğü donanmadaki gemilerin tek tek ismini vermiştir.

kaptanıderyaların sosyal hayatlarından da ayrıntılar aktaran müellif, o dönem hala yaşamakta olduklarından ötürü temkinli davranarak bu devlet adamlarından ölmüş olanlara kıyasla daha güzel sözlerle bahsetmiştir.¹⁶

İzzet Bey'in Takvîm-i Vekâî'de çalışmasının getirdiği edebî yetkinliği cümlelerine de yansımıştır. Eserdeki Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu dikkat çekicidir. Anlatımını güçlendirmek için Arapça ve Farsça iktibaslara da yer verilmiştir. Düz bir anlatımdan ziyade yer yer süslü bir yazımın tercih edildiği kitapta sefine-i vücûd, câme-i hayât ve kantara-i hayât gibi tamlamaların yanında “Keştî-i vücûdu sâhil-i rahmet-i Hakk’a lenger-endâzî-i vâsıl olmuştu.” ve “Keştî-yi hayâtı dûçâr-ı fırtına-i mevt ile gark olmuştur.” gibi cümleler kullanılarak kaptanıderyaların ölümleri denizcilik terimleriyle bezenerek sanatlı ifadelerle aktarılmıştır. Ayrıca beyt, nesir ve mısralar ile de anlatım zenginleştirilmiştir. Konusu itibarıyla kitapta çokça deniz terimi kullanılmıştır. Dönemin siyasi gelişmelerinin de aktarılması dolayısıyla birçok ülke ve devlet adamının isimleri eserde yer almıştır.

Eser Süleymaniye Kütüphanesi Eski kayıt 2401 numaralı Osmanlıca nüshasından birebir karşılaştırmalı olarak transkribe edilmiştir. Kitabı sonlandırırken Mehmed İzzet Bey 5 Receb 1249 / 18 Kasım 1833 tarihini düşmüşse de kitabın kapağında Hicri 1285/1868-69 tarihi yazılıdır. Ancak Halil Rifat Paşa'yı aktardığı bölümde:

“...elli dokuz Muharrem'inde Çengeloğlu Tâhir Paşa-yı âtiyyü'z-zikrin ikinci azlinde sâniyen kapudânlık mesnedine celis olmakla hâlen mehâmm-ı deryâya fermân-fermâdır.”¹⁷ ifadesini kullanarak bu cümleyi yazdığı vakilerde Halil Rifat Paşa'nın ikinci kez kaptanıderya olduğunu belirtmiştir ki bu tarih Şubat-Mart 1843'e denk gelmektedir. Mehmed İzzet Bey'in 1853'teki ölümü ve kitabına aldığı son kaptanıderya olan Said Paşa'yı 1850'deki istifasına kadar yazıp Paşa'nın o esnada istirahatte bulunduğunu belirtmesini de hesaba katacak olursak Mehmed İzzet Bey'in kitaba 1850-53 arası eklemelerde bulunduğu çıkarımını yapabiliriz.

16 İzzet Bey'in bu tutumu özellikle Halil Rifat Paşa, Çengeloğlu Tâhir Paşa ve Said Paşa gibi son dönem kaptanıderyalarında göze çarpmaktadır.

17 Râmîzpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 213.

Mehmed İzzet Bey (ö. 1853)

Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ'nın müellifi olan Mehmed İzzet Bey, Abdullah Râmiz Paşa ile zevcesi Hatice Hanım'ın iki oğlundan biri olarak dünyaya gelmiştir. Doğum yeri ve tarihi hakkında net bir bilgimiz yoktur. Hakkındaki bilgilerimiz sınırlı sayıdaki arşiv belgesine bağlı olduğu için İzzet Bey'in biyografisinde büyük boşluklar bulunmaktadır. Kendisi de kitapta hayatına dair önemli bir bilgi vermemektedir. Râmiz Paşa'nın 1898 sonrasında birkaç yıl Mısır'da bulunduğunu ve İzzet Bey'in 1809'da babasının firarı sonrasında devletten aylık aldığını¹⁸ da göz önünde bulundurursak, 1800-08 arasında bir tarihte -muhtemelen- İstanbul'da doğmuştur. Devletten aldıkları kişi başı 100 kuruşluk maaşla aile geçinen aile fertlerine Râmiz Paşa'nın dostlarının da sahip çıkması ihtimal dahilindedir. Mehmed İzzet Bey, dâmâdi olduğu Şam Valisi Salih Paşa'nın da destekleriyle Mayıs 1823'te Dîvân-ı Hümayûn'da hâcegânlık¹⁹ elde etmiştir.²⁰ Bu görevde ne kadar kaldığını bilmemekteyiz. 1840'ta Mısır'a gittiğini tespit ettiğimiz müellif, dönüşünde Mısır ve Mehmed Ali Paşa hakkında birtakım siyasi bilgiler içeren iki adet layiha sunmuştur.²¹ 24 Nisan 1847 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre İzzet Bey bu tarihte Takvîm-i Vekâyî'de mukabeleci olarak görev yapmaktadır. Gayretlerinden ötürü bir nişanla taltif edildiğini de göz önüne alırsak 1847'den evvel de bir müddet bu görevde bulunduğu sonucuna varabiliriz. Ölümüne değin burada hizmet eden İzzet Bey 1853'te vefat etmiştir.²²

Daha önce de izah edildiği üzere, Mehmed İzzet Bey'in bu eseri kaleme almasındaki en büyük motivasyonu, hiç şüphe yok ki babasının lekeli ismini temize çıkarma arzusudur. Bu amaçla eserin yarıya yakın kısmını babasına ayırmıştır. Yani *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* demek bir yönüyle Râmiz Paşa'nın biyografisi de demektir. Bu yüzden eserde hatırı sayılır bir yer kaplayan Kaptanıderya Abdullah Râmiz Paşa'nın hayatı ana hatlarıyla aktarılmadan kitabın yazılış maksadının tam olarak anlaşılamayacağı kanaatindeyiz.

18 BOA, C.DH. 66/3288.

19 Osmanlı devlet teşkilâtında yazı işleri dairelerindeki şeflere verilen isim.

20 BOA, HAT 652/31864.

21 BOA, Y.EE. 91/1.

22 BOA, A.MKT.NZD. 93/93.

Abdullah Râmiz Paşa (ö. 1809) ve Dönemi

Abdullah Râmiz Paşa, Osmanlı Devleti'nce kaybının hemen öncesinde Kırım'da dünyaya gelmiştir. Babası Kırım'ın saygın ulemasından Abdi Veli Paşa'nın oğlu Seyyid Feyzullah Bey'dir. İsimdeki Seyyid ibaresinden ailenin soyunu Hz. Muhammed'e dayandırdığı anlaşılmaktadır. Paşa'nın tam doğum tarihi bilinmemekle beraber 1768 yılını esas alan çalışmalar vardır.²³ Kırım'ın elden çıktığı ve Osmanlı'nın yarımada üstünde dinî otoritesinden başka bir yaptırım gücünün kalmadığı 1774 senesi aile için zorlukların başladığı yıl olmuştur. Arkasındaki Rus desteğiyle Kırım'a egemen olan Şahin Giray, eski düzenden kalan devlet adamlarını tasfiyeye girişmiştir. Bu tasfiye furyasından Seyyid Feyzullah Bey de nasibini almış ve hakkındaki idam kararının ardından çareyi Osmanlı topraklarına sığınmakta bulmuştur. 1775 yılında ailesini de yanına alarak İstanbul'a gelmiştir. Böylece Abdullah Râmiz Paşa çocuk yaşta baba ocağı Kırım'dan ayrılmıştır.

Feyzullah Bey İstanbul'a geldiğinde ulemadan olması ve muhaceretinden ötürü zor bir durumda olduğu için Filibe'de kadılıkla görevlendirilmiştir. İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra ise vefat etmiştir. Öldüğünde oğulları Mehmed Bey 15, Derviş Bey 12 ve Râmiz Bey ise 9 yaşındadır. Babalarını erken yaşta kaybetmelerinin ardından kardeşleri Feyzullah Bey'in dostu Tevfik Molla himaye etmiş ve onları bir medreseye yerleştirmiştir. Kardeşlerden Mehmed Bey bu medresede eğitim görüp Mısır'a giderken Derviş Bey eğitimi esnasında vebadan vefat etmiştir. Râmiz Bey ise bu medresedeki 8 yıllık başarılı eğitiminin ardından girdiği imtihan neticesinde müderris olmuştur.

Müderris olduktan sonra paşanın ilk görev yeri Kudüs olmuştur. Naiplik göreviyle gittiği bu şehirde, Kâdirî Şeyhi Ebüssuûd Efendi'yle tanışmış ve ona olan muhabbeti dolayısıyla görevinden ayrılıp iki sene müddetince onun hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra Ebüssuûd Efendi'nin kendisine "Râmiz senin Rûm'da feyz ve lüzûmun var, var Allâh selâmet vere."

23 İsmail Avcı, "Kırımlı Abdullah Râmiz Paşa ve Divançesi", *Turkish Studies (Elektronik)* 9, sy 3 (2014): 171.

demesi üzerine Kudüs'ten ayrılıp tekrar İstanbul'a dönmüştür.²⁴ İstanbul'a dönüşünde Mahmud Paşa Mahkemesi'nde naiplikle görevlendirilmiş ve bu görevi yaklaşık bir yıl boyunca ifa etmiştir.

Bu yıllarda Avrupa'nın batısında çok büyük siyasi ve sosyal gelişmeler yaşanmaktadır. Devrim Fransası'nın iç çekişmeleri dış siyasetini de etkilemiş ve Fransız yönetimi nezdinde içeride güçlü bir yönetim kurmanın dışarıda önemli askeri zaferler elde etmekten geçtiği anlayışı hâkim olmuştur. Osmanlı tarafından iyi bir şekilde korunamayan Mısır, bu dönemde Fransa için makul bir hedef haline gelmiştir. Mısır'ın Büyük Britanya'nın sömürge yolları üzerinde olması burayı ele geçirdiği takdirde Fransa'nın elini rakibi karşısında çok güçlendirecekti. Bunun bilincinde olan Napolyon, durumdan istifade 1 Temmuz 1798'de İskenderiye'ye çıkarak Mısır'ın işgaline başlamıştır.

Abdullah Râmiz Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu sırada vuku bulan bu hadise, Osmanlı Devleti için bir musibet olmasına karşın Paşa ve dâhil olduğu yenilik taraftarı grup için rüştlarini ispatlamada bir fırsat olmuştur. Nitekim Napolyon'un Akka önlerinde durdurulması, yeni teşkil edilmiş Nizam-ı Cedid askerlerinin elinden olmuştur. İşgal sonrası Mısır ordusuna kadı olarak tayin edilen Paşa, Meclis-i Şûrâ'da sunduğu fikirlerle devlet ricalinin gözüne girmeyi başarmış ve böylelikle küçük rûznâmçeciliğe atanmıştır.²⁵ Paşa'nın bu şekilde mülkiyeye geçişi siyasi kariyerinde bir dönüm noktası olmuştur. Râmiz Paşa, Fransız işgalinin sona erdirilmesinin ardından tahrirat için bir müddet Mısır'da kalmıştır. Ancak Osmanlı ve İngiliz ordularının çekilmesinin ardından bölgede isyanlar başlamıştır. İşgal sonrasında yerel güçlerle Osmanlı yönetimi arasında olan bu çekişmeler Mısır Defterdarı Recai Efendi'nin idamına kadar varmış, bu esnada Paşa gizlenerek hayatta kalmayı başaramamıştır.

Mısır'da meydana gelen isyanlardan kurtulduktan sonra İstanbul'a dönen Paşa, III. Selim'in Sır Kâtibi Ahmed Efendi'nin yardımıyla baş muhasebecilikle görevlendirilmiştir. Bu görevine ek olarak "fenn-i hey'et ve hende-

24 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 114.

25 Mehmet Ali Beyhan, "Râmiz Abdullah Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007) c. 34, 451.

sedeki kemâlîne binâ'en" Humbarahâne ve Hendesehâne'nin yönetimine atanmıştır.²⁶

Paşanın bu kurumlarda görevlendirilmesine sebep olacak kadar fen bilgisine sahip olması onu medrese eğitiminin bozulduğu bir devirde medreseden çıkmış açık görüşlü ve donanımlı biri olarak ilginç bir örnek yapmaktadır. Abdullah Râmiz Paşa, bu görev yerlerindeki ıslahat çalışmalarına da öncülük etmiştir. Padişah fermanıyla bu kurumların nizamnamelerini hazırlamış,²⁷ Şânizâde ve Edhem Efendilere tercüme ettirilmiş mühendislikle ilgili risalelerin birer nüshasını da tashih ettirerek kütüphanelere ekletmiştir.²⁸

Râmiz Paşa'nın talihinin yaver gittiği bu dönemde Osmanlı dış politikada hiç de iyi bir durumda değildir. Napolyon liderliğindeki Fransa'nın artan tehditleri üzerine Çarlık Rusyası yükselen bu milliyetçi tehlikeye karşı güney cephesini -bir süreliğine de olsa- güvene alabilmek için can düşmanı Osmanlı ile olan tarihi husumetini bir kenara bırakmış ve uzlaşmaya çalışmıştır.²⁹ Ancak Mısır'dan atılan ve Austerlitz sonrası tekrar güçlenen Fransa'nın gücü karşısında tutunulamayacağını düşünen Osmanlı, dış siyasetinin yönünü tekrar Fransa'ya çevirmiştir. Bu dış politika değişikliği Osmanlı-Rus yakınlaşmasını durduran bir belirsizlik havası yaratmıştır. Bu belirsizliğe son veren ise harp ilan etmeksizin Turla'yı geçip Osmanlı topraklarına giren Rusya olmuştur. 18 Ekim 1806 da gerçekleşen bu hadise ile kadim düşmanlar tekrar amansız bir savaşa girmişlerdir.³⁰ Osmanlı siyaseti ve ordusu savaşa öylesine hazırlıksız yakalanmıştır ki III. Selim bu olay karşısında "Benim Vezirim, Boğdan beyinin şukkası nasıl şeydir? Gördüğüm gibi azîm muhtarib oldum. Hasbunallah bu nasıl iştir. Sâhi midir? Üzerimize ilân-ı harb mi etmiş? Yoksa Eflâk ve Boğdan'a muhafaza ve iâne sûretiyle asker mi idhal edecek?" diyecek kadar şaşkınlığını gizleyememiştir.³¹

26 BOA, TS.MA.e 639/35/1.

27 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 115.

28 BOA, TS.MA.e 639/35/2.

29 İbrahim Köremeli, "Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)", içinde *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 267.

30 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Nizam-i Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789 - 1856)*, c. 5 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), 51.

31 Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5:51.

Rusların bu ani saldırısı sonrası Osmanlı ordusu da toplanmaya ve cephelelere sevk edilmeye başlanmıştır. Râmiz Paşa, savaşın Rumeli cephesinde görevli olarak mahiyetindekilerle beraber orduya katılmıştır. Şumnu'ya vardığı vakit ise İstanbul'dan hiç beklenilmeyen bir haber gelmiştir. Rusların savaşın başlangıcından beri aldıkları üst üste galibiyetler, payitahtta Nizam-ı Cedîd muhaliflerinin eline büyük bir koz vererek ıslahatlara karşı daha da açıktan muhalefet etmelerine olanak sağlamıştır. Rusların boğazları abluka altına almasıyla başkentte kıtlık tehlikesi baş gösterince muhalifler bu fırsattan yararlanmış ve III. Selim'i tahttan indiren olaylar silsilesini başlatmışlardır. III. Selim'i indirince yerine muhafazakâr eğilimli olan ve kendi isteklerini kabul edeceğini düşündükleri IV. Mustafa'yı geçirmişlerdir. Tarihe Kabakçı İsyanı olarak geçen bu hadise sonucu sadece III. Selim'in değil, kendi taraftarı devlet adamları ve isyancılara karşı kullanma basiretini gösteremediği Nizam-ı Cedîd askerlerinin de sonu olmuştur.³² Bu beklenmeyen gelişme karşısında Râmiz Paşa ve dâhil olduğu ıslahatçı kesimin devlet nezdindeki itibar ve nüfuzlarının tehlikeye girmesi sürpriz olmamıştır. Böylece bu taht değişikliğinin ardından Paşa, çavuşluk rütbesiyle Kavala'ya sürülmüştür.

Paşa'nın mağdur olduğu bu sürgün, ıslahat taraftarı diğer devlet görevlilerinin de başına gelmiş ve her biri merkezden uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Râmiz Paşa da dâhil olmak üzere önceki devrin sabık yöneticileri Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa çevresinde toplanmıştır. Râmiz Paşa'nın yolunun Rusçuk'a düşmesi Mustafa Paşa'nın orduda görevli adamı Köse Kethüda Ahmed Efendi sayesinde olmuştur.³³ Rusçuk'ta kısa sürede Alemdar Mustafa Paşa ile ilişkisini geliştiren Paşa, aralarında Mustafa Refik ve Ahmed Behiç Efendilerin de bulunduğu III. Selim taraftarı devlet adamları ile onu tekrar tahta geçirme konusunda anlaşmıştır. Böylelikle hem eski itibarlarını yeniden kazanacaklarını hem de başlayacak olan ıslahatlar sayesinde devam eden savaşın Osmanlı'nın lehine sonuçlanacağı hayalleriyle İstanbul'a yürümüşlerdir.

32 Kemal Beydilli, "Kabakçı İsyanı", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001) c. 24, 8.

33 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 116.

Görünüşte yeni padişah IV. Mustafa'yı yeniçeri zorbalarının elinden kurtarmak hedefiyle yola çıkan ihtilal grubu, İstanbul'a geldiğinde III. Selim'i tahta çıkarmak için saray kapılarına dayanmış ancak içeri girdiklerinde sabık padişahın cesediyle karşılaşmışlardır. Bu durum üzerine mevcut padişahın kardeşiyle yetinmek zorunda kalan ihtilalciler, II. Mahmud'u tahta çıkarmışlardır. Genç padişah ise hayatını ve iktidarını borçlu olduğu Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrazamı yapmak zorunda kalmıştır. Mustafa Paşa'nın devletin hâkimi konumuna geldiği bu noktada Râmiz Paşa'nın da önü açılmıştır. Paşa evvela Silistre'ye vali olarak görevlendirilmiştir. Ancak Mustafa Paşa, devlet adabından yoksun oluşu sebebiyle yanında devlet işlerinden anlayan birini bulundurmak istemiş ve Silistre valiliğinden sekiz gün sonra Râmiz Paşa Seydi Ali Paşa'nın yerine kaptanıderyalığa getirilmiştir.³⁴

Abdullah Râmiz Paşa'nın kısa süren kaptanıderyalığında meydana gelen mühim meselelerden biri Sened-i İttifak'tır. Alemdar Mustafa Paşa'nın ısrarcı olduğu bu metnin hazırlanmasında ve akdinde Râmiz Paşa'nın etkisi büyüktür. Merkezî hükümetle ayanların karşılıklı otoritelerini tanıyarak merkez-taşra çatışmasına son verebileceğini düşünen Mustafa Paşa, bu amaçla valileri ve önemli ayanları başkentteki “meşveret-i âhmed” adı altındaki toplantıya çağırmıştır. Bu çağrıya Arnavutluk'un ünlü ayanlarından Tepedelenli Ali Paşa ve Bulgaristan ayanı uymamıştır.³⁵ Ancak ayanların çoğunluğu maiyetleriyle beraber İstanbul'da arz-ı endam etmiş ve yeniçeriler, otoritelerinin ayaklar altına alındığı bu ortamda ses çıkaramamışlardır. Hatta ayanlar bu güçlü durumda yeniçeriliği kaldırmayı bile düşünmüşlerdir. Fakat bazı devlet ricalinin çekinmesi üzerine bu fikirden vazgeçilmiş bunun yerine kapıkulu ocaklarının sekizincisi olarak Sekban-ı Cedid kurulmuştur.³⁶ Başkentteki bu toplantıdan Sened-i İttifak ortaya çıkmıştır. Ancak II. Mahmud'un, iktidarını sınırlandıran bu antlaşmayı imzalaması ileride antlaşmayı yaptıranlardan intikam almasına gidecek yolu da hazırlamıştır.

34 BOA, HAT 283/16917/E.

35 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 37.

36 Ortaylı, *En Uzun Yüzyılı*, 37.

Râmiz Paşa merkezde bulunduğu bu dönemde İstanbul'un asayişiyile bizzat ilgilenmiştir. Başbozuk yeniçerilerin üstüne giden Paşa, bunların yanında bastığı bekâr odaları ile kalyoncu neferlerini de yola getirmeye çalışmış, bu amaçla meşhur kalyoncu liderlerinden Kahvecioğlu Mustafa Kaptan'ı idam ettirmiştir. Râmiz Paşa ayrıca yeniçerilere karşı bir askerî güç meydana getirilmesine de çabalamıştır. Bunun için tersanede Donanma-yı Hümayûn cenkçisi, Levent ve Üsküdar'da Sekbân-ı Cedid adı altında askerî birlikler teşkil edilmiştir.³⁷ Sekban-ı Cedid askerleri, ayanların kendi kapı kullarından gönderdikleri neferlerle oluşturulmuş bir kuvvetti.³⁸ Bu neferler aracılığıyla ayanlar hem merkezdeki nüfuzlarını arttırmış hem de kapı halklarının bir kısmını devlet askeri yaparak bunların maddi külfetlerinden de kurtulmuşlardır.³⁹ Ancak gerek Abdullah Râmiz Paşa'nın bu faaliyetleri gerek Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın sekbanların sayısını ve nüfuzunu arttırma çabaları, başta yeniçeriler olmak üzere eski devrin büyük çıkar sahiplerinin tepkisini çekmiş ve başkentte isyana neden olmuştur.

15 Kasım 1808 gecesi Alemdar Mustafa Paşa ve taraftarları, sindirdiklerini düşündükleri yeniçerilerin aniden patlak veren isyanları ile karşılaşmıştır. Hemen saraya gelen Râmiz Paşa burada Sekbân-ı Cedîd Nâzırı Kadı Abdurrahman Paşa ve yanlarındaki sekban askerleriyle beraber sarayı müdafaa etmiştir. Emrindeki donanma da Süleymaniye'de Ağakapısı'nı topa tutmuştur. Bu bombardıman sırasında Süleymaniye Camii de zarar görmüştür. Râmiz Paşa, yeniçerilerin taht değişikliği yapma ihtimalleri karşısında II. Mahmud'un emriyle Kadı Abdurrahman Paşa, Tersane Defterdarı Seyyid Ali Efendi ve İnce Mehmed Bey'le beraber IV. Mustafa'nın boğdurulmasında da yer almıştır.⁴⁰

Râmiz Paşa'nın sarayı müdafaa ettiği bu birkaç gün müddetince yeniçeriler tarafından Bâb-ı Âlî'de kuşatılan Alemdar Mustafa Paşa da konağında direnmiştir. Ancak kendisine yardım ulaştırmada gecikilmesi üzerine Paşa,

37 David Nicolle, *Osmanlı Ordusunda Nizam-ı Cedid 1793-1826*, çev. Özgür Kolçak (İstanbul, 2015), 47.

38 Nicolle, *Nizam-ı Cedid*, 47.

39 Fatih Yeşil, "Nizâm-ı Cedîd'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826" (Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2009), 31.

40 Beyhan, "Râmiz Abdullah Paşa", 452.

konağının mahzenindeki barut fiçılarını ateşleyerek kendini feda edip beraberinde birçok yeniçerinin de ölümüne neden olmuştur. Saraydan çıkıp önce Ayasofya Meydanı'nı asilerden temizlemeye çalışan Râmiz Paşa ardından Bâb-ı Âli'ye gitmiş; fakat Mustafa Paşa'dan bir haber alamayınca tekrar saraya dönmüştür. Alemdar'ın ölüm haberini aldıktan sonra ise gittikçe eriyen kuvvetleriyle direnmenin bir fayda vermeyeceğini anlayan Râmiz Paşa ve çevresindekiler, II. Mahmud'un kendilerini yeniçerilere teslim etmek zorunda kalabileceğini bildiklerinden çareyi kaçmakta bulmuşlardır.

Beraberindekilerle saraydan tersaneye geçen Paşa, burada bindiği bir çektiri ile denize açılmıştır. Yedikule civarında gemileri karaya oturunca arkadan yetişen yeniçerilerin eline düşme tehlikesi geçirmişler de tekrar hareket edip gelen yeniçeri gemisinin de aynı yerde karaya oturmasıyla salimen Küçükçekmece civarında karaya çıkmışlardır.⁴¹ Burada Selim Giray'ın çiftliğine varan kâfile, peşlerinden gelen yeniçerileri, çiftliktekilerin de yardımıyla savuşturmuş ve iki gün müddetince burada ikamet etmişlerdir. Alınan karar neticesinde Rumeli tarafına gidilmesi kararlaştırılınca Abdurrahman Paşa, tarihe II. Edirne Vakası olarak geçen olaylardaki sert tutumundan ötürü Edirne halkını karşısına almış olduğundan gizlice İstanbul'a geri dönmeyi tercih etmiştir. Burada bir derviş kılığında memleketi Alanya'ya gitmek üzere yola çıkmış ise de Konya Mutesellimi Seyyid Ebubekir Ağa tarafından yakalanıp idam edilmiştir.⁴² Râmiz Paşa ve kalanlar ise Rusçuk'a gitmişlerdir. Paşa burada Alemdar Mustafa Paşa sonrası ayanlar arasında oluşan çatışmayı çözmeye çalışmıştır. Kendisi ve yanındakiler hakkında idam kararı verilmiş olması ve bu esnada Alemdar Mustafa Paşa'nın güçlü adamlarından Şumnu Âyanı Bekir Ağa'nın vezirlik elde edip bu kararı infaz için üstlerine gelmesi üzerine Paşa, Rusçuk'tan da ayrılmak zorunda kalmıştır.⁴³ Artık kaçacak yerlerinin kalmadığını anlayan firâîler 27 Şubat 1809'da hayatlarını kurtarmak için o sırada savaşta oldukları ezeli düşmanları Ruslara sığınmak zorunda kalmışlardır.

41 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 119.

42 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II", *Belleten* 35, sy 139 (1971): 440.

43 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 121.

Başkent böylesine karışık bir durumda iken cephelerde de durumun iyi olduğu söylenemezdi. 1806'da başlayan savaş uzun yıllardır uygulana- gelen kale savunması merkezli müdafaa anlayışı uyarınca şekillenmişti.⁴⁴ Rus ordularının Osmanlı'nın Tuna serhaddindeki ve Doğu Anadolu'da- ki savunma merkezlerinin mukavemetlerini kırarak iki koldan ilerlemeye başlamasıyla bu savunma anlayışı çökmüş ve cephede büyük bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu karışık ortamdaki istifade eden Ruslar, işgal ettik- leri bölgelerdeki Sırp yerlileri ayaklandırarak Osmanlılar üzerindeki savaş yükünü arttırmaya ve Panslavist politikalarını uygulamaya girişmişlerdir. Merkezdeki siyasi ve sosyal karışıklıklardan cephelere vakit ayıramayan yö- netim ise bu ayaklanmalar karşısında gerekli önlemleri alamamıştır.

Ancak yine de Rusların Osmanlı'nın bu zor durumundan azami bir şekilde yararlandığı söylenemez. Rus Baltık Donanması'nın Ege'deki fa- aliyetleri, ince donanmasının ise Tuna'daki başarılı harekâtlarıyla beraber bütün cephelerde üstün durumda olan Rusya, bu avantajlarına rağmen başta ikmal ve iâşe olmak üzere çektiği sıkıntılardan ötürü bir türlü savaşı sona erdirecek zaferi kazanamamaktaydı. Özellikle Rus ordusu ağırlık mer- kezlerinden uzaklaştıkça sıkıntılar daha da artmakta ve savaşı bir çıkmaza sokmaktaydı. Hatta bu durum karşısında Rus kurmaylar savaşı daha fazla uzatmayıp bir anda bitirebilmek amacıyla İstanbul'a bir çıkarma yapmayı dahi düşünmüşlerdir.⁴⁵

Cephe hattının iki taraf için de böylesine sıkıntılı olduğu bir dönemde Râmiz Paşa ve yanındakilerin iltica talebini Rus tarafı bir çıkış yolu ola- rak görmüş ve firârî Osmanlı kaptanıderyası, yanındakilerle beraber kabul edilmiştir. İki ay kadar Bükreş'te kaldıktan sonra Aksu Nehri üzerinden Nikolayev şehrine götürülmüşlerdir. Paşa'ya 50.000 kuruşluk maaş da ih- das edilmiştir.⁴⁶ Burada geçirdiği birkaç aylık süreden sonra Odesa valisi, çardan aldığı mektup ile Paşa'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret ve sonrasındaki gelişmeleri Mehmed İzzet Bey'in babasını anlattığı bölüme ilave ettiği iki

44 Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 26.

45 Köremzli, "Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)", 268.

46 Beyhan, "Râmiz Abdullah Paşa", 452.

adet mektuptan takip etmekteyiz.⁴⁷ Ruslar maksatlarını ilk olarak Odesa valisi aracılığıyla ilettikleri bu mektupla dile getirmişler ve Osmanlı-İngiliz ittifakını bozmaya yönelik politikalarında Râmiz Paşa'yı kullanmak istemişleridir. Bunu yaparken de yumuşak ve kendisini herhangi bir şekilde zan altında bırakmayan bir dil kullanmaya özen göstermişlerdir. Ruslar bu teklifleriyle kısa yoldan hem kendilerine karşı tehdit oluşturan Osmanlı-İngiliz ittifakını bozmak hem de Tuna boylarındaki kazanımlarını bir antlaşma ile garantilemek istemişlerdir. Ancak bu cüretkâr teklifler karşısında Paşa, imparatoru geçiştirmeye yönelik cevaplar verdiğini iddia etmiştir:

“Kaldı ki sâye-i pâdişâhîde mazhar olduğum rifat-i mertebemin velev mu-
rahasân-ı mûmâ-ileyhimden fi'l-cümle refi'ce olması bu husûsa me'mû-
riyyetimi icâb etmez.”⁴⁸

Bunun üzerine kabul görmeyen bu teklifleri yüz yüze konuşmak için Çar I. Aleksandr Paşa'yı 1809 Kasım'ında başkent Petersburg'a davet etmiştir. Paşa, Petersburg'a vardığında çarın Moskova'da bulunmasından ötürü birkaç gün boyunca bu şehirde ikamet etmiştir. Mektuplarında imparatorla olan ilk görüşmesine ayrıca yer veren Paşa, mecburiyet altında iltica ettiği bu memlekette dahi padişah ve devlet için çalıştığını imparatorla yaptıkları sohbetten parçalar aktararak kanıtlamaya çalışmıştır:

“Pâdişâhına sadâkat ve hüsn-i hidmet, bendegânın farîza-i zimmetidir. Edâ-yı farîza ve ifâ-yı dîn mukâbilinde mükâfât davâsına düşmek bi-edebliktir. Eğer efendisi terahhüm eder ise ihsân ale'l-ihsân kabîlindedir. Etmez ise sağ olsun.”⁴⁹

Râmiz Paşa ayrıca I. Petro, Büyük Friedrich ve Napolyon gibi hükümdarları örnek göstererek hepsinin kendi ülkelerinde başkentte hâkim olan askerî hiziplerin etkisinden kurtulmak için başkent dışında ikamet ettiklerini aktarıp yeniçerilerin baskısı altında bulunan yeni sultan II. Mahmud'a da üstü kapalı olarak bu yönde bir tavsiye vermiştir.

47 Râmiz Paşa bu mektuplarında Rus coğrafyası, kültürü ve siyasetiyle ilgili çokça bilgiyi Osmanlı sarayına aktarmıştır. Fakat savaşın devam ettiği bir dönemde Rus siyaseti ve ordusuyla ilgili verdiği güncel istihbarat niteliği taşıyan bilgiler şüphesiz daha değerli görülmüştür.

48 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 125.

49 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta*, 127.

Başkente geldikten sonra I. Aleksandr, Osmanlı ile sulh için Paşa'ya önceden yapılan teklifi bizzat yenilemişse de Paşa iltifat edip yetkisi olmadığını söyleyerek bu teklifi tekrar reddetmiştir. Çar ile görüştüktan sonra çarın ailesiyle de görüşen Râmiz Paşa, bir müddet daha başkent Petersburg'da kalmıştır. Kendisi bu Rusya macerasıyla hem siyaseten hem de sosyal açıdan bir rekabet içinde bulundukları ezeli düşmanları Rusya'nın başkentine kadar girmiş ve rakiplerinin ulaştığı seviyeyi görerek ülkesiyle karşılaştırma imkânı bulmuştur. Ayrıca Rus devlet adamları ile olan görüşmelerinin yenileşmeye dair olan fikirlerini de etkilediği muhakkaktır.

Pertsburg'daki bu maceranın ardından Râmiz Paşa, henüz bir çocukken ayrılmak zorunda kaldığı memleketi Kırım'a gitmiştir. Burada kaldığı vakitte ailesinin vakıfları ve yaptırdığı eserlerle ilgilenip onların tamirini yaptırmıştır. Paşa, daha evvel zikrettiğimiz mektuplarını burada da yazmaya devam etmiş Avrupadaki politik dedikodulardan Osmanlı coğrafyasındaki Vehhabi hareketlerine kadar kulağına gelen haberleri Osmanlı sarayına göndermiştir. Bu faaliyetinden ötürü saraydan maddi yardım da görmüştür.⁵⁰ Ayrıca bu mektuplar Mehmed İzzet Bey'in de zikrettiği üzere seyahatname özelliği taşımaktadır. Paşa mektuplarında devrin siyasi gelişmelerine ek olarak, gidip gördüğü yerlerin sosyal durumları ile ilgili bilgiler de aktarmıştır.

Râmiz Paşa'nın Kırım'daki ikameti çok uzun soluklu olmamış ve tekrar Nikolayev'e dönmüştür. Osmanlı sarayı bu dönemde Paşa'nın yanına adam toplayıp Rusçuk'a çıkmaya teşebbüs edebileceği ihtimali üzerine bölgedeki yetkililere bu hususta dikkatli olunması ve tedbir alınması babında emir göndermiştir.⁵¹ Savaşın hala devam ettiği bir süreçte Rusya'nın onu kullanarak Osmanlı aleyhinde bir girişimde bulunması ihtimaline karşın alınan bu tedbirler yerindedir. Ancak Paşa'nın o dönemde Rusya nezdinde gözden düşmüş olup böyle bir planda kullanılamayacağı da bir gerçektir. Nitekim başkentteki görüşmenin ardından Rus makamları Paşa ile daha fazla resmi temasta bulunmamıştır.

50 BOA, HAT 1225/47875.

51 BOA, TS.MA.e 710/41.

Abdullah Râmiz Paşa Nikolayev'e döndüğü vakitlerde Rusya da Fransa'nın değişen siyaseti dolayısıyla bir an evvel Osmanlı ile olan bu yıpratıcı savaşı bitirmeye uğraşmaktaydı. Rusya'yı buna iten kararlı bir Osmanlı savunması değildir. Artan Fransız tehdidinde bir an evvel cevap verebilmek için Rusya nezdinde Osmanlı ile olan savaşın bitirilmesi gerekliydi. Ancak savaşın geniş bir alana yayılmasından ötürü Rus orduları bir türlü bitirici darbeyi vuramamıştır. Sık sık komuta kademesini değiştirirler de merkezden uzaklaşan ve giderek zayıf düşen ordunun kesin bir sonuç getiremeyeceği anlaşılınca Ruslar avantajlı bir konumda olmalarına karşın barış masasına oturmuşlardır.

Fransa'nın Rusya'ya saldırmasının arifesinde 28 Mayıs 1812 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması ile Osmanlı ile Rusya arasındaki bu uzun süreli savaş son bulmuş ve taraflar kendi meselelerine dönme fırsatını yakalamıştır. Çarın daha antlaşma metnini dahi imzalayamadan Fransa'nın Rusya'ya saldırması Rusya'nın bu antlaşmayı nasıl bir zorunluluktan ötürü imzaladığını çok iyi bir şekilde göstermektedir. Antlaşma ile Osmanlı-Rus mücadelesi bir süreliğine durulmuş ve mücadelenin devamı Napolyon Savaşları sonrasına ertelenmiştir. Yani savaşın sonucunu Tuna ve Kafkaslardaki cepheler değil Avrupa başkentlerindeki siyasi atmosfer belirlemiştir. Bundan ötürü antlaşmanın Rusya ile Osmanlı arasındaki sorunları çözmekten uzak, günü kurtarma gayesiyle aceleyle hazırlanmış bir havası vardır. Rusya'nın baştan itibaren üstün olduğu bir savaşı böylesine bir antlaşmayla sona erdirmesi de hiç şüphesiz ezeli düşmanın işini Fransa sorununu hallettikten sonraki bir tarihe bırakmak istemesindendir. Nitekim Napolyon tehlikesini bertaraf edip Avrupa'nın hamisi konumuna geldiğinde Rusya, Avrupa'da monarşinin koruyuculuğunu üstlenmiştir.⁵² Bu dönemde Avrupa'daki milliyetçi ayaklanmaları ezerken bu siyasetini yarım kalan hesabı halletmek adına Osmanlı coğrafyasında uygulamamış ve milliyetçi bir karaktere sahip olan Rum İsyanını destekleyerek Osmanlı'ya savaş açmıştır. Bu şekilde Edirne'ye kadar gelen Ruslar on yedi yıl önce fırsat bulamadıkları ezici antlaşmayı⁵³ payitahtın

52 Köremezli, "Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)", 268.

53 Şerafettin Turan, "Edirne Antlaşması", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, t.y.) c. 10, 442.

yanı başında, Edirne'de imzalayarak Osmanlı'dan adeta Bükreş Antlaşması'nın intikamını almışlardır.

Bükreş Antlaşması'yla beraber Rusya'nın elinde bir koz olmaktan çıkan Râmiz Paşa, Bükreş'e gidip burada Osmanlı'ya dönebilmek için Murahhas Galip Efendi aracılığıyla bazı girişimlerde bulunmaya başlamıştır.⁵⁴ Daha evvel mektup gönderdiği aracılara idam edilmişken⁵⁵ antlaşma sonrası kendisiyle görüşmelerde Gâlib Efendi gibi yetkili bir kişinin görevlendirilmiş olması merkezin Paşa'ya eskisi kadar soğuk olmadığını da bir göstergesidir. Fakat yine de Paşa'nın bu girişimleri padişah'tan izin çıkmaması üzerine sonuçsuz kalmıştır.⁵⁶ Râmiz Paşa Osmanlı topraklarına geçemeyip bir müddet daha Bükreş'te kalmak zorunda kalınca Paşa'nın Rusya tarafından kullanılma tehlikesine karşın merkezden gönderilen emirde Rusya'dan bir teklif gelmesi durumunda reddedilmesi ve Paşa'nın Osmanlı topraklarına geçmesi durumunda da uzak bir adaya sürülmesi yazılmıştır.⁵⁷ Ancak pes etmeyen Paşa, girişimlerine devam etmiş, tekrar affını istemiştir. Bunun üzerine de Anapa muhafızlığıyla görevlendirilmiştir. Daha sonrasında Belgrad muhafızlığı verilmiş ve Rusçuk'ta bulunan orduya katılması emredilmiştir.

Râmiz Paşa esaretten kurtardığı yeniçeri ve Tatar atlılarını yanına alarak yeni görev yerine doğru yol almaya başlamıştır. İzzet Bey, babasının katlinde dönemin sadrazamı Hurşîd Paşa ve devrin güçlü simalarından Hâlet Efendi'nin çabalarının etkili olduğunu iddia etmektedir. Paşa'nın affının bu kişilerin çıkarlarına ters olması dolayısıyla bu iddia akla uygun gelmektedir. Hele ki yenileşme yanlısı fikirlere sahip ve Rusya'yı görüp incelemiş bir zatın, -her ne kadar o zamanlar açıkça belli edemese de- II. Mahmud gibi radikal fikirlere sahip bir padişah tarafından tutulup yükseltilmesi de olasıdır. Ancak IV. Mustafa'nın katli olayında parmağının bulunması kendisine karşı merkezdeki muhalif zümrenin elini güçlenirmiştir. Maiyetindeki kalabalık askerlerle beraber Rumeli'ye girip burada fazlaca güç toplama ihtimali ise bu zümrenin

54 BOA, HAT 1001/42026, HAT 1001/42026/A.

55 BOA, HAT 411/21385).

56 BOA, HAT 1001/42026/B.

57 BOA, HAT 1003/42104, HAT 1003/42104/A.

Paşa hakkındaki idam kararını çıkarmalarındaki ana dayanaklardan biri olmuştur.

Hakkındaki bu karardan habersiz bir şekilde Rusçuk'a ilerleyen Râmiz Paşa, maiyetindeki kuvvetlerin fazlalığından ve bunun başkentte yaratabileceği tedirginlikten ötürü bu kuvvetleri bölge köylerine dağıtarak yanına dokuz nefer alıp at arabası ile yola devam etmiştir. Yerköy adlı mahalle geldiğinde ise pusuda bekleyen askerlerin toplu ateşine maruz kalarak beraberindekilerle birlikte oracıkta can vermiştir. Aldığı kurşun yaraları ile ölen Paşa'nın kesik başı başkente gönderilip teşhir edilmiştir.⁵⁸ Mehmed İzzet Bey babasının ölümünden sonra yanında getirdiği ve kısa bir müddet önce dağıttığı askerlerden bazılarının Paşa'nın vurulduğu yere geldiğini ve kendisini öldürenleri bertaraf ettikten sonra Râmiz Paşa'nın naaşını İslamî usullere göre tekfin ile civarda bulunan sur dışındaki bir mezarlığa defnettiklerini yazmaktadır.⁵⁹ Paşa'nın dostlarından o dönem Silistre valisi olan İçelli Ahmed Paşa da güzel bir mezar yaptırmıştır. İzzet Bey, babasının başının kesilip vatan haini olarak başkentteki teşhirinden bahsetmemiştir. Arabası pusuya düştüğünde çarpışarak öldüğünü söylemekle yetinmiştir. Paşa'nın ölümünün ardından malları müsadere edilmiş ve bunlarla borçlularının bir kısmı ödenmiştir.

Fırtınalı siyasi kimliğin yanında divançesi olacak kadar edebi bir kişiliğe de sahip olan Râmiz Paşa için Mehmed Süreyya "*Âlim, fâzıl ve şâirdi.*" şeklinde not düşmüştür.⁶⁰ Paşa'nın şiirleri ölümünden sonra oğlu Mehmed İzzet Bey tarafından toplanıp kitaplaştırılmış ve 1846-7 (13 sayfa) ve 1873-4 (16 sayfa) yıllarında iki kez basılmıştır.⁶¹ Paşa'nın şiirlerindeki ana tema ise gurbettir. Bu durumda onun küçük yaşta Kırım'dan göç etmek zorunda kalmış olması ve sonraki yıllarda Rusya'ya ilticasının etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca şiirlerinde daha medreseden sonraki ilk yıllarında intisap ettiği Mevleviliğin etkileri de görülmektedir.⁶²

58 BOA, HAT 494/24256.

59 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 195.

60 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, ed. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, c. 4 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1349.

61 Avcı, "Kırımlı Abdullah Râmiz Paşa ve Divançesi", 174.

62 Avcı, *Kırımlı*, 175.

Kaptanıderyaların Kısa Biyografileri

Şehzâde Süleyman Paşa (1316? -1357?)

Orhan Bey'in büyük oğludur. Bizans'ta vuku bulan iç savaş esnasında Kantakuzenos'a yardım maksadıyla yanındaki askerlerle beraber teknelerle geçtiği Rumeli'de Çimni Kalesini alarak Osmanlı'nın Rumeli'deki ilk toprağını ele geçirmiştir. Daha sonra Gelibolu'yu merkez edinip buradan yaptığı seferlerle Osmanlı serhaddini Rumeli yönünde genişletmiştir. Biga'da bir av tertibi esnasında atından düşerek öldüğü rivayet edilmektedir.⁶³

Baltaoğlu Süleyman Bey (ö. 1453'ten sonra)

Bir Bulgar beyinin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. II. Murad devrinde devşirme olarak saraya alınıp yetiştirilmiştir. 1449'da donanmanın başına getirilmiştir. İstanbul'un kuşatılması sırasında İstanbul'a girmeye çalışan üç Ceneviz ve bir Bizans gemisiyle Yedikule açıklarında giriştiği mücadeleyi kaybedince Sultan Mehmed'in öfkesini üstüne çekmiş ve azledilmiştir. Fetihten sonra kara ordusunda görev almıştır. Ölüm tarihi bilinmemektedir.⁶⁴

Hamza Bey⁶⁵ (ö. 1456'dan sonra)

Vezir Amasyalı Beyazıd Paşa'nın kardeşidir. İstanbul kuşatmasında Baltaoğlu Süleyman Bey'in Ceneviz gemilerini durduramaması üzerine 1453'te kaptanıderya yapılmıştır. Gemilerin karadan yürütülerek Haliç'e indirilmesi o görevdeyken gerçekleştirilmiştir. Fetihten sonra Ege Adaları'nı ele geçirmekle görevlendirilmişse de Rodos Şövalyeleri karşısında başarısızlığa uğraması üzerine 1456'da azledilmiştir. Ölümü hakkında net bir bilgi yoktur.⁶⁶

63 Feridun Emecen, "Süleyman Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010) c. 38, 96.

64 İdris Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, İstanbul'un yüzleri serisi 75 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2014), 16.

65 Metinde Baltaoğlu Süleyman Bey yazılan tezyilde geçmektedir.

66 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 18.

Has Yunus (ö. 1456?)

Kesin olmamakla birlikte ihtida etmiş bir Katalan olduğu rivayet edilen Yunus Bey, Hamza Bey'in üstüne 1455'te kaptanıderyalığa getirilmiştir. İlk seferinde fırtınaya kapılarak yedi gemi kaybetmesini Ceneviz tüccarları üzerine yaptığı yağma hareketiyle affettirmeye çalışmıştır. Enez'in fethi sonrası Fatih tarafından bölgenin eski hâkimi Dorino Gattelusio'yu yakalaması emredilmişse de bunu başaramamasıyla gözden düşmüştür. Ölüm tarihi net değildir. Enez'in 1456 Ocak'ındaki fethinden sonra idam edildiği düşünülmektedir.⁶⁷

Mahmud Paşa-yı Velî (ö. 1474)

Aslen Sırp olan Mahmud Paşa, İstanbul'un fethinde bulunmuştur. 1456'da veziriazam olup donanmayla seferlere katılmıştır. Trabzon'un fethinde şehri İmparator David'den teslim alan kişidir. 1469'da donanmanın başına getirilmiştir. 1472'de tekrar sadrazam olan paşa, rakiplerinin faaliyetleri sonucu azledilmiş ve 1474'te idam edilmiştir.⁶⁸

Gedik Ahmed Paşa (ö. 1482)

II. Murad devrinde devşirme olarak saraya alınmıştır. 1475'te donanma ile Kırım'a gönderilmiş ve oradaki Ceneviz etkisini kırıp Osmanlı hakimiyetini sağlamıştır. 1477'de kaptanıderyalığa getirilen paşanın en bilinen faaliyeti ise 1480'de İtalya'da Otranto şehrini kuşatıp almasıdır. Bu şehri Fatih'in İtalya'nın içlerine doğru ilerleme planı için üs edinen paşa, Fatih'in ölümü üzerine yeni padişah II. Bayezid'i tebrik ve takviye kuvvet edinebilmek umuduyla geri dönmüştür. Şehzade Cem ile Sultan II. Bayezid arasındaki taht kavgasında sultanı destekleyip büyük yararlılıklar gösterse de aleyhinde girişilen faaliyetler neticesinde Şehzade Cem taraftarlığıyla suçlanıp 1482'de idam edilmiştir. Böylelikle Osmanlı'nın İtalya'daki fetih hareketleri son bulmuştur.⁶⁹

67 Semavi Eyice, "Has Yunus Bey Türbesi", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997) c. 16, 274.

68 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 18.

69 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 20-22.

Mesîh Ahmed Paşa (ö. 1501)

Son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un yeğeni olan Ahmed Paşa İstanbul'un fethinden sonra esir edilip saraya alınmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in son dönemlerinde vezirliğe yükselmiştir. Başarısız Rodos kuşatmasıyla gözden düşse de Cem Sultan Vakası esnasında Rodos elçileriyle yaptığı görüşmelerdeki etkinliği ile sultanın tekrar teveccühünü kazanmıştır. İnişli çıkışlı siyasi yaşamında birçok kez veziriazamlık yapmış olsa da Midilli'nin Fransız ve Venedik donanmalarınca ele geçirildiğini II. Bayezid'e bildirmemesiyle onun öfkesini üstüne çekmiştir. Rivayete göre sultan, elindeki yayla paşanın başına vuracak kadar ona sinirlenmiştir. 1501'de Galata'daki bir yangının söndürülmesini denetlerken bacağına isabet eden bir taşla ağır yaralanıp ölmüştür.⁷⁰

Gediği Sinan Paşa (ö. 1503)

Güveği Sinan Paşa olarak da bilinir. 1492'de Mesih Ahmed Paşa'nın azli üzerine kaptanıderya olan Sinan Paşa hakkında bilinenler azdır. Kaptanıderyalığı sırasında Avlonya sahillerini yağma etmiştir. 1493'teki azlinden sonra Anadolu Beylerbeyliği'ne getirilmiştir. 1503'te vefat etmiştir.⁷¹

Küçük Davud Paşa (ö. 1505)

Devşirme kökenli olan Davud Paşa, çağdaşı Koca Davud Paşa ile karıştırılmamak için Küçük Davud Paşa olarak da anılmıştır. Kaptanıderya iken II. Bayezid devrinde Venedik kontrolündeki Mora kalelerine sefer düzenlemiştir. Kaptanıderyalığının ardından kubbealtı vezirliği de yapan paşa, 1505'te vefat etmiştir.⁷²

70 Hedda Reindl-Kiel, "Mesih Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004) c. 29, 310.

71 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, ed. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, c. 5 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1511.

72 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 24-25.

Hersekzâde Ahmed Paşa (ö. 1459-1517)

Asıl adı Stjepan'dır. Güneydoğu Bosna hâkimi Stjepan Vukčić-Kosača'nın küçük oğlu olarak 1459'da Herseg-Novi'de doğmuştur. Fatih devrinde Bosna'nın alınmasıyla saraya alınıp eğitilmiştir. Kısa sürede dikkatleri üstüne çekip vezir olmuştur. Venedik'e karşı Davud Paşa ile deniz seferlerine çıkmıştır. Uzun yaşamı boyunca beş kere sadrazam olan paşa, 1504-1511 yılları arasında yedi sene kaptanıderyalık yapmıştır. Sultan II. Selim ile Mısır Seferi'ne de katılan Ahmed Paşa bu seferde seraskerken 1517 yılında vefat etmiştir.⁷³

Cafer Bey (ö. 1520)

Devşirme olarak sarayda yetişen Cafer Bey 1516 yılında kaptanıderya olmuştur. Sultan Selim gibi sert ve şiddetli bir yönetim anlayışı benimsediğinden halk arasında Kanlı Cafer olarak da anılmıştır. Mısır'ın fethi esnasında kaptanıderya olan Cafer Bey İstanbul'un o esnada soğuk bir kış geçirmesi ve Haliç'in donmasından ötürü donanmayı Mısır'a fetihten sonra götürebilmiştir. Rodos şövalyeleri ile yaptığı görüşmelerle Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'de hâkim konuma gelmesini sağlamıştır. Şiddetli eylemlerinden ötürü kendisinden şikayetçi olunması sonucu suçlu bulunarak 1520'de idam edilmiştir.⁷⁴

Yılan Mustafa Paşa (ö. 1538)

Boşnak olduğu rivayet edilir. Palak Mustafa Paşa olarak da bilinmektedir. Cafer Paşa'nın aksine güler yüzlü ve yumuşak huylu olmasıyla ünlüdür. 1521'de kaptanıderyalığa getirilmiş ve Rodos kuşatmasına katılmıştır. Birkaç düşman gemisinin gece kuşatmayı yarıp adaya gelmesi paşanın azline yol açmışsa da 1527'de tekrar bu göreve getirilmiştir. Daha sonra Anadolu ve Rumeli gibi birçok beylerbeyliği görevini üstlenen Mustafa Paşa 1538'de vefat etmiştir.⁷⁵

73 Şerafettin Turan, "Hersekzâde Ahmed Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998) c. 17, 237.

74 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 25.

75 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 41.

Kemânkeş Ahmed Bey (ö. 1534'ten sonra)

Hakkında bilinenler çok azdır. Enderun'dan yetişip silahdar olduktan sonra 1533'ün sonlarında Mustafa Paşa üstüne kaptanıderya olmuştur. Daha çok Ege'de faaliyette bulunmuş ve bir sene sonra azledilmiştir.⁷⁶

Barbaros Hayreddin Paşa (1478? -1546)

Yakup adlı bir sipahinin oğlu olarak Midilli'de doğmuştur. Asıl adı Hızır'dır. Batıların kızıl sakallı abisi Oruç için kullandıkları "Barbaros-sa" lakabı onun için de kullanılmış ve Kanuni tarafından kendisine "Hayreddin" denilmesiyle tarihe Barbaros Hayreddin olarak geçmiştir. Ağabeyi ile beraber Kuzey Afrika kıyılarında İspanyollarla mücadele içerisinde bulunan Hayreddin Paşa, Cezayir'e yerleşmiştir. Fakat İspanyolların artan baskısına tek başına direnemeyeceğini anladığından Yavuz Sultan Selim dönemi itibarıyla Osmanlı tabiiyetine girmek için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Böylelikle Hayreddin Reis, emirlik beratı almıştır. 1533'te Kanuni'nin daveti ile saraya gelen Hayreddin Reis, Kemankeş Ahmed Paşa üstüne kaptanıderya olmuştur. Bu, Osmanlı denizciliğinde bir dönüm noktasını teşkil eder. Onu Osmanlı ve Akdeniz tarihi içerisinde önemli kılan faaliyeti ise 1538'de birleşik Haçlı donanması karşısında Preveze'de kazandığı deniz savaşıdır. Bunun yanında o dönem Osmanlı'nın müttefiki Fransa'nın da yardımına giden Hayreddin Paşa, rivayete göre Tolon'da demirlediği sekiz ay boyunca şehirde Türk bayrağı çektiler günde beş vakit ezan okutmuştur.⁷⁷ Habsburglarla antlaşma imzalandıktan sonra deniz seferlerine çıkmayan paşa daha çok donanmanın iç işleriyle ilgilenmiş ve 1546 yılında vefat edip Beşiktaş'taki türbesine defnedilmiştir. Anılarını yazdırdığı *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* adlı eseri vardır.⁷⁸

76 Şehrizâde Mehmed Said Efendi, *Tuhfe-i Mustafaviyye Fi Beyân-ı Kapudânân-ı Devlet-i Aliyye*, haz. Davut Adlığ (İstanbul: Efe Akademi Yayınevi, 2020), 157.

77 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 51.

78 Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992) c. 5, 67.

Sokollu Mehmed Paşa (1505-1579)

Devşirme olarak 18 yaşında Bosna'nın Sokol kasabasından alınmıştır. Bu sebeple “Sokollu” lakabıyla meşhurdur. Hayreddin Paşa'nın vefatıyla kaptanıderya olmuştur. Üç yıllık bu görevinin ardından Rumeli beylerbeyi olmuştur. Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bayezid ve Selim arasındaki ihtilafta Selim'in yanına gönderilip 1559'da Konya'da Bayezid karşısında zafer kazanmasına yardımcı olmuştur. 1565'te sadrazam olup Kanuni ile Sigetvar Seferi'ne katılmış ve kuşatmayı yönetmiştir. Don-Volga ve Süveyş Kanalı projeleri onun stratejik düşüncesinin boyutlarını göstermekle beraber bu projeler o dönem hayata geçirilememiştir. 1571'deki İnebahtı yenilgisi sonrası yok edilen Osmanlı donanmasını bir kış içerisinde büyük gayretlerle yeniden meydana getirilmesine çalışmıştır. 1579'da kendi konağındaki bir divan sırasında uğradığı suikast sonucu ölmüştür. Hayreddin Paşa'nın muazzam denizcilik başarıları halefinin bu konuda gölgede kalmasına yol açmıştır. Sokollu Mehmed Paşa ise sadrazamlığıyla ün yapmış bir şahsiyet olarak tarihimizdeki yerini almıştır.⁷⁹

Sinan Paşa (ö. 1554)

Aslen Hırvat olan Sinan Paşa, Kanuni devrinin ünlü sadrazamı Rüstem Paşa'nın kardeşidir. Enderun'daki eğitiminin ardından 1549'da kaptanıderya olmuştur. 1510 yılında İspanyolların eline geçen ve Malta şövalyelerinin üslendiği Trablusgarb'ı 1551'de kuşatıp almıştır. 1554'te vefat etmiştir.⁸⁰

Piyâle Paşa (ö. 1578)

Macaristan'da Hırvat asıllı bir ayakkabıcının oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Genç yaşta Mohaç Savaşı'nda esir edilen paşa, daha sonra saraya alınarak eğitilmiş ve 1555'te kaptanıderyalığa getirilmiştir. Görevde bulunduğu süre boyunca çoğunlukla Akdeniz'de İspanyollarla mücadele etmiştir. Bu mücadeleleri esnasındaki en önemli başarısı ise 1560 yılında Cerbe Deniz Savaşı'nda müttefik haçlı donanmasını yenmesidir. Ardından Cerbe Kalesi'ni yaklaşık iki ay muhasara edip ele geçirmiştir. 1565'te Malta Kuşatması'nda

79 Erhan Afyoncu, “Sokollu Mehmed Paşa”, içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009) c. 37, 357.

80 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 30.

donanmanın başında da bulunmuş ve adanın alınamaması üzerine İstanbul'a dönmüştür. Daha sonra Kubbealtı vezirliği verilen Piyâle Paşa, Kıbrıs'ın fethinde de bulunmuştur. İnebahtı'da donanmanın yok edilmesinin ardından yeni donanmanın meydana getirilmesinde büyük emek sarf etmiştir. Donanmanın tekrar kurulmasıyla sefere çıkıp 1573'te Kalabria Kalesi'ni ele geçiren Piyâle Paşa, 1578'de İstanbul'da vefat etmiştir.⁸¹

Müezzinzâde Şehid Ali Paşa (ö. 1571)

Sokollu Mehmed Paşa'nın yetiştirmesidir. Müezzinzâde olarak da anılmaktadır. Sigetvar Seferi'ne yeniçeri ağası olarak katılan Ali Paşa 1568'de kaptanıderyalıkla görevlendirilmiştir. Kıbrıs'ın fethinde de bulunmuş ve İnebahtı yenilgisinde şehit olmuştur. Kara kuvvetlerinden yetiştiği için denizcilikte selefleri kadar mahir olmaması ona İnebahtı Körfezi'nden çıkıp dezavantajlı bir şekilde düşman donanmasıyla savaşma kararını aldırıştır. Bu kararının neticesinde kendisiyle beraber birçok denizcinin yanında on bir sancak beyi, tersane emini ve tersane kethüdası şehit olmuş ve aralarında paşanın iki oğlunun da bulunduğu üç bin kadar esir verilmiştir.⁸²

Kılıç Ali Paşa (ö. 1587)

Asıl adı Giovan Dionigi Galeni'dir. Müslüman korsanlara esir düştükten sonra Müslüman olup esaretten kurtulmuş ve ardından Turgut Reis'in yanında mahir bir denizci olarak nam salmıştır. Cerbe, Malta ve Kıbrıs kuşatmalarında bulunan paşa, İnebahtı'daki yenilgi öncesi Müezzinzade Ali Paşa'yı uyarmışsa da telkinleri dikkate alınmamış ve donanmanın yakılmasıyla sonuçlanan muharebe yaşanmıştır. Yenilgiyi II. Selim'e haber vermesinin yanında İnebahtı'dan kendisine bağlı 30 gemiyi kurtarmış ve bu hizmeti üzerine kaptanıderya yapılmıştır (1571). Kaptanıderya olduktan sonra donanmanın yeniden meydana getirilmesinde büyük gayretler göstermiştir. Tersaneyi genişletip sahillerin güvenliğini sağlamak için birçok kale yaptıran Ali Paşa, 1587 yılında vefat etmiştir.⁸³

81 İdris Bostan, "Piyâle Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007) c. 34, 296-297.

82 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 75.

83 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 77-78.

İbrahim Paşa (ö. 1601?)

Bosnalı olan İbrahim Paşa, Kılıç Ali Paşa'nın vefatının ardından donanmanın başına getirilse de aynı sene azledilmiştir. Daha sonra iki kez sadrazamlık yapan paşa, Belgrad'ta iken vefat etmiş ve naaşı İstanbul'a getirilip Şehzade Cami haziresinde defnedilmiştir.⁸⁴

Uluç Hasan Paşa (ö. 1591)

Çocukken Venedik sahillerinde esir edilen Hasan Paşa, Kılıç Ali Paşa'nın hizmetinde iken onun gözüne girmiştir. Böylelikle Kılıç Ali Paşa onu azat ederek kethüdası yapmıştır. 1577 yılında Cezayir beylerbeyi olan Hasan Paşa giriştiği korsanlık faaliyetleriyle İspanyollara karşı mücadele etmiştir. 1588'de kaptanıderya olmuştur. Osmanlı'nın Fas üzerinden Atlantik'e açılma planı için emrindeki donanma ile bölgeye hareket etmişse de bundan bir sonuç alınamamıştır. 1591'de İstanbul'da vefat edip Kılıç Ali Paşa türbesine defnedilmiştir.⁸⁵

Cigalazâde Sinan Paşa (1544-1606)

Asıl adı Scipione olarak Messina şehrinde doğmuştur. Habsburg İmparatoru V. Karl hizmetinde bir korsan olan babası Visconte di Cicala ile Cerbe Savaşı'nda Osmanlı'ya esir düşmüştür. Kendisi saraya alınırken babası bir müddet Yedikule'de hapsedildikten sonra orada ölmüştür. Müslüman olup Yusuf Sinan adını alan paşanın önü Mihrimah Sultan'ın torunuyla evlenmesiyle açılmıştır. Yeniçeri ağalığı ve Şark Seferi'ndeki yararlılıklarının ardından 1591'de kaptanıderya olmuştur. Görevi esnasında Akdeniz'de rakip devletlerin korsanlık faaliyetlerine karşı büyük bir mücadele vermiştir. 1596 yılında sadrazam olmuştur. Ancak sadrazamken çıkar sahiplerini rahatsız edecek politikalar izlemesi kısa sürede azline sebep olmuştur. Böylelikle önce Şam beylerbeyi yapıldıktan sonra tekrar kaptanıderyalıkla görevlendirilmiştir. Yaklaşık altı sene süren bu ikinci kaptanıderyalığı sırasında Osmanlı donanması gücünü Akdeniz'de tekrar hissettirmiştir. 1604'te İran Seferi için doğuya gönderilen Sinan Paşa, Urmiye Gölü yakınlarındaki savaşta büyük

84 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 34.

85 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 80.

kayıplar vererek Diyarbakır'a çekilmiş ve orada vefat etmiştir. İstanbul'daki Cağaloğlu semti ismini Cigalazâde Sinan Paşa'dan almaktadır.⁸⁶

Halil Paşa (ö. 1599'dan sonra)

Hakkında pek fazla şey bilinmeyen Halil Paşa, Sinan Paşa'nın ilk azlinde kaptanıderyalığa getirilmiş ve üç sene kadar bu görevde bulunmuştur.⁸⁷

Mustafa Paşa (ö. 1604'ten sonra)

Cigalazâde Sinan Paşa'nın tersanedeki vekili olan Mustafa Paşa, Sinan Paşa'nın ölümü sonrası 1604'te kısa bir süreliğine kaptanıderyalık görevinde bulunmuştur. Görevde kaldığı süre boyunca yaptıkları hakkında çok fazla bilgi yoktur.⁸⁸

Mehmed Derviş Paşa (ö. 1606)

Sarayda Bostancıbaşılığa kadar yükselen Paşa, 1605 tarihinde Mustafa Paşa'nın yerine kaptanıderyalığa getirilmiştir. Kısa süreli bu görevi esnasında genç padişah I. Ahmed'i etkisi altına almıştır. Kaptanıderyalığı sırasında kayda değer bir gelişme yaşanmazken 1606 yılında sadrazam olarak kendi gücünü pekiştirmiştir. Ancak hakkında genç sultana suikast iddiaları çıkması üzerine idam edilmiştir.⁸⁹

Cafer Paşa (ö. 1608'den sonra)

Esir edildikten sonra Müslüman olduğu düşünülen Cafer Paşa, Kılıç Ali Paşa'nın yanında yetişmiştir. İnebahtı Savaşı'nda esir düşse de sonrasında serbest bırakılmıştır. Trablusgarp Beylerbeyliği esnasında bölgede asayiş sağlamaya yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Cigalazâde Sinan Paşa'nın vefatı sonrası Mustafa ve Derviş Paşalar arasında kısa bir süre kaptanıderyalık yapmıştır. 1606 yılında Derviş Paşa'nın yerine tekrar kaptanıderya olan Cafer Paşa'nın donanmanın başında bulunduğu bu dönemde tersane genişletilirken devrin siyasi ve askerî gidişatına etki

86 Mahmut H. Şakiroğlu, "Cigalazâde Sinan Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993) c.7, 525-526.

87 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 37.

88 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* 37.

89 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 7. bs, c. 3 (Ankara, 2011), 362.

edecek herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. 1608'deki azlinden bir müddet sonra vefat etmiştir.⁹⁰

Müzezzinzâde Hâfız Ahmed Paşa (1564-1632)

Filibé'de bir müezzinin oğlu olması dolayısıyla Müzezzinzâde de denilmektedir. Enderun'a alınmış ve burada hızla yükselip doğancıbaşı olduktan sonra 1608 yılında kaptanıderyalığa getirilmiştir. Bu görevde iken Mısır irsaliyesini İskenderiye'den getirirken gemilerinin bir kısmını Venedik baskınında kaybetmiştir. İstanbul'a döndüğünde bir süre tersanede donanma ile ilgilendikten sonra 1609 yılında azledilip Şam Beylerbeyliği'ne tayin edilmiştir. Sultan II. Osman ve IV. Murad devrinde doğuda birçok sefere katılan Ahmed Paşa, merkezdeki iktidar çekişmelerinde yeterince dirayetli olamamış ve yeniçerilerin yükselen muhalefetiyle karşılaşmıştır. Ayaklanmanın ucunun Sultan IV. Murad'a dokunma ihtimali üzerine askerleri teskin için aralarına atılmış ve dövüşerek ölmüştür. Vasiyetine binaen Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nda defnedilmiştir.⁹¹

Kayserili Halil Paşa (1570?-1629)

1570 yılı civarında Kayseri'de doğan Halil Paşa Enderun'a alınarak ağabeyi Vezir Mehmed Paşa sayesinde ön plana çıkmıştır. 1609 yılında Hâfız Ahmed Paşa'nın yerine denizcilik tecrübesi olmamasına rağmen kaptanıderyalığa getirilmiştir. Ancak bu tecrübesizliğine karşın Akdeniz'de rakip devletlerin korsanlık faaliyetleri karşısındaki başarıları ona büyük bir şöhret kazandırmıştır. 1611'de azledilip 1613'te tekrar donanmanın başına getirilmiştir. Bu dönemde Akdeniz ve Ege'de Osmanlı hakimiyetini güçlendirmeye yönelik faaliyetler icra etmiş ve bölgedeki korsanlara karşı başarılar kazanmıştır. Bunun üzerine 1616'da sadrazamlığa terfi etmiştir. 1619'a kadar bu görevde kalan Paşa, azledilip üçüncü kez kaptanıderya olmuştur. Donanmanın başında bulunduğu üçüncü seferinde önceden de yaptığı üzere Akdeniz'de başta İspanya olmak üzere rakip devletlere karşı mücadele edip II. Osman'ın Lehistan Seferi'ne

90 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 87.

91 Orhan F. Köprülü, "Hâfız Ahmed Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997) c. 15, 84-85.

Karadeniz üzerinden donanmayla destek vermiştir. II. Osman'ın tahttan indirilmesiyle değişen güç dengeleri sonucu 1623'te azledilmiş ancak IV. Murad devrinde tekrar sadrazamlığa kadar yükselmeyi başarmıştır. 1629'da İstanbul'da vefat edip bağlı olduğu Aziz Mahmud Hüdâyî dergahına defnedilmiştir.⁹²

Öküz Mehmed Paşa (ö. 1620)

Bir rivayete göre babasının öküz nalbantlığı yapmasına binaen bu lakapla anılmıştır. 1567'de Enderun'a alınıp burada eğitim görmüştür. 1607'de Mısır beylerbeyi olup orada düzeni tekrar tahsis etmiştir. Mısır'daki başarılı yönetimi üzerine 1611 yılında kaptanıderyalığa getirilmiştir. Sultan I. Ahmed'in kızıyla evlenip saraya damat da olmuştur. Akdeniz'deki artan korsanlık faaliyetlerine karşı ve Beyrut civarında baş gösteren isyanları bastırmak için donanmayla müdahalede bulunmuştur. Floransa gemilerinin seferden dönen Osmanlı gemilerinden bazılarını ele geçirmesi üzerine görevinden azledilmiştir. 1614'te sadrazam olup İran Seferi'ne çıkmıştır. Revan Kuşatması'nda başarısız olunca azledilmiştir. Muhafiflerinin baskısı sonucu mallarına el konulup Halep Beylerbeyliği verilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmasıyla Halep'te ömrünün son demlerini maddi sıkıntılar içinde geçirmiş ve 1620'de vefat etmiştir. Orada kendisi için yaptırdığı türbesinde medfundur.⁹³

Çelebi Ali Paşa (1581-1621)

Tunus Beylerbeyi İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğludur. 15 sene kadar Dimyat Sancakbeyliği yapıp Tunus, Mora ve Kıbrıs'ta görevlendirildikten sonra 1617 yılında Halil Paşa'nın üstüne kaptanıderya olmuştur. Tedbirsiz bir şekilde çürük gemilerle çıktığı seferde yakalandığı fırtına, emrindeki birçok denizcinin sonu olmuştur. I. Mustafa'nın cülusu sonrası kısa bir süre azledilmişse de sonra tekrar göreve iade edilmiştir. Akdeniz'de çıktığı üçüncü seferden büyük bir ganimetle dönerek II. Osman'ın gözüne girmiştir. Böylelikle 1619 yılında Öküz Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam

92 Alexander H. De Groot, "Halil Paşa, Kayserili", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997) c. 15, 324-326.

93 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 91.

olmuştur. Ölümüne dek başarıyla yürüttüğü bu görevde iken hazinenin gelirlerini artırıp Lehistan Seferi için girişimlerde bulunmuştur. 1621 yılında vefat eden Ali Paşa, tersanenin ve donanmanın iyileştirilmesinde çok çaba sarf etmiştir.⁹⁴

Kara Davud Paşa (ö. 1623)

Aslen Bosnalı olan Davud Paşa Enderun'a alındıktan sonra 1604'te Rumeli Beylerbeyliği'ne getirilmiştir. Kastamonu muhafızı iken Celali isyancılarıyla mücadele etmiştir. Sultan III. Mehmed'in kızıyla evlenmiştir. I. Mustafa'nın cülusu sonrası kaptanıderya olmuşsa da bu görevde iken kayda değer bir faaliyette bulunmamıştır. II. Osman'ın tahta geçişi ile görevinden azledilmiştir. I. Mustafa'nın ikinci kez tahta çıkmasıyla sadrazam olmuş ve II. Osman'ı hapsettirip Yedikule'de bizzat boğmuştur. 24 günlük sadareti sonrası askerlerin sabık padişahın katillerini istemesi üzerine kendisi de Yedikule'de öldürülmüştür.⁹⁵

Defterdâr Mustafa Paşa (ö. 1632)

Niğdeli olan Mustafa Paşa'nın kaptanıderyalığı esnasındaki faaliyetleri hakkında çok bilgi yoktur. Hotin Seferi'ne yeniçeri ağası olarak katılan paşa, 1621 yılında Halil Paşa'nın üçüncü azlinde donanmanın başına getirilmiş ve çok geçmeden de azledilmiştir. Sonrasında Mısır valisi ve defterdar olan Mustafa Paşa, IV. Murad'ın saltanatını tehlikeye atan isyan hareketinde isyancıların isteği üzerine 1632'de idam edilmiştir.⁹⁶

Receb Paşa (ö. 1632)

Bosnalı olan Receb Paşa, Halil Paşa'nın yerine vekaleten kaptanıderya olmuş ve Karadeniz'de Kazaklara karşı mücadele etmiştir. Buradaki başarısı üzerine kaptanıderyalığa getirilen paşa, ilk senesinde Akdeniz'de muhafaza hizmetinde bulunmuştur. Eski Kırım Hanı Canbek Giray'ı tekrar tahta geçirmek için açılan sefere denizden katılmıştır. 1625 yılında Kazaklarla

94 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 93.

95 Nezihi Aykut, "Dâvud Paşa, Kara", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994) c. 9, 37.

96 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 45.

Karadeniz’de savaşmış ve bu savaş Osmanlı’nın Karadeniz’de kazandığı en büyük zafer olarak kayıtlara geçmiştir. 1632’de Hafız Ahmed Paşa yerine sadrazam olan Receb Paşa yine aynı sene idam edilmiştir.⁹⁷

Çatalcalı Hasan Paşa (ö. 1631)

Bir yeniçerinin oğludur. Çatalcalı denilmekle meşhurdur. Darüssaâde Ağası Hacı Mustafa Ağa’nın yanında yetişmiştir. 1624’te I. Ahmed’in kızı Fatma Sultan’la evlenmiş ve 1626’da kaptanıderya olmuştur. Ancak bu evlilik iki sene sürmüş ve çift, padişahın isteğiyle ayrılmıştır. Dört sene sürdürdüğü kaptanıderyalık görevinde Karadeniz ve Akdeniz’de seferler düzenlemiştir. 1630’da azledildikten bir yıl sonra Yenişehir’de vefat etmiştir.⁹⁸

Canbolatzâde Mustafa Paşa (ö. 1636)

Canbolatoğlu Ali Paşa’nın yeğeni olan Mustafa Paşa, onun tarafından saraya teslim edilmiştir. Enderun’da eğitilip 1630’da silahdarlığın ardından kaptanıderyalığa getirilmiştir. Akdeniz’e yaptığı ilk seferinde iki İspanyol gemisini ele geçirmiştir. Donanma aynı yıl Karadeniz’e açılarak faal bir dönem geçirmiştir. Başarılarından ötürü 1633’te Rumeli beylerbeyi olmuştur. Revan Seferi’ne katılan Mustafa Paşa’nın davranışları IV. Murad tarafından beğenilmeyerek azledilmiştir. Vezir olarak Erzurum’a döndüğünde 1636 yılında idam edilmiştir.⁹⁹

Cafer Paşa (ö. 1634?)

Saray bostancıları arasında yetişmiş ve bostancıbaşıliğe yükselmiştir. 1631’de Canbolatzâde Mustafa Paşa’nın yerine kaptanıderya olup Akdeniz’e açılmışsa da korsanlarla çarpışmasında gemisi yanmış ve kendisi zor kurtulmuştur. Karadeniz’e yaptığı ikinci seferinin ardından 1634’te azledilip Budin valisi yapılmıştır. 1634’te idam edilmiştir.¹⁰⁰

97 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 95.

98 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 96.

99 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 97.

100 Şehrizâde, *Tuhfe*, 194-195.

Deli Hüseyin Paşa (ö. 1658)

Bursa Yenişehir’de doğan Hüseyin Paşa, gözü kara tabiatı dolayısıyla deli sıfatıyla anılmıştır. İran elçisinin getirdiği ve kimsenin kuramayacağını iddia ettiği yayı kurmasıyla IV. Murad’ın dikkatini çekmiştir. 1634’te donanmanın başına geçen Hüseyin Paşa işlerini kethüdası Piyâle Bey’e devretmiştir. IV. Murad ile Revan Seferi’ne katılmış sonrasında Mısır valisi olmuştur. Ancak buradaki suistimalleri neticesinde azledilip hapsedilmiştir. Ardından kendini affettiren Paşa, merkezdeki siyasi çekişmelerde gücünü artırıp 1640’ta tekrar kaptanıderya olmuştur. Bu ikinci kaptanıderyalığı süresinde Karadeniz’deki Rus ve Kazak korsanlarına karşı başarılı hareketlerde bulunmuştur. Sonrasında birkaç yerde valilikle görevlendirilen Hüseyin Paşa, Hanya Valisi sıfatıyla Girit Seferi’ne gönderilmiştir. Birkaç yılda adanın Kandiye ve birkaç şehri hariç büyük kısmını ele geçiren Paşa, seferin uzaması ve muhaliflerinin aleyhindeki icraatları sebebiyle azledilmiştir. Bu esnada sadarete yükselmiş; fakat mühür eline geçmeden azledilmiştir. Merkezdeki en önemli rakibi olan Köprülü Mehmed Paşa’ya rağmen şeyhülislam ve Valide Turhan Sultan’ın desteğiyle üçüncü kez kaptanıderya olmuştur. Bu görevde çok kalamadan Rumeli beylerbeyi olarak atanmıştır. Ancak Köprülü’nün gizli faaliyetleri sonucu aleyhinde şikayetler baş gösterince azledilip Yedikule’ye atılmış ve orada idam edilmiştir.¹⁰¹

Kemankeş Mustafa Paşa (ö. 1644)

Arnavut asıllı olan Mustafa Paşa Avlonya’da doğmuştur. Yeniçeri ocağında yükselip 1635’te yeniçeri ağası olduktan sonra IV. Murad ile Revan Seferi’ne katılmıştır. Seferdeki başarıları üzerine 1635’te kaptanıderya yapılmıştır. Göreve gelince tersanenin maddi işlerine el atıp israfı önlemeye çalışmış, Akdeniz’de korsanlara karşı sefere çıkıp birçok esirle İstanbul’a dönmüştür. 1638’de IV. Murad ile gittiği Bağdat Seferi’nde Tayyar Mehmed Paşa’nın ölümü üzerine sadrazam olmuştur. Sadrazam iken donanmayla yakinen ilgilenabilmek için bir yıllığına kaptanıderyalık görevini de üstlenmiştir. Bu dönemde tersanede birçok düzenleme yapılırken çokça

101 Mücteba İlgürel, “Hüseyin Paşa, Deli”, içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999) c. 19, 6.

yeni gemi inşa edilmiştir. Devlet işlerindeki yolsuzlukları ve aksaklıkları önlemek için yaptıkları, çıkar çevrelerince hoş karşılanmamış ve hakkında şikayetler artmıştır. Siyasi rakiplerini bertaraf etmek için yeniçerileri isyan ettirme girişimi I. İbrahim tarafından öğrenilince idam edilmiştir.¹⁰²

Mustafa Paşa (ö. 1641)

Kaptanıderyalığı hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız Mustafa Paşa, IV. Murad devrinde önce silahdar, ardından da 1637 tarihinde Kemankuş Mustafa Paşa'nın yerine kaptanıderya olmuştur. Bağdat Seferi'ne de katılan Mustafa Paşa, I. İbrahim'in cülusu sonrasında 1640'ta kaptanıderyalıktan azledilip Tameşvar'da görevlendirilmiş ve 1641'de idam edilmiştir.¹⁰³

Siyavuş Paşa (ö. 1656)

Abaza asıllı olan Siyavuş Paşa, Celali Abaza Paşa'nın yanında yetişmiştir. Onun idamı üzerine saraya alınmıştır. Kısa sürede IV. Murad'ın gözüne giren Siyavuş Paşa, Sultan İbrahim tarafından 1640 yılında kaptanıderya tayin edilmiştir. İlk senesinde Karadeniz'de Azak Kalesi'ni kuşatan Siyavuş Paşa, başarılı olamamıştır. Bunun üzerine görevinden alınmıştır. 1651'de sadrazam olmuş ve saraydaki çekişmeler üzerine bir buçuk ay kadar sonra azledilmiştir. İdamdan Turhan Sultan'ın müdahalesiyle kurtulan Siyavuş Paşa, Bosna ve ardından Rumeli beylerbeyi olup güç toplamıştır. 1656 yılında tekrar sadrazam yapılmıştır. Silistre'den gemiyle İstanbul'a gelirken yakalandığı sıtma hastalığını yenememiş ve iki ay kadar sonra vefat etmiştir.¹⁰⁴

Uzun Piyâle Paşa (ö. 1644)

Tersaneden yetişen Piyâle Paşa, donanma ile birçok sefere katılmış ve başarılar kazanmıştır. Kaptanıderya Receb Paşa'nın dikkatini çekmesi üzerine Piyâle Paşa tersane kethüdalığına getirilmiştir. 1638'de bu görevde

102 Abdülkadir Özcan, "Kemankuş Mustafa Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002) c. 25, 250.

103 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 51.

104 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 103.

iken donanma emrine verilip Karadeniz’de birçok seferlere çıkmış ve Kazaklarla mücadele etmiştir. 1643’te kaptanıderya olarak Akdeniz’e çıkmış ve birçok ganimetle geri dönmüştür. Bunun üzerine vezirlik de alan Piyâle Paşa, Trablusgarb’daki asayişsizliği düzenlemek için gidip geldiğinde padişaha gönderilen hediyelerin tamamını teslim etmediği gerekçesiyle sorgulanıp suçlu bulunmuş ve idam edilmiştir.¹⁰⁵

Ebubekir Paşa (ö. 1644)

Rodos’ta görev yaptıktan sonra İstanbul’a gelmiştir. Uzun Piyâle Paşa’nın katli sonrası kaptanıderya olmuş ve bir yıl kadar bu görevi sürdürmüştür. Görevde iken yaptıklarıyla ilgili çok fazla bilgi olmayan Paşa, 1644’te vefat etmiştir.¹⁰⁶

Silahdar Yusuf Paşa (ö. 1646)

Bosnalı ve asıl isminin Josef Maskovic olduğu ileri sürülen Yusuf Paşa, saraya alındıktan sonra silahdarlık yaptığı için bu lakapla anılmıştır.¹⁰⁷ Saraya damat da olan Yusuf Paşa, bu sayede kısa sürede yükselmiş ve 1644’te kaptanıderya olmuştur. 1645’te Girit’te Hanya üzerine sefere çıkmış ve Hanya’yı almıştır. Sadrazam Semiz Mehmed Paşa’nın rakibi olması dolayısıyla ikili birbiri aleyhinde çokça suçlamada bulunmuştur. Sultan İbrahim kimin haklı olduğunu dinlemek için ikisini aynı anda konuşturunca Semiz Mehmed Paşa’yı azledip mührü Yusuf Paşa’ya teklif edilmiş ancak o kabul etmemiştir. 1646 yılında muhaliflerinin Sultan İbrahim’i kıskırtmaları sonucu idam edilmiştir.¹⁰⁸

Koca Musa Paşa (ö. 1647)

IV. Murad’ın silahdarlığını yapan Musa Paşa kendisinden sonra kaptanıderyalık yapan diğer Musa Paşa’dan ayırt edilmek için “Koca” lakabıyla anılmıştır. Mısır, Budin ve Sivas Beylerbeyliği’nden sonra 1646’da Yusuf Paşa’nın yerine kaptanıderya olmuştur. Soros Körfezi yakınlarında yirmi

¹⁰⁵ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 107.

¹⁰⁶ Şehrişâde, *Tuhfe*, 224.

¹⁰⁷ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 107.

¹⁰⁸ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 110.

altı kalyondan oluşan Venedik donanması ile çarpışmış ve zafer kazanmıştır. Hanya'nın fethi için donanmayla destek olurken karşılaştığı bir Venedik kalyonundan atılan kurşun ile 1647'de şehit olmuştur.¹⁰⁹

Musa Paşa (ö. 1647'den sonra)

Bosnalı olan ve Enderun'da yetişen Musa Paşa, halefi Koca Musa Paşa'nın şehadeti üzerine 1647'de kaptanıderya olmuştur. Göreve geldiğinde devam etmekte olan Girit Seferi'ne donanmayla asker taşıma işini Boğazdaki Venedik ablukası yüzünden başaramayınca azledilmiştir. 1674'den sonra hapsedildiği Yedikule'de idam edilmiştir.¹¹⁰

Musahib Fazlı Paşa (ö. 1658)

Fazlullah da denilen Fazlı Paşa, devlet kademelerine silahdarlıktan yükselmiştir. Padişah musahibi olması ve Sultan İbrahim'in kızı Fatma Sultan'la nikahlanıp saraya damat oluşu kendisinin önünü açmıştır. 1647'de kaptanıderya olan Fazlı Paşa, Girit Seferi'ne donanmayla asker ve malzeme taşımıştır. Sadrazam Hezârpâre Ahmed Paşa ile olan rekabeti sonucu 1648'de beylerbeyi göreviyle Tameşvar'a gönderilmiştir. 1650 ve 1652'de iki kez Bosna beylerbeyi olan Fazlı Paşa ikinci Bosna beylerbeyliği sırasında komutanları Papa tarafından seçilmiş bir orduyu Zadar yakınlarında yenmiştir. 1656'da Rumeli beylerbeyliğine getirilmiştir. İsyan eden Eflak ve Boğdan voyvodaları üzerine Kırım hanı ile sefere gönderilen Fazlı Paşa, dönüşte bu seferde ihmalkârlıkları olduğu iddiası üzerine Edirne'de idam edilmiştir.¹¹¹

Ammarzâde Mehmed Paşa (ö. 1648)

Kaptanıderya Piyâle Paşa'nın yanında yetişen Mehmed Paşa, çok istediği tersane kethüdalığı görevi yüzünden Piyâle Paşa ile ters düşmüş ve konağında padişaha hediye gelen altınları sakladığı iddiasıyla Piyâle Paşa'yı şikâyet edip idamına sebep olmuştur. Bir müddet sonra tersane kethüdası olan Mehmed Paşa, Girit'teki askerlere yardım göndermiştir. 1647'de

109 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 112.

110 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 56.

111 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 114.

Sultan İbrahim'in üzerinde büyük etkisi olan Cinci Hüseyin Efendi'nin girişimleriyle kaptanıderya olmuştur.¹¹² Başlamak üzere olan Kandiye Kuşatması'na yardım göndermek için donanmayla Akdeniz'e açılmak istemişse de Çanakkale Boğazı'nın Venedik gemileri tarafından abluka altına alınması ve bu ablukayı bir türlü yarıp Girit'e yardım götürememesi sonucu 1648'de idam edilmiştir.¹¹³

Voynuk Ahmed Paşa (ö. 1649)

1643'te yeniçeri ağalığına yükselen Ahmed Paşa aslen Bulgar'dır. Yeniçeri ağası iken tütün yasaklarını teftişteki sert tutumundan ötürü Bosna'da görevlendirilmiştir. Ancak bir süre sonra azledilip hapsedilmiştir. Kendisini affettiren Ahmed Paşa birkaç yıl başka memuriyetlerde bulunduktan sonra 1648'de Ammarzâde Mehmed Paşa'nın idamı üzerine kaptanıderya olmuştur. Boğazdaki Venedik kalyonlarının ablukasının kadırga ile kırılmasını üzerine toplanan Şûrâ Meclisi'nde Osmanlı donanmasının da kalyon sistemine geçişi kararlaştırılmıştır. Tersanedeki hazırlıklar tamamlandıktan sonra 1649'da boğazdaki abluka yarıp Akdeniz'e çıkmıştır. Girit'e varan Ahmed Paşa burada Suda'yı kuşatırken başına isabet eden bir top güllesiyle şehit olmuştur.¹¹⁴

Bıyıklı Mustafa Paşa (ö. 1650)

Enderun'da yetişen Mustafa Paşa önce rikapdar ardından da yeniçeri ağası olmuştur. Bu görevinden azledildikten sonra Maraş ve Kars valisi, ardından vezirlikle Girit'e gönderilmiştir. Burada iken Voynuk Ahmed Paşa'nın şehadeti üzerine 1649 yılında kaptanıderya olmuşsa da aynı sene içerisinde azledilmiştir. Son olarak Rumeli'de valilik yapan Mustafa Paşa, 1650 yılında vefat etmiştir.¹¹⁵

112 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 115.

113 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 116.

114 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 118.

115 Şehrîzâde, *Tuhfe*, 236-37.

Haydar Ağazâde Mehmed Paşa (ö. 1656)

Yeniçeri ocağından yetişen Mehmed Paşa, Mısır beylerbeyliğinin ardından 1649'da kaptanıderya olmuştur. 1650'de görüşülen kalyon meselesi ilk kez fiiliyata geçerek yirmi-otuz kalyon yapımı için iskeleler kurdurulmuştur.¹¹⁶ Halefleri gibi Mehmed Paşa da o esnada devam etmekte olan Girit Seferi'ne donanmayla destek olup asker ve mühimmat taşımıştır. Venediklilerin Girit yakınlarındaki küçük adaları ele geçirmesi sonucu görevden alınmıştır. Daha sonra siyasi çekişmeler sonucu sadrazamla arasının bozulmasıyla 1656 yılında Silivri'de idam edilmiştir.¹¹⁷

Hüsâm Beyzâde Ali Paşa (ö. 1661)

Rodos'ta görevli iken 1650'de Mehmed Paşa'nın azlinde kaptanıderya olmuştur. Venedik ablukası altındaki boğazdan çıkıp Girit'e yardım götürmeye çalışırken Venedik donanmasının baskınına uğramış ve kötü hava koşullarından ötürü ve reislerin Ali Paşa'nın sözlerini dinlememesiyle donanma hayli zayıf vermiştir. Bu durum Kandiye'nin kuşatılmasını uzatmıştır. Donanmayla üç defa boğazdaki ablukayı delmeye çalışan Ali Paşa başarılı olamamıştır. Bunun üstüne azledilen Ali Paşa Mora sancağında görevlendirilmiştir. 1660'ta ikinci kez kaptanıderya olmuş ve bir sene sonra vefat etmiştir.¹¹⁸

Derviş Mehmed Paşa (ö. 1655)

Çerkez asıllı olan Mehmed Paşa, 1637'de Şam beylerbeyi olmuştur. Ardından devletin birçok yerinde beylerbeyi olarak görev alan Paşa, 1649'da karada yaptığı tahkimatla donanmanın boğaz ablukasını yarmasına yardımcı olmuştur. 1653'te Ali Paşa'nın yerine kaptanıderya olmuştur. Bu görevde iken tersanenin malî konularıyla ilgilenmiştir. Maddi manevi büyük çabalar gösterdiği Girit meselesinde Sadrazam Tarhuncu Ahmed Paşa ile ters düşmüş ve onun idamı üzerine 1653'te veziriazam olmuştur. Sıkı malî tedbirleri yüzünden çokça eleştirilen Mehmed Paşa, 1655'te felç geçirip vefat etmiştir.¹¹⁹

¹¹⁶ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 120.

¹¹⁷ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-Alâm*, c. 3 (İstanbul: Mihran Matbaası, 1891), 2002.

¹¹⁸ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 123.

¹¹⁹ Mehmet İpşirli, "Derviş Mehmed Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994) c. 9, 194.

Çavuşzâde Mehmed Paşa (ö. 1681)

Enderun'da yetişen Mehmed Paşa, Gevherhan Sultan ile evlenip vezir olmuştur. Bu sayede Celali isyanlarına karıştığında kendisini affettirebilmiştir. Derviş Mehmed Paşa'nın sadaretiyle 1653'te onun yerine kaptanıderya olmuştur. Göreve geldiği sene hazırlıkları tamamladıktan sonra Venedik donanmasının boğazda bulunmamasını fırsat bilip Girit'e yardım ulaştırmıştır. Rodos'a vardığında Venedik donanmasının gelmesi yüzünden orada mahsur kalması zor da olsa İstanbul'a ulaştığında azline sebep olmuştur. Daha sonra Boğazhisarı muhafazasıyla görevlendirilen Mehmed Paşa, bu esnada karaya çıkarma yapan Venediklilerle başarıyla mücadele etmiştir. 1657'de tekrar kaptanıderyalığa getirilse de yedi ay sonra azledilmiştir. Ardından birçok görev ifa eden Mehmed Paşa, en son Azak muhafızlığı görevinde bulunmuştur. 1681'de vefat ettiği bilinmektedir.¹²⁰

Dev Murad Paşa (1596-1655)

Arnavut asıllı olan Murad Paşa Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiştir. Ocaktaki nüfuzu sayesinde Sadrazam Hezârpâre Ahmed Paşa'ya karşı ağalar onun etrafında birleşmiştir. Sultan İbrahim'in tahtan indirilip oğlu IV. Mehmed'in cülusu sonrası yeniçeri ağası olmuştur. Donanmanın Foça önündeki yenilgisi sonucu azledilen Sofu Mehmed Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirilmiştir. Ancak ocak haklının yoğun muhalefeti sonucu istifa edip Budin beylerbeyi olmuştur. 1653'te Çavuşzâde Mehmed Paşa'nın yerine kaptanıderya olmuştur. Çanakkale Boğazı'ndaki deniz muharebesi ile Venedik ablukasını yarmıştır. Bu savaşta kanunlara aykırı olmasına rağmen askerinin moralini yüksek tutmak için başlarda yerine levend kıyafetiyle firkateye binerek asker arasında dolaştığı rivayet edilir. 1655'te merkezdeki karışıklıkları düzeltmek için sadrazam yapıldıysa da üç ay sonra bu görevi bırakarak hac için İstanbul'dan ayrılmıştır. Yolda hastalanıp Hama'da vefat etmiştir.¹²¹

120 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 129.

121 Abdülkadir Özcan, "Kara Murad Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001) c. 24, 365.

Tellâk Mustafa Paşa (ö. 1663)

Bosnalı olan Mustafa Paşa kapıcıbaşı olarak yükselmeye başladığı devlet kademelerinde kısa sürede defterdarlığa kadar varmıştır. Dev Murad Paşa'nın azliyle 1655'te kaptanıderyalığa vasil olan Mustafa Paşa, aynı sene içerisinde azledilmiştir. 1663'te Midilli'de idam edilmiştir.¹²²

Zurnazen Mustafa Paşa (ö. 1657)

Aslen Arnavut olan Mustafa Paşa mehterhanedeki görevine binaen “zurnazen” olarak anılmıştır. 1655'te kaptanıderya olunca donanmanın hazırlanması ve malî sorunlarını düzeltmekle uğraştı. Sefer zamanı Çanakkale Boğazı'ndan çıkmaya çalışırken Venedik donanmasıyla çatışmaya girişmiş ve Osmanlı donanması önemli kayıplar vermiştir. Bu savaştan sonra Venedikliler Osmanlı adalarını kuşatma üstüne kurulu bir strateji benimsemişlerdir. Bu da kuşatılan adalara yardım göndermesi gerekliliğini doğurduğundan Osmanlı donanmasının da stratejisini değiştirmesiyle sonuçlanmıştır. Bu amaçla Mustafa Paşa, donanmaya asker ve mühimmat temini için büyük gayret sarfetmiştir. 1656'da Çınar Vakası'nın arkasındaki isim olarak Mustafa Paşa yeni sadrazam olan Hüseyin Paşa'yı azlettirip sadrazam olmuşsa da bu görevde sadece dört saat kalabilmiştir. Azledildikten sonra beylerbeyi olup Erzurum'a gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.¹²³

Halicızâde Mustafa Paşa (ö. 1667?)

Halicızâde Mustafa Paşa'nın dâmâdıdır. Başdefterdar iken 1656 tarihinde üç ay kaptanıderyalığa getirilmiş¹²⁴ ve sonra azledilip Mısır valisi olarak görevlendirilmiştir. 1667'de Anadolu'da vali iken vefat etmiştir.¹²⁵

122 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 4:1209.

123 Abdülkadir Özcan, “Mustafa Paşa, Zurnazen”, içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994) c. 31, 348.

124 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 65.

125 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 4:1184.

Sarı Kenan Paşa (ö. 1659)

Aslen Rus olup “Topal” lakabıyla da bilinir. Saraya alınıp yetiştirildikten sonra Beyhan Sultan ile evlenerek saraya damat olmuştur. 1656’da kaptanıderya olup asker bakımından eksik bir şekilde Akdeniz’e açılmak üzere boğaza geldiğinde Venedik donanması önünde İnebahtı’dan beri görülmemiş bir yenilgi almıştır. Kenan Paşa, bu yenilgi sonrası idamdan hâmlerinin araya girmesiyle kurtulabilmiştir. Ancak eskisi gibi önemli görevlere getirilmemiştir. Bunun sonucunda Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa’ya da olan kiniyle Celali ayaklanmalarına katılmıştır. 1659’da Halep’te yakalanıp idam edilmiştir.¹²⁶

Seydi Ahmed Paşa (ö. 1661)

Sarayda iken Sultan İbrahim’in huzurunda icra edilen oyunda bir iç ağasını öldürdüğünden saraydan çıkarılmıştır. 1656’da Kenan Paşa’nın ağır yenilgisi sonrası kaptanıderya olmuştur. Donanmanın neredeyse yok edildiği bu savaş sonrasında kaptanıderya olduğundan görevdeyken çok etkili olamamıştır. Bu dönemde toplanan meşveret meclisinde tekrar kadırgalara dönülme fikri ağırlık kazanmışsa da kalyon üretimi devam etmiştir. Paşanın sadarete gözü olduğu söylentileri üzerine azledilip Rumeli’de görevlendirilmiştir. 1661’de katli ferman buyrulup idam edilmiştir.¹²⁷

Topal Mehmed Paşa (ö. 1659)

Aralık 1656 tarihinde kaptanıderya olan Mehmed Paşa, Venedik eline geçen Bozcaada ve Limni Adası’nın geri alınması amacıyla Venedik gemilerinin bulunmadığı bir esnada donanmanın bir kısmıyla Çanakkale’den çıkmıştır. Donanmanın ikinci kısmının da gelişiyse daha önce Cezayir gemilerinden bazılarını ele geçirip güçlenmiş Venedik donanmasıyla Çanakkale önlerinde çarpışılmıştır. Amiral gemisinin karadan atılan topla yok edilmesi Venedik donanmasının çekilmesine neden olmuştur. Fırsattan istifade Bozcaada ve Limni’yi geri alan Mehmed Paşa büyük takdir görse de padişah ve sadrazam nezdindeki vukuatlı geçmişi nedeniyle azledilmiş ve 1659’da idam edilmiştir.¹²⁸

126 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 136.

127 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 137.

128 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 140.

Köse Ali Paşa (ö. 1661)

“Kılavuz” lakabıyla da bilinir. Sadrazam Derviş Mehmed Paşa’nın kethüdası iken vefatında onun mallarının tespitini yaparak Sadrazam İpşir Paşa’nın gözüne girip başdefterdarı olmuştur. Valide Sultan kethüdası iken 1658’de kaptanıderya olmuştur. Akdeniz’de iken Antalya sancakbeyinin isyanının bastırılmasına donanma ile destek olan Paşa, Venedik gemilerinin Çanakkale Boğazı’nı sürekli tehdit etmeleri üzerine bölgede kale yapımıyla görevlendirilmiştir. 1660’da Macaristan Seferi’ne serdar tayin edilen Mehmed Paşa, Varad Kalesi’ni kuşatıp almıştır. Sonrasında kaptanıderyalıktan azledilip valilikle Rumeli’ye gönderilmiştir. Bu görevde iken 1661’de vefat etmiştir.¹²⁹

Ali Paşazâde Abdülkadir Paşa (ö. 1685’ten sonra)

Kaptanıderya Hüsam Beyzade Ali Paşa’nın oğlu olan Abdülkadir Paşa, babasının ölümü sonrasında birkaç ay kaptanıderyalık yapmıştır. Azledildikten sonra Rodos ve Sivas’ta valilik yapan Paşa, Kaplan Mustafa Paşa’nın vefatı üzerine 1685’te donanmayı İstanbul’a getirmiştir. Sonrasında yine deniz işleriyle meşgul olan Abdülkadir Paşa’nın bu yıllarda vefat ettiği tahmin edilmektedir.¹³⁰

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1634-1683)

1634’te Merzifon’da bir tımarlı sipahinin oğlu olarak doğan Mustafa Paşa, babasının Bağdat seferinde şehit düşmesi sonucu zamanın Amasya sancakbeyi Köprülü Mehmed Paşa’nın himayesine girip sonrasında ona damat olmuştur. Fazıl Ahmed Paşa’nın sadaretinde 1661 yılında kaptanıderya yapılmıştır. Bu görevde iken sadrazamın tavsiyesi ve IV. Mehmed’in emriyle tekrar kadirga yapımına başlanmasıyla donanmanın ilk kalyona geçiş denemesi sonlandırılmıştır. Bu dönemde Akdeniz’de irili ufaklı mücadelelerde bulunan donanma, Kara Mustafa Paşa’nın rikab kaymakamlığına getirilmesi üzerine vekâleten Memipaşazâde Mehmed Paşa’nın emrine verilmiştir. Donanma Mehmed Paşa’nın emrindeyken daha çok Karadeniz’de Kazaklarla mücadele etmiştir. 1666’da rikab kaymakamlığına

¹²⁹ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 142.

¹³⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, ed. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, c. 1 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 118.

getirilerek kaptanıderyalıktan azledilmiştir. 1676'da sadrazam olan Mustafa Paşa sadrazam olduğunda kaptanıderya iken geçilen kadirga düzeninden tekrar kalyon düzenine geçilmesi kararı alınmıştır. 1683'de başarısız olduğu Viyana Kuşatması sonucu suçlu bulunarak Belgrad'da idam edilmiştir.¹³¹

Kaplan Mustafa Paşa (ö. 1680)

Enderun'da yetişen Mustafa Paşa 1655'te Yanya sancakbeyliği ile başladığı siyasi kariyerine Karaman ve Şam beylerbeylikleri gibi görevlerle devam edip 1666'da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yerine ilk kaptanıderyalık görevine başlamıştır. Girit'te Kandiye Kuşatması için adaya asker ve mühimmat taşıyan Paşa, ertesi sene Akdeniz'de Venedik gemileriyle mücadele etmiştir. 1672'de Halep beylerbeyi olunca donanmanın başına Köse Ali Paşa getirilmiştir. 1679'da ikinci kez kaptanıderya olan Mustafa Paşa, Akdeniz'e açıldığında İzmir'de vefat etmiştir.¹³²

Köse Ali Paşa (ö. 1676)

Eğribozlu olan Ali Paşa Mora'da süregelen isyanı bastırma göreviyle beylerbeyi olup bölgede kontrolü sağlamıştır. 1672'de Cezayir beylerbeyliği ile kaptanıderya olmuştur. Karadeniz'de Kazaklara karşı seferden dönerken başında bulunduğu donanma fırtınaya yakalanıp dağılmıştır. Günler sonra zorla birleşebilen donanma İstanbul'a dönmüştür. Ali Paşa'nın bu durum karşısında üzüntüden öldüğü rivayet edilir.¹³³

Seydizâde Mehmed Paşa (ö. 1682)

Kaptanıderya Seydi Ahmed Paşa'nın oğlu olan Mehmed Paşa 1676'da kaptanıderya olmuştur. Görevde bulunduğu süre zarfında kendisi donanmanın bir kısmıyla daha çok Karadeniz'de faaliyet gösterirken donanmanın kalanını vekilleriyle Akdeniz'e göndermiştir. 1677'de azledilip Rumeli'de görevlendirilmiştir. Tameşvar valisi iken Vaç'ta 1682'de yapılan savaşta şehit olmuştur.¹³⁴

131 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 145.

132 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 147.

133 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 148.

134 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 149.

Kara İbrahim Paşa (1620?-1687)

1620-21 yılında Bayburt'ta bir köylünün oğlu olarak doğan İbrahim Paşa, devrin sadaret kethüdası Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hizmetine girmiştir. Böylelikle önü açılmış ve Mustafa Paşa ile beraber devlet kademelerinde yükselmiştir. Sadaret kethüdası olduğunda "Kara Kethüda" diye anılmaya başlamıştır. Zamanla IV. Mehmed'in en yakın adamlarından biri haline gelen İbrahim Paşa, 1677 yılında Kara Mustafa Paşa tarafından kaptanıderyalığa getirilerek padişah üzerinde etki kurmaması için uzaklaştırılmıştır. Bir sene sonra da azledilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen rakibinin padişah nezdindeki itibarını azaltamayan Mustafa Paşa, neticede onunla anlaşma yolunu tercih etmiştir. Başarısız Viyana Kuşatması sonucu İbrahim Paşa, Mustafa Paşa'yı idam ettirip sadrazam olmuştur. Bu dönemde birçok cephede savaşmak zorunda kalan ordu yenilgiler alsa da İbrahim Paşa iktidarını kaybetmemek için kötü haberleri padişaha bildirmemeye gayret göstermiştir. Ancak iktidardaki hırsı birçok düşman edinmesine neden olmuş ve 1686'da azledilip Rodos'a sürülerek orada idam edilmiştir.¹³⁵

Silahdar Mustafa Paşa (ö. 1698)

Aslen Yozgatlı olan Mustafa Paşa, "Bozoklu" lakabıyla da anılır. IV. Mehmed devrinde saraya alınmıştır. 1681'de yedinci vezir rütbesiyle kaptanıderya olmuştur. Görevde iken Fransız donanmasının Sakız'da demirli bulunan Trablusgarp kalyonlarını topa tutmasıyla çıkan krizde bölgeye gidip Fransız donanmasına el koymuştur. Kralın özür mektubu geldikten sonra adadaki zarar tazmin edilene kadar beş ay Fransız donanmasını rehin tutmuştur. 1682'de Merzifonlu Kara Mustafa Paşa devrinde tekrar kalyon düzenine dönüş kararı Bozoklu Mustafa Paşa devrinde fiiliyata dökülerek yaklaşık 20 yıl aranın ardından Osmanlı tersanelerinde tekrar kalyon inşasına başlanmıştır. 1683'te azledilen Paşa, beylerbeyliği görevlerinin ardından 1693'te sadrazam olmuşsa da bir sene sonra azledilmiştir. 1698'de sadaret kaymakamı iken vefat etmiştir.¹³⁶

135 Abdülkadir Özcan, "İbrâhim Paşa, Kara", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000) c. 21, 330.

136 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 151.

Musâhib Mustafa Paşa (ö. 1686)

Babasının ölümü üzerine alındığı Enderun'da yetişen Mustafa Paşa, 1663'te IV. Mehmed'e musâhib olmuştur. Bu sayede padişaha yakın olan Paşa, devlet kademelerinde hızlıca yükselmiştir. Hatice Sultan ile evliliği sonrası iyice güç kazanmasından ötürü Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1683'te kaptanıderya yapılarak padişahın yanından uzaklaştırılmak istenmiştir. Musâhib Mustafa Paşa görevde bulunduğu süre boyunca Girit'in intikamını almak isteyen Venedik ile çokça mücadele etmiştir. Koron ve Moton'un kaybı sonucu azledilmiştir. Mora serdarlığına getirilmiş ve bu görevdeyken de Venedik ilerleyişi karşısında etkili olamamıştır. 1686'da Seddülbahir muhafızı iken vefat etmiştir.¹³⁷

Mısırlızâde İbrahim Paşa (ö. 1697)

Trablusgarb'da denizciler arasında yetişmiştir. Halka eziyet ettiği için çıkan ayaklanmada İskenderiye'ye kaçmak zorunda kalmıştır. İstanbul'a gelince 1685'te kaptanıderya olmuştur. Görevdeyken Akdeniz'de Venedik gemileriyle mücadele etmiştir. 1688'de azledilip 1690'da ikinci kez kaptanıderyalığa getirilmişse de görevde bir sene kadar kalabilmiştir. İbrahim Paşa 1697'de Zenta Bozgunu'nda birçok devlet adamı ile beraber şehit olmuştur.¹³⁸

Kalaylı Ahmed Paşa (ö. 1714)

Aslen Kayserili olan Ahmed Paşa sarayda hassa baltacıları ocağında yetişmiştir. 1688'de vezirlik verilerek kaptanıderya yapılan Ahmed Paşa, Venedik gemileriyle başarılı çatışmalara girmiştir. Ancak Akdeniz'de adalardaki köylülerin kendisinden şikayetçi olması üzerine azledilmiştir. Anadolu'da birçok eyalette valilik görevlerinde bulunduktan sonra 1704'te sadrazam olmuşsa da üç ay sonra azledilmiştir. 1714'te Trabzon'a tayin olunmuş ve yolculuk hazırlıkları sırasında vefat etmiştir.¹³⁹

137 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 154.

138 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 157.

139 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 162.

Palabıyık Yusuf Paşa (ö. 1711'den sonra)

Enderun'da yetişen Yusuf Paşa 1691'de vezaretle Sivas valisi olmuştur. Gevherhan Sultan ile nikâhlandıktan sonra Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın ikinci azlinde kısa bir süre kaptanıderya olmuştur. 1698'de ve 1702'de iki kez İstanbul kaymakamı olan Yusuf Paşa devletin birçok bölgesinde valilik görevlerinde bulunmuştur. 1710'da Hanya muhafızlığı ile görevlendirilmiş ve 1711'de orada vefat etmiştir.¹⁴⁰

Amcazâde Hüseyin Paşa (ö. 1702)

Köprülü Mehmed Paşa'nın kardeşi Hasan Ağa'nın oğlu olan Hüseyin Paşa, amcasının oğlu Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazamlığına binaen "Amcazâde" olarak anılmıştır. 1683'te Kara Mustafa Paşa'nın mahiyetinde II. Viyana Seferi'ne katılmış ve bozgun sonrası gözden düşmüştür. 1691'de kendini affettirip İstanbul kaymakamı olan Hüseyin Paşa, 1694'te kaptanıderya yapılmıştır. Sakız'ın Venediklilerden geri alınmasıyla görevlendirilmiş ve adanın ele geçirilmesinden sonra azledilip orada görevlendirilmiştir. 1696'da Belgrad muhafızı iken Avusturya'ya karşı açılan seferde meşveret meclisinde fikirlerini sunmuş ancak kabul görmemiştir. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa dâhil olmak üzere birçok devlet ricalinin ölümüyle sonuçlanan Zenta Bozgunu sonrası görüşlerinde haklı olduğu ortaya çıkmış ve 1697'de sadrazam yapılmıştır. Bu görevde iken Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın desteğiyle denizcilik politikalarında yenilikler yapmıştır. Ancak bu çabaları esnasında Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ile arası açılmış ve hastalığını bahane göstererek istifa etmiştir. 1702'de, istifasından iki hafta sonra vefat etmiştir.¹⁴¹

Mezemorta Hüseyin Paşa (ö. 1701)

Moritanyalı veya Mayorka asıllı olduğu iddia edilen Hüseyin Paşa Garp ocaklarında yetişmiştir. İspanya ile olan bir savaşta ağır yaralanıp ölü sanılmasından ötürü kendisine İtalyanca yarı ölü manasında "mezzomorto" lakabı verilmiştir. On yedi yıllık esaretinin ardından döndüğü Cezayir'de kı-

¹⁴⁰ Şehrizâde, *Tuhfe*, 384-88.

¹⁴¹ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 168.

sa sürede güçlenmiştir. Fransız yanlısı Cezayir Dayısı Hasan Baba'yı öldürtüp idareyi ele geçirerek Cezayir dayısı ve beylerbeyi olmuştur. Böylelikle bölgede Fransız donanmasının etkisi kırılmıştır. 1689'da Kalaylı Ahmed Paşa üstüne kaptanıderya olmuştur. Ancak İstanbul'a geldiğinde hakkındaki şikayetlerden ötürü tayin durdurulup Tuna kaptanlığına getirilmiştir. 1695'te Koyunadaları önünde Venediklilerle yaptığı savaşı kazanmasıyla vezirlik verilip kaptanıderya tayin edilmiştir. Kaptanıderya iken Akdeniz'de Venediklilere karşı büyük başarılar kazanan Hüseyin Paşa 1701'de ilerlemiş yaşına rağmen Akdeniz'de görevde iken vefat etmiştir.¹⁴²

Abdül Fettah Paşa (ö. 1704)

Derya beylerinden olan Abdül Fettah Paşa, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yanında Koyundaları'ndaki savaşa katılıp büyük yararlılıklar göstermiştir. Daha sonra da Hüseyin Paşa'nın emrinde birçok sefere katılan Abdül Fettah Paşa, onun 1701'de seferde ölümü sonrası kaptanıderya olmuştur. Kaptanıderya iken İstanbul'da devrin en büyük kalyonlarından biri inşa edilmiştir. Yakalandığı damla hastalığı sebebiyle 1702'de emekli edilmiştir. 1704'te vefat etmiştir.¹⁴³

Aşçı Mehmed Paşa (ö. 1716)

Tersanede yetişen Mehmed Paşa aslen Abaza'dır. Mezemorta Hüseyin Paşa komutasında birçok sefere katılmış ve mahir bir denizci olduğunu kanıtlamıştır. Abdül Fettah Paşa'nın rahatsızlığı üzerine 1702'de kaptanıderya yapılmıştır. Görevde iken Karadeniz'in güvenliği için donanmayla bölgede bulunmuştur. 1703'te azledilmişse de kaptan olarak denizlerde faaliyet göstermeye devam etmiştir. 1713'te ikinci kez kaptanıderya olan Mehmed Paşa, görevde yaklaşık iki ay kalmıştır. Beylerbeyi olarak Trablusgarb'a tayin edilmiş ve 1716'da vefat etmiştir.¹⁴⁴

142 İdris Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004) c. 29, 524-526.

143 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 170.

144 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 172.

Baltacı Mehmed Paşa (ö. 1712)

Çorumlu olan Mehmed Paşa, genç yaşta bilgisini artırmak için Trablus, Tunus ve Cezayir'e gitmiş, döndüğünde de saraya alınmıştır. Saraya girince Şehzade Ahmed (III. Ahmed) ile yakınlık kurmuş ve tahta çıkmasına büyük gayret göstermiştir. III. Ahmed'in cülusuyla beklediğinin aksine hızlıca yükselememiştir. Sadrazam Moralı Dâmâd Hasan Paşa, onu kendine rakip gördüğünden önünü kesmiştir. Çeşitli görevlerle saraydan uzaklaştırılan Mehmed Paşa ancak 1704 yılında vezirlik verilip kaptanıderya yapılmıştır. Kısa süreli kaptanıderyalığında kayda değer bir başarı gösteremeyen Mehmed Paşa, bir ay kadar sonra türlü tertiplerle Ahmed Paşa'nın yerine sadarete geçmiş ama burada da fazla tutunamamıştır. 1710'da ikinci kez sadrazam olan Mehmed Paşa 1711 yılında Rus Çarı I. Petro'ya karşı Prut Savaşı'nda zafer kazanmıştır. Savaşta Rus ordusunu imha etmemesi muhaliflerinin elini güçlendirmiştir. Aleyhindeki girişimler sonucu azledilip Midilli'ye sürülmüş ve 1712'de Limni Adası'nda vefat etmiştir.¹⁴⁵

Frenk Abdurrahman Paşa (ö. 1706)

Derya beylerinden olan Abdurrahman Paşa gemisiyle birçok seferde bulunmuş ve faydalı işler gerçekleştirmiş bir kaptan olarak 1704 tarihinde selefi Baltacı Mehmed Paşa'nın önerisiyle kaptanıderya olmuştur. Kaptanıderya iken Osmanlı donanması Karadeniz ve Akdeniz'de sahil güvenliğiyle meşgul olmuş ve büyük çaplı bir çatışma yaşanmamıştır. 1706'da tersanede çıkan büyük bir yangında ihmali olduğu gerekçesiyle idam edilmiştir.¹⁴⁶

Veli Paşa (ö. 1716)

Veli Mehmed Paşa olarak da bilinir. Sarayda hassa silahdarı olarak yetişen Veli Paşa, 1705'te Rumeli beylerbeyi olmuştur. Ertesi sene kaptanıderya yapılmıştır. Görevde bulunduğu yaklaşık bir senede kayda değer bir olay olmamış ve donanma her sene olduğu gibi denizlerde sahil güvenlik görevi icra etmiştir. 1707'de azledilip Bosna valisi yapılmıştır. 1711'de

¹⁴⁵ M. Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa", içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992) c. 5, 36.

¹⁴⁶ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 176.

Mısır valisi olmuş ve 1714'te azledilmiştir. 1716'da kethüdasiyla beraber idam edilmiştir.¹⁴⁷

Çorlulu Kethüdâsı İbrahim Paşa (ö. 1725)

Moralı Aşçı Hacı İbrahim Paşa olarak da bilinir. Çorlulu Ali Paşa'nın kethüdasiyken onun yanında yükselmiştir. 1706'da vezaretle kaptanıderya olan İbrahim Paşa, Akdeniz ve Karadeniz'de seferlerde bulunduktan sonra 1709'da azledilip Mısır Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Görevde suistimali olduğu gerekçesiyle hapsedilse de sonrasında affedilmiş ve birkaç sancakta görev yaptıktan sonra Şam Beylerbeyliği'ne atanıp hac farızasını yerine getirmiştir. 1717'de ikinci kez kaptanıderya olan İbrahim Paşa, Tuna'da Avusturya ve Akdeniz'de Venediklilerle mücadele etmiştir. 1718'de tersanede büyük bir kalyon denize indirilirken sabotaja uğraması sonucu çıkan yangında çok sayıda kürek mahkûmu ve denizcinin ölümünün yanında tersanenin büyük bir bölümünün yanması üzerine azledilmiştir. 1725'te Kandiye muhafızı iken vefat etmiştir.¹⁴⁸

Köse Ali Paşazâde Mehmed Paşa (ö. 1711'den sonra)

Derya beylerinden olan Mehmed Paşa, Kaptanıderya Köse Ali Paşa'nın oğludur. Tersanede yetişmiştir. Tersane kethüdasi iken Aşçı Hacı İbrahim Paşa'nın yerine 1709'da kaptanıderya olmuştur. Akdenizde korsanlık yapıp Müslüman ahaliye zarar veren Manyatoğlu'nu yakalamışsa da ihtida eden Manyatoğlu idamdan kurtulmuştur. Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Seferi esnasında donanmayla Karadeniz'e çıkmışsa da önemli bir olay meydana gelmemiştir. 1711'de azledilmiştir. Kandiye muhafızı iken orada vefat etmiştir.¹⁴⁹

Hacı Mehmed Paşa (ö. 1712)

Saray bostancılarından olan Mehmed Paşa, 1711'de Köse Ali Paşazâde Mehmed Paşa'nın azlinde kaptanıderya olmuştur. Görevi esnasında önemli bir olay meydana gelmemiştir. Birkaç ay kaptanıderyalık yaptık-

¹⁴⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 5:1659.

¹⁴⁸ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 179.

¹⁴⁹ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 181.

tan sonra İstanbul kaymakamlığına atanmıştır. 1712'de azledilip idam edilmiştir.¹⁵⁰

Orsa Poça İbrahim Paşa (ö. 1713)

III. Ahmed'in tebdil-i kıyafet ile gezerken İbrahim Paşa'nın kayığına binmesiyle İbrahim Paşa padişahın güvenini kazanmıştır. Sadrazam Kalaylıkoz Ahmed Paşa'yı Girir'ten gizlice getirme görevini başarıyla tamamlayınca kendisine bir kalyon verilmiştir. Kaptanıderya olduğu 1713 tarihine kadar on beş kalyon ve bin kadar esir getiren İbrahim Paşa, Akdeniz'de düşmanların korktuğu birisi haline gelmiştir. Kaptanıderya olunca da bu ününe yaraşır işler başaran İbrahim Paşa İstanbul'da bulunan İsveç Kralı'nı memleketine götürme işini üstlenince sadrazam yapılmıştır. Ancak devlet adabından habersiz oluşu, davranışları hakkında şüphe oluşturmıştır. Yabancı elçileri toplayıp onlara suikast yapacağı şüphesiyle azledilerek idam edilmiştir.¹⁵¹

Silahdar Süleyman Paşa (ö. 1715)

Abaza kökenli olan Süleyman Paşa Darüsaade ağası Yusuf Ağa'nın kölesidir. Enderun'a alındıktan sonra hızla yükselerek 1712'de sadrazamlığa getirilmiştir. Yaklaşık bir yıllık bu görevinin ardından 1713'te kaptanıderya olmuştur. İki yıl kadar sürdürdüğü kaptanıderyalığının ardından Kandiye ve Hanya muhafızlığı yapmış ve son olarak da Rodos'ta görevlendirilmiştir. 1715'te orada vefat etmiştir.¹⁵²

Hoca Süleyman Paşa (ö. 1721)

Küçükken İzmir'den Cezayir'e giderek gemi hocası olan Süleyman Paşa'nın Seyyid lakabı da vardır. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yanında yetişip iyi bir denizci olmuştur. 1714'te Aşçı Mehmed Paşa'nın yerine kaptanıderya olmuştur. Akdeniz'de Venedik üzerine yapılacak sefer için hazırlanıldığı esnada gerekli işleri yapmadığından aynı yıl azledilmiştir. 1718'de ikinci kez kaptanıderyalığa getirildiğinde ilkine göre daha iyi bir iş çıkarmıştır.

150 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 87.

151 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 182.

152 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 5:1542-43.

Akdeniz ve Karadeniz'in güvenliği için donanma karakol faaliyetleri yürüt-müş ve sahil güvenliği için kalelerin tamiri yapılmıştır. 1721'de donanma ile denize açıldığında hastalanıp vefat etmiştir.¹⁵³

Canım Hoca Mehmed Paşa (ö. 1736)

Moralı olan Mehmed Paşa tersanede yetişmiştir. 1712'de Trablusgarb beylerbeyi ilan edilmiştir. 1714'te ise vezirlikle kaptanıderyalığa getiril-miştir. Bu ilk kaptanıderyalığı sırasında Akdeniz'de Venediklilerin elinde bulunan İstendil, EGINE Anabolu, Koron, Moton, Çuka, Suda ve İspir-lonka adalarını ele geçirmiştir. 1717'de Korfu kuşatmasında serasker Kara Mustafa Paşa ile olan anlaşmazlığı yüzünden azledilerek hapsedilmiştir. Affedildikten sonra Sinop'ta görevlendirilmiştir. 1730'da Patrona Halil İs-yanı sonrası başkentteki karışıklığı düzeltmede yardımcı olması maksadıyla ikinci kez kaptanıderyalığa getirilmiştir. Zorbaların dağıtılmasında rol aldıktan sonra 1731'de azledilmiştir. Ancak çok geçmeden 1733'te üçüncü kez kaptanıderya yapılmıştır. 1736'da tekrar azledilerek Kütahya'ya gönde-rilmiş ve 1736'da orada vefat etmiştir.¹⁵⁴

Atlamacı Mustafa Paşa (ö. 1730)

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın torunudur. "Kaymak" lakabıyla da meşhurdur. Küçük yaşta saraya alınmış eğitildikten sonra da Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın kızıyla evlendirilmiştir. 1721'de Hoca Süleyman Paşa'nın vefatı sonrası, kendisi ilimle meşgul olmak istemişse de kayın-pederi İbrahim Paşa'nın araya girmesiyle kaptanıderyalığa getirilmiştir. Görevde iken ünlü korsan Andrenaki'yi yakalamıştır. 1730'da çıkan Patro-na Halil İsyanı sonucu asiler ölümünü isteyince idam edilmiştir.¹⁵⁵

Abdi Paşa (ö. 1734?)

Tersanede yetişip kalyon kaptanı iken 1730'da çıkan Patrona Halil İsyanı sonucu Atlamacı Mustafa Paşa'nın yerine kaptanıderya olmuşsa da bir sene dolmadan azledilmiştir. Üç ay kadar sonra ikinci kez kap-

153 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 185.

154 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 187.

155 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 190.

tanıderya yapılmış ve yaklaşık dört ay görevde kaldıktan sonra 1731'de azledilmiştir. Görevde bulunduğu sürede donanmayla ilgili mühim bir hadise yaşanmamıştır. 1734'te vefat etmiştir.¹⁵⁶

Dâmâd Hâfız Ahmed Paşa (ö. 1735)

Küçük Osman Paşa'nın oğlu olması hasebiyle yükselmesi kolay olmuştur. 1727'de Hatice Sultan ile nikahlanarak kubbe veziri olmuştur. Abdi Paşa üstüne kaptanıderya olmuş ve bu görevde bir ay kadar kaldıktan sonra azledilip Sayda valisi yapılmıştır. 1735'in sonlarındaki ölümüne kadar birçok yerde valilik yapmıştır.¹⁵⁷

Şahin Mehmed Paşa (ö. 1736)

Kul Kethüdası Türk Şaban Ağa'nın kölesidir. 1726'da zağracıbaşı olup birçok seferde yeniçeri ağası vekilliği yapmıştır. 1730'da yeniçeri ağası, bir yıl sonra sadaret kaymakamı ve hemen ardından da kaptanıderya olmuştur. 1731'in son aylarında azledilip valilikle Hanya'ya gönderilmiştir. Sonrasında da birçok görevde bulunan Mehmed Paşa 1736'da vefat etmiştir.¹⁵⁸

Murabıt Süleyman Paşa (ö. 1733)

Aslen Moralı'dır. Hacı Hüseyin adıyla da bilinir. Tersanede yetiştikten sonra deneyimli bir kalyon kaptanı olmuş ve Canım Hoca Mehmed Paşa ve Şahin Mehmed Paşa'nın azillerinde kaptanıderyalık makamına vekaleten atanmıştır. 1731'in sonlarında ise daha önce vekaleten yürüttüğü kaptanıderyalığa asaleten tayin olmuştur. Yaklaşık bir yıllık görevinin ardından azledilip İzmit'e gönderilmiştir. 1733'te orada vefat etmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 2:51-52.

¹⁵⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 1:210.

¹⁵⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 5:1561.

¹⁵⁹ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 191.

Silahdar Ebubekir Paşa (ö. 1759)

Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın yanında çavuşbaşı olmasıyla devlet işlerinde onun desteğini görmüştür. III. Ahmed tarafından değerlendirilip liyakatli birisi olduğuna karar verilince vezaretle valiliklere gönderilmiştir. 1732'de ilk kaptanıderyalığını yapmıştır. Yaklaşık bir yıllık bu görevinin ardından azledilip nişancı yapılmıştır. 1740'da II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile evlenmiştir. 1749'a kadar çeşitli valiliklerde bulunduktan sonra ikinci kez kaptanıderya olmuştur. Üç ay sonra azledilince başka görev kabul etmemiş ve istifa ederek emekli olmuştur. 1759'da hanımı Safiye Sultan'ın sarayında ikamet ederken vefat etmiştir.¹⁶⁰

Laz Ali Paşa (ö. 1736)

Kalyon kaptanlarından olan Ali Paşa Trabzonludur. 1736'da Canım Hoca Mehmed Paşa'nın üçüncü azlinde kaptanıderya olmuşsa da o sene içerisinde hem görevinden azledilmiş hem de vefat etmiştir.¹⁶¹

Fındıklılı Süleyman Paşa (ö. 1741)

Derya beylerinden olan Süleyman Paşa 1721'de Hoca Süleyman Paşa'nın ölümü sonrası ona vekâlet etmiştir. 1537'de Laz Ali Paşa'nın vefatında ise asli olarak kaptanıderyalık makamına getirilmiştir. Karadeniz'de Ruslara karşı kazandığı zaferlerden ötürü "Gazi" unvanı almıştır. Karadeniz'de bulunduğu sırada Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerinin artması üzerine 1740'da Akdeniz'e de açılan Süleyman Paşa, bölgede tekrar asayiş sağlamıştır. 1741'de görevde iken hastalanıp vefat etmiştir.¹⁶²

Sarı Mustafa Paşa (ö. 1745)

1740'ta Süleyman Paşa'nın yerine kaptanıderya olan Mustafa Paşa, yaklaşık üç yıl kaldığı bu görevinden 1743'te azledilmiştir. 1744'te Topal Osman Paşazâde Râtıb Ahmed Paşa'nın üstüne ikinci kez kaptanıderya olan Mustafa Paşa, sonraki sene vefat etmiştir.¹⁶³

¹⁶⁰ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 192.

¹⁶¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 1:275.

¹⁶² Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 196.

¹⁶³ Râmîzpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 96.

Şehsüvarzâde Mustafa Paşa (ö. 1762?)

Çankırılı olan Mustafa Paşa, 1746'da kaptanıderya olmuştur. 1750'de azledilip Hanya valiliğine getirilmiştir. Ölümüne değin çeşitli görevlerde bulunan Mustafa Paşa, 1762'de Ağrıboz valiliğinden azledildikten sonra vefat etmiştir.¹⁶⁴

Râtıb Ahmed Paşa (ö. 1758)

Topal Osman Paşa'nın oğlu olduğundan Topal Osmanpaşazâde olarak da bilinir. 1740 yılında Rumeli'ye vali olarak atanmıştır. III. Ahmed'in kızı Ayşe Sultan ile evlendikten sonra 1743'te kaptanıderya olup bir yıl sonra azledilmiştir. Dört kez Rumeli'de valilik ve üç kez Mora valiliği yapan Râtıb Ahmed Paşa ölümüne kadar devlet hizmetinde bulunmuştur. 1758'de vefat etmiştir.¹⁶⁵

Soğanyemez Mahmud Paşa (ö. 1746'dan sonra)

Enderun'da yetişen Mahmud Paşa, Mâcid Mahmud Paşa olarak da bilinir. 1728'de kapıcıbaşı olarak saraydan çıkmış 1746'da vezirlikle kaptanıderya olmuştur. Soğan yemediği için kalyonlara soğan taşıyan askerleri cezalandırması aynı sene azline sebep olmuştur. Vezirliği de elinden alınan Mahmud Paşa, Midilli'ye sürülüp orada vefat etmiştir.¹⁶⁶

Durak Mehmed Paşa (ö. 1755)

Derya beylerinden İbrahim Paşa'nın oğludur. Enderun'da eğitim görüp 1749'da Konya valisi olmuştur. 1751'de ise kaptanıderyalığa getirilmiştir. Bir sene kaldığı bu görevinden azledilip İnebahtı valiliğiyle görevlendirilmiştir. Aynı yıl görevlendirildiği Kandiye valiliğinin ardından Resmo'ya gönderilmiş ve 1755'te orada vefat etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 4:1209.

¹⁶⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 4:1360.

¹⁶⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, ed. Nuri Akbayan, çev. Seyit Ali Kahraman, c. 3 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 906.

¹⁶⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 2:422.

Melek Mehmed Paşa (1719?-1802)

Kaptanıderya Fındıklılı Süleyman Paşa'nın oğlu olan Mehmed Paşa, tersanede yetişmiştir. Denizcilikteki vukufuna binaen 1752'de kaptanıderya yapılmıştır. Akdeniz'de korsanlara karşı mücadele ettikten sonra III. Osman'ın tahta çıkması üzerine 1755'te azledilmiştir. Daha sonra affedilip çeşitli valiliklerde bulunan Mehmed Paşa 1765'te III. Ahmed'in kızlarından Zeynep Sultan ile evlenip saraya damat olmuştur. 1767'de Tosun Paşa'nın yerine ikinci kez kaptanıderyalığa getirilse de 1768-74 Osmanlı Rus Savaşı'nın başlamasıyla azledilmiştir. Sonrasında nişancılık ve rikab kaymakamlığı yapmıştır. Savaşın bitimiyle 1774 yılında Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın yerine üçüncü kez kaptanıderyalığa getirilmiştir. Beş aylık bu görevinden I. Abdülhamid'in cülusuyla azledilmiştir. Çeşitli valiliklerin ardından 1792'de sadrazam olmuş, 1794'te azledilince Ortaköy'de istirahat ta çekilmiş ve 1802'de vefat etmiştir.¹⁶⁸

Karabağlı Süleyman Paşa (ö. 1765)

Tersanede yetişip usta bir denizci olan Süleyman Paşa derya beyi olarak Akdeniz'e açıldığı seferlerinde ünlü korsanlar Andrenaki ve Yanaki'yi yakalamıştır. 1755'te Melek Mehmed Paşa'dan sonra kaptanıderya olmuştur. Akdeniz'e sefere çıkıp döndükten sonra 1756'da azledilmiştir. 1757'de ikinci kez kaptanıderya yapılan Süleyman Paşa, iki sene sonra yine azledilmiştir. 1763'te vezirlikle üçüncü kez kaptanıderya olmuş ancak bir yılı dolduramadan azledilip mutasarrıflıkla Rodos'a gönderilmiştir. 1765'te orada vefat etmiştir.¹⁶⁹

Abdülkerim Paşa (ö. 1761?)

Hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Abdülkerim Paşa, Karabağlı Süleyman Paşa'nın 1759'daki azlinde kısa bir dönem kaptanıderya olmuştur. Azledildikten sonra Rodos'a gönderilmiş ve orada idam edilmiştir.¹⁷⁰

168 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 197.

169 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 199.

170 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 99.

Mirâhur Mustafa Paşa (ö. 1762)

Kendisi hakkındaki bilgimiz az olan Mustafa Paşa, 1761'de Abdülkerim Paşa'nın katli sonrası kaptanıderyalığa getirilmiştir. Ancak aynı sene azledilip Belgrad'a gönderilmiş ve 1762'de orada vefat etmiştir.¹⁷¹

Hasan Paşa (ö. 1768)

Yeniçeri Ocağından yetişen Hasan Paşa 1761'de vezirlik alarak Mirâhur Mustafa Paşa'nın yerine kaptanıderyalığa getirilmiştir. Kaptanıderyalıktan aynı sene azledilen Hasan Paşa 1768'de Belgrad muhafızı iken vefat etmiştir.¹⁷²

Vezir Kethüdâsı Mehmed Paşa (ö. 1766)

Ahışhalı olan Mehmed Paşa, Çıldır valilerinin divan katipliğini yaptıktan sonra İshak Paşa'ya kethüda olmuştur. 1757'de sadaret kethüdalığına erişmiş ve 1761'de Hasan Paşa'nın azli sonrasında kaptanıderyalığa getirilmiş ancak bir sene sonra azledilmiştir. Mısır ve Konya valiliklerinin ardından Kars'a vali olarak gönderilmiş ve 1766'da orada vefat etmiştir.¹⁷³

Sinek Mustafa Paşa (ö. 1764)

Enderun'da yetişen Mustafa Paşa, Zeynep Sultan ile evlenip saraya damat olmuştur. Ancak buna rağmen başlarda önemli görevlere getirilmemiştir. Eşinin büyük kardeşi III. Mustafa tahta çıktığında ise daha mühim makamlara gelme fırsatını yakalamıştır. İlk olarak nişancılıkla görevlendirilen Mustafa Paşa daha sonra 1762'de Vezir Kethüdâsı Mehmed Paşa'nın azliyle boşalan kaptanıderyalığa atanmıştır. Bir sene kaldığı bu görevinde azledildikten sonra ikinci kez nişancı olmuştur. 1764'te vefat edip Şehzadebaşı'nda defnedilmiştir.¹⁷⁴

171 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, 100.

172 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, 100.

173 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 4:1034.

174 Mehmed Süreyya, 4:1208.

Ağa Mehmed Paşa (ö. 1770?)

Hüseyin Paşa'nın yeğeni olan Mehmed Paşa, devlet işlerine dayısına ket-hüda olarak başlamıştır. 1762'de yeniçeri ağası olarak iyice güç elde etmiştir. Sonraki sene vezirlikle sadaret kethüdalığına gelmiş ve 1763'te kaptanıderya olmuştur. 1764'te Saliha Sultan ile nikahlanmıştır. Yaklaşık bir yıllık kaptanıderyalık görevinin ardından azledilmiştir. Sonrasında çeşitli valiliklerde bulunan Mehmed Paşa, Eflak seraskeri olmuştur. 1770'in sonlarında kendisinden hoşnut olmayan yeniçeriler tarafından Yergöğü'nde öldürülmüştür.¹⁷⁵

Ağa Hüseyin Hüsnü Paşa (ö. 1772)

Ocaktan yetişip 1763'te yeniçeri ağası olmuştur. Bir sene sonra kaptanıderya yapıp vezirlik verilse de sene sonunda azledilmiştir. 1766'da Girit ile başlayan valilik görevlerini 1772'de ölümüyle Kandiye'de tamamlamıştır.¹⁷⁶

Tosun Paşa (ö. 1768)

Asıl adı Mehmed olan Tosun Paşa, Yeniçeri Ocağı'ndan yetişmiştir. 1766'da yeniçeri ağası ve hemen ardından vezaretle kaptanıderya olmuştur. Bir sene dolmadan azledildiği bu görevinin ardından Girit'e vali olarak gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁷⁷

Süleyman Paşazâde Mehmed Paşa (ö. 1767'den sonra)

Hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız Mehmed Paşa Tosun Mehmed Paşa'nın üstüne kaptanıderya olmuş ve iki ay geçmeden azledilmiştir.¹⁷⁸

Eğribozlu İbrahim Paşa (ö. 1770)

Derya beylerinden olan İbrahim Paşa, Eğribozlu Osman Paşa'nın oğludur. Tersane kethüdalığı görevinin ardından 1768'de kaptanıderya olmuştur. Sonraki sene vezirlik de almıştır. 1770'te Eğriboz muhafızlığına atanıp aynı sene orada vefat etmiştir.¹⁷⁹

175 Mehmed Süreyya, 4:1034.

176 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 3:711.

177 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 5:1637.

178 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ*, 102.

179 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 3:772.

Mandalzâde Hüsameddin Paşa (ö. 1770)

Tersanede yetişen Hüsameddin Paşa, eski kaptanıderyalardan Frenk Mustafa Paşa'nın torunudur. 1770'te vezirlik de alarak Eğribozlu İbrahim Paşa'nın yerine kaptanıderya yapılmıştır. Komutası altındaki Osmanlı donanması hazırlıklar tamamlanmadan Akdeniz'e açılmış ve Rus donanmasıyla karşılaşmıştır. Çeşme'ye çekilen donanma 6 Temmuz 1770'te Ruslar tarafından yakılmıştır. Sakız'a kaçarak kurtulan Hüsameddin Paşa yenilgiden sorumu tutularak azledilmiş ve Gelibolu'ya sürülmüştür. 1770'te orada vefat etmiştir.¹⁸⁰

Cafer Paşa (ö. 1774)

Derya beylerinden olan Cafer Paşa, Çeşme faciasının asıl sorumlusudur. Hüsameddin Paşa'yı Ruslar karşısında savunmayı manevra imkânı bulunmayan Çeşme Limanı'nda yapmaya ikna ederek faciaya zemin hazırlamıştır. 1770'te Çeşme yenilgisinin ardından kaptanıderya yapılmışsa da aynı sene içerisinde azledilmiştir. Balyabadra muhafızı iken 1774'te vefat etmiştir.¹⁸¹

Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö. 1790)

Aslen Kafkasyalı olan Hüseyin Paşa, derya beyi olup donanmaya katılmıştır. Çeşme faciası öncesinde karşı çıkmasına rağmen donanmanın Çeşme Limanı'na girmesine engel olamamıştır. Yenilgi sonrası Rus işgali tehlikesi geçiren Limni Adası'nı kurtarmasıyla "Gazi" unvanı alıp vezirlikle kaptanıderyalığa getirilmiştir. III. Mustafa'nın ölümü sonrası 1774'te azledilse de aynı sene ikinci kez kaptanıderyalığa getirilmiştir. Onun kaptanıderyalığı sırasında donanma uzun yılların ardından Cebelitarık Boğazı'na kadar gitmiştir. 1788'de Karadeniz'de Ruslar karşısında zafer kazanmış ancak Özi Kalesi'nin ele geçirilmesine engel olamayışı itibarını zedelemiştir. III. Selim'in cülusu sonrası 1789'da azledilmiştir. Hasan Paşa devrinde tersanede birçok düzenleme ve iyileştirme yapılarak donanma güçlendirilmiştir. Özi muhafızı iken serasker olarak Rusları yenilgiye uğratması sonucu 1789'da sadrazamlığa getirilmişse de birkaç ay sonra 1790'da Şumnu'da vefat etmiştir.¹⁸²

180 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 201.

181 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 2:382.

182 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 204.

Giritli Hüseyin Paşa (ö. 1794)

Derya beylerinden olan Hüseyin Paşa, 1787’de liman reisliğinin ardından 1789’da Rumeli Beylerbeyliği’nin yanında kaptanıderyalıkla görevlendirilmiştir. Yine aynı yıl vezirlik de almıştır. 1792’de azledilmiştir. 1794’te vefat etmiştir.¹⁸³

Küçük Hüseyin Paşa (1758-1803)

Enderun’da yetişen Hüseyin Paşa III. Selim’in cülusu sonrası onunla yakınlaşmış ve güvenini kazanmıştır. 1792’de vezirlikle kaptanıderya olmuştur. Aynı yıl I. Abdülhamid’in kızı Esmâ Sultan’la da evlenmiştir. Kaptanıderyalığı sırasında korsanlara karşı amansız bir mücadeleye girişip birçok namılı korsanı yakalamıştır. 1799’da Fransa’nın Mısır’ı muhasarası sonrasında Osmanlı donanması hem Rus hem de İngiliz donanmalarının desteğiyle Fransızlara karşı mücadele etmiştir. Hüseyin Paşa 1803’teki ölümüne kadar sürdürdüğü kaptanıderyalık görevi esnasında donanma ve tersanede teknolojik birçok yeniliğin önünü açtığı gibi nizamnamelerde de yenilikler yapmaya çalışmış ancak ömrü yetmemiştir. 1803’te vereme yakalanarak vefat etmiştir.¹⁸⁴

Mehmed Kadri Paşa (ö. 1824)

Tersanede yetişen Mehmed Kadri Paşa, kısa sürede kaptan olup Fransa’ya karşı İngiltere ve Rusya’yla beraber yapılan mücadelelerde kendini ispatlamıştır. 1803’te Küçük Hüseyin Paşa’nın vefatı sonrası kaptanıderyalığa getirilmiştir. Cezzar Ahmed Paşa’nın ölümü sonrası bölgede tekrar merkezî idareyi kurmakla görevlendirilse de bunu layıkıyla yapamadığı ve Ahmed Paşa’dan kalan malların bir kısmını sakladığı için gözden düşüp 1804’te azledilmiştir.¹⁸⁵ Affedildikten sonra beş yıl Girit muhafızlığı yapıp 1811’de emekli olmuş ve 1824’te vefat etmiştir.¹⁸⁶

¹⁸³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 3:715.

¹⁸⁴ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 206.

¹⁸⁵ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 209.

¹⁸⁶ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 209.

Bostancıbaşı Hâfız İsmail Paşa (1758?-1807)

Bostancı ocağında yetişen İsmail Paşa, 1804'te vezirlikle kaptanıderya olmuştur. Bir yıllık görevinin ardından sadrazamlığa yükselmiştir. 1806'da sadrazamlıktan azledilip Konya valisi olmuş ve 1807'de orada vefat etmiştir.¹⁸⁷

Bostancıbaşı Hacı Mehmed Paşa (ö. 1810'dan sonra)

1805 yılında kaptanıderya olan Mehmed Paşa da Bostancı Ocağı'ndan yetişmiştir. Yaklaşık dokuz ay sonra görevinden azledilip Hotin muhafızı olmuştur. Bir ara rütbesi kaldırılıp sürgün edildiyse de 1809'da vezirlikle boğaz muhafızı ardından da ikinci kez kaptanıderya olmuştur. 1810'da azli sonrası tekrar rütbesi kaldırılmış ve Bursa'ya gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁸⁸

Hacı Salih Paşa (ö. 1825)

Dayısı İzzet Mehmed Paşa sayesinde kolayca yükselme fırsatı bulan Salih Paşa, İzzet Mehmed Paşa'nın sadaretinde 1806'da vezirlikle kaptanıderya olmuştur. Yaklaşık bir yıl sonra azledilip Gelibolu'ya gönderilmiştir. Ölümüne değin birçok yerde valilik yapan Salih Paşa'nın son görevi Çıldır valiliği olmuştur.¹⁸⁹

Cezayirli Seydi Ali Paşa (ö. 1819)

Aslen Safranboluludur. Garp Ocakları'nda yetiştiği için Cezayirli Seydi Ali Paşa olarak da bilinmektedir. Küçük Hüseyin Paşa zamanındaki korsanlara karşı yürütülen mücadelelerde Lambro ve Kara Kaçan adlı korsanları yakalamıştır. 1807'de İngiliz filosunun İstanbul'u tehdit etmesi üzerine kaptanıderyalığa getirilmiştir. Hazırladığı filo ve Fransızların desteğiyle İngilizleri Akdeniz'e çıkmaya mecbur bırakmıştır. Bozcaada önünde İngilizlerle girdiği çarpışmada onlara hayli kayıp verdirmiştir. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadaretiyle 1808'de azledilmiştir. Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra 1808'de ikinci kez kaptanıderya olmuştur. Bir

187 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 3:833.

188 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 4:1053.

189 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 5:1472.

ay sonra Râmiz Paşa'yı ele geçirmek için Rumeli'ye serasker olarak gönderilmiştir. 1809'da kaptanıderyalıktan azledilip Mısır'a gönderilmiştir. 1819'da Afyon'da vefat etmiştir.¹⁹⁰

Seyyid Abdullah Râmiz Paşa (1768?-1813)

Aslen Kırımlı olan Râmiz Paşa, medrese eğitiminin ardından müderris olmuştur. Kudüs naipliği sonrası İstanbul'a döndüğünde Mısır Seferi'ne katılmış ve seferdeki başarıları üzerine itibarını arttırmıştır. Modernleşme taraftarı hizipte olduğu için III. Selim tahtan indirilince sürülmüştür. Kendisi gibi sürülenlerle Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığınmış ve tekrar İstanbul'a gelip III. Selim'i tahta çıkarmaya çalışmışlardır. III. Selim'in ölümü üzerine tahta II. Mahmud çıkmış ve Râmiz Paşa da sadrazam olan Mustafa Paşa'nın isteği üzerine 1808'de kaptanıderya olmuştur. Yaklaşık üç ay sonra yeniçerilerin ayaklanmasıyla azledilmiştir. Hakkında idam kararı çıkınca savaşta olunan Rusya'ya sığınmıştır. 1813'te affedildiği söylenerek geri çağrılan Paşa, Yergöğü civarında pusuya düşürülüp öldürülmüştür.¹⁹¹

Çarhacı Ali Paşa (ö. 1823)

1807'de vezirlik alıp ordu çarhacısı olan Ali Paşa, Karalaş'ta düşman karşısındaki başarılarıyla şöhet bulmuştur. 1809'da sadaret kaymakamı olup birkaç ay sonra kaptanıderyalık görevine de atanmıştır. Aynı yılın sonunda azledilip bir müddet sonra Trabzon valisi olmuş ve Ruslara karşı mücadele etmiştir. Birçok kez vezirliği kaldırılan Ali Paşa son olarak Tokat'a gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁹²

Hâfız Ali Paşa (ö. 1831)

Tayyar Paşa'nın kaymakamlığını yaptığı sırada onun Alemdar Mustafa Paşa tarafından öldürtülmesi üzerine Ali Paşa vezirliğini kaybedip Bursa'ya sürülmüştür. Fakat II. Mahmud'un güvenini kazandığından 1810'da gizlice geri çağrılıp vezirlikle kaptanıderya yapılmıştır. Göreve gelince Seydi Ali Paşa'nın uzaklaştırdığı Küçük Hüseyin Paşa'nın yanında yetişen tecrübeli

190 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 210.

191 Beyhan, "Râmiz Abdullah Paşa."

192 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 1:282.

denizcileri tekrar göreve getirmiştir. Karadeniz’de Ruslar karşısında başarı gösteremeyince 1811’de azledilmiştir. Valiliklerin ardından 1828’de Boğaz seraskerliğine getirilmiş ve ardından azledilip Gelibolu’ya gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.

Küçük Hüseyin Paşa Merhûmun Kethüdası Kara Mehmed Paşa (ö. 1811)

Küçük Hüseyin Paşa’nın kethüdası olan Mehmed Paşa 1811’de kaptanıderya olmuştur. Ortaköy’de çıkan yangının söndürülmesi esnasında hastalanmış ve vefat etmiştir.¹⁹³

Koca Mehmed Hüsrev Paşa (1765?-1855)

Enderun’da yetişen Hüsrev Paşa, Mısır’ın kurtarılması için gönderilen donanmayla gitmesiyle hayatı değişmiştir. Mısır’da kazandığı başarılar sonrası vezir yapılmıştır. 1810’da Varna seraskerliğiyle Osmanlı-Rus Savaşı’na katılmış ve başarıları sonrası 1811’de kaptanıderya yapılmıştır. Hamisi Rauf Paşa’nın sadareten azli sonrasında o da 1818’de azledilmiş ve Trabzon valiliğiyle görevlendirilmiştir. 1822’de ikinci kez kaptanıderya yapılmıştır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa ile arasındaki anlaşmazlık 1826’da azline sebep olmuştur. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra Asâkir-i Mansure seraskerliğine getirilmiştir. 1839’da sadrazamlığa getirilse de sonraki sene azledilmiştir. 1855’te doksan yaş civarındayken vefat etmiştir.¹⁹⁴

İçelli Ahmed Paşa (ö. 1824)

Bursa mutasarrıfı iken Mehmed Hüsrev Paşa’nın ilk azlinde 1818 tarihinde kaptanıderya olmuştur. Ancak merkezde yapamayacağını anlayıp affını isteyince azledilip tekrar Bursa’ya gönderilmiştir. Ahışa ve Şam valiliklerinin ardından Humu’da görevlendirilmiş ve 1824’te orada vefat etmiştir.¹⁹⁵

193 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 201.

194 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 215.

195 Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, 204.

Hasan Paşa (ö. 1818'den sonra)

Pomak asıllı olan Hasan Paşa, Kıbrıs'ta tahsildarken parlamıştır. Kasapbaşı olduktan sonra vezirlikle Bursa'ya gönderilmiştir. İçelli Ahmed Paşa'nın azli sonrası 1818'de kaptanıderya olmuştur. Birkaç ay içerisinde azledilen Hasan Paşa İzmir'e sürülmüş ve sonrasında Narda muhafızlığına getirilmiştir. Bir müddet sonra orada vefat etmiştir.¹⁹⁶

Deli Abdullah Paşa (ö. 1823)

Çengelköy'de bir kayıkçının oğlu olarak doğmuştur. Kayıkçılıkta yükselerek saltanat kayığında görev almış, 1809'da II. Mahmud'un cülusu ile Bostancıbaşı olmuştur. 1815'te azlini isteyip bir müddet dinlendikten sonra 1819'da vezirlik verilerek kaptanıderya yapılmıştır. Görevde iken disiplinsizlikleriyle nam salmış kalyoncu neferlerini kontrol altına almıştır. Ancak deniz hakkındaki bilgisi az olduğundan 1821'de azledilmiştir. 1822'de Hacı Salih Paşa'nın üstüne sadrazam olmuştur. Dört aylık sadrazamlığının ardından 1823'te azledilip İzmir'e gönderilmiş ve 1823'te orada hastalanarak vefat etmiştir.¹⁹⁷

Nasuhzâde Ali Paşa (ö. 1820)

Arnavutluk sahilllerinde yetişmiş ve Küçük Hüseyin Paşa zamanında tersaneye alınıp kaptan olmuştur. Senelerce Arnavutluk Sahilleri'ni koruma görevinde bulunduktan sonra 1820'de kaptanıderya olmuştur. Aynı yıl, bindiği geminin yanmasıyla vefat etmiştir.¹⁹⁸

Topçubaşı Kara Mehmed Paşa (ö. 1829?)

Nusayri asıllı olan Mehmed Paşa 1821'de vezirlikle boğaz muhafızlığına getirilmiştir. 1822'de kaptanıderya yapılmışsa da o yılın sonunda azledilip Ankara ve Çankırı valisi yapılmıştır. 1823'te azledilip Limni'ye sürülmüştür. 1829 civarında vefat etmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, 204-5.

¹⁹⁷ Ömer Mahir Alper, "Abdullah Paşa (Deli, Bostancıbaşı)", içinde *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999).

¹⁹⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 1:293.

¹⁹⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 4:1059.

Darendeli İzzet Mehmed Paşa (ö. 1855)

Amcası Ali Paşa'nın yanında yetişmiştir. 1825'te vezirlikle Anadolu valisi olmuştur. Yeniçeri Ocağı kaldırılırken gösterdiği gayretler neticesinde padişahın gözüne girmiş ve 1827'de kaptanıderya yapılmıştır. 1828'de sadrazam olan Mehmed Paşa'nın kaptanıderyalığı sırasında donanmanın ihtiyacı için üretim yapan atölyeler kurdurulmuştur. Varna'yı kurtarmadaki başarısızlığı üzerine azledilmiştir. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1841'de kısa süreliğine ikinci kez sadrazamlık yapmıştır. 1849'da Bursa valiliğinin ardından 1855'te vefat etmiştir.²⁰⁰

Pabuççu Ahmed Paşa (1762-1830?)

Rize'den İstanbul'a göçtüğünde ayakkabıcılıkla uğraştığı için "pabuççu" lakabıyla anılmıştır. Tersane hizmetine girdikten sonra yeniçeriliğin kaldırılması sırasındaki gayretlerine binaen 1827'de tersane kethüdası olmuştur. 1829'da vezirlikle kaptanıderyalığa getirilmiştir. Karadeniz'de Rus donanmasına karşı mücadele eden Ahmed Paşa'nın, devrin ünlü kalyonu Mahmudiye'nin Arnavutköy civarında karaya oturmasından ötürü duyduğu üzüntü sonucu hastalanıp vefat ettiği rivayet edilir.²⁰¹

Halil Rifat Paşa (ö. 1856)

Serasker Mehmed Hüsrev Paşa'nın kölesi olan Halil Rifat Paşa, onun himayesinde yetişmiştir. 1827'de beylerbeyi olan Paşa, Kırklareli'ne kadar gelen Ruslarla barış görüşmeleri için fevkalade elçi olarak Rusya'ya gönderilmiştir. 1830'da Pabuççu Ahmed Paşa'nın vefatı sonrası kaptanıderyalığa getirilmiştir. Görevde iken tersane ve donanmanın işleyişindeki aksaklıkları gidermeye yönelik çalışmalar yapmıştır. II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile evlendikten sonra 1836'da Asâkir-i Mansure seraskeri olmuştur. 1838'de azledilse de sonraki sene tekrar seraskerliğe getirilmiştir. 1843'de hanımının ölümünden birkaç gün sonra tekrar kaptanıderya yapılmıştır. 1845'te azledilip 1847'de üçüncü, 1848'deki azlinin ardından ise 1854'te dördüncü kez kaptanıderya olmuş ve sonraki sene azledilip vefat etmiştir.²⁰²

200 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 218.

201 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 220.

202 Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, 222.

Çengeloğlu Tâhir Paşa (ö. 1847)

Aslen Karadenizli olan Tâhir Paşa, Cezayir’de yetiştikten sonra İstanbul’da tersaneye girmiştir. Çengeloğlu Halil Kaptan’a damat olmasıyla öñü açılmıştır. 1827’de Navarin’de donanmanın yakılmasında suçlu bulunup sürgün edildiyse de masumiyeti anlaşılınca Tophane nazırı yapılmıştır. 1832’de vezaretle kaptanıderya yapılan Tâhir Paşa, 1837’de kaptanıderyalıktan ayrılrsa da 1841’de ikinci kez kaptanıderya yapılmıştır. Tersanenin idari yapılanmasında birtakım değişikliklerde bulunan Tâhir Paşa, 1843’te azledilmiştir. 1845’te Bosna valisi yapılmış ve 1847’de orada vefat etmiştir.²⁰³

Firârî Ahmed Fevzi Paşa (ö. 1843)

Girit’te küçük bir köyde doğup İstanbul’a gelen Fevzi Paşa, yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra Nizamiye kıtasına girmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Davudpaşa ordugahında II. Mahmud’un yanında bulunup güvenini kazanmıştır. 1832’de vezir olup 1833’de fevkalade elçi olarak Rusya’ya gönderilmiştir. 1836’da kaptanıderya olduktan sonra Bahriye Müsteşarlığı’nı kurmuştur. Akdeniz’de iken 1839’da Abdülmecid’in cülusu sonrası husumetli olduğu Hüsrev Paşa’nın sadrazam olması yüzünden donanmayla Mısır’a iltica etmiştir. Donanmayı Kavalalı Mehmed Ali Paşa’ya teslim etmesinden dolayı “Firârî” lakabıyla anılmıştır. 1843’te İskenderiye’de cariyeleri tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.²⁰⁴

Said Paşa (ö. 1869)

Said Mehmed olarak da bilinen Paşa, Enderun’da yetişip 1831’de başçuhadar olmuştur. 1834’te Boğaz muhafızı olup 1836’da Mihrimah Sultan ile evlenmesiyle öñü açılmıştır. 1837’de serasker olduktan iki yıl sonra ticaret nazırı ve 1840’ta kaptanıderya olmuştur. Bir sene kadar sonra azledilip yeniden ticaret nazırı yapılmıştır. 1846’da ikinci kez serasker olan Said Paşa, bundan iki yıl sonra azledilmiştir. 1850’de Şam valiliğinden istifa etmiş ve 1862’de yapılan sadaret teklifini kabul etmeyip inzivaya çekilmiştir. 1869 yılı başlarında vefat etmiştir.²⁰⁵

203 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 224.

204 Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, 226.

205 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1996, 5:1457.

SONUÇ

XVIII. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin ezeli düşmanları karşısında aldığı üst üste mağlubiyetler, başta Sultan III. Selim olmak üzere devlet adamlarını bu soruna çözüm aramaya sevk etmiştir. Problemin ordu mekanizmasındaki aksaklıklardan kaynaklandığına dair evvelden yerleşmiş anlayış doğrultusunda III. Selim ve yenileşme yanlısı ekibi bu sorunu yeni ve Avrupalı usullere göre tanzim edilmiş bir ordunun kurulmasıyla çözebileceklerini düşünmüştür. Fakat sultan ve kadrosu, bu teşebbüsün sonuçlarını tam olarak hesaplayamamış olacaklar ki başta yeniçeriler olmak üzere çıkarları tehlikeye giren büyük bir grubun sert muhalefetiyle karşılaşmışlardır. Bunun sonucunda III. Selim önce tahtından, sonra da canından olmuştur. Halefi IV. Mustafa, muhalif grupların isteklerine boyun eğdiği için bu hareket akamete uğramışsa da Alemdar Vakası'yla tahta geçen II. Mahmud, akıllıca ve zamana yaydığı hamleleri ile yenileşme hareketlerini tekrar başlatmıştır.

Mehmed İzzet Bey, *Harîta-i Kapûdânân-ı Deryâ*'da bu buhranlı dönemde yenilik hareketlerinin merkezlerinden biri olan donanmanın başında görev yapmış babası Kaptanıderya Abdullah Râmiz Paşa'ya iade-i itibar yapmak istemiştir. Devletin kuruluşundan itibaren donanmanın başında bulunan komutanları biyografik bir üslupla derlese de İzzet Bey'in kitabı yazma amacı bir biyografi külliyatı meydana getirmek değildir. Siyasi atmosfer aleyhine dönünce Rusya'ya iltica etmek zorunda kalıp dönüşünde de idam edilerek resmi tarihe hain olarak geçen babasının bu durumu müellifin kitabı yazmasındaki ana neden olmuştur. İzzet Bey'in Babasını anlattığı 90 sayfalık bölüm XIX. asır resmî tarihine alternatif -bir o kadar da taraflı- bir bakış açısı sunarak Kaptanıderya Râmiz Paşa'yı aklama amacı gütmektedir. Her ne kadar taraflı bir bakış açısıyla yazılmış olsa da tarihe "kaybedenlerin gözünden" bakmada güzel bir örnek teşkil eden *Harîta-i Kapûdânân-ı Deryâ*, Yakınçağ Osmanlı tarihi araştırmalarında başvurulması gereken bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında bahriye teşkilatı kurulduğundan beri görev yapan birçok ismi nakletmesi eseri Osmanlı denizcilik araştırmaları için önemli kılmaktadır.

METİN

HARÎTA-İ KAPUDÂNÂN-I DERYÂ

Osmanlı Kaptanıderyaları (1352-1853)

HARÎTA-İ KAPUDÂNÂN-I DERYÂ

¹ ﴿بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا﴾ icrâsıyla ummân-ı ubûdiyyete saliverilen donanma-yı deryâ-ârâ-yı hamd-i bâ-hadd Cenâb-ı mecriü'l-fülki ale'l-mâ'i ve mürsilü'r-riyâh min cevvi's-semâihi hazretlerinin mehebb-i lütfundan hubûb eden ² ﴿وَسَحَّرَ الْفُلَّكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ﴾ havâsıyla ³ ﴿وَلَقَدْ نَجَّيْنَا﴾ suyunda pupasına gidip mürsâ-yı cûdî-i cûd-ı İlâhî'ye fonda-demir olunur ki, sefine-i sîne-i Ümmet-i Muhammediyye'yi kumanya-i dîn ve kumane-i habl-i metîn ile techîz ü teşhîn ve şîrâ'-ı Şer'-i Mübîn ile donatıp tezyîn etmiştir. ⁴ ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ ve nesemât-ı teslîmât havâsıyla iskele-i isti'dâdan salya-demir-i alarga [3] edilen keştîhâ-yı civârü'l-münşe'ât ve salât-ı muvâsalât-ı gâyibe ve ter-nüket-i edâsına ve filo filoya peyveste olarak Nûh-hilye-i celîle-i feyz ü fütûh

Li-münşî'îhi: Navhudâ seyyid peyember dîn anın zevrakıdır

Âl u ashâbı ise mellâh-ı pür-revnaıdır

Nesr:

Na'tı habbe-i habâb-ı bahr-i muhît midhati olan sancak-küşâ-yı fülk-i felek-ârâ-yı dîn السمیة الکرة ما دامة الصلوة السنية ما دامة الكرة السمیة "اهتزت أعلام عليم العلية بنسایم الصلوة السنية ما دامة الكرة السمیة" ⁵ efendimizin liman-ı emân-ı şefâ'at-penâhîlerine palamar-bend-i rabt kılınır ki kalyon-ı küşâde-i bâd-bân-ı millet-i Ahmediyye'yi tûfân-ı âlem-i muhît-i zulmet-ı dalâletten harîtatü's- sü'edâ-yı şerî'atla halâs ve sûy-ı nâ-ka'r-ı kahr-ı mezelletten hevâ-yı hidâyetiyle istihlâs edip idâre-i sükkân-ı selâmet ve reh-nümâ-yı pusula-i avn ü inâyetle kurâzatü'l-bahr-i sa'âdete ırgürmüştür. ⁶ ﴿صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ Ve süfün-i seniyye-i tarziye-i râziye-i âl u ashâb fülk-i cenâbın iskele-i ihtidâları suyunda karîne edilir ki her biri fırka-i İslâm'ı firkateyn-i hüddâda halka-pîrâ-yı düşmen-gîri ile manga manga ve a'dâ-yı le'âmı zûr-ı seyf-i satvetle pâbeste-girân-ı kayd-ı pranga edip [4] burada-zîb-i yeksân-ı nusretle yekser-i

1 "Yüzüp gitmesi Allâh'ın adıyladır." Hûd, 11/41.

2 "Sandal, gemi gibi şeyleri, denizi geçmek için emre âmâde kıldı." Câsiye, 45/12.

3 "Ve andolsun biz kurtardık..." Duhân, 44/30.

4 "İşte bu, Allâh'ın lütfudur. Onu dilediğine verir." Cum'a, 62/4.

5 "Yüksek nişanların bayrakları dünya yer ve gökler arasında nefes aldığı müddetçe yüce salâtın meltemleri ile dalgalansın."

6 "Siz de ona salât edin, selam edin." Ahzâb, 33/56.

küffârı yeksân-ı hızı ü hızlân ederek i'lâ-yı kelimetullâhi'l-ulyâ ve sefâyin-süvârân-ı ümmet-i merhûmeyi tekne-i pür-kîne-i kefereye bast-rânde-i râniye-i zîb-i tegallüb ettirerek bahrde ve berrde tâ Mâverâünnehr'e kadar cemî' yerde a'lâm-ı İslâm'ı tâ be-semâ terfi' ü i'lâ buyurmuşlardır.

Mısra': Aleyhim rıdvânullâhi te'âlâ.⁷

Ba'dezâ tersâne-i Devlet-i Aliyye'de me'mûr-ı techîz-i donanma ve dîvân-hâne-i saltanat-ı seniyyede fermân-fermâ-yı umûr-ı deryâ olan kapudân paşaların donanma-yı terâcim-i ahvâl-i sahîh ve sâlim filo-zîb-i zabt u tahrîr olunduğu ebniye-i âlemde görülmemiş ve hasbe'l-kader içlerinde peder dahi bulunmuş olduğundan umûmen kapudân-ı deryâ eserin ve husûsuyla merhûm pederin ârâyiş-i vasatü'l-bahr-i tezekkür olmalarına palamar-bendî-sebebiyyet garazıyla hakîr-i bî-kudret Râmiz Paşazâde Mehmed İzzet, müşârün-ileyhimin arma-ârâ-yı tercüme-i hâlleri ifâdesine ibtidâr ve tersâne-i âlemde rûzgâra yâdigâr olmak üzere muvâfık-ı târîh-i itmâmı olan *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* 1258 nâm berâ't-intimâsını tesmiye ederek dest-i edâ-yı hüsn-i iştihâr kılmıştır ve *mina'llâhi* [5] *et-tevfîk*.⁸

Müverrihîn-i benâmdan Kâtib Çelebi ve sâir gibi mühre-i mevsûku'l-kelâmın sahîfe-i deryâ-say-ı sıhhat üzere donanmış oldukları donanma-yı ra'nâ ve rivâyetleri şu sulara lenger-endâzî-i istikrâr-ı ifâdedir ki Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'd-devâmın ser-firâzının bidâyeti ve şehâ-yı zâ'-Hudâvendigâr-lakab Sultân Murâd Hân Gâzî'nin ibtidâ-yı saltanatı olan yedi yüz altmış bir târîhinde Mihaliç ve Karesi emîrû'l-umerâsı olan şehzâde-i şehâmet-efzâ Gâzî Süleymân Paşa'nın menhare-i ikdâmında nahr olunan ecille-i celîlû'l-ihimâmı sıyırımından sarma bağlar ile sûtûn-bend-i himmeti iktizâsıyla rabt u termîs kılınan iki kıt'a büyük sallar kırkar nefer merd-i cenk-âver binip i'ânet-i Cenâb-ı mücriü'l-fülki ale'l-mâ'i delâlet-i navhudâ-yı takdîr-i Hudâ ile bir gece Rûmeli geçesine geçip Çimni Kal'ası'nı feth u teshîr ve mu'ahharan Gelibolu ve havâlisini dahi envâr-ı şe'âir-i İslâmiyye ile feyz-gîr-i tenvîr etmeleriyle şehzâde-i müşârün-ileyh Gelibolu'nun âb u havâsını ve sayd u şikâr için kûh u sahrâsını beğenip

7 "Allah'ın hoşnutluğu onların üzerine olsun."

8 "Muvaffakiyet Allah'tandır."

esâs-endâzî-i sarây-ı nev-tarh-ı ikâmetle orada eğlendiğinden Karesi karasından [6] Gelibolu'ya ve Gelibolu'dan öte beriye mürûr u ubûr için deryâ-peymâyî-i lüzûmuna mebnî birtakım tekne şîrâ'-bend-i tedârik etmekle hasbe'l-kader şîkâr üzere bir gün at koğar iken lağziş-i esb-i kec-i reftâr ile sâye-âsâ-yı zemîne düşerek tezerv-i tîz-rev-i rûhunu şâhbâz-ı şehâdet-şîkâr ve *revvehallâhu rûhahû bi-keremin*⁹ terkîbî târîhinde der-âgûş-i hûrû'l-ayna küşâde-i âgûş olarak cennetü'l-a'lâya reftâr etmekle Gelibolu'ya iki sâ'at mesâfe olan Bolayır nâm mahalde binâ-kerde-i hendese-kârî-i himmeti olan türbe-i latîfînde zîver-i sandûka-i müfîzî'n-nûr ve hayret-zedegân-ı umûra ziyâretinde isti'ânet zuhûru meşhûrdur. Ondan sonra Gelibolu emîrû'l-ümerâsı olanlar ol tekneleri kumanda edegelmekle şârik-ı meşârık-ı keş ü yakîn Mevlânâ Akşemseddîn *revvahabullahu rûhahu bi-revâyî-hi'l-illiyîn*¹⁰ hazretlerinin zâde-i tab'-ı kemâlât-neb'leri olmak üzere "bel-detün tayyibetün"¹¹ terkîbini târîh düşürdükleri Kostantiniyye'nin feth-i firûzundan sonra Akdeniz ve Karadeniz sularına cârî olan seferler sebebiyle donanmanın adedi artırılmış ise de kapudân ıtlâkı olmayarak üzerlerine [7] başbuğ olan zât gâh bey ve gâhî beylerbeyi ve ba'zı kerre dahi vüzerâdan olup ekserîsinin uhdesine de Gelibolu sancağı tevcih ve sonraları Cezâyir-i Garb eyâleti ilhâkıyla dîvân-hâne-i vak' u ikbâlleri tevsî'-yâb-ı terfîh buyrulmuş idüğü târîhte görülmüştür. Kâtib Çelebi'nin tahrîr ve tahkîkine göre Devlet-i Aliyye'de techîz-i donanma ve sefer-peymâyî-i deryâ husûsları ibtidâ İtalyan ve Roman ve İspanyol'dan ahz olunduğuna mebnî âdet-i tabî'î iktizâsıyla onların lisânları olan alarga ve alabanda ve orsa boca ve salya ve fonda gibi elfâz-ı Frengiyye onlardan işitildiği vechle kullanılıp kalmış ve kapudân ta'bîri dahi İtalyan lisânında re'îsü'l-kavm ma'nâsına olan kapodan lafzından tahrîf edilmiştir.

Tezyîl

Fransa lisânından Türkî'ye tercüme olunmuş olan mu'teber bir târîhte şehzâde-i müşârûn-ileyh seksen nefer ile Gelibolu'ya geçip orada bulunduğu ufak tefek kefare teknelerini yelken ve kürek karşıya sevk ü isrâ

9 "Allah keremiyle ruhunu ferahlandırsın."

10 "Allah cennet rüzgarlarıyla onun ruhunu ferahlandırsın."

11 "Tertemiz bir belde..." Sebe' 34/15. âyetine telmih.

ve behişt-karâr-ı Gâzî Hudâvendigâr dahi üç bin nefer-i [8] İslâm'la Bur-sa'dan tahrîk-i râyet-i ârâmla üç gün sonra gelip yetiştiğinden ol kayıklar ile Gelibolu'ya geçerek alem-efrâz-ı meydân-ı gazâ ve Gelibolu ve Malgara ve Keşân ve İpsara'yı vâhiden ba'de-vâhid feth ü istilâ ile ol aralık Ragusa¹² cumhûru ta'bir edilen ve el-yevm Dobro Venedik¹³ denilen halkı harâca keserek yedlerine i'tâ olunan emân emri bâlâsına parmaklarıyla bir âlâmet vaz' ve işâret etmeleriyle ol resim mu'ahharan hüsn-i sûretle tevsîm ü te'sîs kılınarak tuğrâ unvânı tahsîs edilmiş idüğü ârâyîş-i tevkî-i mevki' ifâdedir.

İstitrâd

(*Dürrün li-sehâbihi fî-sırri'l-kitâbihi*) nâm te'lif-i latîfde de tuğrâ-yı gar-rânın zîri evreng-i edâ-yı saltanat bulunan pâdişâh-ı gerdûn-azametinin ism-i sâmiyle hutbede tezekkürü gibi pederleri ve büyük pederleri Hudâven-digâr-ı behişt-karârların nâm-ı nâmîsini ifâdeden ibâret bir imzâ yukarıya çekilen üç tâne sûtûn erbâb-ı coğrafyanın re'y-i rü'yeti makrûnunca Avru-pa ve Asya ve Afrika nâmıyla dünyânın tahdîd ü taksîm olunmuş olan üç kısmında da [9] Sultânü'l-berreynlik unvânı iktizâsınca ülke-yi müstesnâsı olduğuna ve sûtûnların aralarında kılıçvârî zülfe denilen şeyler mâlik oldu-ğu memâliki zûr-i seyf-i neberd-edâ-yı satvetle cebren ve kahren aldığına ve gerideki beyza ta'bir eyledikleri dâire hâkânü'l-bahreynlik şânı muktezâ-sınca Karadeniz'in tamâmî-i sevâhiline ve Akdeniz'in dahi güzîde sâhiline fermân-fermâ olup *el-muzaffer dâ'imâ* lafzının resmi de iki denizde de atvel ü asgar müte'addid ve mu'teber cezâ'ir-i cedîrüt-temellükü bulunduğuna ve imzânın önündeki kavller sermediyyü'l-kıyâm olan saltanat-ı seniyyenin şer'î-şerîf ve kânûn-ı münîfe ziyâde inkıyâd ve kemâl-i adl ü dâd ile icrâ-yı hükûmet buyurduğuna işâret-i pür-beşâret olmak üzere teshîr-i cihânda mühr-i Süleymân gibi resm kılınmış bir nişân-i zî-şân ve bu vech-i ve-cihle cihet-i câmi'a-i satvet ü adâlet ifâdesinde kerâmetle nakş olunmuş bir tevkî-i refî-i âlişân idüğü menşûr-ı edâ-yı ifâde vü beyân ve pençede fermân buyruldu irâdesini irâ'eden ibâret olmak üzere buyruldukların zîrine resm oluna geldiği buyruldu-ârâ-yı irâde vü i'lândır. [10]

12 Ragusa Cumhuriyeti.

13 Dubrovnik.

Şehzâde Süleymân Paşa-yı Gâzî İbnü's-Sultân Orhân Gâzî *tâbe serâhümâ ve ce'ale'l-cenneteme'vâhümâ*¹⁴

Şehzâde-i müşârün-ileyhin bâlâda deryâ-zîb-i nakl ü ifâde olunan sallâr ile Çimni Kal'ası fethine muvaffak olmasını ba'zı müverrihîn deryâ cenginden saymıyor ve kapudânân-ı deryâ-eserin donanma ta'dâdlarını İstanbul fethinden sonra sâhil-ârâ-yı ifâde vü îrâd edip mukaddemine palamar-bend-i iltifât etmiyor ise de bu hâle mir'ât-ı mer'iyü'l-insâfla bakıldığı hâlde hakkâniyyet sularından yüz mîl vasatü'l-bahr mîl idüğü müstağnî-i ir[â] 'e-i mirâyâ-yı ifâdedir. Zîrâ ki şehzâde-i müşârün-ileyhin bidâyet ü bedâvet-i Devlet-i Aliyye olan müddette sallâr ile Çimni Kal'ası fethi için denizi geçmekte ve sonra bir takım tekneleri mik[z]âf-bend-i tehyî'e etmekte cümleye takaddümü vâzihü'l-burhân ve'l-fazlû li'l-mütekaddim kâ'idesine ri'âyetle onların dâye-i sü'edâ-yı nâm-ı nâmîleri ba'dezâ saltanat-ı seniyyede tersâne-ârâ-yı uluvv-i ulvân olan kapudânân-ı deryânın sûtûn-ı esâmî-i sâmîleri üzere evc-ârâ-yı unvân olmak lâzıme-i hâl ü şândır. [11]

Baltaoğlu Süleymân Bey

Mîr-i mûmâ-ileyh bâlâ-yı berât-ı saltanatı¹⁵ فلنعم الأمير أميرها¹⁵ tuğrâsıyla tevkî'-yâfte-i midhat-bendi olan şehriyârânın mümtâzı, ebü'l-fütühât ve'l-megâzî Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî'nin mazhar-i eser-i¹⁶ لفتح القسطنطينية¹⁶ olan İstanbul'un feth-i firûzunda başbuğu olarak Gelibolu'dan donanmayı götürüp gelmekle hisâr-ı İstanbul'da mahsûr bulunan keferî rûy-ı deryâyı seddetme sevdâsıyla Galata önüne zencîr gerdikleri sebebiyle Beşiktaş önünden donanmayı kızaklar üstüne Galata arkasından dolaştırarak Fener hizâsından denize indirmek ve içlerine pür-sâz ve neng-i nehengân-ı deryâ-yı cenkî doldurup İstanbul yakasına geçirivermek hizmetini edâ etmiş olup mâ'adâ-i tercüme-i hâli bulunmak mümkün olamamıştır.

14 Allah topraklarını hoş kokulu kılsın ve meskenlerini cennet eylesin."

15 "Onu fetheden komutan ne güzel komutan"

16 "İstanbul mutlaka fethedilecektir."

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda Fâtih-i İstanbul Hudâvendigâr-ı mid-hat-şümûlün cedd-i emcedleri râbî-i hudâvendigârân-ı gazâ-unvân-ı cennet-mekân Yıldırım Bâyezîd Hân'ın dahi İstanbul'u [12] irsâl-i mirsâl tazyîkiyle muhâsara kıldığına ve imparatoru bulunan Palyaloğ'ı¹⁷ sandâlî-i hükûmetten ib'âl ile oğlu Andronik'i [i]s'âd ve ba'dehu onu tenzîl ile yine pederini ik'âd edip senevî on bin altun vergiye keserek derûn-ı İstanbul'a bir câmi' ve bir medrese ve bir mahkeme binâ ve Anadolu Hisârı'nı esâs-endâzî-i inşâ buyurduğuna kesb-i ittilâ' ve peder-i cennet-makarları sâdis-i şehriyârân-ı bî-müdânî Gâzî Sultân Murâd Hân-ı Sâni'nin dahi mûncâb-ı icâbı zecl ile zecr ve muhâsarasında mâni-i zuhûrundan nâşi

Mısra': "مال كافر هست بر مؤمن حلال"¹⁸

me'âliyle birçok hediye olarak bırakıp gittiği istimâ'la bunların dahi cülûs-ı sânileri olan sekiz yüz elli beş târîhleri İstanbul'un fethi husûsu âfîtabtan pür-âb-tâb olan hâtîrâ[n]-ı nev-kadr-i mezâhirlerinde şu'le-fürûz-ı şevk-i iltimâ' etmekle Edirne'den sevk-i sınır ve Boğaziçi'nin Rûmeli semtine vaz'-ı ordu-yı asker-i mevfûr ile Rûmeli Hisârı'nı binâ ve ba'de'l-itmâm binâlar arasında bulunan Rûmları büsbütün i'dâm edip dört yüz yeniçeri vaz'ıyla kal'anın muhâfazasında i'tinâ ederek [13] taraf-ı dâru's-saltana-i Edirne'ye avdet ve iki sene sonra İstanbul'un fethi için cem'-i sipâh ve ihzâr-ı âlât-ı kal'a-gîrî ile azm-i râh buyurdıklarında götürdükleri asker iki yüz elli bin nefer olup cümlesinin dest-res olacakları ganâ'im kendilerinin olmak va'd-i lâzımü't-teşvîkiyle nüvâht ve edevât-ı muhâsaradan olarak götürülmüş olan seksen beş kıt'a topun birisi pek büyük olma sebebiyle tânesinin dâiresi on iki karış gelip ancak günde yedi def'a endâht olunarak ordunun biri Okmeydanı'nda hayme-ârâ-yı ârâmla İstanbul'u deniz tarafından muhâsara ve diğeri Dâvûdpaşa Sahrâsı'nda rabt-ı tavile-i sınır-ı kıyâmla kara semtinden mübâreze edip mûmâ-ileyh Baltaoğlu Süleymân Bey'in başbuğu olarak Gelibolu'dan getirdiği donanma dahi dört yüz yirmi kıt'a ufak kayıklardan ibâret olmakla Kostantin'in Cenevizli Cüstinani¹⁹

17 XI. Konstantinos Paleologos (1405-1453).

18 "Kâfirin malı müslümana helaldir."

19 Giovanni Giustiniani Longo (1418-1453).

nâm amiralin kumandasında bulunan beş tâne büyük gemiler ile ibtidâ Beşiktaş önünde top-endâzî-i muhârebede ranpa-zîb-i galebe edemediklerini Hudâvendigâr-ı satvet-efzâ [14] Beşiktaş üzerinden seyr ü temâşâ buyurdu. Gazab ve ol sâ'at mûmâ-ileyh Baltaoğlu Süleymân Bey'i huzûruna celble yüz topuz darb etmekle ol aralık mîr-i mûmâ-ileyhin mâu'l-emr lisânından telh-kâm-ı hâtır olmuş bulunan yeniçerinin biri dahi elindeki su tasını mîr-i mûmâ-ileyhin yüzüne çarpmakla tırıs-nâk ve merdüm-i dîde-i cihân-dîdesinin birini akıttığından ol vech ile âb-ı azb-ı nâmûsunu pâşî-i hâk etti diye nigâste-hâme-i tahrîr ü ifâde olup bu sûretle donanmanın Beşiktaş önünden karaya alınması ve Galata arkasından dolaştırılarak denize indirilmesi hizmetlerini mûmâ-ileyh Baltaoğlu Süleymân Bey edâ etmemiş ve ol hidemât âharın eliyle görülmüşe benzer. El-uhdetü ale'r-râvî.²⁰ Kaldı ki Rûmların denize gerdikleri zencîr Karaköy kapısıyla İstanbul arasında olup Galata arkasından dolaştırılan donanma dahi yetmiş kır'adan ibâret olarak şimdiki tersâne olan mahalden denize indirilmekle Rûmlar bu hâle şerâre-pâşî-i tehevür ile gemileri amirali olan mesfûr Cüstîni donanmayı [15] ihrâk sevdâsına düşerek pür-âteş gemisi alıp gece ile donanmaya yanaşır yanaşmaz karadan atılan toplardan birinin güllesi isâbetiyle âteş gemisi ve içinde bulunan havenenin hepsi gark ve ol vechle de tekne-i tedbîrleri hark olduğundan ve karşı taraftan ise bir cîs-i cesîm inşâsıyla Cibâli Kapısı semtinden pekçe sıkıştırıldığından gayrı bârika-fürûz-ı bürûz olan keyfiyyet kahr u galebeyi mukaddime-i feyz-i feth bilmeleri ve çok kan dökülmeksizin ırz u cânları muhâfazasına bakarak vire ile kal'ayı vermeleri için muhâsaranın altıncı günü dâmâd-ı şehriyârî İsfendiyoğlu taraf-ı Hudâvendigâr-ı galebe-âsârdan sefâretle içeri irsâl-i vire ile teslîm olmaları irâdesi îsâl olundukda Kostantin-i pür-kibr ü kîn ölmekçe cenkden dönmeyeceğini ifâde ve ol haber ile sefir-i mûmâ-ileyhi i'âde edip ondan iki gün sonra Rûmca Sirkopurta²¹ dedikleri Topkapısı'ndan top darbı ile açılan fûrce-i fereciden elli kadar şüc'ân içeri dâhil ve onların verâsından asâkir-i sâire dahi [16] vâsıl olarak İstanbul'u feth ve zâtlarını²² *وَلَنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ* me'âlince mazhar-ı mehâsin-i medh etmişlerdir.

20 "Vebal rivayet edene âittir."

21 "Kerkoporta Kapısı"

22 "Ve o asker ne güzel askerdir."

²³ رَوَّحَهُ اللهُ رُوحَهُمْ وَأَبْقَاهُ اللهُ فِي أَيْدِي الْإِسْلَامِ بَيْتِيَّةً بِلَادِ قُتُوجِهِمْ Ferdâsı günü Hudâvendigâr-ı sâhibü'l-medhi ve'l-feth Rûmca Dümen Kapısı tâ'bîr eyledikleri Yedikule Kapısı'ndan içeri ve esbrân-ı satvet-pâş-ı duhûl ve doğru büyük Ayasofya Kilisesi'ne vusûl ile orada şedd-i inân-ı şevket-şümûl ederek salât-ı şükürü edâ ve ber-mûceb-i va'd-i sâbık asâkir-i nusret-muvâfika üç gün üç gece istedikleri gibice İstanbul'u yağmaya izn u ruhsat i'tâ ve Kostantin ise ibtidâ-yı hücum-ı asker-i nusret-eseri red ve açılan sülme-yi sedd sevdâsıyla çabalar iken zahm-dâr ve seylin has ü hâşâkı çığnendiği gibi şîr-âcâm asâkir-i İslâm'ın ayakları altında kalarak pâymâl olup azm-i bi'se'l-karâr ettiğinden güç belâ lâşesi buldurulup bir büyük meydâna ilkâ ve çend rûz mürûrunda Üsküdar'a imrâr ile orada da ibret-i necs-dîde-i anede-i dünyâ edilip küçük oğlu Notarus nâm çocuğu Enderûn-ı Hümâyûn'a [17] çerâğla hakkında şefkat-i şâhâne erzân ve İstanbul imparatorlarının mekâbirleri mahalli olan eskiden Eski Sarây ve hâlâ Serasker Kapısı denilen sarâyın esâs-endâzî-i binâsı fermân buyrulmuştur. İstanbul târîh-i hicretten iki yüz altmış sekiz sene mukaddemi binâ olduğundan Hudâvendigâr-ı sâhibü'l-medhin fethi-ne kadar yirmi dokuz def'a muhâsaraya dûçâr ve yedi kerre de istîlâ görerek elden ele devvâr olup birkaç zelzeleden baştan başa münhedim ve harâb ve harikler ile de hâne ve kâşâne yekser-i alev-gîr-i türâb-ı yebâb olarak çok vakitler âşiyâne-i bûm u gurâb olmuştur. Ba'de'l-feth Kapudân Hamza Paşa donanma ile Akdeniz'e sefer-peymâ olmakla Midilli ve Sakız'a uğrayarak tazyikle Rodos'a varıp kal'asını muhâsara ve oradan İstanköy'e fonda-demir edip yirmi iki gün muhârebe vü mübârezeden sonra hayli telefâtla ric'at ve mersâ-yı İstanbul'a lenger-endâzî-i vuslatında bu seyyi'e sebebiyle katl ve Yûnus Paşa mesned-i kapudânîye vâsıl olup ertesi sene donanmayla deryâ-peymâ oldukda Foça'yı istîlâ ile avdet ve sonra [18] İnoz²⁴ ve Taşoz ve Girit'e ve Maydos adalarını fethe gayret ve birkaç sene mürûrunda vâkî' olan Eflâk Seferi dönüşünde Midilli üstüne varılıp yirmi altı gün muhâsara vü muhârebe ile teshîr ve ba'dehu Eğriboz fethine dahi imâle-sükkân-ı azm ü istîlâ ile muhâfazasında bulunan Venedik askeri külliyyen kahr u tedmîr olunup sonra Mesîh Paşa kapudân ve donanmayla Rodos fethine şîrâ'-küşâ-yı revân oldukda müşârûn-ileyhin tama'-i hâmu iktizâsından nâşî

23 "Allah onların ruhlarını ferahlatır ve Allah İslâm'ı, fethettikleri beldelede ebedi kılsın."

24 Enez.

dokuz bin nefer şinâverî-i deryâ-yı şehâdet ve on bin neferin dahi gark-ı hûn-ı cerâhat olarak büsbütün ordunun dûçâr-ı hezîmet olmasına sebeb ü illet olmakla mûcib-i avdet olmuştur diye musattar-ârâ-yı sahîfe-i sebt ü tasrîh olup tevârih-i Türkiyye ise Hamza Paşa'nın kapudânlığını zabt u tahrîr etmediği ma'lûm-ı erbâb tahkîk u tashîhtir.

Hâs Yûnus

Mûmâ-ileyh sekiz yüz altmış ikide kapudân ve İnoz Adası teshîri için deryâ-yı muhârebeye muktezî olan donanma ile şirâ'-küşâ-yı devân olup avdetle mevtle [19] gark-ı lücce-i gufrân ve Uzun Çarşıbaşı'ndaki mezârında fülke-i vücûdu lenger-endâz-ı mersâ-yı cây-ı hâmûşân olmuş ve mûmâ-ileyhin bidâyet-i hâli bilinmemiştir.

Mahmûd Paşa-yı Velî

Müşârûn-ileyh Hırvadiyyü'l-asl olup Mehmed Ağa nâm guzât-ı serhaddâtdan bir merd-i benâmın seby ü iğtinâm etmiş olduğu kölesidir. Enderûn-ı Hümâyûn'a alınarak terbiyeti Fâtih-i İstanbul Hudâvendigâr-ı mehâsin-usûlün şehzâdeliği vaktine tesâdüfüne mebnî manzûr-ı hüsn-i nazar u kabûlü olmakla ibtidâ-yı cülûs-ı hümâyûnlarında ağalıklardan biriyle çerâğ ve sânisinde Rûmeli beylerbeyliği ihsânıyla irtikâ-kerde-i selm-i rûtbe vü rifâğ olup Kâtib Çelebi kavli üzere kâdiasker dahi ta'yîn ve beyne'l-ulemâ ol vechle de ilm-i tahsîn olundukdan sonra sekiz yüz elli yedide ârâyış-i sadr-ı sadâret olup ol müddette şemşîr-i hüsn-i tedbîriyle Rûmeli'de feth ü teshîr ettiği memâlikten mâ'adâ donanma ile Akdeniz'e bâd-bân-küşâ-yı revân ve Midilli önünde lenger-endâz-ı sûy-i idbâr olan Venedik donanmasını top-endâzî-i muhârebe ve ranpa-zîb-i galebe ile [20] gavta-hâr-ı bahr-i nâ-ka'r-ı kahr ü tebâr edip geldiğinde sekiz yüz yetmiş iki târihinde azl ve Gelibolu sancağı tevcîhiyle mesned-i kapudânî-ye nakl olunup Eğriboz fethine nâmzed ve donanmayla deryâ-peymâyî-i dest-bürd oldukda mevc-zen-i sâhil-zuhûr olan fütûhât-ı mevfûru hemânâ iltifât-ı pâdişâhîyi iktizâ ettirdiğinden sekiz yüz yetmiş yedide İshak Paşa'nın evvelki azlinde sâniyen pîrâye-i sadâret-uzmâ olup senesinde azle ibtilâ ile Edirne Hâsköy'ündeki çiftliğinde ikâmet ve inzivâ üzere iken târihte tafsîl olunan kazıyye-i kazâ iktizâsınca sekiz yüz altmış dokuz senesi

Rebî'ü'l-âhir'inin üçüncü günü ser-bürîde-i seyf-i şehâdet olmakla nâmına mensûb olan câmi' içinde binâsına himmet ettiği türbesinde defin-i hâk-rahmet ve sandûka-zîb-i ziyârettir.

Gedik Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh zümre-i askerîden iken ârayış-i hilkatî olan şiddet-i şecâ'atî sebebiyle ol asırda asîr olan rütbe-i vezâreti tahsîl ve Fâtih-i İstanbul hudâvendigâr-ı zafer-mevsûlün manzûr-ı nazar-ı hüsn-i kabûlü olduğundan [21] serdârlık ve sipâh-sâlârlık me'mûriyetiyle izz ü nâmûs-ı celâdeti tekmi'l edip sekiz yüz yetmiş yedide Mahmûd Paşa'nın üstüne kapudân ve sefine-zîb-i şeref u şân olup üç yüz pâre donanma ile Karadeniz'e şirâ'-küşâ-yı revân olarak keff-i tasarruf-ı keferede olan Kefe'ye reh-nümâyî-i pusula-i tevfiikle varıp darb-ı top ve zûr-i seyf-i satvet-mashûbla kal'asını hedm ve ahâlîsini tedmîr ve Azak ülkesini intihâ-yı hudûd-ı Çerâkise'ye kadar feth ü teshîr ile avdet ve bu fütûhâtına mükâfâten ol sene nişânde-i sadr-ı sadâret olup senesinde azl ve müddet-i mürûrunda me'mûr olduğu Ernebud²⁵ İskenderiyyesi feth-i umûrunda izz ü kusvâyla giriftâr-bend-i kemend-i ezel ve asr-ı Bâyezîd Hân-ı Sâni olan sekiz yüz seksen yedi târîhinde gerden-dâde-i seyf-i katl olmuştur.

Mesîh Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh kibârdan olmakla sekiz yüz yetmiş sekiz târîhinde Gedik Ahmed Paşa'nın azlinde kapudân ve mikzâf-cünbân-ı fülke-i felek-unvân olup Rodos fethi için donanma ile [22] deryâ-peymâyî-i muhârebede bâd-ı şurta-i bâd-bân-ı idâre-i galebeye muvaffak olamamakla vezâreti ref' ve Gelibolu sancağı tevcîhiyle der-i devletten def' kılınmış ise de asr-ı Bâyezîd Hân-ı Sâni olan dokuz yüz beş târîhinde İbrâhîm Paşa'nın vefâtında ârâyış-i sadr-ı ulyâ ve hacc-ı şerîfe bi'r-ruhsa ihrâm-bendî-i azîmet ve haddi sencî-i avdetle makâmında fermân-fermâ iken Galata'daki baruthâne mahzenine isâbet eden sâ'ika sebebiyle zuhûra gelen harîkin itfâsına çabalar iken bir yüksek yerden düşüp ayağı şikest ve rencûrî-i pâdan dolayı pâye-i hayâtîde pest olmakla Aksarây'daki

25 Arnavut.

Murâd Paşa Câmi'î'nin mihrâbı önünde medfûn ve muntazır-ı zuhûr ²⁶﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ olmuştur.

Gediğü Sinân Paşa²⁷

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî olan sekiz yüz doksan sekiz târîhinde Mesîh Ahmed Paşa üstüne kapudân, dirâyet-i ikbâlî ser-sütûn-ı sûtûde-me'âlde cilve-rân olup üç yüz pâre donanma ile Akdeniz'e sefer-peymâ olarak Avlonya sevâhilini yağma etmiş ammâ netîce-i tercüme-i hâline el yetmemiştir. [23]

Dâvûd Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî olan sekiz yüz doksan sekiz târîhinde Sinân Paşa üstüne kapudân-ı flanda²⁸-küşâ-yı filika-unvân olup donanma ile İnebahtı fethine ve Midilli imdâdına şirâ'-küşâ-yı revân olmuş ve mâ'adâ-i tercüme-i hâline zafer müyesser olamamıştır.

Hersekzâde Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh Efrenciyyü'l-asldır. Asr-ı Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî olan dokuz yüz ikide karîn-i izz ü musâheretle kadem-nih-i ribâtü'l-hicâl-i şeref ve ol sene Dâvûd Paşa üstüne gevher-i yek-dâne-i sadârete dahi sadef olup bir sene mürûrunda azl ve dokuz yüz dokuzda Hâdım Ali Paşa'nın evvelki azlinde sâniyen mesned-i sadârete vasl ve üç sene sonra tekrâr azl ile mesned-i kapudânîye nakl olunarak dokuz yüz on yedide infisâl ve müşârün-ileyh Hâdım Ali Paşa'nın sâniyen sadâreti ve Şâhkulu Vak'ası'nda şehâdeti üstüne sâli-sen sadr-ı sadâretle makziyyü'l-âmâl olup birkaç ay geçince sekte-i azle dûçâr ve asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Kadîm olan dokuz yüz on sekizde Koca [24] Mustafa Paşa'nın katlinde râbi'an sadâretle kâm-kâr olarak dokuz yüz yirmide fevt ve telh-kâm-ı ke's-i elem-i mevt olmakla Dilbaşı'nda nâmına mensûb olan Hersek'te binâ-kerde-i mî'mârî-i himmeti olan câmi'î hazîresinde ihzâr ettiği makâmda sandûka-zîb-i ârâmla müterakkıb-ı rûz-ı kıyâm olmuştur.

26 "İnsanların diriltileceği gün ve Allâh'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme!" Şu'arâ 26/88.

27 Güveği Sinân Paşa.

28 Flandra.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda asr-ı Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni olan sekiz yüz doksan yedi târîhinde Fâs hâkimi bulunan Mevlâ Ebû Abdullâh İspanyol ile muhârebe ve ol husûsda mahsûs-ı sefir tesyîriyle taraf-ı Devlet-i Aliyye'den imdâd ve i'âne mutâlebe etmekle Kapudân Kemâl Paşa donanmayla bâd-bân-küşâ-yı isrâ olunarak İspanyol sevâhili yağma ve dokuz yüz beşte Koron ve Moton ve Avarin²⁹ kal'aları feth ve istilâ olunmakla Papa ve İspanya ve Fransa devletleri Devlet-i Aliyye'nin hasm-ı zahm-hurdesi olan Venedik devletiyle palamar-bend-i ittifâk ve asker ve donanma cihetiyle ehadühümâyı âhara imdâd ve i'âne etmek üzere bandıra-küşâ-yı ahd ü mîsâk etmeleriyle Fransa donanması Midilli [25] Adası önüne gelip lenger-endâzî-i birâz ve hâdil hâdil asker ihrâcıyla karadan ve denizden muhâsara ve heyâca kârsâz iken Kapudân Hersekzâde Ahmed Paşa'nın donanma ile geldiğini duyduğu gibi palamar-karârı şikest ve aceze-i sükkân-ı acz ve ferâ-yı der-dest edip Çuka Adası önüne vardıkda yağmurdan kaçır iken doluya tutulma gibi bir fenâ fırtınaya tutulup üç tânesi güçle vâsıl-ı sâhil-i dâd u deryâ ve kusûru gark-ı bahr-i idbâr olmuş olduğu mevc-pîrâ-yı deryâ-yı nakl ü izbârdır.

Ca'fer Bey

Mîr-i mûmâ-ileyh asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Kadîm olan dokuz yüz on yedi târîhinde Hersekzâde Ahmed Paşa'nın azlinde kapu[dân] ve sandal-süvâr-ı izz ü şân olup İstanbul Tersânesi hendese-kârî-i himmetiyle sâhil-ârâ-yı inşâ ve bu cihetle hüsn-i hizmeti de mevc-zen-i deryâ-yı huveydâ olmuş; ammâ asr-ı Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî olan dokuz yüz yirmi altı târîhinde mezâlîmi seyyi'esiyle salb ü selb-i hayâtı dûş-i zinde-ganîsin-den selb olunmuştur. [26]

Yılan Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî olan dokuz yüz yirmi altı târîhinde Ca'fer Bey'in katlinde kapudân ve tersâne-ârâ-yı ulüvv u ulvân olup Akdeniz ve Karadeniz sularına donanma ile deryâ-peymâ olarak on dört sene müddet-i ikbâl-i mümted ile mehâmm-ı deryâya

29 Anavarin (Navarin).

fermân-fermâ olduktan sonra zevrak-ı hayâtı bâd-bân-küşâ-yı sevk-i bekâ ve Eyyûb el-Ensârî radiye anhu'l-Bârî civârında tehyî'e eylediği türbesinde müterakkıb-ı rûz-i cezâ olmuştur.

Kemânkeş Ahmed Bey

Mûmâ-ileyh asr-ı Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî olan dokuz yüz kırk târîhinde Yılan Mustafa Paşa'nın fevtinde kapudân ve dîvân-hâne-zîb-i unvân olup donanma ile sefere dahi şîrâ'-küşâ-yı revân olmuş ammâ küsûr-ı tercüme-i hâli görülememiştir.

Hayreddîn Paşa

Müşârün-ileyh Anadolu ahâlîsinden olup Cezâyir-i Garb Ocağı'nda terbiye olunarak asr-ı Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî'de İstanbul'a gelmekle fenn-i deryâda pusula-pîrâ-yı [27] mahâreti ve borda-zîb-i muhârebede top-endâzî-i galebe ve şecâ'ati ve giriftî-i korsan-ı a'dâda bast-ı rânde-i ranpa-ârâ-yı tegallüb şöhretiyle dokuz yüz kırk bir târîhinde kapudân ve fors-küşâ-yı donanma-yı şeref u şân olup Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*'ında mevc-zen-i lücce-i iş'âr olduğu üzere on bir sene deryâ-ârâ-yı gazâdan sonra "Mâte re'îsü'l-bahr" târîhi olan dokuz yüz elli iki senesi fevt ve zevrak-gazâ-yı revnak-ı hayâtı sefer-peymâ-yı sûy-i mevt olmakla Beşiktaş'ta nâmına nisbetle şöhrat bulmuş olan mahaldeki türbesinde ser-dâde-i zîr-i sandûkasını ol muntazır-ı çûşîş-i rahmet-i Hudâ olmuştur.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda Hayreddîn Paşa kapudân ve donanmayla Akdeniz'e revân oldukda Tûnus'u teshîr ve ertesi sene İtalya sevâhilini yağmalayıp on bin baş esîr ile avdet ve ferdâsı sene düşmanı iğfâl için Korfa³⁰ Kal'ası'nı muhâsaraya mübâşeret edip der-akab ric'atla yirmi kadar Rûm cezîrelerini feth ve ahâlîsini [28] tedmîre gayret ve Kapudân Dorya³¹ nâm amiralin kumandasında bulunan yüz altmış altı kıt'a Venedik donanmasını

30 Korfu.

31 Andrea Doria (1466-1560).

bir hamlede ihrâk ve iğrâk-ı deryâ-yı hezîmet edip onun üstüne İnebolu Kal‘ası’nı ve ertesi sene Napolitan hükûmetinde olan Mesina Adası’nı istilâ ve oradan yüz elli pâre donanma ile Marsilya Limanı’na dostâne girip fonda-demir ettiğinden Fransa Devleti’ni bi’z-zarûr icrâ-yı mu‘âmele-i mihmân-nevâziye mecbûr etmiştir. Müşârün-ileyh Rûm ve İtalyan ve Fransaca üç lisâna âşinâ ve fenn-i deryâda yektâ ve hud‘a-i muhârebe-i bahriyyede nâdire-i dünyâ olup hâsılı onun gibi bir kapudân-ı deryâ bir daha saltanat-ı seniyyede tersâne-ârâ olmamıştır diye dîvân-hâne-zîb-i nakl ü ifâdedir.

Tavîl Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Bosna’da Sokol dedikleri kasabadandır. İstanbul’a geldiğinde Enderûn-ı Hümâyûn’da terbiye olunarak kapıcıbaşılıkla dışarı çıkıp asr-ı Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî olan dokuz yüz elli iki târîhinde Hayreddîn Paşa fevtinde kapudân ve sefîne-zîb-i deryâ-yı [29] keyhân olup altı sene mürûrunda azl ve Rûmeli beylerbeyliğine nakl olunmakla Tameşvar fethinde meydân-ârâ-yı muhârebe olan merdî-i Rüstem-pesend-i tahsîn-kerde-i Süleymân Hân-ı Kânûnî olduğundan vezâretle kâm-bîn ve izz-i musâheret-i Şehzâde Selîm Hân-ı Sâni ile vezîr-i kubbe-nişîn olduktan sonra dokuz yüz yetmiş iki târîhinde mesned-ârâ-yı sadâret ve Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî ve Sultân Selîm Hân-ı Sâni ve Sultân Murâd Hân-ı Sâlis zamânlarında kemâl-i istiklâl-i übbehetle on beş sene müddet fermân-fermâ-yı mehâmm-ı devlet olup dokuz yüz seksen yedide ikinci dîvânında

Mısra’: Hükm-i Hakk ile şehîd oldu Mehmed Paşa

târîhince bir meczûbun sikkîn-i keskîniyle âlûde-i hûn-ı şehâdet olduğundan Hazret-i Ebû Eyyûb radiye anhu hâliku’l-habîbü’l-mahbûb civârında binâsına himmet ettiği türbesinde sandûka-zîb-i remîm ve muntazır-ı rûz-ı dest-hîz-i ³² ﴿إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ olmuştur. Müşârün-ileyhin efvâh-ı enâmda İbrâhîm Hânzâde nâmıyla şöhet-i tâmmı var ise de onun menşe’i ne şey idüğünü tahkîke zafer müyesser olamamıştır. [30]

32 “Allâh’a arınmış bir kalp ile gelen başka.” Şu‘arâ, 26/89. âyetten nâkus iktibas.

Sinân Paşa

Müşârün-ileyh Hırvadiyyü'l-asl olup asr-ı Süleymân Hân-ı Kânûnî'de on beş sene müddet-i sadâret ve kemâl-i ikbâl ü übbebetle tahsîl-i izz ü musâheret etmiş olan Rüstem Paşa'nın birâderidir. Asr-ı Süleymân Hân-ı Kânûnî olan dokuz yüz elli yedide Tavîl Mehmed Paşa üstüne kapudân ve sandal-süvâr-ı deryâ-yı izz ü şân olup elli dokuzda Trablusgarb eyâleti fethine bâd-bân-küşâ-yı revân oldukda muvâfakat-ı şurta-i tevîk ile mevc-ârâ-yı deryâ-yı dest-bürd-i zafere muvaffak ve dokuz yüz altmış birde

Mısra': Daldı rahmet denizine kapudân

târîhince gark-ı deryâ-yı rahmet-i Hakk olup Üsküdar'da Mihrimâh Sultân Câmi'î'nin mihrâbı önünde defn-i hâk ve muntazır-ı şefâ'at-i mihr-i sırr-ı levlâk olmuştur.

Piyâle Paşa

Müşârün-ileyh Hırvadiyyü'l-asldır. Enderûn-ı Hümâyûn'a alınarak sülâfe-i sâf-ı terbiyetle sâgar-ı kâbiliyyeti ser-şâr-ı ehliyet oldukda kapıcı-başlılıkla dışarı çıkıp asr-ı Süleymân Hân-ı Kânûnî olan dokuz yüz yetmiş birde [31] Sinân Paşa fevtinde Gelibolu Sancağı tevcihiyle kapudân ve fonda-küşâ-yı evc-i unvân ve üç sene sonra Cezâyir-i Garb [e]yâleti ih-sânıyla dîvân-hâne-i ikbâlî küşâyış-yâb-ı vüs'at ü şân olmakla dokuz yüz altmış yedide donanma ile Akdeniz'e sefer-peymâ ve Mora'yı istilâ ile İnebolu Kal'ası kapudânını esîr ve der-zencîr götürüp izz ü huzûr-ı pâdişâhiye arz etmekle Şehzâde Selîm Hân-ı Sâni'nin şeref-i musâheretiyle kademine ziyâretü'l-hicâl-i kâm-rânî olduktan sonra dokuz yüz yetmişte donanma ile Akdeniz'e imâle-sükkân-ı azîmet ve Sakız Adası'nı fetihle avdet ve ol sûretle nezd-i devlette kemâl-i ikbâl ü übbebetle on dört sene-i müddet kapudânlıktan sonra vezâretle kâm-bîn ve vezîr-i kubbe-nişin olup dokuz yüz yetmiş sekizde dest-i sâkî-i kaderden câm-ı eceli nûş ve mest-i mevt olarak bezm-i emel ve ameli ferâmûş edip Kâsımpaşa'da nâmına mensûb binâ-kerde-i himmeti olan câmi'î hazîresinde pâliş-i hâka ser-dâde ve renc-i humâr-ı rûzgârdan âzâde olmuştur.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda müşârün-ileyh Akdeniz'e çıkıp [32] kefere donanmasıyla borda-zîb-i muhârebede top-endâzî-i galebe ile gavta-hâr-ı bahr-i hezîmet etmekle İspanya hükûmetinde olan Cerbe Kal'ası'nı üç ay muhâsâra ile teshîr ve ertesi sene Malta'ya varıp Sant Elmo Kal'ası'nı dahi fetihle ahâlîsini tedmîr ettikde yirmi bin kadar asker deryâ-yı şehâdette şînâver olup kılâ'ı sâirenin fethi vakte muhtâc ve ol kadar âdemin şehâdetiyle donanmanın kuvvetine za'f îrâsı dahi müstağnî-yi irâ'et-i merrât-ı ihticâc olduğundan müşârün-ileyh bâd-bân-küşâ-yı mu'âvedet etmiştir diye pusûla-rûz-ı nakl ü hikâyedir.

Şehîd Ali Paşa

Müşârün-ileyh Mü'ezzinzâde denmekle meşhûrdur. Kapıcıbaşı olduğundan ol vaktin usûlû üzerine mîr-alem rütbesini ihrâz ve dokuz yüz yetmiş üçte mülgâ ağalığıyla kesb-i imtiyâz edip Sigetvar Seferi'nde bulunduğu sebeble cülûs-ı Selîm Hân-ı Sâni'den sonra dokuz yüz yetmiş beş târîhinde Piyâle Paşa üstüne kapudân ve tersâne-ârâ-yı nâm u şân olup yetmiş dokuzda donanma ile Kıbrıs fethine bâd-bân-küşâ oldukda hasbe'l-kader deryâ-yı zuhûrda mevc-ver olan [33] perîşânî ve hezîmette garîk-i lücce-i şehâdet olmakla

Beyt: Ali Paşa-yı deryâ-dil susamış gibi kanına
Öğünsün düşman öğünsün eğer kalırsa yanına

mersiye hakkında söylenmiştir.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda müşârün-ileyhin Kıbrıs fethinin ferdâsı sene iki yüz yirmi dört pâre donanma ile Akdeniz'e sefer-peymâ olarak İnebahtı sularına varınca Venedik gemilerine râst gelmekle iş'âl-i nâ'ire-i muhârebede düşman tarafı galebe edip kapudân paşa ile otuz bin nefer asker deryâ-yı şehâdete gark ve donanma külliyyen hark olup düşmandan ise on beş tekne şerâre-gîr ve sekiz bin nefer-i dūzahî dahi âzim-i bi'se'l- masîr olmuştur diye nâ'ire-fürûz-ı ifâdedir.

Kılıç Ali Paşa

Müşârün-ileyh Anadolu ahâlîsinden olarak Hayreddîn Paşa'nın teb'ası zümresinden ve fenn-i deryâyı güzel bilenlerin cümlesinden olmakla Cezâyir-i Garb kapudânı bulunup bâlâda mevc-ârâ-yı deryâ-yı ifâde olan hezimette [34] İstanbul'a geldiğinden asr-ı Selîm Hân-ı Sânî olan dokuz yüz yetmiş dokuz târîhinde Ali Paşa'nın şehâdetinde kapudân ve ârâyış-i filika-i felek-i şân olup on altı sene-i müddet tersâne-i ikbâlde dâd u siteden sonra dokuz yüz doksan beş târîhinde fevt ve zevrak-resîde-i mersâ-yı mevt olmakla Tophâne'de nâmına mensûb binâ eylediği câmi'î hazîresinde meld-i dâfi'ül-eled vücûdu gamd-i lahde girip müterakkıb-ı rahmet-hidet-i ebyaz-ı beyzâ-yı ziyâ olmuştur.

İbrâhîm Paşa

Müşârün-ileyh Bosnalı'dır. Asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Sâlis olan dokuz yüz doksan beş târîhinde Kılıç Ali Paşa vefâtında kapudân ve flandra-küşâ-yı ser-sütûn-ı unvân olup senesinde fırtına-i azle dûcâr ve asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Sâlis olan bin dört târîhinde Sinân Paşa'nın beşinci azlı üstüne sadr-ı sadâretle kâm-kâr olarak senesinde azl ve bin yedi târîhinde Cerrâh Mehmed Paşa'nın üzerine sâniyen sadr-ı sadârete vâsıl olup bin on senesi Belgrad'da fevt [35] ve zâ'ik-i ke'sü'l-murâd-ı mevt olmakla na'ş-ı İstanbul'a celb ü ihzâr ve Şehzâde Câmi'î avlusundaki türbesine definle tevdî-i rahmet-i Perverdigâr olmuştur.

Uluç Hasan Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Sâlis olan dokuz yüz doksan altı târîhinde garbdan gelip İbrâhîm Paşa'nın üstüne kapudân-ı dirâyet-i ikbâl-i evc-i i'tilâda cilve-rân olup doksan sekizde donanmayla garb seferine bâd-bân-küşâ-yı azîmet ve avdetle mersâ-yı tersâneye lenger-endâzî-i muvâsalatta şînâh-ı lücce-i bî-bün-i bekâ olmakla Kılıç Ali Paşa türbesinde definle muntazır-i cûşış-i rahmet-i Hudâ olmuştur.

Cigalazâde Sinân Paşa

Müşârün-ileyh Efrenciyyü'l-asldır. Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak muhassıl-ı muhassalü'l-merâm-ı ikbâl ve itibâr-ı tersî-i hüsn-i nazar-ı şehriyârîyle pîrâye-dâr-ı iştihâr olduğuna mebnî silâhdâr ve ba'dehu mülgâ ağalığıyla dışarı çıkıp sonra Erzurûm ve Bağdâd ve Van eyâletlerine vâlî-i vâlâ-şân olduktan sonra asr-ı Sultân [36] Murâd Hân-ı Sâlis olan dokuz yüz doksan sekizde Uluç Hasan Paşa vefâtında kapudân ve tersâne-ârâ-yı nâm u şân olup donanma ile İnebahtı Seferi'ne revân olarak bin üçte azl ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin beş târîhinde vukû' bulan Eğri Seferi'ne azîmet etmekle ta'yîn-i müverrihîn üzere sâha-zîb-i zuhûr olan nusrete âlettir deyü şeyhülislâm-ı vakt Hoca Sa'deddîn Efendi'nin delâletiyle sadr-ı sadârete vasl ile İbrâhîm Paşa'ya halef ve dür-i galtân-ı sadârete sadef oldukda tekmîl-i erba'în etmeden azl ve mazhar-ı ezel olup bin altıda Halîl Paşa üstüne sâniyen kapudân ve filika-zîb-i unvân olduktan sonra unvân-ı serdâr ile Îrân seferine esbrân-ı revân olmakla mâr-ı sermâ-dîde gibi Acem şâhının sürâh-ı hafâya ser-keşîdeliği sebebiyle iki sene müddet Îrân vîrânelerinde keşt-i deşt ederek avdet ve meştâ-yı Diyârbekr'e vuslatında bin on iki târîhinde cülûs-ı Sultân Ahmed Hân-ı Evvel vukû'una mebnî bidâyet-i saltanat olmak ve kendisi dahi bir iki senedir serserî gezip bir işe muvaffak olamamak sebebiyle [37] cânib-i saltanat-ı seniyyeden havf u haşyet etmekle nihâyet ol hâl-i dil-âzârîden ser-i nihâda visâde-i bîmârî ve bin yüz on üç senesi vâsıl-ı rahmet-i Bârî olmuştur.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda Eğri'de vukû' bulan nusret, Cigalazâde Sinân Paşa'nın hüsn-i tedbîri ve kırk bin güzîde Tatar atlısıyla esbrân-ı vürûd olan Kırım hânı Gâzî Giray Hân'ın zûr-ı şemşîriyle sâha-zîb-i zuhûr olmuştur diye sahîfe-tirâz-ı nakl ü izbârdır.

Halîl Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin üç târîhinde Cigalazâde Sinân Paşa'nın evvelki azlinde kapudân ve sandal-süvâr-ı der-yâ-yı unvân olup üç sene sonra azl olmuş ise de müşârün-ileyhin nihâyet-i tercüme-i hâli bulunamamıştır.

Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Kubâd Paşazâde'dir. Sinân Paşa kapudân iken sefere revân oldukça tersânede kâim-makâmı olmakla asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin on üç târîhinde [38] Sinân Paşa'nın vefâtında kapudân ve fûrûs-küşâ-yı evc-i ulvân olup donanma ile sefere dahi şîrâ'-küşâ-yı revân olup ol sene azl olmuş ise de müşârün-ileyhin bundan ziyâde tercüme-i hâli bilinmemiştir.

Mehmed Dervîş Paşa

Müşârün-ileyh bostâniyân-ı hadîka-i hâssadan olmakla eyâdî-i feyz-i nazar-ı şehriyârî ile nihâl-i âmâlî bâd-âverî-i ikbâl olmaktan nâşî bostancı-başı olup asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin on dört târîhinde Mustafa Paşa üstüne kapudân ve çok geçmeden sadr-ı sadâretle kâmrân olup

Mısra': Kıydı Dervîş'ine Şâh

târîhince bin on beş senesi hasbe'l-kader bürîde-ser olmağla Üsküdar'da medfûn ve tevakku'-dâşte-i rahmet-i fermân-fermâ-yı kâf u nûn olmuştur.

Ca'fer Paşa

Müşârün-ileyh Kılıç Ali Paşa-yı müşârün-ileyh teb'asının güzîdesi ve fenn-i deryâ-yı peymâyîde ashâb-ı meleke vü ma'lûmâtın pek pesendîdesi olduğuna mebnî, sefine-zîb-i şöhrat olan arma-i ehliyeti sebebiyle asr-ı Sultân Ahmed [39] Hân-ı Sâlis olan bin on beş târîhinde Mehmed Dervîş Paşa'nın üstüne kapudân ve mikzâf-cünbân-ı sandal-ı şân olup donanma ile İskenderiyye'ye sefer-peymâ olarak Mısır hazînesini getirip geldiğinde Avarin Kal'ası muhâfazasına me'mûr ve sonra azl ile dîvân-hâne-i ikbâl ü îtibârından dûr olmuş olmakla netîce-i tercüme-i hâli görülememiştir.

Hâfız Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh Filibe'de bir mü'ezzin oğludur. Sesi hûb ve kendi mah-bûb olduktan başka darb-ı nutukta meleke ve hüsn-i ifâdede fezleke ashâbından olmakla Enderûn-ı Hümayûn'da terbiye olunarak pâl-âverî-i kemâl olmaktan nâşî şîkâr-gâh-ı ikbâlde doğancıbaşı olup asr-ı Sultân Ah-

med Hân-ı Sâlis olan bin on altı târîhinde Ca'fer Paşa üstüne kapudân ve donanma ile Mısır hazînesini götürmeye revân oldukda Rodos'da bıraktığı gemilerin birkaçı eyâdî-i a'dâya giriftâr olduğunu avdetle duyup hevâ-yı te'essüfle İstanbul'a gelince fırtına-i azle dûçâr ve asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi' olan bin [40] otuz dört târîhinde Çerkes Mehmed Paşa fevtinde sadâretle kâm-kâr olup iki sene sonra azl ve kırk târîhinde Mehmed Hüsrev Paşa üstüne sâniyen sadârete vasl olunup târîhin kavli üzere Receb Paşa'nın mekr ü ifsâdıyla kırk bir târîhinde sipâhî zümresinin vukû'a gelen fesâdında Dîvân-ı Hümâyûn'da eşkiyâ elinde âgeşte-i hûn-i şehâdet-nümûn ve Üsküdar'da Taşçılar kurbundaki sofada medfûn olmuştur.

Halîl Paşa

Müşârün-ileyh Kayserilidir. Enderûn-ı Hümâyûn'dan terbiye olunarak ağalıklardan biriyle dışarı çıkıp asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Evvel olan bin yirmi ikide Öküz Mehmed Paşa üstüne sâniyen kapudân ve filika-zîb-i nâm u şân olup bin yirmi altı Muharrem'inde yine Öküz Mehmed Paşa üstüne mühr-i hümâyûna nâil ve aksâü'l-gâye-i makâsıdına vâsıl olarak feres-rân-ı meydân-ı azîmet olduğu Îrân seferinde bilâ-muhârebe senevî iki yüz yük ipek vermek şartıyla Acem şâhıyla müsâlaha edip [41] döndükde, Acem şâhı dahi sözünden döndüğü sebebiyle müşârün-ileyh ol töhmetle azl olunduğundan İstanbul'a gelince terk-i mâsivâ ve zâviye-i Hazret-i Hüdâyî'de bast-ı bûriyâ-yı inzivâ edip asr-ı Osmân Hân-ı Şehîd olan bin yirmi dokuz târîhinde Çelebi Ali Paşa'nın ikinci azlinde sâlisen ve bin otuz târîhinde Niğdeli Mustafa Paşa'nın üstüne râbi'an kapudân ve tersâne-ârâ-yı ulüvv-i ulvân olup otuz ikide azl ve asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi' olan bin otuz altı târîhinde Hâfız Ahmed Paşa'nın evvelki azlinde sâniyen mesned-i sadârete vâsıl olunup Îrân seferine esbrân-ı revân oldukda tevsen-i zaferi der-dest-i rîzdân edemediği sebeble ol sene yine azl olunarak İstanbul'a gelince havâss-ı tekâ'üd-i ihsân ve kırk târîhinde vefât edip Hazret-i Hüdâyî kurbunda tehyî'e etmiş olduğu türbesinde definle âzâde-i dağdağa-i cân ü cihân olmuştur.

Öküz Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh İstanbul'da Karagümrük'te bir öküz na'l-bendinin oğlu olmakla öküz lakabının bâ'is-i telkîbi olmuştur. Enderûn-ı [42] Hümayûn'da terbiye olunarak ahzar-ı hazrâ-zîb-i i'tibârı seng-i fesâne-i nazar-ı şâhâne ile hiddet-yâb-ı iştiâh olduğuna mebnî silâhdâr ve bin on altı târîhinde vezâret ve Mısır eyâleti ihsânıyla kâm-kâr olup ser-keşân-ı Türkiyân'dan kölemenî terbiye ve ol sûretle hakkında şû'le-fürûter-i bürûz olan hüsn-i teveccühât-ı âlîyi tezyîd ü takviye etmekle İstanbul'a gelince şeref-i musâheretle ârâyîş-i ribâtü'l-hicâl-i kerdnân ve asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Evvel olan bin on târîhinde Halîl Paşa'nın evvelki azlinde kapudân ve yirmi ikide donanma ile Rodos Seferi'ne şirâ'-küşâ-yı revân oldukda muhâlefet-i şurta-i tevfiikten nâşî gavta-hâr-ı deryâ-yı zuhûr olan uygun-suzluğa mebnî karsaniyye-i azle dûcâr ve ba'dehu vezîr-i kubbe-nişîn ta'yîniyle ser-kerem-i mesâr-ı bisyâr olup asr-ı Sultân Osmân Hân-ı Şehîd olan bin yirmi dokuz târîhiyle Halîl Paşa'nın evvelki azlinde sadrazam ve Acem seferine serdâr-ı ekrem olarak Îrân'a tahrîk-i râyet-i azîmet ve bir şeye muvaffak olamayarak meştâ-yı Erzurûm'a avdet [43] ettiğinden ba'de'l-müsâdere Haleb'e nefyi irâde buyrulmakla ol irâde-i nuhustîn-i menzil-i âhirete pâ-nihâde olduğundan Şeyh Bekir Zâviyesi'nde defn-i hâk ve mütevakki'-i şefâ'at-i sitâyîş-fezâ-yı levlâk olmuştur.

Çelebi Ali Paşa

Müşârün-ileyh sâdâttan İstanköylü Hâcî Ahmed Paşazâde'dir. Tafsîl-i makâl-i hâle siyâset-i me'âli uhde-i ifâde-i mürhefe-i târîhe ihâle olunmuş olan Celâlî Mollâ'yı i'dâmda hüsam-ârâ-yı ikdâm olan hidmet ü celâdetine mükâfâten Dimyat sancağı ve Yemen beylerbeyliği tevcîh ve sonra vâhiden ba'de vâhid Tûnus ve Mora ve Kıbrıs eyâletleri ihsânıyla terfiye kılınıp ba'dezâ asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Evvel olan yirmi altı târîhinde Halîl Paşa'nın ikinci azlinde evvelâ ve Dâvûd Paşa'nın üstüne sâniyen kapudân-ı flandra-küşâ-yı filika-i izz ü şân olup donanma ile Akdeniz'e sefer-peymâ oldukda altı tâne korsan teknesini ârâyîş-i palamar-bend-i giriftârî ederek İstanbul'a götürüp iki yüz baş esîri omuzlarında birer kîse-i mâlâmâl zer ile arz-ı izz ü huzûr-ı [44] pâdişâh-ı Sikender-fer ettiğine mebnî mazhar-i

hüsn-i iltifât-ı pâdişâhî ve hal'-ı fâhireden başka emsâline misli mesbûk olmadık altun zincîr ihsânıyla dahi mübtehic ve mübâhî olup asr-ı Sultân Osmân Hân-ı Şehîd olan bin yirmi dokuz târîhinde Öküz Mehmed Paşa'nın ikinci azlinde mühr-i hümayûna nâil ve nihâyet-i merâtib-i beşeriyeye olan rütbeye vâsıl oldukda mine'l-kadîm mübtelâ olduğu illet-i mesâne-den adem-i rehâ ile on dört ay sonra azm-i âlem-i bekâ ve Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Hazretleri türbesi hazîresinde serdâde-i seng-i istivâ olmuştur.

Kara Dâvûd Paşa

Müşârün-ileyh Bosnalıdır. Enderûn-ı Hümayûn'da terbiye olunarak kapıcıbaşılıkla çerâğ ve bin on üçte vezâret ve Rûmeli eyâleti ihsânıyla irtikâ-kerde-i mertebe-i refâh u refâğ olup asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Evvel olan yirmi altı târîhinde Çelebi Ali Paşa'nın evvelki azlinde alâ-rivâyetin dört gün alâ-rivâyetin kırk gün kadar kapudân olarak azl ve yine Rûmeli'ye nakl ile Hotin Seferi'ne ta'yîn ve cülûs-ı sâni-i Sultân Mustafa'da [45] İstanbul'da bulunduğundan izz ü şeref-i musâheretle dahi kâ-m-bîn olup bin otuz birde vukû'a gelen fitnede sadâreti tahsîl ve nihâyet-i maksadı tekmîl ettikde muktezâ-yı habs-i nihâdî üzere Sultân Osmân Hân-ı mazlûmu şehîd ve ol gevher-i nâ-yâb-ı pür-âb ve tâb-ı şebâb-ı ka'îr-ı yemm-i ademde nâ-bedîd eyledikten sonra muhâfaza-i makâm-ı sevdâ-yı hâmina ibtilâ ile bagal-gîr-i ikbâlî olan erâzile izhâr-ı çîn-i cebîn ve onları hakkında müterakkıb-ı icrâ-yı kahr ü kîn etmekle bir gün hücum-ı âmile-i ahz ve Yedikule'de habs ile i'dâm ve Aksarây'daki Murâd Paşa Câmî'i mezâristânında siyeh-kârî-i vücûdu hâk-ı siyâha definle kem-nâm olmuştur. *Tecâvezehu an-seyyi'âtihî*³³

Defterdâr Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Niğdelidir. Hotin Seferi'nde mülgâ ağası bulunduğu-
dan avdetle köprüye vuslatta asr-ı Sultân Osmân Hân-ı Şehîd olan bin
otuz târîhinde Halîl Paşa'nın üçüncü azlinde kapudân olup ve köprünün
muhâfazasına me'mûr ve ol husûsta sebt-i akdâmla ikdâm edemeği için
kusûr-ı sâha-zîb-i zuhûr [46] olmağla azl ve ba'dehu Mısır'a vâlî ve defter-

33 "Allah günahlarını affetsin."

dârlıkla kadr-ı âlî olduktan sonra bin kırk birde vukû‘ bulan Mûsâ Çelebi Vak‘ası’nda katl olunmuştur.

Receb Paşa

Müşârün-ileyh Bosnalıdır. Bostâniyân-ı hâssadan olmakla nihâl-i ikbâ-li mültefitü’l-agşân-ı kemâl olmaktan nâşî bostâncıbaşı olup sonra illet-i nikrîse ibtilâsından dolayı tekâ‘üd ve ba‘dehu zamân-ı vezâret ihsânıyla süllem-i sa‘âdete tesâ‘ud edilip Karadeniz tarafına serdâr ta‘yîn olunmakla orada zuhûra gelen hidmetine hürmeten asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Evvel olan bin otuz iki târîhinde Halîl Paşa’nın dördüncü azlinde kapudân ve mevc-pîrâ-yı deryâ-yı şeref u şân olup otuz beşte azl ve asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbî‘ olan kırk bir târîhinde Hâfız Ahmed Paşa şehâdetinde sadr-ı sadârete vâsıl olunmakla sipâhın zuhûra gelen fezâhati ve müşârün-ileyh Hâfız Ahmed Paşa’nın şehâdeti, müşârün-ileyhin tahrîk ve iğvasıyla olduğu ma‘lûm-ı Murâd Hânî oldukda azl ve seyf-i kahr ile katl olunarak lâ-şey olan lâşesi denize atılmıştır. [47]

Hasan Paşa

Müşârün-ileyh dârüssa‘âde ağası etbâ‘îsi Çatalca’da Hasan Çelebi denmekle meşhurdur. İstabl-ı Âmire’de emîr-i âhûr ve tavîle-zîb-i sutûr-ı ikbâl-i mevfûr olmakla asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbî‘ olan bin otuz beş târîhinde Receb Paşa’nın üstüne kapudân ve filika-ârâ-yı felek-i şân olup donanma ile Akdeniz sularına sefer-peymâ olduktan sonra azl ve Rûmeli’de asker sürücülüğüne me’mûr olarak Yenişehir’e vusûlünde köhne binâyı hayâtı sadme-i hâzîmü’l-lezzâtla harâb ve şehir-i atîk-i ukbâya doğru sipeh-keş-i azm u şitâb olmuştur.

Canbolatzâde Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Enderûn-ı Hümâyûn’da terbiye olunarak ebyaz-ı beyzâyı ziyâ-yı i‘tibârı zâğ-efzâyî-i iltifât-ı şehriyârîyle zîver-i cevher-i iştihâr olduğuna mebnî silâhdâr ve asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbî‘ olan kırk bir târîhinde Hasan Paşa üstüne kapudân ve [z]îb-bahş-ı tersâne-i unvân olup donanma ile Akdeniz’e sefer-peymâ oldukda Manya ardında iki tâne İs-

panya teknesini palamar-bendî-i giriftârî [48] ettiğine mebnî mükâfâten Rûm beylerbeyliği rütbesi ihsânıyla mazhar-ı mübâhât olduktan sonra azl ve Revân ordusuna asker sürmeğe revâne olarak Erzurûm'a vusûlünde katl olunmuştur.

Ca'fer Paşa

Müşârün-ileyh bostâniyân-ı hâssadan olmakla şecere-i ikbâl ü i'tibârı cûy-bâr-ı iltifât-ı hazret-i şehriyârîyle bâd-âver-i kemâl-i iştihâr olmaktan nâşi bostâncıbaşı olup asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi' olan bin kırk bir târîhinde Canbolatzâde Mustafa Paşa üstüne kapudân ve ârâyîş-i dîvân-hâ-ne-i nâm u şân olup donanma ile Akdeniz'e revân oldukda bâd-ı şurta-i tevfiğe muvaffak olamadığına mebnî azl ve Dimetoka'ya nefy ile orada katl olunmuştur.

Deli Hüseyin Paşa

Müşârün-ileyh Istabl-ı Âmire'de emîr-i âhûr ve tavîle-bend-i ser-havb-ı hûb-ı ikbâl-i nâ-mahsûr olmakla asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi' olan bin kırk dört târîhinde Ca'fer Paşa'nın katlinde vezâretle kapudân [49] ve fors-küşâ-yı ser-sütûn-ı unvân olup rikâb-ı hümayûnla Revân Seferi'ne revâne olduktan sonra kırk beş târîhinde azl ve Mısır eyâletine ve ba'dehu Girit'e vasl olunup orada iken tarafına mühr-i hümayûn gönderilmiş ise de esnâ-yı fetret olduğu sebeble yoldan i'âdesi tensîb ve irâde buyrulmakla bin kırk dokuz târîhinde Silâhdâr Mustafa Paşa üstüne kapudân ve sandal-süvâr-ı ulüvv-i ulvân olup donanma ile Karadeniz'e sefer-peymâ iken elli birde azl ve Özi Kal'ası muhâfazasına nakl ve asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi' olan bin altmış altı târîhinde Süleymân Paşa üstüne sadr-ı sadârete vasl olunup yine ol sene munfasıl ve bin altmış sekiz târîhinde Mehmed Paşa'nın ikinci azlinda sâlisen mesned-i kapudânîye muttasıl olarak ol yıl yine azl ve Köprülü Mehmed Paşa'nın gadriyle kantara-i hayâtтан geçerek ser-i bürîde-i seyf-i hayf ü esef ve öyle bir gâzî-i vezîr-i dilber arz-ı ma'riz-i telef olmuştur. *Rahimehullâh*³⁴

34 "Allah rahmet eylesin."

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda müşârün-ileyh zülüflü baltacı olup [50] zûr-bâzû ashâbından bulunmakla ol vakit Şâh Abbâs tarafından kimse kuramaz zu'muyla mûcib-i hicâb olsun için mahsûs sefir ile arz-ı meydân tehyî'e ve takdîm kılınmış olan bir saht ve kebîr yayı müşârün-ileyh dîvân yerinde ve halk-ı âlem önünde kurduğuna mebnî mazhar-ı hüsn-i iltifât-ı Murâd Hânî olarak evvelâ emîr-i âhûr ve sonra vezâret ihsânıyla irtifâ'-kerde-i silm-i server olmuştur diye musattar-ârâ-yı sahîfe-i hikâyedir.

Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Arnavudiyyü'l-asl olarak Kara Mustafa Paşa ve Kemânkeş Mustafa Paşa denmekle meşhûrdur. Ocağ-ı mülgânın yoldaşı ve havâ-yı ikbâl ile kemânkeşlikte dahi meydân almaktan nâşî sofrâ-i ihvânında çorbacı ve Revân Seferi'nde mülgâ ağası olarak şerâre-i eşerr-i şer olan havene ocağı seyl-âbî-i seyfle söndürdüğünden batş u şiddet ve hayliden hayli şöhrat tahsîl edip asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi' olan bin kırk beş târîhinde Deli Hüseyin Paşa'nın evvelki azlinde kapudân ve mikzâf-cünbân-ı filika-i nâm u şân olup kırk yedide [51] azl ile Bağdâd seferini teşrîf-i Murâd Hânî'de rikâb-ı hümâyûnda kâim-makâm ve es-nâ-yı muhârebede tâ'ir-i rûhu âşiyân-sâz-ı evc-i alâ olan Tayyâr Paşa'nın şehâdetinde bin kırk sekiz târîhinde sadr-ı sadâretle muhassilü'l-merâm olmakla cülûs-ı Sultân İbrâhîm Hânî'de dahi makâmında ibkâ ve takrîr ve biraz vakit mürûrunda Cinci Hüseyin Efendi zuhûruyla târîhinde tah-rîr olunan kıssaya mebnî hakkında hüsn-i nazar-ı pâdişâhî tağyîr olduğundan, elli üçte katl ve Dîvânyolu'ndaki Parmakkapı'da mi'mâr him-metiyle binâ ettiği medresesi ittisâlindeki türbesine definle güzeste-gân-ı irâda vâsıl olmuştur.

Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak husâme-i murassa'-niyâm-ı i'tibârı hüsn-i nazar-ı Murâd Hân-ı Râbi' ile der-dûş-i behrâm-iktidâr olduğuna mebnî silâhdâr ve bin kırk yedide Kemânkeş Mustafa Paşa üstüne kapudân ve flandra-küşâ-yı evc-i unvân olup Bağdâd

seferini teşrif-i Murâd Hânî'de rikâb-ı hümayûnla esbrân-ı bâdiye-i azîmet edip avdetle bin dokuz târîhinde cülûs-i [52] İbrâhîm Hân vukû'uyla kapudânlıktan azl ve Rûmeli eyaletine nakl ve derhâl Tameşvar verilir bin elli birde katl olunmuştur.

Siyâvuş Paşa

Meşhûr Celâlî Abaza Paşa'nın kölesi ve Hırvad cinsidir. Enderûn-ı Hümayûn'da terbiye olunarak fîsâl-i ikbâl-i niyâm-bende-i hüsn-i iltifât-ı şehriyârîyle meyân-ârâ-yı iştihâr olduğuna mebnî silâhdâr olup asr-ı Sultân Murâd Hân-ı Sâlis olan dokuz yüz doksan târîhinde Sinân Paşa'nın evvelki azlinde evvelâ ve doksan dördte Hâdım Mesîh Ali Paşa üstüne sâniyen sadrâzam ve şeref-i musâheretle dahi muhterem olup asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan dokuz yüz doksan dokuz târîhinde Sinân Paşa'nın ikinci azlinde sâlisen sadr-ı sadâretle ittisâl ve senesinde infisâl ile bir takım elviyeyi ba'de't-tevliye asr-ı Sultân İbrâhîm Hânî olan bin elli târîhinde Deli Hüseyin Paşa'nın ikinci azlinde kapudân ve zevrak-süvâr-ı deryâca izz ü şân olup donanma ile Azak Kal'ası istihlâsına revân oldukda hevâ-yı zafere muvaffak [53] olamadığı için azl ve bin elli üç târîhinde vefât etmekle Eyyûb'de tehyi'e eylediği türbesinde definle gürûh-ı hâmûşâna vâsıl olmuştur.

Uzun Piyâle Paşa

Müşârûn-ileyh tersâne kethüdâsı iken sırr-ı şâdî-yi sâgar-ı ikbâl ile sermest-i câh ü celâl olarak asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli iki târîhinde Siyâvuş Paşa üstüne kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i unvân olup donanma ile Akdeniz'e bâd-bân-küşâ-yı revân oldukda bir korsan teknesi dahi tutup götürmüş ise de hasbe'l-kader inâle-i piyâle-i töhmetle bin elli dört târîhinde Enderûn-ı Hümayûn'da sekrân-ı sülâfe-i sâf-ı şehâdet olmakla Kâsımpaşa'daki bağçesinde medfûn ve dest-keş-i sahbâ-yı sabûhî-i dünyâ-yı dûn olmuştur.

Ebûbekir Paşa

Müşârün-ileyh Rodos beyi olmakla asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli dört târîhinde Uzun Piyâle Paşa'nın câm-ı hayâtı ser-şâd mestân-ı mevt oldukda kapudân ve râyet-i ikbâlî evc-i i'tilâda cilve-dân olup [54] donanma ile Akdeniz'e pusula-dûz-i revân oldukda gelince fevt ve şinâh-kûhe-i kûh-nümâ-yı fevt olmuştur.

Yûsuf Paşa

Müşârün-ileyh Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak samsâm-ı zîba-niyâm-ı i'tibârı meyân-bende-i iltifât-ı şehriyârîyle zîb-efzâ-yı şa'sa'-i iştihâr olduğuna mebnî silâhdâr ve asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli dört târîhinde Ebûbekir Paşa'nın fevtinde kapudân ve tersâne-ârâ-yı ulüvv-vi ulvân olup elli beşte donanma ile Hanya seferine deryâ-peymâ oldukda hevâ-yı dest-bürd-ârâ-yı zafere muvaffak olarak Hanya'yı fetihle avdet ve mazhar-ı iltifât-ı pâdişâh-ı gerdûn-azîmet olmağla izz ü müsârehetle karîn-i ribâtü'l-hicâl-i şeref ve yine ol sene hasâr-ı ifsâdıyla arza-i tîğ-i telef olup Üsküdar'da Selîmiyye Tekkesi karşısındaki sofanın Haydarpaşa taraftaki başında medfûn ve muntazır-ı eltâf-ı Hudâ-yı bî-çûn olmuştur.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda müşârün-ileyh Yûsuf [55] Paşa Hanya'yı fetihle geldiğinin üstüne tekrâr Kandiye üzerine gitmesini Sultân İbrâhîm emir ü teklîf etmekle kış olduğundan ve donanmanın ise küllî noksânı bulunduğundan bahisle yaza kadar tedârikâta bakılıp ol bahârda azîmeti ifâde ve ısrâr ettikde Sultân İbrâhîm Hân gazab ve ol sâ'at huzûrunda müşârün-ileyhi ihnâkla selb-i zindegânîsini selb ettiği yeniçeri askerinin pek gücüne geldi ve hayliden hayli güftügü oldu. Ol aralık Venedikli de Koron ve Moton ve Balyabadra sevâhilini yağma ve beş bin mikdârı İslâm'ı esîr ederek katı çok emvâlî ifnâ eylediği Sultân İbrâhîm Hân'ın mesmû'u olunca gark-ı gazab-ı nabzân ve memâlik-i mahrûsada bulunan Hıristiyanların kâffeten katillerin fermân keyfiyeti şeyhülislâm-ı vakt olan Mu'îd Ahmed Efendi duyunca mâddenin şer'â mugâyeretinden bahisle terk ettirdiği sahîfe-zîb-i hikâyedir.

Mûsâ Paşa

Müşârün-ileyh vüzerâdan olmakla asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli beş târîhinde Yûsuf Paşa katlinde [56] kapudân ve fors-küşâ-yı sûtûn-ı unvân olup ertesi sene donanma ile Girit Seferi'ne imâle-sükkân-ı revân olarak Eğriboz sularında bir korsan teknesine râst gelerek muhârebede ranpa-zîb-i galebe üzere iken bir gülle isâbetiyle gavta-hâr-ı bahr-i şehâdet olmuştur.

Mûsâ Paşa

Müşârün-ileyh şehremâneti ve mülgâ ağalığı ve defterdârlık gibi menâ-sıbı devrettikten sonra asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli altı târîhinde Mûsâ Paşa'nın şehâdetinde kapudân ve dîvân-hâne-i zîb-i ulvân olup donanma ile Girit Seferi'ne revân oldukda Girit Adası'na Rûmeli ve Anadolu askerini geçiremediğine mebnî azl ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin seksen beş târîhinde Yedikule'de habs ile katl olunmuştur.

Fazlî Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli yedi târîhinde Mûsâ Paşa'nın üstüne kapudân ve izz-i şeref-i musâheretle dîvân-hâne-i ikbâlde râyet-küşâ-yı evc- i ulvân olup donanma ile Girit Seferi'ne [57] bâd-bân-küşâ-yı azîmet ve avdetle ma'zûl ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış sekiz târîhinde maktûl olmuştur.

Ammarzâde Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh tersâne kethüdâsıyken asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli yedi târîhinde Fazlî Paşa'nın üstüne kapudân ve dîvân-hâne-i zîb-i unvân olup donanma ile Akdeniz'e şîrâ'-küşâ-yı revân oldukda boğazı dışarı çıkamamakla hakkında fermân-ı kazâ-cereyânı sudûr bulmuş, boğazda boğazı alınarak kemend-i pîçân ile bî-cân olmuştur.

Voynuk Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh bostâniyân-i hadîka-i hâssadan olmakla dıraht-ı âmâli riyâz-ârâ-yı ikbâl olmaktan nâşî bostâncıbaşı ve mülgâ ağası olup asr-ı Sultân İbrâhîm Hân olan bin elli sekiz târîhinde Ammârzâde Mehmed Paşa'nın katlinde kapudân ve şînâver-i deryâ-yı şân olup asr-ı Sultân Mehmed Hân olan bin elli dokuz târîhinde donanma ile Akdeniz'e deryâ-peymâ oldukda Girit'e varınca [58] Suda'ya hücum sadedinde iken garka-i hayyiz-âb-ı girdâb-ı şehâdet olmuştur.

Bıyıklı Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Bozokludur. Enderûn-ı Hümayûn'da terbiye olunarak sitâm-ı tâmmü'l-kadr-i i'tibârı zâğ-ı iltifât-ı şehriyârîyle mevce-peydâ-yı iştiâr olduğuna mebnî silâhdâr ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin elli dokuz târîhinde Voynuk Ahmed Paşa'nın şehâdetinde kapudân ve filika-ârâ-yı şeref u şân olup ol sene donanma ile Akdeniz seferine revân oldukda Girit'e varınca vefât ve sefîne-i vücûdu garka-i mevce-i hâzimü'l-lez-zât olmuştur.

Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Haydar Ağazâde denmekle meşhûrdur. Mülgâ ocağın-dan şerâre-pâş-ı zuhûr ile Mısır'a vâlî ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin elli dokuz târîhinde Bıyıklı Mustafa Paşa'nın³⁵ vefâtında kapudân ve sandal-süvâr-ı deryâ-yı unvân olup donanma ile Akdeniz'e şirâ'-küşâ-yı revân olarak Girit'e vardıkda Hanya tarafına gitmek imkânını bulamayarak Resmo sularında subre durup [59] donanmadaki asker mühimmâtı çıkarır iken Kandiye tarafından düşman tekneleri aks-endâz-ı âyîne-i müşâhede olunca hemân Midilli semtine bocaladığına mebnî azl ve altmış altıda Silivri'de katl olunmuştur.

35 Metinde "Bıyıklı Mehmed Paşa".

Ali Paşa

Müşârün-ileyh Hüsâm Beyzâde denmekle meşhûrdur. Rodos beyi iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış altıda Mehmed Paşa üstüne kapudân ve râyet-küşâ-yı sûtûn-ı şeref u şân olup donanma ile Girit seferine pusula-dûzî-i revân oldukda Venedik gemileriyle boğaz mahsûr iken müşârün-ileyh, bir karanlık gecede yol bulup yelken ve kürek dışarı çıkarak ümerâ-i deryâ gemileriyle birleşip İmroz Adası açıklarında Venedikli ile top-endâzî-i muhârebeden sonra İstendil Adası'nı yağmaya asker çıkarır iken hikmet-i Hudâ bir fenâ bora ile fırtına zuhûru sipere durmaya ve fonda-demir barınmaya mâni' ve ol hâlde ise düşman gemilerinin dahi şiddet-i hücumu vâki' olduğundan donanmaya bir nev' perîşânî târî olmakla bu keyfiyyet müşârün-ileyhin sû-i tedbîrine haml olunarak azl [60] ve müsâdere ile karîn-i hüsrân ve ba'dehu Mora Sancağı ihsân ve bin yetmiş târîhinde vâlide kethüdâsı Ali Paşa üstüne sâniyen kapudân olup donanma ile Akdeniz'e deryâ-peymâ oldukda bin yetmiş iki târîhinde fevt ve keştî-i hayâtı dûçâr-ı fırtına-i mevt olmuştur.

Dervîş Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Çerkesiyyü'l-asldır. Hasbe'l-kader ricâl olarak devr-i menâsıbla kadr-ı âlî ve kethüdâ-yı sadr-ı âlî iken bin kırk yedide Şâm ve Diyârbekir eyâletleri tevcîh ve kırk dokuzda vezâretle Bağdâd ve Haleb ve elli beşde Anadolu ve elli dokuzda Silistre eyâletleri i'tâsıyla terfî olunup altmış birde tekrâr Anadolu ihsânıyla boğaz muhâfazasına me'mûr ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış iki târîhinde Hüsâm Beyzâde Ali Paşa'nın evvelki azlinde kapudân ve zevrak-süvâr-ı deryâ-yı meserret ü ulvân olup altmış üçte Tarhûncu Mehmed Paşa'nın üstüne mühr-i hümayûna neyl ile sadr-ârâ olup illet-i felce ibtilâsından nâşî altmış beşte vefât ve Dîvânyolu'nda Sedefçiler'deki Câmi'i türbesinde definle müterakıb-ı rûz-ı mükâfât olmuştur. [61]

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda bin altmış iki târîhinde Venedikli ile Mıdilli önünde vukû‘ bulan muhârebede donanma-yı İslâm mazhar-ı galebe-i tâm oldukları ve ertesi sene Çanakkal‘ası hâricinde dahi kezâlik Venedikli ile harb olup donanma bozularak boğazdan içeri bocaladıkları ve onun üstüne Bozcaada ve Limni ve İmroz adaları düşman tarafından istilâ ve ol aralık Köprülü Mehmed Paşa sadr-ârâ olmakla donanmayı donatıp şirâ‘-küşâ-yı ırsâl ve kendileri dahi karadan azîmetle ikdâm-ı celâdet-i iştimâl edip boğazda vukû‘a gelen muhârebede düşman donanması gavta-hâr-ı hezîmet ü firâr ve amiralleri Niko dahi vâdî-i cahîmde karâr ettiği musattar-ârâ-yı sahîfe-i ifâde vü izbâdır.

Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Çavuşzâde denmekle meşhûrdur. Sivas‘tan ma‘zûl iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış üç târîhinde Dervîş Mehmed Paşa üstüne kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i unvân olup donanma ile [62] Girit‘e filo-zîb-i revân oldukda Girit seraskeri Deli Hüseyin Paşa tarafından itâ‘atları arz olunmuş olan Selune re‘âyâsını üzdüğü için azl ve habsten sonra vezîr-i kubbe-nişîn ta‘yîniyle kâmrân ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış sekiz târîhinde Topal Mehmed Paşa katlinde sâniyen kapudân olup altı ay mürûrunda karsaniyye-i azle dûçar olmuş ve netîce-i tercüme-i hâlî görülememiştir.

Dev Murâd Paşa

Müşârün-ileyh mülgâ ocağından şerâre-pâş-ı teferrüd etmekten nâşi Bağdâd seferinde sekbânbaşı olmakla Girit Seferi‘ne dahi gittikde hüsn-i hidmetle tahsîl ve sıyt u şöhet ederek gelince mülgâ ağalığına be-kâm ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan elli dokuz târîhinde Sofu Mehmed Paşa’nın katlinde sadr-ı sadâretle muhâssalü’l-merâm olup âteş-efşân-ı fesâd olan havene-i fiten-mu‘tâd ocağı seyl-âbî-i şemşîr ve âb-yârî-i hüsn-i tedbîr söndürdüğünde bakiyyesinin tahte’r-remâd bir nâr-ı vekkâd olduklarını idrâk ve şerâre-i zararlarından dâmen-keşî-i istihlâsa inhimâk [63] edip on beş ay mürûrunda sadâretten isti‘fâ ve Budin eyâleti i‘tâsı recâ etmekle

taraf-ı saltanattan dahi iltimâsı is'âf ve uhdesine Budin eyâleti tevcîhiyle karînü'l- eltâf buyrulmakla azîmet ve bin elli üç târîhinde azl ile Der-Aliyye'ye vuslatında altmış dört târîhinde Çavuşzâde Mehmed Paşa'nın evvelki azlinde kapudân ve fors-küşâ-yı ser-i sûtûn-ı şân olup donanmayla Girit Seferi'ne pusûla-dûz-i revân oldukda boğazda zencîr-keş-i mûmâne'at olan Venedik gemilerini top-endâz-i muhârebe ile galebe ve perîşân ederek Girit'e azîmet ve avdetle a'mâl-i letâ'ifü'l-hiyel ve san'atla sadr-ı vakt olan Beşîr Mehmed Paşa'yı pâdaş-ı ikbâl-i gümrâhî olan zümre-i sipâhîye i'dâm ettirerek onun üstüne altmış beş târîhinde sâniyen sadâreti tahsîl ve maksadını tekmi'l ettikde ol bâbda avenesi olan haveneye sebk eden va'dini incâz hâric-i yârâ-yı iktidârı ve eşkıyâ ise matlûblarının tahâllüfünü anladıklarında tekrâr şekâvete ibtidâr edecekleri cezm-kerde-i ilm ü efkârı olmakla bir sûretle sadâretten sıyrılmasını [64] hakkında ni'met bilerek üç ay mürûrunda yine isti'fâ ve Şâm eyâleti tevcîhine istid'â ettiğinden icrâ olunarak azîmetinde Hama'da humma-yı mahrûkaya mübtelâ ve hamâme-i rûhu âşîyân-sâz-ı e[v]c-i bekâ oldukda mukaddemâ Arnavud Mehmed Paşa'nın yaptırdığını işittikte "Oraya hınzîr gömerim." diye yemîn ettiği türbeye kendisi defn olunduğu acâyibât-ı âlemdendir.

Dellâk Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Bosnalıdır. Kapıcıbaşı olmakla Karaman ve Rûmeli eyâletlerine vâlî ve sonra defterdârlıkla kadr-i âlî olarak ba'dezâ asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan altmış beş târîhinde Dev Murâd Paşa'nın azlinde kapudân-ı sandal-süvâr-ı deryâ-yı şân olup senesinde azl ve yetmiş üçte Midilli'de katl olunmuştur.

Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Arnavud'tur. Sûrnâzen Mustafa Paşa dahi derler. Asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış altıda Arnavud Mustafa Paşa üstüne kapudân ve çend mâh mürûrunda kâim-makâmılığa nakl ile kâmrân ve esnâ-yı fetrette [65] hem-hâli olan erâzilin bagal-gîr-i ikbâliyle bir sûretle kadem-nih-i sadr-ı sadâret olmakla zurefâ-yı vaktin

Mısra': Çalıcak sûrnâsını çıktı cebinden Karagöz

dedikleri gibi derhâl Karagöz Mehmed Efendi'yi defterdâr etmesi perde-i bîrûn u fezâhat olan taraf-gîrlerine lühûkî-i âr ile nefret vermekle dördüncü günü azl ve Erzurûm eyâletine nakl olunduğundan

Mısra': Gerçi azl oldum ise de pâye kat' ettim hele
tesellâsıyla orada âzim-i bekâ olmuştur.

Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Hâlicızâde denmekle meşhûrdur. Asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış atlı târîhinde Arnavud Mustafa Paşa üstüne kapudân ve üç ay sonra azl ve Mısır eyâletine nakl olunmuş olup mâ'adâ-i tercüme-i hâli görülmemiştir.

Ken'an Paşa

Müşârün-ileyh Çerkesiyyü'l-asldır. Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak mu'azzıd-ı adud-ârâ-yı i'tibârı iltifât-ı şehriyârîyle şa'sa'a-fezâ-yı iştiâh olunduğuna mebnî silâhdâr ve bin altmış [66] dörtte mülgâ ağalığıyla topuz be-dest-i i'tibâr olup altmış beşte vezîr-i kubbe-nişîn ta'yîniyle Budin'e me'mûr ve avdetle Silistre tevcîhiyle âsitâne-i ikbâlden dûr olmuş ise de asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis olan bin altmış altı târîhinde Hâlicızâde Mustafa Paşa üstüne kapudân ve mikzâf-cünbân-ı filika-i şân olup donanma ile Girit seferine revân oldukda boğazda bozulup Kavala'ya gittiği için azl ve katl olunarak Der-Aliyye'ye gelen ser-i maktû'u Kırk Çeşme kurbundaki mektebde seng-ârâ-yı defin olmuştur.

Seydî Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh Siva'stan gelip asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin altmış altı târîhinde Ken'an Paşa katlinde kapudân olup birkaç hafta boğaz muhâfazasında bulunarak İstanbul'a gelince azl ve Bosna eyâletine nakl ile orada katl olunmakla Der-Aliyye'ye gelen ser-i maktû'u Mevlîhâne kapısında süpürde-i hâk-i defin olmuştur.

Topal Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh vezârete Tameşvar vâlîsiyken asr-ı Sultân [67] Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin altmış yedi târîhinde Seydî Ahmed Paşa üstüne kapudân ve sancak-küşâ-yı ser-sütûn-ı ulvân olup çend mâh mürûrunda azl ve Sakız'da katl olmuştur.

Ali Paşa

Müşârün-ileyh vâlîde kethüdâsı iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin altmış dokuzda Hüseyin Paşa'nın üçüncü azlinde kapudân ve râ-yet-küşâ-yı evc-i ulvân olup senesinde azl ile Belgrad seraskerliğine alem-keş-i azîmet ve yetmiş birde Varad Kal'ası'nı³⁶ fetihle izhâr-ı satvet ü celâ-det edip yetmiş beşte Rahova'da terk-i dağdağa-i [s]ipeh-gitî-i dünyâ ve esbrân-ı âlem-i ukbâ olmuştur.

Abdülkâdir Paşa

Müşârün-ileyh Hüsâm Beyzâde Ali Paşa'nın semere-i nahl-ı vücûd ve ferzend-i ercümend-nümûdudur. Asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin yetmiş iki târîhinde Akdeniz'de pederi garka-i lücce-i rahmet olunca kapudânlığa vâsıl ve bir ay mürûrunda azl olunmakla ondan ileri tercüme-i hâli görülmemiştir. [68]

Kara Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Merzifon sipâhîlerinden Bağdâd muhârebesinde şehîd olmuş olan Oruç Bey'in oğludur. Vâsıl-ı sinn-i şebâb olunca pederiy-le derkâr olan sâbika-i hukûkuna ri'âyetiyle Köprülü Mehmed Paşa'nın dâiresinde istishâb edip sadâretinde telhîscilikle esbrân-ı tarîk-i kâmrânî ve Yanova fethi müjdesinde emîr-i âhûr-ı sâni ve ol sene Silistre mîr-i mîrânı olup yetmiş birde Diyârbekir eyâleti ihsân ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan yetmiş ikide Hüsâm Beyzâde müşârün-ileyh Abdülkâdir Paşa'nın üstüne kapudân ve sandal-ârâ-yı izz ü şân olup yetmiş altıda kâim-makâm ve on bir sene ol mesnedde mütekârib-i ikâmetle kesb-i tehayyüz-i tâmm edip seksen yedide sadrazam ve tensîk-i fermâ-yı

36 Metinde "Vardat".

mesâlih-i ümem olup seksen dokuzda Çehrin Kal'ası'nı feth ü hedm ile izhâr-ı hüsn-i celâdet ve doksan dördteki hezîmet sebebiyle doksan beş Muharrem'inde meşâtâ-yı Belgrad'da azl ve ser-bürîde-i seyf-i katl olmakla Der-Aliyye'ye gelen [69] ser-i maktû'u Sarıcapaşa Câmi'i kurbunda sü-pürde-i hâk-ı hafâ olmuştur.

Kaplan Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Şâm'dan ma'zûl iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi olan bin altmış altı târihinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın üstüne kapudân ve fors-küşâ-yı filika-i felek-unvân olup donanma ile Akdeniz'e şirâ'-küşâ-yı revân oldukda Venedikli ile top-endâz-i muhârebede ran-pa-zîb-i galebe ile iki teknesini giriftâr ve kûsûrunu gark-ı bahr-i idbâr edip Girit fethinde dahi izhâr-ı şîrmerdî etmekle avdetinde Haleb eyâleti ihsân ve doksan târihinde Kara İbrâhîm Paşa üstüne sâniyen kapudân ve doksan birde donanma ile Akdeniz'e şirâ'-küşâ-yı revân olup İzmir'e varınca fevt ve zevrak-ı zindegânîsi giriftâr-ı girdâb-ı fevt olmuştur.

Ali Paşa

Müşârün-ileyh ümerâ-i deryâdan olup Mora Sancağı mutasarrıfı iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin seksen iki târihinde Kaplan Mustafa Paşa'nın [70] evvelki azlinde kapudân ve tersâne-zîb-i unvân olup seksen yedide azl olunmakla netîce-i tercüme-i hâli bilinememiştir.

Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh kapudân-ı esbak Seyyid Ahmed Paşa-yı müşârün-ileyhin oğludur. Asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin seksen yedi târihinde müşârün-ileyh Ali Paşa üstüne kapudân ve filika-zîb-i deryâ-yı ulvân olup donanma ile Girit Seferi'ne şirâ'-küşâ-yı revân oldukda seksen sekizde azl ve doksan beş târihinde vukû'a gelen Dıraç Muhârebesi'nde hamle-zîb-i şehâdetle hırâmân-ı ravza-i ridvân olmuştur.

Kara İbrâhîm Paşa

Müşârün-ileyh Bayburtludur ve Kara Kethüdâ İbrâhîm Paşa denmekle meşhûrdur. Firârî Mustafa Paşa etibbâ'ından olmakla ondan sonra dûr-ı ebvâb-ı kübrâ ederek Silistre beylerbeyisi müşârün-ileyh Kara Mustafa Paşa'ya kethüdâ ve biraz vakit mürûrunda onun kâim-makâmılığı zuhûruyla bu dahi Kara Kethüdâlık nâmıyla şöhret-ârâ olup seksen [71] ikide emîr-i âhûrlukla licâm-bend-i tavîle-i nâm u kâm ve seksen yedide kâim-makâm olduktan sonra seksen sekiz târihinde Seydî Ahmed Paşazâde Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kâim-makâmılığa kapudânlığı dahi zamm u ilâve ile tezyîd-i debdebe vü ihtîşâm edip doksan târihinde kapudânlık sâniyen Kaplan Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyhe ihsân oldukda müşârün-ileyh yalnız kâim-makâmılıkla kâmrân iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbî' olan bin doksan beş târihinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın katlinde ârâyış-ı sadr-ı ulyâ ve fermân-fermâ-yı mehâmm-ı dünyâ ol aralık sefer kapıları açılmakla bir sûretle südde-i himmet ve bi'n-nefs azîmete cür'et edemediğinden ber-takrîb Edirne'de ikâmete tahsîl-i ruhsat ettikten sonra yine havf u hirâs ârız ve ol sebeble ser-nihâde-i visâde-i temâruz olup doksan yedi Muharrem'inde azl ile havâss-ı tekâ'üd ihsân ve hacca azîmete dahi ruhsat erzân buyrulmuşken Rodos'a nefy ve orada katl olunmuştur.

Silâhdâr Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Bozoklu Küçük Sipâhî denmekle meşhûrdur. [72] Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak hüsâm-ı güzîde-niyâm-ı i'tibârı ter-sî'-i iltifât-ı şehriyârîyle lem'a-bahş-ı iştihâd olduğuna mebnî silâhdâr ve asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbî' olan bin doksan bir târihinde Kaplan Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyhin fevtinde vezâretle kapudân ve fors-küşâ-yı sefine-i şân olup doksan beşte azl olunmakla mâ'adâ-i tercüme-i hâli bilinmemiştir.

Musâhib Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh musâhib-i şehriyârî ve sahâbet-girân-ı devletin kâm-kârı iken asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbî' olan bin yetmiş sekiz târihinde vâsıl-ı rütbe-i vezâret ve seksen altıda izz-i musâheretle ârâyış-ı ribâtü'l-hicâl-i meserret kılınıp doksan üçte Halep'e vâlî ve ba'dehu vezîr-i kubbe-nişîn

ta'yîniyle kadr-ı âlî ve doksan beşte Silâhdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve fors küşûde-i sûtûn-ı unvân olup donanma ile Akdeniz'e revân olarak doksan yedide azl ve Mora istihlâsı için seraskerliğe vâsıl olunup birkaç gün sonra boğaz muhâfazasına ta'yîn ve doksan sekizde orada fevtle defin-i zemîn olmuştur. [73]

Mısırlızâde İbrâhîm Paşa

Müşârün-ileyh Trablusgarb ocağı dâ'îlerinden olmakla İstanbul'a gelip tersâneye yazıldığından kalyon kapudânı olarak sefîne-zîb-i şöhret olan arma-i ehliyeti sebebiyle asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan bin doksan yedi târîhinde Musâhib Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i ulvân olup tersânede sefîne inşâsı onların destegâh-ârâ-yı himmetleri âsârıdır. Bin doksan dokuz târîhinde azl ile Eğriboz muhâfazasına me'mûr ve asr-ı Sultân Süleymân Hân-ı Sâni olan bin yüz bir târîhinde Kalaylı Ahmed Paşa üstüne sâniyen kapudân nasbıyla gark-ı deryâ-yı server ve yüz üçte azl ve Eğriboz muhâfazasına nakl ba'dehu Anadolu vâlîsi ve Sakız seraskeri olmakla orada meydân-ârâ-yı muhârebe olan şîr-merdî-i Rüstem, pesendî-i müselle-i âlem ve asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin yüz dokuz târîhinde sâha-zîb-i zuhûr olan Nemçe Muhârebesi'nde hulle-i la'lîn-tırâz-ı şehâdetle ârâyîş-i riyâz-ı ârâm olmuştur. [74]

Kalaylı Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh Kayserilidir. Teberdârân zümresinden olarak Musâhib Yûsuf Ağa'nın hizmetinde iken dârüssa'âde ağası saka-başılığıyla nâil-i münye ve ihrâm-bendî-i mîkât-ârâ-yı ziyâret-i Beyt-i Hudâ edip avdetle bir müddet mürûrunda Cidde mîr-i mîrânlığını tahsîl ve yedi yıl orada ârâm ve ikâmetle çileyi tekmîl edip ba'dehu Van'a vâlî, asr-ı Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' olan doksan dokuz târîhinde Mısırlızâde İbrâhîm Paşa'nın evvelki azlinde kapudân ve râyet-küşâ-yı evc-i ulvân olup yüz birde azl ve Bozcaada'ya nefy ve iclâ ve sonra Trabzon ve Sivas ve Kıbrıs eyâletleri i'tâ ve devr-i Ahmed-i Hânî'de İstanbul kâim-makâmı ta'yîn olunup ba'dezâ Diyârbekir ve Bağdâd ve Adana eyâletlerini ba'de't-tevliye Azak Kal'ası istihlâsına me'mûr oldukda ol husûsun nâ-pezirâ-yı

husûlünü idrâkle ihtifâ ve iki sene gaybûbet ve inzivâdan sonra tavassut-ı şifâ ile afv olunarak Bursâ'da ikâmete me'mûriyyetle nâil-i meserret olup biraz vakit geçince vezârete ibkâ ve Kandiye eyâleti i'tâ ve asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı [75] Sâlis olan bin yüz on altı târîhinde Dâmâd Hasan Paşa üstüne ârâyış-i sadr-ı ulyâ olup dört ay mürûrunda azl ve Limni'ye nefy ba'dehu Hanya ve İnebahtı mansıblarıyla karîn-i behî olup şükâtı zuhûruna mebnî azl ve İstanköy'e nefy ve iclâ' ve ba'de-zamân Kandiye eyâleti i'tâ olunmakla defâten şükâtı firâvân olduğundan tekrâr azl ve İstanköy'e nefyi fermân olunup bir müddet sonra Eğriboz sancağı verildiğinden muhâfazasıyla muhârebe üzere iken tarîk-i harb-i cihân ve âzim-i darû's-sulh-ı cinân olmuştur.

Yûsuf Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz on üç târîhinde Mısırlızâde İbrâhîm Paşa-yı müşârün-ileyh ikinci azlinde kapudân-ı dirâyet-i ikbâli evc-i i'tilâda cilve-rân olmuş ve bin yüz altıda azl ve İstanbul kâim-makâmlığına nakl olunmuş olup mâ'adâ-i tercüme-i hâli ma'lûm olmamıştır.

Amcazâde Hüseyin Paşa

Müşârün-ileyh Köprülü Mehmed Paşa'nın birâderi Hasan Ağa'nın ferzend-i [76] afterîdir. Müşârün-ileyh Köprülü Mehmed Paşa'nın sadâretinden Merzifonlu Kara Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyhin nihâyet-i ikbâl-i devletine kadar kemâl-i zevk ü râhatla vakit geçirip bin doksan beşte vukû' bulan Beç hezîmetinden sonra Şehr-i Zûr mîr-i mîrânı olup ba'de'l-azl beş sene kadar Çârdâk muhâfazası nâmıyla

Mısra': Çârdâk-ı iltifât-ı yârdan üftâdeyem

mısra'ını gûyân ve bin yüz birde vezâretle Seddü'l-Bahr muhâfazası ihsân buyrulup bin yüz ikide İstanbul kâim-makâmlığıyla kâmrân ve asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin yüz altı târîhinde Yûsuf Paşa üstüne kapudân ve fors-küşâ-yı sûtûn-ı unvân olup donanma ile Sakız Adası istihlâsına bâd-bân-küşâ-yı azîmette hevâ-yı fethi muvaffâkiyetinden cezîrenin nizâmına dahi me'mûriyyetle hüsn-i sûret verdikten sonra avdetinde azl

ve mesned-i kâim-makâmîye nakl ile kâm-bîn ve bin yüz yedide Adana eyâleti tevcihiyle sefere ta'yîn ve bin yüz sekizde muhâfaza-i Belgrad ve bin yüz doksan târîhinde

Mısra': Düşdü nigîn elinden pârelendi

ifâdesince Rapa Suyu³⁷ üzerine teşyîd [77] olunan köprünün şikestiyle El-mas Paşa'nın şehâdeti vak'asında sadr-ı sadârete is'âd ile muhassilü'l-murâd olup beş sene müddet-i kemâl-i âsâyîş ü râhatla mesned-ârâ-yı sadr-ı devlet olduktan sonra mübtelâ olduğu dâ'-i adîmü'd-devâyâ mebnî istid'âsıyla azl olunarak hâss-ı tekâ'üd ihsân ve Silivri'deki çiftliğinde ârâm u ikâmete ruhsat erzân buyrulmuş ise de oraya varır varmaz rahmet-i Hakk'a vâsıl olmakla na'şî İstanbul'a ihzâr ve Saraçhâne başında mi'mârî-i himmetiyle binâ-kerdesi olan türbesinde definle ârâyîş-i sandûka-i mezâr olmuştur.

Mezemorta Hüseyin Paşa

Müşârün-ileyh kalyon kapudânlarından olmakla asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin yüz yedi târîhinde Amcazâde-i müşârün-ileyh Hüseyin Paşa üstüne kapudân ve donanma-zîb-i şöhrat ü şân olup Akdeniz'e donanma ile filo-zîb-i revân oldukda küffâr tekneleriyle top-endâzî-i muhârebe-i firâvândan sonra bin yüz on üçte azl ve on dört târîhinde Sakız'da fevle keştî-i [78] vücûdu sâhil-i rahmet-i Hakk'a lenger-endâzî-i vâsıl olmuştur.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâni olan bin yüz dört târîhinde Venediklinin Sakız'ı istilâsına mebnî Mezemorta Hüseyin kapudân-ı başbuğ olarak donanma ile varınca Venedik gemileriyle top-endâzî-i muhârebede galebe ile teknelerin gavta-hâr-ı bahr-i hezîmet ve Sakız Adası'nı ellerinden istihlâsla hüsn-i hizmet etmekle mükâfâten vezâretle kapudânlık ihsân ve asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin yüz yedi târîhinde dahi birinde beş gün, diğerinde üç gün olmak üzere Akdeniz'de Venedik gemileriyle şiddetli muhârebe ve her birinde güzel galebe etmekle hakkında ziyâdesiyle eltâf ve iltifât-ı şâhâne erzân buyurulmuştur diye zîver-i sahîfe-i nakl ü beyândır.

37 Zenta Nehri.

Abdülfettâh Paşa

Müşârün-ileyh ümerâ-i deryâdan olmakla asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz on üç târîhinde Mezemorta [79] Hüseyin Paşa üstüne kapudân ve râyet-keşîde-i keştî-i unvân olup on dörtte filika-i hayâtı fırtına-i fevte dûçar ve meyyit iskelesinde definle sâhil-res-i rahmet-i perverdigâr olmuştur.

Aşçı Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz on dört târîhinde Abdülfettâh Paşa fevtinde kapudân olup ol sene azl ve bin yüz yirmi beş târîhinde Süleymân Paşa'nın üstüne sâniyen mesned-i kapudânîye vâsıl olunup yine ol yıl azl ile Mısır'a vâlî ve orada bin yüz yirmi yedi târîhinde fevt ve telh-kâm-ı ke'sü'l- himâs-ı mevt olmuştur.

Baltacı Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Zağferânborludur.³⁸ İstanbul'a gelip teberdârân zümresine ilhâk olunarak teber ber-düşe-i tâlî'le yazıcı efendi olmakla cülûs-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlişte defaten mîr-âhûrlukla esbrân-ı feyz ü şân ve Osmân Paşa üstüne kapudân ve ikinci ay Kalaylı Ahmed Paşa üstüne sadr-ı sadâretle kâmrân olup beşinci ay [80] azl ve Erzurûm ve Sakız eyâletlerini ba'de't-tevliye bin yüz yirmi iki târîhinde Köprülüzâde Nu'mân Paşa üstüne sâniyen mesned-i sadârete vâsıl olunup ol aralık Rusya seferi³⁹ zuhûruna mebnî Sancak-ı Şerîf istihsâb ve sefere âzim ü şitâb edip Prut Suyu'na vardıkda Rusya ordusunu orada bulmakla muhârebeye sevk-i asker-i adüvv-şikâr ve Kırım hânı Devlet Giray Hân dahi Rusya ordusunun verâsından gelerek iki taraflı muhâsara ve tazyîke ibtidâr olundukda Rusyalının zahîreleri dahi kalmamakla kırk gün aç ve ağaç kabuğu ekline muhtâc olduklarında vararak silâh teslimine kâ'il ve orduca muzmahil olacaklarını imparator ve kumandanları olan Deli Petro'nun aklı idrâk ve çâresinin tahsiline inhimâk edip hezâr sa'y u kûşîşle müsâlahaya hâhiş edip⁴⁰ *كَأَنَّ* *الْبَصَاعَةَ* *تَيْسِرُ* *الْحَاجَةَ* *كَا* idesince amel ve imparatoriçesini müşârün-ileyh ta-

38 Safranbolu.

39 Metinde "Rusya sefiri".

40 "Mal, mülk ihtiyacı giderir." manasına gelen Arapça deyiş.

rafına gönderip onun vâsıtasıyla tervîc-i emel ederek bâzârı germ ve müşâ-rün-ileyhin kalbini nerm etmekle sulha râğbet etmiş ve elli bin âdemden ibâret olan Rusya ordusuna [81] zahîre-i vâfiye i'tâsından mâ'adâ bi'l-em-ni ve's-selâme memleketlerine azîmete ruhsat vermiş olup ol vakit Rusya imparatoru tarafına i'tâ eylemiş olduğu esâs-ı temessûkidir ki aynıyla zikr olunur.

Sûret-i Temessük-i Mezkûre

Bâ'is-i tahrîr-i kitâb-ı sıhhat-nisâb oldur ki bi-tevfiki'llâhi'l-Meli-ki'l-Allâm asâkir-i İslâm-ı nusret-encâmı Prut Suyu kenârında Moskov çarı bi'l-cümle asâkirle muhâsama vü mukâtele olunarak tazyîk olunduk-da bi-lütîfihi'l-kerîm ve fazlihi'l-amîm müsâlahaya mürâca'at edip ve çar-ı merkûm tarafından sulha râğbet olduklarında sulh u salâhın kuyûd u şurû-tu bu vech üzere ma'kûd u merbût olmuştur ki Azak Kal'ası yine ke'l-evvel arâzî ve sâir tetimmâtıyla taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye teslîm oluna ve Taygan ve Kamanka ve Sama Dumağı'nda⁴¹ Yeni Kal'ası külliyyet ile hedm oluna ve Kamanka'nın içinde top ve cephânesi bi'l-küllîye Devlet-i Aliyye tarafına teslîm oluna ve fî-mâ-ba'd, mahall-i merkûme tarafından kal'a binâ olun-mamak üzere ve Lehliye ve ona tabi' Brabaş ve Portugal ve Kırım hânı olan sa'âdetli [82] Devlet Giray Hân hazretleri tarafına tâbi' Kazaklara çar-ı merkûm tarafından min ba'd müdahâle olunmayıp öteden beri nice ise bütün ol yerlerden el çekip ba'de'l-yevm karadan Memâlik-i Mahrûsa'ya ticâret ile gelip giden bâzergânlardan mâ'adâ İstanbul'da elçi nâmında ta-rafından kimse ikâmet etmeyip ve bundan akdem ve hâlâ olan Müslümân esîrleri her ne mikdâr ise geri Devlet-i Aliyye tarafına teslîm olunmak üze-re İsveç Kralı Devlet-i Aliyye'nin zîr-i cenâh-ı himâyetine ilticâ etmekle ba'de'l-yevm İsveç kralının kendi memleketine emn ü selâmetle gitmesine kat'an tarafından mümâna'at ve ta'aruz olunmayıp mâbeynlerinde tevfi'k ü rızâ ve ittihâd bulunur ise müsâlahaya eyleyeler ve fî-mâ-ba'd Devlet-i Aliyye tarafından dahi Memâlik-i Mahrûsa'ya mensûb olan re'âyâ ve sâirlerine bir türlü ta'addî ve tecâvüz olunmamak şurût u uhûdu ile sebkât eden küstâhâne hareketlerinden iğmâz-ı ayn buyrulmak şevketli, inâyetli, azî-

41 Samara.

metli efendimiz pâdişâhımızın kemâl-i fazl u kerem-i mülûkânelerinden recâ olunup minvâl-i meşrûh üzere Âsitâne-i Sa'âdet'te inşâallâhu te'âlâ ahd ü mîsâk bağlanmak ve tarafına sûret verilmek üzere [83] vekâlet-i mutlaka hasebiyle işbu temessük tahrîr olunup tarafına verilmiştir ve çar-ı merkûm tarafından temessük alınıp verildikten sonra askerleri doğru yollarıyla memleketine gitmesine, gerek asâkir-i mensûre ve gerek tavâ'if-i Tartar ve sâirlerinden bir ferd mümâne'at ve müdâhale etmeyip ve zikr olunan mâddeler teslîm olunup tarafeynden ahd-nâmeler alınıp verildikten sonra çar-ı merkûm tarafından me'mûran rehn olmak üzere ordu-yı hümayûn-ı nusret-makrûna gelen çarın mahrem-i esrârı kıdve-i a'yân-ı milletü'l-Mesîhiyye Feyadon Kançılar Peter Şafirof⁴² ve Şeremetoğlu'nun oğlu Ceneral Mihail⁴³ Veledyores *hutimet avâkibuhum bi'l-hayr*⁴⁴ itmâm-ı hidmet eyledikten sonra bilâ-te'hîr memleketlerine gitmelerine Devlet-i Aliyye tarafından izn ü ruhsat verilmek üzere işbu mahalle şerh verildi. Tahrîren fî-yevmi's-sâdis min Cemâdiye'l-âhir li-sene selâse ve işrine ve mi'e ve elf. [1123 / 1711]

Mısrâ': Prut sahrâ-yı hoş geçdi

Bu sûretle Rusya ordusunun zarûret-i vak'aları meydânda ve bu hâl ile orduca izmihlâl ve imparatorlarına kadar ahz u istisâlleri imkânda iken iğmâz olunmak [84] mutlak müşârün-ileyhin tama'-i hâmina haml olunmakla sadâretin on birinci ayında azl ve Midilli'ye nefy ve ba'dehu Limni'ye nakl olundukda müşârün-ileyh hasbe'l-kader bu sûretle düş olduğu kederden dolayı ibtilâ-i dâ-i asîrû'd-devâ yirmi dört târîhinde azm-i bekâ etmekle orada sandûka-zîb-i zîbâ-yı makâm ve ziyâretgâh-ı havâss u âmm olan Hazret-i Mısrî kuddise sırruhûnun türbe-i latîfesi hazîresinde defîn-i hâk-i sipâh olmuştur.

42 Peter Pavloviç (1670-1739).

43 Mihael Şeremetyev.

44 "Allah sonlarını hayr eylesin."

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda On İkinci Karlo⁴⁵ dedikleri Şod⁴⁶ Kralı meşhûr Demirbaş nâm bahâdırın Rusyalı ile Poltava⁴⁷ dedikleri mahal-deki muhârebesinde ba'zı sebeble mağlûb olarak meydân-ı harbi terk ve hudûd-ı İslâmiyye'ye dehâletle dü dest-i ilticâyı dâmen-i Devlet-i Aliyye'ye berk etmekle mekârim-i saltanat-ı seniyyeden fevka'l-âde icrâ-yı resm-i mihmân-nüvâzî ile Hotin tarafında ikâmeti irâde buyrulduğundan Rusyalı dahi hasm-ı zahm-hurdesini kavgadan musâlalanın muhâlifi hudûd-ı Devlet-i Aliyye'yi tecâvüz ve te'addî ettiğine mebnî i'lân-ı harb olunup Baltacı [85] Mehmed Paşa'yı serdâr-ı ekrem ta'yîniyle alem-efzâ-yı irsâl ve sevk-i sutûr-ı asâkir-i şevk-iştîmâl olunmakla imparatorları Deli Petro kumandasında olarak elli bin askerden ibâret olan Rusya ordusunu müşârün-ileyh Prut Suyu kenârında bir tepe üzerinde bulup dört taraftan muhâsara ve tazyikle bî-mecâl ettikde müşârün-ileyhin muhârebede ma'lûmâtı olmadığından ve tama'-ı hâmı ise ziyâde bulunduğundan başka imparatoriçenin mecî-i şebânesine şifte ve hediye-i girân-bahâsından mâ'adâ etvâr u refâtâr-ı lâ-ubâliyâne ile firîbine firîfte olarak müsâlahaya meyl ile Azak Kal'ası'nın Devlet-i Aliyye'ye verilmesi ve Şod kralının emnen ve sâlîmen memleketine geçirilmesi gibi birkaç mevâd üstüne mükâleme ile sulha karâr ve Rusya ordusuna küllî zahîre i'tâsıyla cân-ı bed-hân-ı ümîd olan felk u ıstırâb-ı müştedlerin def'le nizâm u âsâyîş-i hâllerine hüsn-i istikrâr vermekle Rusya İmparatoru Deli Petro dahi mütehassın olduğu tepeden aşağı nüzü'l ve memleketi tarafına sevk-i sutûr-i azm u kufûl edip bu hâdis-e-i hûş-rubâyı ise olduğu mahalden müşârün-ileyh [86] Şod kralı istimâ' ve nâr-ı hamîyyeti iltimâ'la berk gibi orduya gelerek keyfiyyeti müşârün-ileyh Baltacı Mehmed Paşa'dan su'âl ve bu vech ile terk ü iğmâz olunduğunun vech-i hakîkîsini istifhâm ve isti'sâl ettikde müşârün-ileyh dahi acz ü ızdırâbla Rusya imparatoru tutulur ise Rusya memleketine kim hükmeder diye cevâb vermekle Demirbaş işbu hâle kemâl-i infî'âl ile yerinden hareket ve mahall-i ikâmetine avdet ettiği ve sonra mâdde vukû'u vech ile Kırım

45 XII. Karl (1682-1718).

46 İsveç.

47 Metinde "Paltova".

hânı müşârün-ileyh Devlet Giray Hân ve Leh kralı Ponyatovski⁴⁸ taraflarından der-bâr-ı devlet-karâra arz u ifâde olunmakla bin yüz yirmi üç târîhinde müşârün-ileyh sadâretten azl ve Midilli'ye nefy, ba'dehu Limni'ye nakl ile orada fevt olarak âlemden kat'-ı emel ve işbu müsâlaha mâddesine sebep-i müstakil olmuş olan kethüdâ-yı sadr-ı âlî Osmân Ağa ve re'îs-i vakt Ömer Efendi dahi katl olunarak rü'yet-i mucâzât-ı amel ettikleri ve sonra Rusya imparatoru işbu müsâlahanın icrâsına ri'âyet ve Azak Kal'ası'nın tahliyesine mübâderet etmediğinden tekrâr i'lân-ı harb olundu diye nakş-ı sahîfe-i ifâde vü izbârdır. [87]

Abdurrahmân Paşa

Müşârün-ileyh ümerâ-i deryâdan olmakla asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin yüz on altı Şa'bân'ında Baltacı Mehmed Paşa-yı müşârün-i-ileyh üzerine kapudân olarak garka-i lücce-i fahr ve Kadir Gecesi tersâne-deki kereste mahzeninin ihtirâkı sebebiyle gazab-ı âteş-bâr-ı mülûkâneye dûçar olarak ol anda ser-bürîde-i seyf-i kahr olup Piyâle Paşa türbesine definle hâst-gâr-ı rahmet-i perverdigâr olmuştur.

Velî Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin on altı târîhinde Abdurrahmân Paşa'nın katlinde kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i unvân olup on sekiz târîhinde vezîr-i kubbe-nişîn ve ba'dehu katl olunarak Üsküdar'da definle güzêşteğân-ı îrâda vâsıl olmuştur.

Çorlulu Kethüdâsı İbrâhîm Paşa

Müşârün-ileyh Çorlulu Ali Paşa kethüdâsıyken asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâni olan bin yüz on sekiz târîhinde Velî Paşa üstüne kapudân ve sandal-süvâr-ı izz ü şân olup yirmi birde azl ve Mısır eyâletine nakl ve asr-ı Sultân [88] Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz yirmi dokuzda Cânım Hoca Mehmed Paşa'nın evvelki azlinde sâniyen kapudân olup donanma ile Kandiyê'ye varınca vefât ve câme-i hayâtı şûyûde-i sâbûn-ı hâzimü'l-lezzât olmuştur.

48 Stanislaw Poniatowski (1676-1762).

Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Eğribozlu Köse Ali Paşa'nın ferzend-i bihîni ve nûr-ı dîde-i cihân-bînîdir. Tersâne kethüdâsı iken asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz yirmi bir târîhinde Çorlulu Kethüdâsı İbrâhîm Paşa-yı müşârün-ileyhin evvelki azlinde kapudân ve deryâ-zîb-i donanma-yı ulvân olup yirmi üçte azl olunmakla netîce-i tercüme-i hâli görülememiştir.

Hacı Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh bostâniyân-ı hâssadan olmakla nihâl-i ikbâli terk-â-ver-i kemâl olmaktan nâşî bostâncıbaşı olup asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz yirmi üç târîhinde Köse Ali Paşazâde Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup çend mâh mürûrunda azl ve İstanbul kâim-makâmlığına nakl ile müşârün bi'l-benân olarak yirmi dörtte katl ve güzeste-gân-ı emsâline vâsıl olmuştur. [89]

Orsa Poça İbrâhîm Paşa

Müşârün-ileyh İzmir'e karîb olan Urla ahâlîsinden Pehlivânzâde denmekle meşhûrdur. İstanbul'a geldiğinde bostâncı ve Cezâyir'e gidip dayı ve sonra yine İstanbul'a gelerek kalyoncu olup li-eclî't-ta'ayyüş kalyonculuk ederek Ahmed Hân-ı Sâlis tebdîlen geşt ü güzârında bir iki kerre bi't-tesâdüf Kandiye'den Kalaylı Ahmed Paşa'nın sadârete da'vetini mütezammın lâzım gelen hatt-ı hümayûnu bununla irsâl buyurmalarıyla işbu hidmeti mukâbil kendisinin istid'âsına mebnî kalyon kapudânlığı ihsân ve İbrâhîm Hoca şöhretiyle beyne'l-akrân kesb-i şeref u şân edip çok geçmeden yüz yirmi üç târîhinde Hacı Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne bâ-rütbe-i mîr-i mîrânî kapudân nasbıyla şînâver-i deryâ-yı kâmrânî olup fenn-i deryâ-peymâyîde mahâreti mûcib-i terakkî-i kadr ü şöhreti ve ahvâl-i âleme adem-i vukûfu cihetiyle âlemin azîm u asîr gördüğü emr-i cesîm bunca kolay ve yesîr olduğundan mâ'adâ dâ'imâ merdlik ve civânmerdlik üstüne lâf urduğundan halkın hakkında bir acâyib teveccühü [90] vukû' bulduğuna mebnî kaderinin de sevkiyle yüz yirmi beş târîhinde Edirne'ye da'vet ve pîrâye-i mesned-i sadâret oldukda kesb-i teferrüd ile istiklâl da'vâsına ve rikâb-ı kâim-makâmı ve dâmâd-ı pâdişâhî Ali Paşa'yı istikrâb ve ol gün

tertîb ettiği ziyâfette eliyle vurarak katl ve i‘dâm sevdâsına düştüğünü mahrem-i esrârı taraflarından hafiyeten Ali Paşa-yı müşârün-ileyh ifâde vü işrâb olunmakla müşârün-ileyh dahi ziyâfete katılmayarak keyfiyeti rikâb-ı hümâyûna arz ettikde ol sâ‘at müşârün-ileyh Enderûn-ı Hümâyûn’a celb ve nasbının yirmi birinci günü mahrem-i hümâyûnun istirdâdıyla câme-i hayâtı dahi dūş-i zindegânîsinden selb olunarak lâşesi Edirne Sarâyı bağçe-sinin bir köşesine defn olunmuştur.

Süleymân Paşa

Müşârün-ileyh Abaza cinsi ve dârüssa‘âde ağası Yûsuf Ağâ’nın kölesidir. Enderûn-ı Hümâyûn’da terbiye olunarak mürhefe-i rifh ü i‘tibârı hüsn-i nazar-ı şehriyârîyle der-dūş-i iştihâr olduğuna mebnî silâhdâr ve bin yüz on altıda vezâret ve Haleb eyâleti ihsânıyla kâm-kâr olup sonra [91] Eğriboz vâlîsiyken tekâ‘üdlük fermân ve bir müddet mürûrunda vezîr-i kubbe-nişîn ta‘yîniyle selâlim-i sa‘âdete tesâ‘uda bagal-gîr-i himmet erzân buyurulup yirmi birde tevkî‘-i dîvân ve onun üstüne kâim-makâmlikla kâmrân ve asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz yirmi dört târîhinde Pâyzen Yûsuf Paşa’nın katlinde mühr-i hümâyûna neyl ile dest-ârâ olup yirmi beşte azl ve mesned-i kapudânîye vâsıl ve ol sene azl ve İstanköy’e nefy ve ba‘dehu Rodos’a nakl olundukdan sonra orada katl olunmuştur.

Hoca Süleymân Paşa

Müşârün-ileyh liman re’îsi iken asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz yirmi beş târîhinde Aşçı Mehmed Paşa’nın ikinci azlinde kapudân ve zevrak-zîb-i deryâ-yı unvân olup yirmi altıda infisâl ve otuz birde Kara İbrâhîm Paşa’nın ikinci azlinde vezâretle sâniyen mesned-i kapudânîye ittisâl edip yine ol sene azl ve Sakız’da fevtle nuhustîn-i menzil-i âhirete vâsıl olmuştur. [92]

Cânım Hoca Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh kalyon kapudânı olmakla asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz yirmi altı târîhinde müşârün-ileyh Hoca Süleymân Paşa’nın evvelki azlinde bâ-rütbe-i mîr-i mîrân-ı kapudânlikla mevce-bahş-ı

deryâyı kâmrânî olup yirmi yedide İstendil ve yirmi sekizde Benefşe ve Çuka adaları fethine donanma ile deryâ-peymâ oldukda hevâ-yı tevfiğe muvâfık olarak avdet ettikde yirmi dokuzda azl ve kırk üçte Abdî Paşa üstüne vezâretle sâniyen mesned-i kapudânîye vâsıl olup kırk dörtte fırtına-i azle dûcâr ve asr-ı Sultân Osmân Hân-ı Sânî olan bin yüz kırk beş târîhinde silâhdâr olup Bekir Paşa üstüne sâlisen kapudânlıkla memnûn-ı latîf-i rûzgâr olup kırk dokuzda infisâl ve Cidde eyâletine ittisâl ile Tâif'de zâ'ir-i rûhu metâf-ı âhirete ihrâm-bend-i azm olmuştur.

Atlamacı Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh sadr-ı sâbık Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hafidi olup nişâncı iken asr-ı Ahmed-i Sâlis olan [93] bin yüz otuz iki târîhinde Hoca Süleymân Paşa-yı müşârün-ileyhin ikinci azlinda kapudân ve donanma-zîb-i nâm u şân olup senesinde azl ve kırk üç târîhinde Sarây-ı Hümâyûn'da katl olunarak Dîvânyolu'nda Irgatpazarı'nda ceddi müşârün-ileyhin medresesi önündeki sofada definle güzeste-gân-ı eslâfına vâsıl olmuştur.

Abdî Paşa

Müşârün-ileyh kalyon kapudânı iken asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz kırk üç târîhinde Atlamacı Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup çend mâh mürûrunda azl ve Resmo sancağına nakl ve asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz kırk dört târîhinde Şâhîn Mehmed Paşa'nın üstüne sâniyen mesned-i kapudânîye vâsıl olmuş ise de ol senede fevt ve keştî-i hayâtı dûcâr-ı girdâb-ı fevt olduğundan Kâsımpaşa'da defn olunmuştur.

Dâmâd Hâfız Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis olan bin yüz kırk üç târîhinde Abdî Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup birkaç ay mürûrunda azl olunmakla mâ'adâ-i tercüme-i hâli bilinmemiştir. [94]

Şâhîn Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh ocağ-ı mülgâ çavuşlarından olmakla Tebrîz seraskeri Köprülüzâde Abdullâh Paşa ordusunda ağa ve hüsn-i sıytlâ şöhret-ârâ olduğundan asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz kırk dört târîhinde Cânım Hoca Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyhin evvelki azlinde kapudân olup bir ay geçer geçmez azl ile kem-nâm olmakla netîce-i tercüme-i hâli ma'lûm olamamıştır.

Murâbıt Süleymân Paşa

Müşârün-ileyh kalyon kapudânlarından iken asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz kırk dört târîhinde Abdî Paşa-yı müşârün-ileyhin vefâtında bâ-rütbe-i mîr-i mîrânî deryâ kapudânlığıyla şinâver-i deryâ-yı kâmrânî olup altı ay mürûrunda azl ve kırk altıda İznikmid'de⁴⁹ rahmet-i Hakk'a vâsıl olmuştur.

Silâhdâr Ebûbekir Paşa

Müşârün-ileyh Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak mihrimâh-ı nümâyîş-i i'tibârî hüsn-i nazar-ı şehriyârîyle lem'a-dâr-ı iştihâr olduğuna mebnî silâhdâr olup asr-ı Sultan [95] Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz kırk dört târîhinde Murâbıt Süleymân Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup üçüncü ay azl olunmakla bundan ziyâde tercüme-i hâli anlaşılmamıştır.

Laz Ali Paşa

Müşârün-ileyh kalyon kapudânlarından iken asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz kırk beş târîhinde Cânım Hoca Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyhin üçüncü azlinde kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i şân olup kırk dokuzda fırtına-i fevte dûçâr ve Kâsımpaşa kerîmesi mektebinde definle muntazır-ı cûşîş-i deryâ-yı rahmet-i perverdigâr olmuştur.

49 İzmit.

Süleymân Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz kırk dokuz târîhinde Laz Ali Paşa-yı müşârün-ileyhin fevtinde kapudân ve tersâne-ârâ-yı ulvân olup elli üçte azl ve elli beşte fevt olmakla Üsküdar'da Tunusbâğı'nda definle evvelîn-i menzil-i âhirete vâsıl olmuştur. [96]

Sarı Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz elli üç târîhinde Süleymân Paşa üstüne kapudân ve sandal-süvâr-ı izz ü şân olup elli altıda azl ve elli yedide Topal Osmân Paşazâde Râtıb Ahmed Paşa üstüne sâniyen mesned-i kapudânîye vâsıl olup elli sekizde şînâh-ı lücce-i rahmet-i İlâh olmuştur.

Şehsüvârzâde Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz elli yedi târîhinde Sarı Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup ol sene azl ve yetmiş beşte fevt olmuştur.

Topal Osmân Paşazâde Râtıb Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz elli yedi târîhinde Şehsüvârzâde Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup birkaç ay mürûrunda azl ve Mora sancağına nakl ve yetmişte orada fevtle rahmet-i Hakk'a vâsıl olmuştur.

Soğanyemez Mahmûd Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin [97] yüz elli dokuz târîhinde Topal Osmân Paşazâde Râtıb Ahmed Paşa üstüne kapudân ve donanma ile Akdeniz'e şîrâ'-küşâ-yı revân olup Midilli'ye varınca fevt ve esb-hâven-i hayâtı ilhâm-ı licâm-ı mevt olmuştur.

Durak Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz elli dokuz târîhinde Soğanyemez Mahmûd Paşa-yı müşârün-ileyhin fevtinde kapudân ve donanma ile Akdeniz'e pusula-rûz-ı revân olup avdette azl ve Resmo'ya nefy olunmakla altmış dokuz târîhinde orada fevt olmuştur.

Melek Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh kapudân-ı esbak Süleymân Paşa-yı müşârün-ileyhin oğludur. Ümerâ-i deryâdan Midilli çekdirmesi kapudânı bulunmakla biraz zamân tersâne kethüdâlığında istihdâm ve nâsiye-i hâlinde reviyet ve kâr-güzârlık husûsları istifhâm olunduğuna mebnî Durak Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyhin azlinde bâ-rûtbe-i mîr-i mîrân filika-zîb-i deryâ-yı kâmrânî olup iki def'a donanma ile Akdeniz'e şîrâ'-küşâ-yı revân olduktan sonra [98] altmış sekiz Cemâdiye'l-âhire'sinde azl ve İstanköy'e nefy ve asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz seksen târîhinde Tosun Mehmed Paşa-yı âtiyyü'z-zikr üstüne sâniyen mesned-i kapudânîye vâsıl olup seksen ikide kâim-makâmlıkla makziyyü'l-âmâl ve cülûs-ı Sultân Abdülhamîd Hânî'de azl ile Kandiye muhâfazasına irsâl ve asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis olan bin iki yüz altı târîhinde Koca Yûsuf Paşa'nın ikinci azlinde ârâyîş-i sadr-ı sadâret ve dokuzda azl ile Boğaziçi'nde Ortaköy'deki yalısında du'â-yı pâdişâhiye muvâzabet üzere iken on altıda fevt ve telh-kâm-ı şerbet-i şûrâbe-i mevt olmakla hâlîle-i celîlesi Zeyneb Sultân'ın Demirkapı'da binâsına himmet etmiş oldukları türbede sandûka-zîb-i ârâm ve muntazır-ı rûz-ı haşr u kıyâm olmuştur.

Karabâğlı Süleymân Paşa

Müşârün-ileyh ümerâ-i deryâdan bulunmakla tersâne kethüdâsı iken asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel olan bin yüz altmış sekiz târîhinde Melek Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyhin evvelki azlinde bâ-rûtbe-i mîr-i mîrân deryâ kapudânlığıyla sefine-süvâr-ı [99] kâmrânî olup donanma ile Akdeniz'e revân olup üç kıt'a aktarma ile avdet etmekle mazhar-ı iltifât-ı şehinşâh-ı İskender-unvân olup altmış dokuzda vezâret ihsân ve tersâne-i ikbâli küşâyîş-yâb-ı vü'sat ü şân olarak yetmişte infisâl ve yetmiş birde Kel

Ahmed Paşazâde Ali Paşa-yı âtiyyü'z-zikr üstüne sâniyen mesned-i kapudânîye ittisâl ve yetmiş üçte tekrâr azle dûcâr ve yetmiş altıda Sinek Mustafa Paşa-yı âtiyyü'z-zikr üstüne sâlisen kapudânlıkla dîvân-hâne-zîb-i iftihâr olup yetmiş yedide azl ve maskat-ı re'si olan Karabâğ'da fevtle vâsıl-ı rahmet-i perverdigâr olmuştur.

Abdülkerîm Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz yetmiş üç târihinde Karabâğlı Süleymân Paşa-yı müşârün-ileyhin ikinci azlinda kapudân ve donanma ile Akdeniz'e şirâ'-küşâ-yı revân oldukda Rodos'ta azl ve katl olmuştur.

Tezyîl

Tercüme-i târîh-i mezkûrda müşârün-ileyh donanma ile İstanköy'de [100] lenger-endâz-ı karâr iken gemisinin takımı Cum'a namâzına çıkmış bulunduklarından prangadaki esîrler fırsat bulup paşayı katl ve gemiyi ahz ile Malta'ya firâr ettiler diye sahîfe-zîb-i nakl ü izbârdır.

Mirâhur Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh Mirâhur iken asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz yetmiş dört târihinde Abdülkerîm Paşa katlinde kapudân ve esbrân-i meydân-ı ikbâlden filika-süvâr-ı deryâ-yı unvân olup beş ay mürûrunda azl ve yetmiş beşte Belgrad'da âlem-i âhirete vâsıl olmuştur.

Hasan Paşa

Müşârün-ileyh mülgâ ocağından tahsîl-i vezâretle kesb-i şân ve asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz yetmiş dört târihinde Mirâhur Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve dîvân-hâne-ârâ-yı unvân olup senesinde azl ve seksen ikide Belgrad muhâfazasında iken ruhûnu kâbîzu'l-ervâha te'diye ve kal'a-i hayâtını müstahfizân-ı emel ü amelden tahliye etmiştir.

Vezîr Kethüdâsı Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Ahışalıdır⁵⁰ ve alâ-rivâyetin Dağıstânîdir. [101] Ricâl-i devletten olmakla kethüdâ-yı sadr-ı âlî iken asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz yetmiş beş târîhinde Hasan Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve râyet-i ikbâlî evc-i kemâlde cilve-rân olup yetmiş altıda infisâl ve seksende Kars'ta iken âlem-i âhirete irtihâl eylemiştir.

Sinek Mustafa Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz yetmiş altı târîhinde Vezîr Kethüdâsı Mehmed Paşa üstüne kapudân ve donanma-zîb-i ulvân olup yedinci ay azl ile yetmiş yedide fevt ve sinek-sây-ı hayâtı ihtifâ-kerde-i sûrâh-i mevt olmakla “mâte’z-zübâb” terkîbî târîh-i fevti vâkî’ olmuştur.

Ağa Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh mülgâ ocağında rütbe-i vezârete is’âd ve kâim-makâm-lıkla muhassalü’l-murâd olunup asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz seksen iki târîhinde Melek Mehmed Paşa müşârün-ileyhin ikinci azlinde kapudân ve fors-küşâ-yı ser-sütûn-ı şân olup [102] senesinde azl olunmakla mâ’adâ-i tercüme-i hâli ma’lûm olmamıştır.

Ağa Hüseyin Hüsnî Paşa

Müşârün-ileyh mülgâ ocağından rütbe-i mîr-i mîrânî ile nâil-i merteb-i kâmrânî ve asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan yüz seksen iki târîhinde Ağa Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne vâsıl-ı mesned-i kapudânî olup sonra rütbe-i vezârete dahi vâsıl ile tersâne-zîb-i mübâhât ve seksen altıda Kandiyê’de câme-şûy-ı hayât olmuştur.

Tosun Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz seksen altı târîhinde Ağa Hüseyin Hüsnî Paşa-yı müşârün-ileyhin üstüne kapudân ve ol sene azl ile güm-nâm-ı kûşe-i nisyân olmakla kûsûr-ı tercüme-i hâli bilinememiştir.

50 Ahıska.

Süleymân Paşazâde Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz seksen altı târîhinde Tosun Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup iki ay içinde azl olmuştur ve netîce-i tercüme-i hâli görülememiştir. [103]

Eğribozlu İbrâhîm Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan seksen altı târîhinde Süleymân Paşazâde Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve tersâne-ârâ-yı ulvân olup ol sene infisâl ve sonra maskat-ı re'si olan Eğriboz'da âlem-i âhirete irtihâl etmiştir.

Hüsâmeddîn Paşa

Müşârün-ileyh Cânım Hoca Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyhin hafididir. Asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan seksen altı târîhinde Eğribozlu İbrâhîm Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve donanma ile Akdeniz'e salpa-demir-i revân oldukda Gelibolu'ya varınca fevt ve zevrakçe-i hayâtı dûcâr-ı fırtına-i mevt olmuştur.

Ca'fer Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz seksen yedi târîhinde Hüsâmeddîn Paşa-yı müşârün-ileyhin fevtinde kapudân ve ol sene azl olup Rodos Adası muhâfızı iken Bodrum'da tarîk-i cân ü cihân olmuştur. [104]

Cezâyirli Gâzî Hasan Paşa⁵¹

Müşârün-ileyh asr-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis olan bin yüz seksen sekiz târîhinde Ca'fer Paşa-yı müşârün-ileyhin üstüne kapudân ve fors-küşâ-yı donanma-yı şeref u şân olup Sultân Abdülhamîd Hân'ın bidâyet ve nihâyet-i saltanatından Sultân Selîm Hân-ı Sâlis'in cülûsu müddetine dek kemâl-i ikbâl-i übbehetle dîvân-hâne-i izz ü iclâlde kâmrân olup bin iki yüz üçte azl ve dörtte Kethüdâ Hasan Paşa üstüne İsmâ'il'de sadr-ı sadâretle kâm-kâr olarak ol sene meştâ-yı Şumnu'da evvelîn pây-e menzil-i âhirete pâ-nihâde ve halk-ı âlem sadme-i kahrı tavfindan âzâde olmuştur.

51 Metinde "Cezâyirli Gâzî Hüseyin Paşa".

Giritli Hüseyin Paşa

Müşârün-ileyh kapudâne-i hümayûn bulunmakla asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis olan bin iki yüz üç târîhinde Receb'de Cezâyirli Gâzî Hasan Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne rütbe-i mîr-i mîrânî ile mesned-ârâ-yı kapudânî ve ol sene vezâret ihsânıyla sandal-zîb-i deryâ-yı kâmrânî olup iki yüz altıda azl ve Hanya muhâfazasına nakl ve ba'dehu Cidde eyâleti ihsân ve orada âzim-i dâr-ı cinân olmuştur. [105]

Küçük Hüseyin Paşa

Müşârün-ileyh Enderûn-ı Hümayûn'da terbiye ve Sultân Selîm Hân-ı Sâlis'in süt birâderleri olma sebebiyle nihâl-i âmâlî neyyir-i nazar-ı iltifât-larıyla tenviye buyrulmakla cülûs-ı hümayûnlarında başçukadâr ve melce-i ricâl ü kibâr olup bin iki yüz altı Receb'inde Giritli Hüseyin Paşa üstüne vezâretle kapudân ve tersâne-zîb-i ulüvv-ı ulvân olup donanma ile birkaç kerre Akdeniz'e bâd-bân-küşâ-yı revân olmakla Akdeniz adaları nizâmında ve husûsıyla Mısır fethinde mevc-zen-i sâhil-i zuhûr olan hidemât-ı meşkûru mûcib-i iltifât-ı Sultân Selîm-i selîm-haslet olup nâil-i izz ü musâheretle ârâyış-i ribâtü'l-hicâl-i meserret olarak on iki sene müddet kemâl-i şöhret ü şânla dîvân-hâne-i ikbâlde kâmrân olduktan sonra bin iki yüz sekiz târîhinde keştî-i hayâtı sûy-i ademe revân olmakla ve Eyyûb el-Ensârî radiye anhü'l-Bârî civârındaki vâlidesi türbesi ittisâlinde kafes-bend-i teh-yi'e olunan makâmda sandûka-ârâ-yı ârâm olmuştur.

Mehmed Kadrî Paşa

Müşârün-ileyh Sofya'da Na'l-bend Halîl Ağâ'nın oğludur. [106] Pederi vefâtında on altı yaşında olduğu ve ammisî donanma-yı hümayûnda kapudân bulunduğu sebeble İstanbul'a gelip süfün-i şâhâneye nefer yazılarak elli dört sene müddet tersânede hizmet ederek ümerâ-i bahriyyeye mahsûs olan merâtib ve menâsıbı devr ü tekmîl ile kapudâne-i hümayûn rütbesini tahsîl etmekle asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis olan bin iki yüz on sekiz Şa'bân'ında Küçük Hüseyin Paşa'nın fevtinde kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i nâm u şân ve senesinde fırtına-i azle ibtilâ ve Bursa'ya nefy ve iclâ olunmakla on sekiz ay orada müttekâ-ârâ-yı visâde-i ikâmetten sonra vezâreti ibkâ ve

Girit eyâleti i'tâ olunup beş sene mikdârı icrâ-yı resm-i hükümdârî ettikde ettiğinden gayrı sinni ber-kemâl ve istîlâ-yı za'f u heremle hareket ü kıyâm-da bî-mecâl olduğunu der-bâr-ı devlet-kurâda inhâ ve Bursa'da ikâmetle devâm-ı ömr-i şevket-i hazret-i pâdişâhîye muvâzebetini istid'â etmekle merâhim-i âlem-şumûl-i şâhânenen iltimâsı is'âf ve müstevfâ ma'âş ihsânıyla mazhar-ı mehâsin-i eltâf olup on beş sene-i müddet Bursa'da kûşe-nişîn-i ârâm u ikâmetle [107] otuz dokuz Zi'l-hicce'sinde doksan yaşından ziyâde olduğu hâlde fevt ve şinâver-i deryâ-yı nâ-ka'r-ı mevt olmakla orada müstağrak-ı lutf-ı Rahmân ve meşhed-i akdesi metâf-ger ü beyân olan Hazret-i Emîr-i kebîr kuddise sırrehu'l-kadîrin civâr-ı cennet-civârında defin-i hak ve muntazır-ı şefâ'at-mazhar-ı sırr-ı azher-i “ve mâ erselnâk”⁵² olmuştur.

Bostâncıbaşı Hâfız İsmâ'îl Paşa

Müşârün-ileyh bostâniyan-ı hadîka-i hâssadan olmakla nihâl-i ikbâli bih-efken-i devha-i kemâl olmaktan nâşî bostâncıbaşı olarak asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis olan bin iki yüz on dokuz Şa'bân'ında Mehmed Kadrî Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve yirmi muharreminde sadr-ı sadâretle müşârün bi'l-benân olup yedinci ay azl ve kılâ'-ı hâkânî muhâfazasına nakl olunmakla orada vefât ve kal'a-i ruhûnu teslim-i meleke-i memât etmiştir.

Bostâncıbaşı Hâcî Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh bostâniyân-ı hadîka-i hâssadan olmakla efnân-ı ikbâli mültefitü'l-ağsân-ı kemâl olmaktan nâşî bostâncıbaşı iken asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis [108] olan bin iki yüz yirmi Muharrem'inde Bostâncıbaşı Hâfız İsmâ'îl Paşa-yı müşârün-ileyhin üstüne kapudân ve senesinde azl ile Karahisâr'a revân olmuştur.

Hâcî Sâlih Paşa

Müşârün-ileyh Zağferânborluludur. Asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis olan yirmi bir Ramazân'ında Bostâncıbaşı Hâcî Mehmed Paşa-yı müşârün-ileyhin üstüne kapudân ve donanma ile Akdeniz'e revân olup Na'ra önünde

52 “Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

lenger-endâz-ı karâr iken Dufort⁵³ nâm amiralin kumandasında olan çend kıt'a İngiltere tekneleriyle top-endâzî-i muhârebede filo-zîb-i kumandası olan donanmayı hark u garkla karadan İstanbul'a gelip çıkmakla üç ayda azl ve Şâm ve sâir ba'zı menâsıbı devirle kırk târîhinde Ahışa vâlîsiyken rahmet-i Hakk'a vâsıl olmuştur.

Seyd[î] Ali Paşa⁵⁴

Müşârün-ileyh Anadolu ahâlîsinden olup Cezâyir-i Garb Ocağında terbiye olunarak Der-Aliyye'ye gönderilip Garb Ocakları kapı kethüdâsı olmakla Küçük Hüseyin Paşa [109] zamânında Limbor ve Karakaçan dedikleri korsanlar ile Mürted ve Manya adaları açıklarında Cezâyir-i Garb tekneleriyle lombar-küşâ-yı muhârebede galebe etmekle kapudâne-i hümayûn ta'yîn buyrulduğundan asr-ı Sultân Selîm Hân-ı Sâlis olan bin iki yüz yirmi bir Zî'l-hicce'sinde Hâcî Sâlih Paşa-yı müşârün-ileyhin üstüne kapudân ve İstanbul'a gelip giden İngiltere teknelerini ta'kîben boğazda revân olup dışarı çıktığında İngiltere tekneleriyle top-endâzî-i muhârebede dest-bürdide-i ibrâz-ı şîrmerdî ettikten sonra yirmi üç Cemâdiye'l-âhire'sinin dördünde vukû' bulan cülûs-ı hümayûn-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî'nin yirmi ikinci günü azl ve ol sene Ramazân'ının Kadir Gecesi ocağ-ı mügânın âteş-endâz-ı zuhûr olan fesâd u nifâkı ve sadr-ı vakt bulunan Bayrakdâr Mustafa Paşa'nın kendi kendiyi ihtirâkı cihetleriyle Kapudân Râmiz Paşa'nın dahi ba'de'l- id Rûmeli'ye gittiği sebeble bayramın dördüncü günü sâniyen mesned-i kapudâniye vâsıl olup yirmi dört Muharrem'inde infisâl ve Mısır eyâletine ittisâl ile İskenderiyye'ye varınca fevt ve âyîne-i hayâtında müşâhede-i sûret-i mevt etmiştir. [110]

Seyyid Abdullâh Râmiz Paşa

Müşârün-ileyh iklim-i Kırım'ın hânedân-ı fuzalâ ve re'îs-i ulemâsı olan Abdî Velî Giritlipaşazâde Kırım kazaskeri Seyyid Feyzullâh Bey'in ferzend-i mehâsin-ahteri ve donanma-yı terâcim-i ahvâl-i kapudânî işbu sahife-i deryâ-sâ-yı saht üzere filo-zîb-i zabt u tahrîr eden Mehmed İzzet Bey'in peder-i me'âlî-güheridir. Asr-ı Sultân Abdülhamîd Hân-ı Evvel olan

53 John Thomas Duckworth (1748-1817).

54 Metinde "Seyyid Ali Paşa".

bin yüz seksen târîhinde Rusya ile akd olunan Kaynarca Müsâlahası'nda Kırım'ın serbes[t]iyeti imzâ ve hânı bulunan Şâhîn Giray dahi makâmında takrîr u ibkâ olundukdan ve Seyyid Feyzullâh Bey ise Kırım'ın kazaskeri müte'ayyenân-ı hânedân-ı memlekette hall ü akd erbâbının eşher u ekberi bulunduğundan Şâhîn Giray'ın ahâlî hakkında bâdiretü'z-zuhûr ve kâsîmetü'z-zuhûr olan teklîf-i anîfini redd ile seyl-âbî-i cevrine âhenîn sedd olmakla Şâhîn Giray-ı bed-rey keyfe-mâ-yeşâ ve yahtâr hükûmete yârâ-yı iktidâr bulamadığına mebnî Rusya imparatoru tarafına gidip zâtına mah-sûs nişân ve ma'îyyetine on iki bin nefer saldatıyla bir ceneral alarak [111] Kırım'a dönüp geldiğinde ol kuvvetle müşârün-ileyh Feyzullâh Bey'i i'dâm ve sonra sâir muhâlifinin kârlarını itmâm ederek işine nizâm vereceğini müşârün-ileyh Feyzullâh Bey, hân-ı müşârün-ileyhin revîş-i hâl ü etvârından istidlâl edip bu sûretle müşârün-ileyhe mukâvemet müşkil ve mutâva'at ise hâric-i emr-i diyânet olduğundan vahl-zâr-ı hayrette pâdergil olup

Beyt: İztırârî gama düşmekden ise
İhtiyârî sefer etmek yeğdir

diyerek terk-i mâ-melek ve Rûm'a kudûmü istekle Mehmed Bey ve Dervîş Bey ve Râmiz Bey nâm üç nefer evlâdını istishâb ve hîş ve tebârından sarf-ı enzârla Der-Aliyye'ye firâra şitâb edip sâye-i saltanat-ı seniyyeye ilticâ ettikde ilm u fazl-ı asâletine hürmeten ve muhâceretine ri'âyeten Filibe mevleviyeti inâyet buyrulmakla varıp müddet-i mu'tâdesini itmâmla avdet ve Der-Sa'âdet'e vuslatında azm-i tarîk-i âhiret kıldığından mûmâ-ileyh Mehmed Bey on beş ve Dervîş Bey on iki ve müşârün-ileyh Râmiz Bey dokuz yaşında yetim olmakla ol vakt sudûr-ı kirâmdan bulunan merhûm Tevfik Mollâ Efendi pederleri merhûmla güzâriş-pezîr-i derece-i uhuvvet [112] olan ülfet ü muhabbetine ri'âyetle icrâ-yı şîme-i mürüvvet edip bunları hafîdi olup mu'ahharan sudûr-ı kirâmdan olarak fevt olan Sıddîk Mollâ ile konağı ittisâlinde olan medresede bir bir odaya idhâl ve tahsîllerine sa'y-ı bî-hemâl ettiğinde mûmâ-ileyh Mehmed Bey muktezâ-yı hilkatî Os-mânlılığa meyl ve muhabbeti cihetiyle Mısır'a gidip feres-rân-ı meydân-ı şecâ'atle izhâr-ı şîme-i şîrî vü celâdet edip beyler ile germ-inân-ı ülfetî şîddet ve Kul Mehmed Bey unvânıyla şöhrat bulup ve Dervîş Bey dahi medresede iken hasbe'l-kader ta'ne-i tâ'ûnla fevt olup müşârün-ileyh Râmiz

Bey sekiz sene ol medresede tahsîl ve usûl ü furû'u tekmîl ile bi'l-imtihân ru'ûsa şâyân olarak müderris olduktan sonra berâ-yı ma'îşet Kudüs Mollâsı'na niyâbetle harem-i sâlis tarafına azm u vuslatında mazhar-ı⁵⁵ ﴿لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ olan evliyâ-yı mehâsin-nümûndan meşâyih-i asrînin selvî-sâ-yı ser-bülendi ve bin iki yüz yirmi yedi târîhinde bâ-irâde-i şâhâne İstanbul'a da'vetle celb olunup çend rûz ikâmet ve ârzû-dârân-ı meclis-i feyz-[113] enîsine neşr-i feyz-â-feyz-i ser-ma'rifet ile mak'ad-ı sıdk tarafına dîrâm ve Eyyûb-i Ensârî radiye anhü'l-Bârî civârındaki Vâlide Türbesi ittisâlinde kafes-zîb-i tertîb olunan makâmda muntazır-ı rûz-ı kıyâm olan Kâdirî el-Halvetî Mevlânâ eş-Şeyh Ebussuûd Efendi hazretlerinden ahz-ı yed-i inâbetle terk-i niyâbet ve dergâhlarında iki sene müddet dâmen be-miyân hizmetle imâme-i sübha-i nisbî olan bâz-ı evc-i ma'ârif-i Hudâ ve ser-fürû-fermâ-yı rikâb-ı küll-i evliyâ şeyhü'l-şuyûhu'r-rabbânî ceddünâ ve seyyidünâ ve senedünâ ve Mevlânâ Cenâb-ı Abdülkâdir Geylânî *kaddesellâhu sırrehû ve nefâ'nâ birrehu* hazretlerinin tarafına kemer-beste-i hizmetle tasfiye-i kalb ve tezkiye-i nefse himmet etmekle bir gün mevlânâ-yı müşârün-ileyh hazretleri "Râmiz senin Rûm'da feyz u lüzûmun var, var Allâh selâmet vere!" diye emân-ı Hakk'a tevdi' ve Kudüs'ün kal'a kapısına kadar bi'z-zât teşyî' buyurdukda ol dahi kademine ruh-sâ ve karîb ü ba'îd hakkında hayr du'â ve hüsn-i himmeti istid'â ile vedâ vü azîmet ve İstanbul'a vuslatında Mahmûd Paşa Mahkemesi'ne niyâbetle bir sene kadar imrâr-ı müddet eyledikten sonra Mısır seferi zuhûr ve Mısır ordusu [114] kâdılığıyla cânib-i zâtü'l-ehrâma azîmete me'mûr olup ve vukû' bulan umûrda orduda bulunan vükelâ ile hasbe'l-iktizâ akd olunan meclis-i şûrâda müşârün-ileyhin re'y-i dil-bend ve akl-ı Felâtûn-pesendi müsellemler olup avâmda istihdâm olunacak âdemdir diye küçük rûznâmçe mansıbıyla hâcelik ihsân ve Mısır'ın ahz u istilâsından sonra mâ-nend-i müy-ı zengî karış mûruş olmuş *rezzakahu bilâ-rızkîhi* denilen emlâk-i Misriyye'nin hadd-i nisâb u nizâmında iblâğı ol mâdde-i cesîmenîn bir hüsn-i kâlîba ifrâğı irâdesiyle müşârün-ileyhin rûznâmçeci olarak Mısır'da terk-i istihsân olunup ordu avdet ve bunların orada ikâmetinde İmâm-ı Şâfi'î radiye anhü'l-Âfi'nin اَرْضُهَا ذَهَبٌ وَ مَالُهَا عَجَبٌ وَ نِسَائُهَا لُغَبٌ وَ هِيَ

55 "Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de." Yûnus, 10/62.

⁵⁶کَلَامُ عَلَبْ kelâmı üzere Mısır'ın arz u havâsı muktezâsı ve ecnâs-ı müctemî'-i erâzil-i asâkirin cem'iyetleri iktizâ olan fitnenin peydâsıyla defterdâr-ı Mısır Recâî Efendi'nin i'dâm u ifnâsında müşârün-ileyh ihtifâ ederek ol vartadan rehâ buldukda İstanbul'a gelip ikbâl-dârân-ı yegâne ve duhât-ı zamânedden Sırkâtibi Ahmed [115] Efendi ile tahsîl-germî-i ülfetine mebnî baş muhâsebe mansıbı ihsân ve humbarahâne ve hendesehânenin bidâyet-i tertîbi müddeti olduğundan müşârün-ileyhin fenn-i hey'et ve hendesedeki kemâline binâ'en humbarahâne ve hendesehâne nezâretlerinin ilâveten i'tâsıyla nizâmlarının tanzîmi fermân buyrulup ber-mûcib-i irâde-i tesviyeden sonra Rusya seferi zuhûr ve uhdesinde bulunan menâsıb îcâbıyla ordu ile azîmete me'mûr olup Şumnu'ya vuslatında hayme-ârâ-yı ikâmet iken envâr-ı saltanatından iktibâs-ı nûr-ı ser-bülendî olunan Sultân Selîm-i selîmût-tab'ın hal'i ve meczûb-ı Hudâ Sultân Mustafa'nın cülûsu vukû'uyla pâdişâh-ı mahlû'un orduda tarafdârânı bulunan zevâtın müdâhale-i memnû' olarak her birilerinin bir yere nefyi irâde buyurulmağına mebnî müşârün-ileyh menâsıb-ı mezkûreden azl ve çavuş mübâşeretıyla Kavalâ'ya nefy olunmakla azîmetle Filibe'ye vuslatında ol müddette Rûmeli'de alem-efrâz-ı meydân-ı isti'lâ Bayrakdâr Mustafa Paşa'nın kethüdâsı meşhûr Köse Kethüdâ Ahmed Efendi orada bulunduğundan mülâkâtında müşârün-ileyhin ilm u fazlına [116] ve re'y ü aklına ilmi lâhik olunca metbû'ı olan paşa-yı müşârün-ileyh tarafına irsâle ikdâm ve mübâşiri olan çavuşu geriye i'ade vü i'zâm etmekle müşârün-ileyh Rusçuk'a vardıkda Bayrakdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh ile germ-i ülfet ve cülûs-ı Mustafa Hânî'den dolayı gürûh-ı mülgânın nâ'ire-fürûz-ı Bürûz olan âteş-i fesâd u nahvetleri def için hulâsa-ârâ-yı meşverette i'ade-i cülûs mâddesine mübâderetle ol bâbda ölmedikçe donanmanın üzere akd-i râyet, akd-i mîsâk ve ukalâ-yı rûzgâr ve küberâ-yı vükelâ-yı devlet-i ebed-karârdan Mustafa Refîk Efendi ve Ahmed Behîc Efendi ile dahi be-hem-dest-i ittifâk edip mâdde-i matlûbenin tahsîli bâbında kurenâ-yı Sultân Mustafa'yı igfâle i'mâl-i hüsn-i tedbîr ü ihtiyâl ile zâhirde Sultân Mustafa'yı tâ'ife-i mütegalibe yedinden istihlâsla devlete ber-hidmet ve bâtında ise Sultân Selîm-i selîmü'l-hasletin iclâsına bagal-gîr-i himmet için târîhte mufassalan tahrîr olduğu üzere

56 "Toprakları altın, malı kıymetli, kadınları işveli ve o galip gelenidir!" Mısır hakkında söylenmiştir. Farklı rivayetleri bulunmakla birlikte genelde İmâm-ı Şâfi'ye atfedilir.

ordu-yı hümayûn ma'yyetiyle müşârün-ileyh Bayrakdâr Mustafa Paşa ile İstanbul'a geldiğinde iktizâ-yı kazâ vü kader Sultân Selîm'in [117] şehâdeti âyine-i zuhûrda cilve-ger olarak Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî'nin cülûsu vâki' olmakla ol gün Bayrakdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh nişânde-i sadr-ı ulyâ ve müşârün-ileyh dahi iktizâ eden usûl ve idâreye idhâl için Rûmeli eyâletiyle kâm-revâ olup tanzîm-i dâire ve tetmîm-i mehâmm-ı sâire eder iken Bayrakdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyhin dışarıda terbiyesi cihetiyle lisân-ı devleti bilmediğine ve bu sûretle müşârün-ileyhi yanından ayırmak bir vecihle işine elvermediğine mebnî on sekiz gün mürûrunda Cemâdiye'l-âhire'nin yirmi ikinci günü Seydî Ali Paşa-yı müşârün-ileyhin azlinde müşârün-ileyh kapudân ve fors-küşâ-yı ser-sütûn-ı şeref u şân olup ol sene Ramazân'ının Kadir Gecesi ocağ-ı mülğânın şerâre-pâş-ı zuhûr olan âteş-i fesâdlarında müşârün-ileyh tersânedden Tophâne'ye gidip zabt ve efsâne-i rabtla agavât ve neferâtın kulûbunu teshîr ve oradan İstanbul'a geçerek teskîn-i dâire-i şerr ü şûra tedbîr üzere iken tersânedden donanmanın alarga edilmesi ve Ağakapısı ve sâire gibi mecmû' eşkıyâya gülle atılması üç kıt'a [118] hutût-ı vâride ile irâde buyurulmakla bir iki gemi alarga etmek ve Ağakapısı'na doğru birkaç gülle atmak üzere tersâne ket-hüdâsı İnce Bey'i tersâneye isrâ ve irâdeyi icrâ ettikten sonra Sarây-ı Hümayûn'a azîmet edip Kâdî Paşa ile birleşerek bir hafta orada ikâmetle Enderûn'u muhâsara ve şeb ve rûz müşâcere eden mülğâ ile muhârebeye sell-i seyf-i gayret ve zât-ı hazret-i pâdişâhînin muhâfazasına çeşm-dûzî-i dikkat edip bu müddette Enderûn'daki nizâmla Kâdî Paşa çıkıp Dîvân-yoluyla Dikilitaş'a kadar gelerek şekerçi dükkânını yağma ve oraları mülğâdan ihlâ ve müşârün-ileyh dahi Bâb-ı Hümayûn'dan çıkarak cebehâne kışlağında tüfenk-endâzî-i tahassun eden eşkıyânın def'i zımnında orayı ihrâk ve Ayasofya Câmî'î'nde minârelerde bulunan usâtı dahi süngü-senc-i hü-cûmla bahr-i ademe iğrâk ederek yanmış olan Bâb-ı Âlî arsasına gelip Bayrakdâr Mustafa Paşa'yı aradıkda bir vechle haber ve bir gûne eser bulamadığından avdet ve kemâ-kân sarâyda hıfz-ı nâmûs-ı saltanat için ikâmet edip bu aralık Bayrakdâr [119] Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh endâhtî-i lağm-ı telef ve sâir ba'zı vükelâ dahi ser-bürîde-i seyf-i sayf olmakla gürûh-ı mülğâ nev'ummâ teşeffî-i gayz etti ve sanki fesâd bitti gibi olduğundan Rûmeli'ye doğru azîmetle taraf-ı pâdişâhîden tahsîl ve ruhsatla bayramın

dördüncü günü müşârün-ileyh Kâdî Paşa ile sarâydan tersâneye gelip bir çekdirmeye süvâr ve Akdeniz'e doğru mikzâf-cünbân-ı refâtarda Yedikule açıklarına varır varmaz çekdiri sığa oturmakla kurtarmağa sa'y ederler iken mülgâ gürûhu dahi bu hâli gördüklerinde çarçabuk çekdirme donatıp yelken kürek müşârün-ileyhin peşine düştüklerinden yaklaşıp çatacak vaktinde müşârün-ileyhimâ çekdirmeyi kurtarıp gitmekle mülgâların çekdirmesi ise kör kuyuya düşer gibi gelip onun yerine oturduğundan müşârün-ileyhimâ yol olarak Zeytinburnu'ndan öte karaya çıkıp iki sütçü bârgîri tedârikiyle müşârün-ileyhimâ süvâr ve teb'aları râcilen refât ile Subaşı Köyü'ne vâsıl ve dûdmân-ı Cengiziyeden orada ârâm ve ikâmet üzere olup Ramazân'da Der-Aliyye'ye [120] celble fevka mâ-yelik ikrâm u iltifâta sezâ ve hakik görülmüş olan Selîm Giray Sultân'ın çiftliğine dâhil olarak meşâkk-ı seferi ferâmûş ve şâhid-i gül-çehre-i râhatı der-âgûş ile ikâmet ederken mülgâ gürûhundan Atina ve Gönen cân-bâz takımı serc-bend-i serîh-i ittifâk ve müşârün-ileyhimâyı tutup götürmeye tahrîk-i rikâb-ı akd-i mîsâk ile Subaşı Köyü'ne ılgar ederek germ-inân-ı vusûllerinde sultân-ı müşârün-ileyhin hademesi ve müşârün-ileyhin teb'ası merkûmları istikbâl ve yek hamlede idbâr etmekle çend rûz dahi orada mecâlis-efrâz-ı ikâmetten sonra müşârün-ileyhe Rûmeli tarafına inân-ı azîmeti atf ve Kâdî Paşa-yı müşârün-ileyh ise Edirne Vak'ası'ndan dolayı ol semte gitmeden havf edip tebdîl-i heyetle yalnızca İstanbul'a avdet ve Bağçekapısı'nda imâmının siyâsetini seyr ü temâşâdan sonra Üsküdar'a geçerek memleketi tarafına sefer-peymâ olmakla varıp peydâ ettiği cem'iyeti ve bi'l-âhire i'dâmı keyfiyyet-i târîhte mufassalan muharrerdir. Kaldı ki müşârün-ileyh Rusçuk'a vusûl ve oraya mukaddemden gitmiş [121] bulunan Köse Kethüdâ Ahmed Efendi ile buluşarak nev'an-mâ râhat ve huzûr husûlünde Bayrakdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyhin bu sûretle fevtinden dolayı Rûmeli a'yânlarının inân-ı itâ'ati idhâlleri ve mütegalibe-i mülgânın ise ol sebeble vâki' olan tekâzâları vükelâ-yı devleti müstağrik-i hayret ve lihye-be-dest-i meş-veret etmekle nihâyet Bayrakdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh Rûmeli'de bulunan takımının akviyâsından birine iltifâtla taglît ve sâirînin üstüne taslîti istihsân etmeleriyle yine Bayrakdâr Mustafa Paşa-yı müşârün-ileyh teb'asından Şumnu a'yânı bulunan Bekir Ağ'a vezâret ihsân ve müşârün-ileyhi i'dâm etmesi hafiyyeten fermân buyrulmakla Bekir Paşa dahi

iltifâta firifte ve sâde-dilliliği cihetiyle merkez-i ittifâk ve yek cihetinden girîhte olarak gerçi zâhirde kemer-bend-i ittifâk; bâtında ise fırsat-cûy-i vartâ-i peydâ-nifâk olup bevhan ba'zı şutur-gürbe-i evzâ' u etvârından istidlâl ü istiğrâk olunmakla nihâyet-i kavga ve sefk-i dimâdan ise tebdîl-i mekân ve Rusya tarafına azm ile def'-i şemâtet-i a'câyı istihsân edip Köse Kethüdâ Ahmed Efendi ile Rusçuk'tan [122] fekk-i ârâm u ikâmet ve ol Leh yakasına geçip Rusya Devleti'ne dehâlet ettiklerinde devlet-i müşârün-ileyhâ dahi müşârün-ileyhin kudûmunu terhîb ve Nikolayev⁵⁷ nâm mahalde konak-ferş-i tezyîn ve ta'yînât-ı lâzımeden fazla mâhiyye elli bin kuruş dahi tertîb ü ta'yîn ederek ⁵⁸“فَوْقَ مَا يَتَصَوَّرُ الْأَوْهَامُ” i'zâz u ikrâm edip mu'ahharan mülâkâta dahi ba's-i berîd-i rağbetle dâr-ı hükûmeti olan Petersburg'a da'vette müşârün-ileyh de hinto-süvâr-ı icâbetle İmparator Aleksandri cenâblarıyla (?) قائممقالیه ve sohbet ve hayli müddet ikâmetten sonra vatan-ı aslî ve maskat-ı re'si olan Kırım'a azîmet ve oradaki hîş ü tebârını rü'yete ecdâdı evkâfını ta'mîre himmet ve ba'dezâ Nikolayev'e mu'âvedetle ikâmet üzere iken hâk-i pâ-yi hümayûn-ı cenâb-ı mülûkâneye ba'zı husûsun ifâde ve iş'ârı zımnında seyâhat-nâme şeklinde tahrîr ü takdîm etmiş olduğu iki kıt'a mektûbun me'âlinde hayli havâdis âtîde mûnderic bulunduğuna mebnî ma'lûm olmak üzere buracıkta izbârı münâsib görüldü.

Sûret-i Mektûb-ı Evvel-i Müşârün-İleyh

Hasb'e-takdîr memâlik-i ecnebiyyeye vürûd-ı çâkerânemin [123] ibtidâsı olan iki yüz yirmi dört senesi on iki Safer'inden iki yüz yirmi altı senesi gurre-i Muharrem'ine kadar vâkı'ât ve mükâlemât ve ma'lûmât-ı bendegânemdir. Târîh-i mezkûrda Bükreş'e duhûl ve ol tarafın seraskeri bulunan Sırlı soyundan Milorad Vuyic⁵⁹ nâm ceneral ile ba'de'l-mülâkât keyfiyyet-i vürûdumuzu sordukda ba'zı hilâf-girânımızın garaz ve nefsâ-niyyetlerinden üzerimize asker çekerek muhârebeye mübâderet etmeleriyle hengâm-ı mükâlemede onlar ile mücâdele, şâyed ki maslahat-ı hayriyyenin te'hîrine bâdî ve bundan böyle oralarda ikâmetimiz dahi belki iş'âl-i fitneyi mü'eddî olur mülâhazasıyla Memâlik-i Devlet-i Aliyye'yi sereyân-ı

57 Metinde “Nikolofka”.

58 “Vehimlerin tasavvurun üstünde.”

59 Mikhail Miloradovich (1771-1825).

fitenden sıyâneten ve ancak şevketlü, mehâbetlü, velî-nî‘metim pâdişâhım efendime sadâkaten bu tarafa gelmekliğe mecbûr olmuşumdur diye verilen takrîr, ol vakit seraskerleri olan Feldmareşal Prozorofski⁶⁰ tarafına ve ondan dahi imparatorları huzûruna arz ve irâ‘e ile Râmiz Paşa’nın kendi pâdişâhına ve devletine sadâkati mesmû‘um olmakla hîn-i müsâlahaya değin mülkü-müzde müsâferetinden memnûniyetimizi [124] kendine ifâde ve ol tarafta meksi münâsib olmakla memâlik-i Rusya’dan tensîb olunan bir mahalde kemâl-i ri‘âyetle ikâme ettiresiz me’âlinden ibâret kırkinci günü cevâb gelmekle derhâl hudûd-ı Eflâk ve Boğdan’dan imrâr ve Harsova⁶¹ (?) کوبرنهسی yani eyâleti tevâbi‘inden Karadeniz donanmalarının tersânesi mesâbesinde Nehr-i Aksu üstüne mebnî Nikolayev dedikleri şehre isâl ve konak ve ta’yînât tertîb ü tanzîmiyle ik’âd ve ikâmetimize i’tinâ ettiklerinden birkaç ay sonra oraya yirmi beş sâ‘at mesâfe olan Odessa nâm-ı diğêr Hocabey İskelesi nâzırı ve Horsun ve Kırım ve Katrinislav (?) کوبرنه سی muhâfaza ve vâlî ma’nâsına gubernator olan Franseviyyü’l-asl Dük Durişliye⁶² dedikleri zât gelip imparatorunun tarafından ba‘zı husûsun müzâkeresine me’mûrum diye feth-i kelâm edip haşmetlü imparatorumun sizlere selâm ve arz-ı muhabbeti vardır ve bu tarafa gelmenizden memnûniyeti derkârdır ve sizin şevketlü pâdişâhınıza ve devletinize sâdık ve istikâmetiniz ma’lûmu olmak hasebiyle beyne’d-devleteyn tavassut ile akd-i müsâlemeye [125] himmet ederek hem kendi pâdişâhınıza bir hizmet ve hem dahi bizim devletimize bir iyilik etmenizi recâ ederler. Lâkin İngiltereli müsâlahası fesh ve hudûdun Tuna’da temdîdi ahz-ı matlûbudur. Şerâ’it-i sâire esnâ-yı mükâlemede cerh ve ta’dîl olabilir. Eğêrçi bu keyfiyyetler bundan akdemce feldmareşalimiz tarafından murahhasân-ı Devlet-i Aliyye’ye ifâde olunmuştu. Lâkin sizin devletçe tehayyüz ve i’tibârınız ve rütbeniz onlardan bâlâ-ter olduğundan bu maslahat bi’l-istiklâl sizin ma’rifetiniz ile hitâm-pezîr olmasını me’mûl eder dedikde çâkerleri de haşmetlü imparator cenâblarının bizlere bu mertebe tevkîr u ri‘âyeti ancak şevketlü mehâbetlü pâdişâhımın şân-ı hümâyûnlarına ta’zîm ve ihtirâm-ı dakîkasına mebnî olmaktan nâşî be-gâyet teşekkür ve memnûniyetimi arz ve ifâde eylesiniz. Kaldı ki sâye-i pâ-

60 Aleksandr Prozorovski (1733-1809).

61 Hârşova.

62 Armand-Emmanuel Richelieu (1766-1822).

dişâhîde mazhar olduğum rif'at-i mertebemin velev murahhasan mûmâ-i leyhimden fi'l-cümle refi'ce olması bu husûsa me'mûriyyetimi icâb etmez. Onlara defe'atle ifâde olunmuş ve cevâbı alınmış olan husûsâtı benim gibi bir misâfir âdeme tekrâr îrâd ve istînâf etmekte bir fâ'ide melhûz değildir. [126] Çünkü bu makûle mesâlih-i cesîmeye me'mûriyyetim olmamakla bilâ-ruhsat hod-be-hod tahrîrim ise isâ'et ve töhmet kabîlinden olacağından ol bâbda ma'zûr tutmaları mercûdur dediğimde vedâ' edip gitti. Birkaç ay sonra Petersburg'da tersâne ministrosu ve kâffe-i ümerâ-i deryânın büyüğü olan Fransalı Markis Detraversi dedikleri zâttan ol tarafların seyr ü temâşası îâmîsiyla Petersburg'a da'vetimizi müş'ir bir mektûb zuhûr etmekle evâsıt-ı Ramazân'da mahal-i ikâmetimizden hareket ve evâ'il-i Şevvâl'de Petersburg'a vuslat olunmakla gece içeri teklîfsizce duhûl ve tehyî'e kılınan konağa nüzûl olunup çend rûz mürûrunda umûr-ı ecnebiyye nâzırı ve baş vekîl olan Graf Nikola Rummyanov⁶³ dedikleri zâtın da'vetine icâbet ve bir mikdâr afâkî sohbetle avdet olundu.

İmparatorları Aleksandri Moskova'ya gitmiş olmakla birkaç gün sonra gelip sarâyına avdet ile varıldıkda bir odaya girilip henüz oturmaksızın başka bir odadan asfer ve ahmerü'l-levn, müdevverü'l-vech, sabîhü'l-manzar genç irisi tahmînen otuz ve otuz beş yaşında kadar [127] bir kimse tekellûfât-ı resmîyeden ârî bir ofîçal hey'etinde başı açık olarak yanımıza gelip âdetlerince inhirâf-ı re'sle mu'âmele-i hoş-amedî ve nüvâzişe âgâz etmekle çâkerleri dahi ayakta bulunduğum hâlde şî'âr-ı İslâm üzere mukâbele ettikten sonra "Kapedân paşanın kudûmundan pek memnûn oldum ve pâdişâhına sadâkatini işittiğimden her ne kadar ecnebî ise de asdikâ-yı pâdişâhân haklarında cümlemizin gayret-keşâne mu'âmele vü mücâmele-miz derkârdır. Te'essûf etmesin, vaktiyle mükâfât olmaları mültezimimizdir." diye tercümânla cevâb etmekle çâkerleri dahi "Pâdişâhına sadâkat ve hüsn-i hizmet, bendegânın farîza-i zimmetidir. Edâ-yı farîza ve ifâ-yı dîn mukâbilinde mükâfât da'vâsına düşmek bî-edebliktir. Eğer efendisi terahhüm eder ise ihsân ale'l-ihsân kabîlindedir. Etmez ise sağ olsun." dedikde lisânlarınca âferîn ma'nâsına "bravo bravo" deyip ba'dehu "Ben Devlet-i Aliyye ile müsâlahaya hâhiş-kârım, cenkten hazz etmem." deyince "Benim

63 Nikolay Petroviç Rummyantsev (1754-1826).

pâdişâhımın dahi sefk-i dimâ murâdî değildir, sulhu sever. İki pâdişâhın da sulha râğbetleri olduğu hâlde Cenâb-ı Hakk da esbâbını halk etmesi [128] me'mûldür." dediğimde, "Bizim Petersburg'u nice gördünüz" diye su'âlîne, "Şehrin sâhibi güzel olunca şehrin dahi güzel olmasında şübhe olmaz." dedikde izhâr-ı memnûniyet ile tebessüm-künân vedâ' ederek odasına gitti. Sonra başka başka odalarda âdetleri üzere ayak üzerinde vâlidesi ve zevcesi olan imparatoriçeler ve küçük kardeşleri knezler ile mülâkât ve öteberi sohbetle mu'âvedet olundu. Ertesi günü başvekîle da'vet ve halvet olunup "Haşmetlü imparatorumuz sizin sohbet ve dirâyetinizi pek beğenmişler ve bâ-husûs şevketlü pâdişâhınıza sadâkatinizden aşırı mahzûz olmuşlardır. Her husûsunuz mültezimleri olmakla matlûbunuz ne ise vaktiyle husûl bulur." yollu politika-âmiz kelimâta teşekkür-i âdî icrâsından sonra "Ben pâdişâhân-ı selef zamanlarında mazhar-ı rifat olmuş bendegândan olmayıp bi'z-zât pâdişâhımın gars-ı yemîn ve çerâğ-ı efrûhtesi olduğumdan beni çerâğ ettiği gün ecr ü mükâfâtımı peşin i'tâ etmiştir ve bu haysiyyetle zât-ı hümayûndan kat'an vahşetim ve vesvesem olmadığından tenâvül-i nîmet ü ihsân husûsunda yed-i âhara [129] ve tavsît-i vesâyita muhtâc olmam sanırım." diye bir takım kelimât olundukdan sonra Graf sâde-dil ve mu'âmele-i tehekkümâneye mâ'il olarak "Şâh-ı Îrân Baba Hân tarafından müsâlahaya ta'yîn olan elçileri Hâcî Turhân cânibinden gelmek üzere esnâ-yı râhdadır. Devlet-i Aliyye bizim kuvvetimizin derecesini bilmez mi ki müsâlahaya râğbet etmeyip düşmanımız olan İngiltereli ile sulha cevâz göstermiştir." dedikde "Sefîr-i Îrân'ın gelip gelmemesi bir şey-i müfid değildir ve Devlet-i Aliyye'nin kuvveti isbât istemeyip beş yüz elli seneden beri derkâr olan miknetine tevârih şehâdet eder ve Rusya Devleti'nin kuvveti dahi ma'lûmumuz olduğundan herhâlde de'b-i devlete ri'âyetleri me'mûl ve ale'l-gafle nakz-ı ahde mübâderetleri nâ-melhûz idi. Ho[ş] imdi ba'zı esbâba mebnî böyle olduysa da çünkü sulhu sevmez devlet olmaz, bundan böyle teşyîd-i mebânî-i müsâfât iki taraftan dahi himmet iktizâ eder. Kaldı ki İngiltere Devleti dahi geçen senelerde sizin de müttefik-i asdakınız iken şimdi mu'âdâta ibtidânız ba'zı mesâlih-i dâhiliyeniz muktezâsından olmak gerektir." dendikde, "Evet, öyle [130] iktizâ eyledi diye düşü[n]mekle, işte Devlet-i Aliyye tarafından dahi böylece cevâb verilir." denildi. Graf-ı mûmâ-ileyh yine "Bizim askerimizin Maçın ve Kirsovo ve Rasvat ve

İbrâ'il taraflarında ettikleri hasâret ma'lûm olmakla daha sefk-i dimâda ne ma'nâ vardır? Bundan böyle harb mümted olur ise Balkan'ın öte yüzüne geçecekleri ve bir buçuk aya kadar İstanbul'a varabilecekleri melhûzdur." deyince ol esnâda Rusya ordusunun Silistre'de yüz bulup seraskeri olan Prens Bagratiyev'in⁶⁴ Eflâk yakasına geçip Yaş Kasabası'na kadar çekildiği hafiyeten tahkîk-kerde-i çâkerî olmak hasebiyle ol cevâbın üstüne ve vâkı'an Prens Bagratiyev'in geriye avdet ve müceddeden tedârikât-ı muhârebeye mübâderet etmeden maslahat-ı hayriyyeye hitâm verilse güzel olur idi denildiğinde yek-lahza-i sükûtla sûret-nümâ-yı hicâb u infi'âl olduğundan tezyîn, bizim için tekellüme mübâderetle "Benim resmen bu mükâlemâta me'mûriyyetim yok ise de su'âlinize cevâb olmak üzere hâric ez-resm tekel-lüm ediyorum. Lâkin me'mûl ederim ki pederiniz Petro Rumyansof Kaynarca Müsâlahası'nı imzâ ettiği gibi [131] siz de bu müsâlahanın imzâsıyla Devlet-i Rusya'da müstesnâ olursuz." diye mizâc-gîrâne mu'âmele-i tenşîte ibtidâr olundukda ol dahi eb ü ceddini tavsîfle mübâhât-ı sâde-dilânesi istimâ' olunarak meclise hitâm verilip avdet kılındı.

Ol aralık Prens Bagratiyev'in seraskerlikten azl ve İsveç muhârebesinde hayli iş görmüş olan Graf Kamenski⁶⁵ (?) ادشفلك rütbesiyle serasker ta'yîn ve irsâl olundu ve sefir-i Îrân'ın eseri belirmedi. Çend rûz sonra tertîb olunan mecliste dahi Graf-ı mûmâ-ileyh sâbıkü'z-zikr mevâddın tekrâr îrâdiyla "Eğer isterseniz şevketlü pâdişâhınıza bir arz-ı hâl tahrîr ederek tarafınıza ruhsat-nâme irsâl etsinler. Sizinle ikimiz mahfîce bir mahalde mükâleme ve yâr [u] ağyâr duymayarak müsâlahâ ederiz. Zirâ harben ve silmen her maslahat ağyârdan ihtifâ muktezâ-yı politika-yı dünyâdır. Bu sûretle hem devleteyn hakkına mûcib-i menfâ'at ve hem dahi bizlere terakkî-i şân u rifât olur. Mâdde tevâtür olduğu hâlde ehl-i fesâdın ifsâdından kurtarmak müşkil oluyor. Hattâ birkaç senedir ki maslahat-ı hayriyyenin ta'vîk u te'hîri [132] gâh tavassut-ı agyâr çengeline düştüğünden, gâh esbâb-ı sâireye iliştigiinden olmuştur. Bundan böyle mütâreke dahi lâzım olmayarak işin bitirilmesi imkândadır." demekle çâkerleri dahi bu husûsa me'mûriyyetim olmadığı ve bilâ-sebeb arz u tahrîre dahi kudretim olmayacağı mukaddemen ifâde olunmuştu. Çünkü murahhasların müzâkere ile karâr ve-

64 Pyotr Bagration (1765-1812).

65 Nikolay Kamenskiy (1776-1811).

remedikleri maslahata biz ne sûret verebiliriz dedikte Graf-ı mûmâ-ileyh de onların ba'zı tekâlîfini ta'dil kabîldir diye İngiltereli ile fesh-i sulh teklîfinden geçeceklerini î mâ ve Sırp ve Anapa taraflarında dahi bilâ-tasrîh biraz mülâyemet sûretini inbâ etmekle bu ifâdelerde Devlet-i Aliyye'ye şe'n olacak mâdde olmayıp eğer hudûda dâir bir ifâde-i hayriyyeniz var ise bakalım dendikte mûmâ-ileyh hudûdun Tuna tarafından kat'î enseb görünüyor. Zîrâ ki Eflâk ve Boğdan memleketleri mülkümüzze muttasıl olmak ve ahâlîsi hem milletimiz bulunmak cihetiyle iddi'âya istihkâkımız vardır. Husûsuyla ahâlîsi sizin hilâf-ı milletiniz olduğundan başka devletinizin onlardan intifâ'ı dahi ekall-i kalîl olup ancak ahâlî-yi Fener olan Rûm [133] tâ'ifesine me'kel olup kaldığı derkârdır. Kaldı ki onların da bir tarafa sadakatleri olmadıktan başka hemân ikâ'-i fesâd ile ekseriyyâ beyne'd-devleteyn muhârebeye bâdî olagelmıştır. Bu takdîrce onları bize terk ile akd-i müsâlaha ve te'kid-i müsâfâttan sonra devletinizin cânib-i kablîsinde tekevân edip günden güne şiddet bulmakta olan Vehhâbî dedikleri ashâb-ı şekâvetin ve pâyitaht-ı saltanatta peydâ olmuş olan ihtilâl-i devletin def'iyle meşgûl olarak kendinizi şu za'flardan kurtarmak mûcib-i menfa'at değil midir dedikte çâkerleri dahi Eflâk ve Boğdan'dan memleketleri şevketlü pâdişâhımın mülk-i mevrûsları olmakla onlardan geçmek mümkün olmadığı ma'lûmum olmak cihetiyle ona dâir bahis u cidâl abes[l]e iştigâldir ve da'vâ-yı istihkâkta îrâd ettiğiniz ittihâd-ı millet ve ittisâl-i memleket hâletlerine nazar olunur ise bizim dahi memâlik-i Rusya'nın hayli mahallerine istihkâkımız iktizâ eder. Ma'a-hâzâ şimdi biz ol da'vâda değiliz ammâ menfa'at-ı mâliye husûsunda fi'l-vâki' hîn-i fetihten ne mikdâr şey tahsis olunmuş ise hâlâ artırılmamıştır. Çünkü [134] vus'at-i mülk ve kesret-i îrâd cihetiyle hamd olsun bed' ve mezâlîme ihtiyâc yoktur ammâ tâ'ife-i Rûm'a inhîsârın sebebi dahi ancak râhat-ı fukarâyı istikmâl mülâhazasına mebnîdir. Eğer vüzerâyâ verilse mugâyeret-i lisân ve muhâlefet-i âyîn cihetleriyle ittibâ' ve askeriyyeden şâyed âzürde olurlar diye yine milletlerinden ve Devlet-i Aliyye emektârlarından ba'zı Rûm kişizâdelerine ihâlesi de'b-i dîrîn-i pâdişâhân olup onların ise fitne ve hîleleri beyne'd-devleteyn mu'âdâta bâdî olageldiği ma'lûmum değildir. Gerçi her devlette hasbe'l-beşeriye ba'zı havene bulunmak dahi müsteb'id olmayıp lâkin birinin hıyânetiyle cümlesine hükm-i kıyâs aklen tecvîz olunmaz. Kaldı ki Vehhâbî mâdde-

si mûcib-i endişe olmasın. Zîrâ onlar birtakım devciler olmakla öteden beri huccâc sadakasıyla geçinir fukarâ makûlesidir. Benim ol taraflarda ve bilâd-ı Afrika'da kesret-i seyâhatim sebebiyle ahvâl-i vâkı'alarına vukûf-ı tâmmım vardır. Onlar Şâm ve Mısır ve Bağdâd ülkeleriyle mahsûr-ı Bahr-i Muhît ve Bahr-i Süveyş ve Halîc-i Basra ve Beriyyetü's-Şâm arasında bulunan Cezîretü'l-Arab dedikleri yerde hoş-nişîn olarak [135] edevât-ı harbiyye tedârikine kudretleri yok bir takım bî-ser u pâ bî-çârelerdir ammâ aralarında ba'zı fitne-kârlar pîş-âhenk olarak öteberi hırsızlığa cesâret ediyorlar ise de her devlette hırsız eksik olmaz. Hattâ Rusya memâlikine muttasıl Deşt-i Kıpçak sahrâsında hoş-nişîn olarak sûreten size tâbî' olan Kırgız Tatarları dahi etrâflarındaki mahallere zarardan hâlî olmayıp ricâl ve etfâli ve nisâyı kaparak Buhârâ ve Hârezm'e götürüp satageldikleri ve bundan birkaç sene evvel beş yüz kadar ofîçal ve teb'a ile Buhârâ etrâfına gönderdiğiniz büyükelçinizi vurup hedâyâ ve sâireyi yağma ile birazını Buhârâ'ya elçiyi zevcesiyle götürüp buraya fûrûht eyledikleri meşhûr iken bu hâletler Rusya Devleti'nin za'fını mûcibtir diye endişe olunmamıştır. Kaldı ki pâ-yitaht-ı saltanatta olan kavga-yı askerî mâddesine ihtilâl-i devlettir denmez. Zîrâ bizim askerimizin şî'ârları olan serbesiyet-i insâniyye hükmünce aralarında da'vâ-yı merdî ile câ-be-câ yoldaş kavgası eksik olmaz ammâ ondan dâmân-ı devlete hâr-ı âzâr ilişmez. Çünkü millet-i [136] İslâmiyye'nin derûnlarında muhabbet-i pâdişâhî câygîr olmak muktezâ-yı diyânet olmakla işte bu hâlet bizim halkımızın zabtına medâr-ı küllî olmaktan nâşî bizim memleketimizin ihtilâli Avrupa gibi çoğa sürmez ve zât-ı devlete sirâyet etmez ve memleketinin terakkî husûsunda murahhasların ceffü'l-kalemler cevâb vermeleri dahi bu dakıkaya mebnî olmakla benim de ol bâbda sarf ve ahd-i tefevvuh u tahrîrine zehrem yoktur. Zîrâ ki benim kazâ-zede olmaklığıma haşmetlü imparator cenâblarının dahi rızâları olmamak gerektir diye bi'l-'tizâr hatm-i kelâmıla meclise ihtitâm verildi. Ol günlerde gûyâ Fransa imparatoru bir mecliste Rusya imparatorunu senâ makâmında bizimle ittifâkı kemâl-i aklına dâldır. Zîrâ ki ittifâk edeliden beri İsveçliden Finlandiya ve Nemçe'den Yeni Galiçya ve Devlet-i Aliyye'den Eflâk ve Boğdan ülkelerini alarak tevsi'-i mülk ettiği dediği bir Paris gazetesinde yazılmakla gûyâ memleketinin Rusya'ya terkini Fransa imparatoru tasdik ediyor diye anlatmak için ol gazeteyi bi'l-vâsıta tarafımıza gönderip göstermiş-

lerdir. Mûmâ-ileyh Graf Rumyansof bundan bir sene mukaddemi [137] ministro olup akabinde Paris'e gitmekle Fransa imparatoruyla mülâkât ve avdetinden beri ol tarafa meyl-i küllî ve incizâb-ı derûnu derkâr ise onunla imparatorlarından başka cümle Rusyalı, Devlet-i Aliyye ile İngiltere müsâlahasına hâhiş-ger oldukları bu cenkler ile her biri zarar edip hemân îkâ'-ı fesâda muheyâ bulundukları âşikâr olup hattâ Moskova şehrinde ve sâir ba'zı yerlerde fitne emâreleri görülmüşken hüsn-i tedbîr ile def' u teskîn olunmuş ammâ dâ'imâ muhâtarada olmalarıyla hâlâ Petersburg'da otuz ve kırk bin askeri olup ta'lîm u ta'allüm bahânesiyle imparatorları dahi asker ile düşüp kalkmakta ve celbleri husûsuna bakmakta olduğu görülmüştür. Kaldı ki imparator ile Graf'ın bu da'vâda ısrârları celî vü hafî iki ma'nâyâ mebnî olup celîsi Rusya imparatorunun Fransa imparatoruyla Tilsit dedikleri mahalde lukye ve mükâleme-i hafiyyelerinde İsveçlinin Finlandiya ve Devlet-i Aliyye'nin Eflâk ve Boğdan ülkeleri Rusya memleketine zamm u ilâve olunması mâddesine karâr verilmiş olduğundan Fransa imparatoru ise her bâr [138] bu husûsu te'kîd ve izbâr ile gereği gibi zihinlerinde câygîr ettikten başka Petersburg'daki Fransa elçisi Dük Kolonkor⁶⁶ dahi pey-der-pey igrâ ve teşvîkten hâlî olmayarak tenevvür-i merâmların kızıştırdığından bayağı Eflâk ve Boğdan'ı benimsemiş olmalarıyla terkini âr ediyorlar. Hafîsi ise Eflâk ve Boğdan'ı terk ederler ise Devlet-i Aliyye ihtilâl-i askeriyesi cihetiyle muhâfazasına muktedir olamayıp Fransalı dahi ol sâ'at Nemçeliyi igrâ ederek asker indirip zabt ettireceğinden ol vakit Devlet-i Aliyye ile Rusya memâlikî arasına Nemçeli bir hadd-ı fâsıl olup bunların menâfi'-i hâliye ve emel-i âtiyelerine mâni' oldukdan başka Rusyalı elinde olan Leh ülkesini dahi iki taraftan kuşatmış bulunacağı ve şimdiki hâlde ise Rusyalı ile Nemçe arasında münâferet-i külliyye derkâr olup Fransalı ile Nemçe'nin gerek karâbet-i sıhriyye ve gerek zarûret ve haşyet cihetleriyle ittifâk-ı kâmileleri olmakla Nemçelinin ol memâlike mâlik olması Fransalıya her vechle kuvvet-i müstecleb olup belki Karadeniz'de [139] bir iskele peydâsını dahi mûcib olur diye mülâhaza eyliyorlar. Fransa ise bu endîşelerini bilmediğinden ve iki tarafın dahi ol ülkelerden el çekmeyeceğini cezm ü îkân eyledikten kendinin matlûb u murâdı olan imtidâd-ı muhârebe ile

66 Armand de Caulaincourt (1773-1827).

za‘f-ı devleteyn hâletlerini istihsâle bundan a‘lâ vü akvâ vesîle olamaz diye dâ‘imâ iki tarafı dahi tahrîk ü igvâ ve aralıkta kendisi merâk ve meşrebi vechle politikasını icrâ etmekte olduğu aşağıda ifâde olunacağı Hatzof dedikleri ceneralin lisânından işitilmiştir. Birkaç gün sonra başvekîl-i mûmâ-ileyh ile meclis olundukda Eflâk ve Boğdan’ın Rusya memâlikine zamnı Avrupa devletleri tasdîk etmişler iken Devlet-i Aliyye’nin inâdı acâyibdir demekle çâkerleri dahi tasdîk denilen mâdde yalnız gazetelere yazılmakla olmayıp evvelâ mülk sâhibînin rızâsı ve sâniyen komşuların irzâ ve imzâlarıyla olagelmıştır. Ma‘a-hâzâ hâlâ Devlet-i Aliyye bir kabza toprağından geçmeyip komşuların da rızâsı ma‘lûm değildir dediğimde Graf-ı mûmâ-ileyh “Komşular dediğiniz eğer Fransalı ise bizimle derkâr olan [140] ittifâk ve müvâlâtının derecesi geçende mecma‘-ı süferâda tefevvuh ettiği kelâm-ı meşhûrundan ma‘lûm olan mâddedir. Kaldı ki Nemçeliyi der iseniz ister tasdîk etmiş ister etmemiş, elinden ne gelir? Fransa öteden, biz berîden ortaya aldığımızda hâlinin nasıl olacağı ta‘rîften ârîdir.” deyince çâkerleri de “Ben size falân devlettir diye tasrîh etmedim ve Fransa imparatoru cenâbları sizin gibi bizim dahi dostumuzdur. İktizâ-yı hâle göre Devlet-i Aliyye’de dostlukta kusûr etmeyiz.” dedikte mûmâ-ileyh bahis-i âhara intikâl edip tasrîh-i isim etmeyerek “Ba‘zı devletler tarafından Devlet-i Aliyye memâlikini (?) دما مبريمك ya’nî tecziye ve mukâseme husûsunda ittihâd ve ittifâk etmemiz ibrâm olunmakta iken bir rızâ göstermiyoruz ve Devlet-i Aliyye’nin küçüldüğünü istemiyoruz. Devlet-i Aliyye ise Eflâk ve Boğdan memâlikini bize terk etmekte inâd ediyor. Hâlbuki ol devletlerin ibrâmına râm olur isek sonra hâline müncer olacağı ma‘lûm olan mâddedir.” dedikte çâkerleri dahi “Vâkı‘a bu bâbda devletinize ve milletinize büyük hizmet etmişsiniz. Zîrâ ol hâletin bi’l-ittifâk husûl-pezîr [141] olacağı sûret-i hakdan gayrı kimse bilmez. Veleve silm öyle olsun. Komşunuzun hânesinde zuhûr eden âteşten sizin dahi selâmet kurtulmayacağınız derkârdır. Hâsılı bu kelimâtla vakit geçirmek beyhûde itlâf-ı asâkir ve za‘f-ı devleteyn hâlâtını mûcib olmaktan gayrı bir şey-i müfîd olmaz. Bu iki pâdişâhların beyenlerindeki adâvet-i hakîkiye değildir. Hemân bir küskünlük nevi’nden bir ma‘nâ ise de bunca müddetdir gerek bi’z-zât ve gerek bi’l-vâsıta bunun def’ine bir çâre bulunamamış ise de me’mûl ederim ki sizin hüsn-i tedbîriniz ile bu mâdde mürtefi‘ olup mizâc-ı pâdişâhânede olan

illet infi‘âl-i sıhhat ü müsâfâta tebdîl olunur.” dedikde Graf-ı mûmâ-ileyh izhâr-ı memnûniyet ve teşekkür ederek “Vâkı‘an ifâdeniz hak ve gerçektir. İki devletin şu vakitte müvâlât ve ittifâkları vâcibeden iken böyle ihtilâf ve mu‘âdâtları lâıyıkız olup husûsuyla meyânede olan hâlet fakat bir küsmek ve infi‘âlden ibâret olmakla me‘mûl olunur ki sizin meymenet-i kudûmunuz ile bu kış maslahat-ı hayriyye hitâm bulur. Ancak devleteyn hakkında hayırlı ve pâdişâhların şânlarına nakîsa [142] vermeyecek sûret ne gûne olmalıdır? Ol bâbda hâtırınıza ne gelir?” diye sorunca çâkerleri dahi “Benim ruhsat-ı me‘mûriyyetim olmadığı sebeble resmen bir kelâm tefevvühüne kudretim yoktur. Lâkin çünkü devleteyn haklarında hayırlı sûreti su‘âl ediyorsanız hem kendi devletime sâdikâne ve hem sizin devletinize hayr-hâhâne olarak lâiyh-i hâtırımı hâric ez-resm olarak ifâde edebilirim. Şöyle ki Eflâk ve Boğdan ahâlîsinin televvün-i mizâcları ma‘lûm ve meşhûr ve bir müddetten beri fukarâ ve re‘âyâsının dahi pâ-zede-i huyûl-i hasâr oldukları dahi gayr-ı mestûr olmakla bundan böyle on seneye kadar kendiyeye gelemeyecekleri derkâr ve bu sebeble bunların size mülken ve mâlen bir fâ‘ide edemeyecekleri âşikâr olmakla terk olunduğu hâlde beyne’l-millet size bir âr lâhık olacak yer yoktur. Lâkin Devlet-i Aliyye’nin birkaç yüzyıldan beri zamîme-i memâlik-i olmuş mülk-i mevrûsu bulunduğundan ona göre terki mûcib-i âr olduktan başka Bosna’dan Bağdâd’a ve Anapa’dan Yemen’e varınca memâlik-i İslâmiyye ahâlîsinden bir ferd bu memleketlerinden geçmeye rızâ vermeyecekleri [143] ve şerî‘atimizin dahi cevâz göstermeyeceği cihetle pâdişâhımızın ol bâbda metânete mecbûriyyeti derkâr olunduğundan gayrı te’lîf-i zâtü’l-beyn zımnında hâtıra şöyle gelir ki hudûd-ı sâbika olan Turla Suyu tecdîd olunsu ve Sultân Selîm *sakâhullâhu bi-kâsâtî’i-tesnîm*⁶⁷ zamânlarında mu‘âhede olan mevâdd kemâ-kân-ı mer‘î olarak şân-ı tarafeyne nakîsadan ârî ba‘zı şerâ‘it-i lâzîminin ilâvesiyle Rusya Devleti’nin şânı dahi tekâmül kılınsa güzel olur ve şân-ı devleteyne dahi çesbân görölür. Sanırım başka gûnâ bir sûret hâtıra gelmez. diye ifâdem dahi hâric-i resm olduğundan sened add olunamaz. Zîrâ ki mülk sâhibinin merâm ve maksadını kendinden gayrı kimse bilmez.” deyince Graf-ı mûmâ-ileyh i‘âde-i kelâm edip “Bizim imparatorun Tuna hudûdundan

67 “Allah onu cennet ırmaklarından kâselerle suvarsın.”

ferâgat eylemesi müşkilcedir. Çünkü beyne'd-düvel mûcib-i ârdır. Lâkin tekâlîf-i sâirenin ta'dîli kolaydır ve siz dahi devletinize bu vechle arz ve ifâde etseniz hayırlı olur idi.” dedikde çâkerleri dahi “Bizim pâdişâhımıza arz-ı hâl yazmamız de'b-i devlete [144] muhâliftir. Zirâ bizim zâbıtımız sadrazam olmakla ona arîza yazılabilir ammâ bilâ-ruhsat onlara da şey yazmak hilâf-ı resm olduğundan mûcib-i töhmet olur. Husûsuyla bu mevâdd kerrâtla murahhaslara ifâde olunmuş ve cevâb-ı kat'îsi alınmış şey olmakla bundan bana mûcib-i cesâret olacak bir ser-rişte-i menfa'at göremiyorum.” deyince Graf-ı mûmâ-ileyh “Hele siz bir kerre tahrîr edin ve istimzâc eyleyin. Mâdde ikimizin eline düştükten sonra gâh muhâlefet ve gâhî muvâfakat ederek bir hüsn-i sûrete ifrâğ olunur. Elbette murahhasların mahall-i ba'idede ettikleri mükâlemeden nezd-i imparatorîde olan müzâkerenin farkı azîm ve lutfi cesîmdir. Herhâlde devletinize onlardan ziyâde hayırlı sûreti istihsâl edeceğiniz ta'rîf istemez. Lâkin bu maslahat-ı hayriyyenin ağıyardan ketmi pek mültezim olup düvel-i âharın tavassut etmesi veyâhûd mütâreke ile tevâtür edilmesi husûsları ise imparatorumun gâyetle hilâf-ı marzîsi olduğu dahi ma'lûm olsun kelâmıyla meclis hatm olmuş ve ol esnâda deryâ ministrosu Markis tarafından birkaç kerre dahi arz-ı hayr-hâhî ve [145] ihlâs sûretlerinde şu husûsun tarafınızdan tahrîr ve ifâdesinde bir be's yoktur. Bu bâbda bu kadar mücânebetle muhâlefet etmeniz hoş olur idi. Zemiyyetleri ile ibrâm-ı sûretleri gösterilmiş olmakla çâkerleri dahi çâresiz kalarak bendeleri med'uvven Petersburg şehrine gelip ba'zı husûsât müzâkere olunarak bu tarafın Devlet-i Aliyye ile müsâlaha ve ittifâka meyl ve râğbetleri derkâr lâkin maksûdları hudûdun Tuna'dan tahdîdi kaziyyesi olup mâ'adâ tekâlîflerinin terk ve tahvîli âşikâr olmakla bu bâbda idare-i aliyye ne merkezde dâir ise taraf-ı bendegîye emr u iş'âr buyrulması fâ'ide-den hâlî olmadığı ma'lûm-ı âlî buyruldukda ol bâbda bâkî emr ü irâde hazret-i veliyyü'l-emrindir diye bî-iltizâm yazılmış olan çend satır taktîr-i çâkerî kendilerine teslim kılınmış ise de takdîm edip etmedikleri ve ne sûretle cevâb aldıkları ma'lûm-ı çâkerânem olmamıştır. Ondan sonra birkaç ay dahi ikâmet olunmakla beher hafta da'vet ve bi'l-münâsebe müzâkerât-ı sâbikanın tekrârıyla sohbet olunup İbrâ'il ve İsmâ'il Geçidi ve Silistre [146] serhadâtına istilâlarını ihbâr ve bu vechle gâh lutf ve gâhî inzâr sûretlerini îvâ vü izhârdan hâlî olmamışlar ise de hamd olsun lutf-i Cenâb-ı

Bârî ve âsâr-ı hüsn-i teveccühât-ı hazret-i tâcdâriyle medâric-i metânet-i İslâmiyyede tezelzül ve tenezzül vukû‘ bulmamıştır. Hattâ li-eclî’t-tecessüs tarafımıza tereddüd ve ülfete sirran me’zûn ve me’mûr olan ba‘zı kâr-güzârları esnâ-yı sohbetle selefte devletimize müsâferetle gelmiş olan Battâl Paşa ve Tayyâr Paşa’ya Kırım cânibinde imparatorumuz tarafından verilmiş olan kurâ ve çiftlikât vesâir arâzî el-hâletü hâzihî mahlûl olduğu sebebiyle eğer siz taleb eder iseniz yâ onları yâhûd pederinizin hicretinde cânib-i mîrîden zabt olunmuş bulunan emlâk ve arâzî ve kurâ-yı müte‘addideyi dirîğ etmeyecekleri bedîhî olmakla Graf Rumyansof’a niçin ifâde etmiyorsunuz? Eğer bunda devletçe bir mazarrat olmuş olsaydı vüzerâ-yı müşârün-ileyhümâ irtikâb etmezler idi diye ta’lîmle söyledikleri sözlerine cevâben çâkerleri de ben vüzerâ-yı müşârün-ileyhimânın mütâlâ‘alarını bilmem. Ancak bizim devletimizde düvel-i ecnebî hademe ve tebe‘asına arâzî temlîki [147] memnû‘attan olmakla bizim devletimizin bendelerine dahi devlet-i âhardan bi-tarîki’l-in‘âm emlâk istemek revâ değildir. Ale’l-husûs benim pâdişâhımın sâyesinde kudretim olmakla ona ihtiyacım yoktur ve ol derece ihsânın mükâfâtına dahi kâdir değilim. Ancak devletiniz tarafından şimdiye kadar gördüğüm ri‘âyet ve mihmân-nüvâzînin mukâbilinde Hudâ verir ise ba‘de’l-müsâlaha devâm-ı müvâlât ve istimrâr-ı müsâfâta dâir hizmete çalışırım. Bundan mâ‘adâ benim gibi âciz âdemin elinden ne gelir ki icrâ edeyim ve bilâ-bedel niçin bâr-ı minneti yükleneyim zimmetiyle def‘i ley-yin edilmiştir. Ol esnâda küberâ-yı kavimlerinden birinin ziyâfetinde iken seraskerleri Kamneski Ceneral’in karındaşı on altı bin kadar asker ile Silistre üstüne gelince muhâfız olan Yılıkoğlu Süleymân Ağa ordu seraskeri olan Pehlivân Paşa beş altı bin âdemle Pazarcık’ta oturmakla “Varın onu tutun ba‘dehu burası hazırdır, size teslîm ederim.” demesiyle Pazarcık’a hücumlarında fi’l-vâki‘ müşârün-ileyhin de beş altı bin kadar piyâde ve süvârî ve on altı kıt’a toptan gayrı bir kuvveti olmayıp şehrin istihkâmı ise [148] bir şey demek olmadığına mebnî hamle-i ûlâda içeri girmeleriyle askerinin birazı şehîd ve ekserisi esîr ve müşârün-ileyh dahi konağında kapanarak nihâyet teslîm olduktan sonra ser-kerde-i merkûm oradan avdet ve müşârün-ileyhi berâberce götürüp Silistre altında halka irâ‘et etmekle Yılıkoğlu Süleymân Ağa dahi ayakdaşı Gavur Hasan Efendi ile bi’t-tav‘ ve’r-rızâ Silistre’yi teslîm ve kendilerini ve asker ve müte‘allikâtlarını ahz u ihrâcla

müşellem ve re‘âyâdan katı çok nüfûsu terk etmeleriyle onların Rusya memleketine sürülmelerine sebep oldukları ve sonra ba‘zı ağrâzla Hezargrad ve Ruşçuk memleketlerinin dahi askerden hâlî olduklarını tahkîk ve îmâ ve Rusyalıyı ol taraflara sevk ü igrâ kıldıkları havâdisâtı ol mecliste vârid olmakla taraf-ı âcizâneme ifâde ile bu mâdde böylece olabilir mi diye sorduklarında çâkerleri dahi “Eğerçi Yılıkoğlu ve Gavur Hasan Efendi’den bunu me’mûl etmem lâkin hasbe’l-beşeriyye gaflet ve hıyânet her devletin hademesinde ba‘zen vukû‘ bulagelmış bir hâlettir. Hattâ Fransa ile Nemçe’nin muhârebesinde ba‘zı Nemçe ceneralleri [149] haklarında ve sizinle Fransa’nın Osterlitz Muhârebesi’nde⁶⁸ sizin dahi ba‘zı hademeniz hakkındaki bu makûle kelimât söylenmiştir ammâ sıhhatini Hudâ bilir.” deyince huzzâr-ı meclisten bir bin urûk-ı hamîyyet-i câhilânesi heyecân edip “Bizimkilerin hayâtlarını belki siz isbât edemezsiniz ammâ ben Yılıkoğlu mâddesini isbât ederim. Şöyle ki bu seferin ibtidâsına Yılıkoğlu Süleymân Ağa İbrâ’îl’de bulunup ol vakit firârî İpsilanti Bey⁶⁹ vâsıtasıyla seraskerimiz Mikeldon⁷⁰ Ceneral, ağa-yı mûmâ-ileyhi celb ve bir hidmetine ta‘ahhüd ettirtip birkaç kerre dahi orduya gelip gitmiş bulunan sâbık Maçın a‘yânı Genç Ağa yediyle ceste ceste dört yüz kîseden ziyâde akçe de gönderilmişti. Ol sene bir hidmet edemediyse de bu def‘a sözünü isbât ve icrâ etmiştir.” demekle âdet-i Avrupa üzere hademenin hayâtını firâr ve mağlûbiyetinden ziyâde töhmet ve devletlerine dahi mûcib-i nakîsa-i şöhrat olduğundan huzzâr-ı sâire dahi mersûma mûmâşât ve i‘ânet etmeleriyle çâkerleri de terk-i saded ile bahis-i âhara intikâl etmiş ve ol aralık [150] “Pehlivân Paşa’nın yanında beş altı bin âdemi var iken esîr olmasına ne dersiniz?” diye sormalarıyla “Vâkı‘an esîr olan Pehlivân Paşa ise yâ hasta veyâ mecrûh olmalıdır. Lâkin Pazarcık vücuhûndan Pehlivân Ağa olması da muhtemeldir.” diye cevâb verilmekle işbu kıl ü kâli imparatorlarına kadar aks ve istimâ‘ ettirdiklerine mebnî on beş yirmi gün sonra bir pazar günü âdetleri üzere ta‘lîm akabinde müşârün-ileyhin yükrük bayrağını vesâir askerî bayraklarından ahz olunmuş olan kırk elli kıt‘asını an-kasdin misâfirhâne-i çâkerî pîş-gâhından alâý ile geçirip ve bunları getiren ofîçalı dahi tarafımı-

68 Austerlitz Muhârebesi.

69 Konstantin İpsilanti (1760-1816).

70 İvan İvanoviç Mihelson (1740-1807).

za gönderin.” Müşârün-ileyhin sağ ve sağlam olmak üzere tutulduğunu ve Eflâk yakasına geçirilmiş olduğunu ifâde ile isbât-ı müdde’â etmeleriyle hasbe’l-hamiyye mizâc-ı çâkerîye inhirâf ârız ve bir ay kadar esîr-i firâş gibi hâric-i beyte çıkmayarak temâruz olmakla ta’yîn-i etibbâ ile su’âl-i hâtır merâsimini icrâya ihtimâm ve ba’de büriüt-tâm yine Graf-ı mûmâ-ileyh da’vet ve Şumnu muhârebesini ve sonra Rusçuk’un muhâsarasını ihbâr ve makâm-ı tesliyette [151] “Bu husûsâta infi’âl iktizâ etmez, cenk hâlidir. Gâh siz ve gâhî biz kazanırız. Ancak bunlar hüner değildir. Belki silm ve müsâfâtı ikmâl ve râhat-ı fukarâyı istihsâl büyük hünerdir. Allâh vere idi Devlet-i Aliyye müsâlahaya râğbet edeydi. Ba’dehu dostuna dost, düşmanına düşman olmak üzere akd-i müsâfât olunur idi.” dedikde çâkerleri de “Benim infi’âlim seraskerin tutulmasından ve iki köy gibi kasabanın ele geçmesinden dolayı değildir. Zirâ pâdişâhımızın pehlivânları çok, birini daha çıkarır ammâ manzûrum oluyor ki âteş-i harb günden güne alevlenip maslahat-ı hayriyye te’hîr olunup kalmakta ve tarafeynin za’f ve hastalıklarının mücib olan avâriz rû-nümâ olmaktadır. Bu hâletlerin vehâmeti âkîbet iki tarafa dahi râcî’ olacağı mutâla’asıyla mahzûn ve dil-hûn oluyorum.” cevâbıyla hatm-i meclis olunup bundan sonra İsveç tarafında zuhûr eden ihtilâl bunları bi’l-vücûh işgâl etmekle gerçi mecâlis-i resmiyye ve ba’zen büyük günlerde ve sâirede sarây-ı imparatorî da’vet ve sâye-i seniyyede fevka’l-had ri’âyet ettiler ise de müsâlahaya husûsuna dâir tekellûme [152] vakitleri olmamakla ol hâl ile bir iki ay ârâm olunmuştur. İsveçlinin ihtilâli keyfiyyeti dahi şu vechle haber alınmıştır ki mukaddemâ İngiltere ve Rusyalı ile ittifâkına mebnî Fransa ile harbe kalkışan sâbık İsveç kralı sözünde sebât ederek Fransalı ile müsâlahadan ictinâb eylemiş ve hasbe’l-müsâlahaya bu maddede bi’l-âhire Rusyalı ile dahi muhârebesini îcâb etmiş olmakla bu iki düşman-ı kavîye tâb-âver-i mukâvemet olamadığından Bahr-i Baltık’ın bir tarafında Danimarkalıya karîb olan Pomeranya ülkesini Fransa ve öte taraftan dahi Rusya’ya mülâsık bulunan Finlandiya ülkesini Rusyalı zabt etmekle günden güne mağlûbiyetleri şiddet ve za’fları kuvvet bularak muzmahil olacaklarını İsveçli idrâk ve kralın ammisinin ifsâdıyla büsbütün kıyâma inhimâk ile krallarını ahz u habs ve sonra istediği yere gitmek üzere memleketlerinden tard ederek ammisini sandalî-i kraliye is’âd ile ihtilâli def’ ve Fransa ve Rusya devletleriyle dahi müsâlahaya edip aradan muhârebe-

yi ref' ettiklerinde Fransa imparatorunun gûyâ kral-ı cedîde derkâr olan muhabbeti iktizâsı [153] veyâhûd politika-i vakt muktezâsı olarak istîlâ eylediği Pomeranya Adası'nı İsveçliye reddederek izhâr-ı hüsn-i mu'âmele ve Rusyalı ise ahz eylediği Finlandiya ülkesini kabûl edip tahdîd-i hudûd-ı cedîd ile müsâlaha etmiş ve bu sûretle üzerlerinden sefer gâilesi gitmiş ise de kral-ı cedîd ihtiyâr olup evlâdı dahi olmadığına mebnî âdet-i Avrupa üzere kral nesli olan beyzâdelerden birini veliahd eylemiş olup ol dahi kibâr-ı kavimlerinden bir ceneralin konağında bir kuşluk ta'âmı eder iken askeri ta'lîm için meydâna çıktığı anda atından düşüp fevt olduğunu ahâlî görünce ayaklanıp ceneralin konağını basarak ahz u katl ve müte'allikâtını habs ederek beyzâdelerimizi hîle ile helâk ederler ve memleketimizi yed-i âhara teslîm etmek isterler diye kıl ü kâl ve fesâd-ı cidâl etmeleriyle Rusyalı dahi zâhirde bu fitnenin kendi memleketine sirâyeti havfından bâtında ise enîştesi olarak Petersburg'da mukîm olan İsveç beyzâdesine velâyet ahdi tahsîl dâ'îye-i hafıyyesinden dolayı re's-i hudûda bir mikdâr asker sevki ve çend nefer [154] kâr-güzâr âdemler irsâliyle letâ'ifü'l-hîle iştigâl ve bir taraftan dahi İsveçlinin mücâviri olan Danimarkalı bu tama'a düşerek nasb-ı şebike-i ihtiyâl eyleyip şâhid-i hezâr-âşinâ-yı kâma her birisi âgûş-küşâ-yı mürâvede vü istikbâl olmuş iseler de İsveçli kâffe-i ahâlî taraflarından çend nefer kişi zâdelerini tevkîl ve yâr u ağyâr duymamak üzere kenâr memleketlerinde kâ'in bir şehirde ictimâ' ve meşveretle birini nâmzed-i velâyet-i ahd etmek husûsunu uh-delerine tefvîz ve tahmîl etmeleriyle onlar dahi bir zamân encümen-efzâ-yı istişâre ve herkes onların netîce-i karârlarına dîde-rûz-ı terakkub ve nez-zâre üzere iken Fransa ceneralinden maslahat zımnında ol tarafta bulunan Prens Bernarod'u⁷¹ ihtiyâr ve bi'l-ittifâk onun verâsetine vaz'-ı im-zâ-yı karâr etmeleriyle müşârün-ileyh Urus vilâyetine nâmzed olarak hırâmân ve kâffe-i ahâlî dahi onun nevbet-i ikbâline tabl-zen-i i'lân olduğunu emel-dârân-ı etrâf işittikde cümlesi bâd-bedest-i heybet ve engüşt-güzâ-yı hayret olarak havf-nâk-ı âkıbet olduklarında

71 Jean Bernadotte (1763-1844).

Beyt: Cümle tedbîr pes-i [155] perdede üstâdındır
İhtiyârî mi sanırsın harekâtın sorun

sûretince Fransa imparatoru ise her birisine mu'âmele-i rîş-handâne ile tesliyet ve kendi politikasına temşiyet vermiştir. O esnâda olan da nâm-ı diğer Felemenk kralı bulunan Fransa imparatorunun küçük karındaşı Jozef Bonaparte'nin⁷² Felemenk Krallığı'ndan hüsn-i rızâsıyla isti'fâsına ve ahâlinin isti'fâsına mebnî Felemenk memleketi dahi Fransa ülkesine zamm u ilhâk ve derûnuna asker idhâliyle vaz'-ı kavânîn-i cedîde husûsuna şedd-i nitâk olduğu mâddesi dahi düvel-i Avrupa'ya hayliden hayli vahşet ve çoktan çok sebebi dehşet olmuştur. Felemenk ahâlisi ise kesret-i ticâret ve ziyâdesiyle gınâ ve servetle meşhûr-ı âfâk olduklarından ekser-i düvel bunlara medyûn bulunduğu ve Prusya kralı ise edâ edemeyecek derecelerde deyni olduğu sebeble bir mecliste Fransa imparatoru dahi el-yevm zamîme-i memâlikimiz olan Felemenk ahâlîsinin Prusyalıda olan matlûblarını devletin defâten edâya iktidârı olmamakla bâri rehîn olmak üzere dâr-ı hükûmeti olan Berlin [156] şehrini tarafımıza teslîm etse borcunu verdikte geri verilir idi demesi dahi müttefikân ve dostânına mûcib-i havf u haşyet olmuştur. Zîrâ Prusya Devleti Tilsit Müsâlahası'ndan beri Fransa imparatorunun zîr-i himâyesinde gibi olup mülkçe de kemâl-i ittisâli derkâr ve Fransa imparatorunun merâmı ise Prusya Devleti'ni Konfederasyon-ı Viladin⁷³ tâ'bir olunan Ren Suyu üstündeki Varşoya⁷⁴ ve Pestfalya⁷⁵ ve Bitburg ve Bavyera ve sâir küçük krallıklar gibi zîr-i himâye-i ittifâkına celb veyâhûd Prusya ülkesini zabtla tarafından bir kral nasb etmek veyâhûd Rusyalının hasm-ı cânı olan Lehliden Saksonya Dükalığı ve Varşoya Krallığı'na ilâve eylemek ve bu sebeble Rusya hükmünde olan Leh tâ'ifesine dahi tırnak iliştmek hevâsında yeldiği âşikâr olmakla Rusya imparatoru dahi buraları cezm ve teyakkun ile aşırı tevahhuş ve tedârikât-ı hafiyeye teşebbüse başlamış ise de Fransa imparatorunun dahi dâfî-i vahşet olacak evzâ' ve dil-firibâsına firifte ve husûsuyla Petrsburg'daki Fransa Elçisi Dük Kolonkor'un [157] hargûş-i gaflet-engîz râhat-bahşâsına dil-şifte olarak ukalâ-yı vükelâ ve hay-

72 Joseph Bonaparte (1768-1844).

73 Ren Konfederasyonu.

74 Varşova.

75 Vestfalya.

r-hâhân-ı devleti birer sûretle yanından teb'îd etmiş ve bakiyyesinin dahi havfen ve tama'an Fransalıya meyillerini mûcib ve ihtâra ictisâr edeceğin vücûdu nâbûd olduğu sebeble gaffet-i zarûriyyesini müstevcip olmuştur. Hattâ çâkerleri geldikten sonra Rusya imparatorunun sarây gediklisi ma'nâsına ajutant⁷⁶ dedikleri vâkıf-ı esrârı olan Hatzof Ceneral devletin ba'zı serâirini ve tedârikât-ı hafiyyesini Fransa elçisi olan Dük Kolonkor tarafına ifâde vü ihbâr ettiği duyulup âdetleri üzere katle bedel Sibir'e nefy olunduğu elçiye mûcib-i burûdet olarak bi'l-istîzân Paris'e gitmiş ve yerine Graf Loriston⁷⁷ nâm diğer elçi gelmiş olup bu mevâddan dolayı Rusya ahâlîsinin kıl ü kâlleri çoğalmış ve husûsuyla ihdâs olunan bed' ve mezâlim ve gümrük gûnâgûn cerâyimden cânları yanmış ve ahz u i'tâdan kalmış ve memleketlerinde râyic olan kâğıt akçenin günden güne tenezzül ve adem-i revâcından [158] çoğu müflis olduğundan fitneye tehyi'eleri devlete mûcib-i haşyet ve bir taraftan dahi Leh hudûduna ve Kamanîçe Kal'ası'ndan Bahr-i Baltık sevâhiline varınca ol havâlî hudûduna üç yüz binden ziyâde asker irsâl ve ikâme ettiklerini yine kendileri ifâde ediyorlar. Egerçi bi'l-umûm Rusyalının Fransa milletine gayz ve adâvetleri derkâr ve askerîden olmayan kişizâde ve tüccâr ve ehl-i san'at ve re'âyânın kendi ticâret ve hüsn-i ta'ayyüşleri için Devlet-i Aliyye ve İngiltereli ile müsâlahaya râğbet ve Fransalıya sefer açmağa hırs ve hâhişle derûn-ı himmetleri güneş gibi âşikâr ise de Fransalının metânetinden Rusya askerinin gözü korkmuş ve ofîçal ve ceneral gibi kumandanların hiyel-i harbiyyesinden yılmış olduklarından bunca asker kumandası her kime teklîf olunduyorsa kimi ta'allül ve kimi temâruz edip seraskerliğe cesâret eder bir âdem bulamadıklarına mebnî Rusya imparatoru ve karındaşı bi'z-zât gidip kendileri kumanda edecek olduklarını söylüyorlar. İşbu aralıkta İsveç Devleti veliahd-ı olan Prens Bernarod gûyâ [159] Fransa'dan rû-gerdân olmuş ve İsveçli ile bi'l-ittifâk Rusya tarafına meyl-i küllî ve muhabbet izhâr ve i'lân eylemiş ve Fransa imparatoru da Pomeranya Adası'nı tekrâr zabt ettikten başka bir meclisde bu esnâda "Şimâl devletiyle muhârebemiz iktizâ edecek." demiş olmakla bu söz Rusyalı ile İsveçlinin ikisine yâhûd yalnız birisinde şâmil bir kelâm-ı zû'l-vecheyn olduğundan İsveçlinin zâhirde Rusyalıya izhâr ey-

76 Adjutant.

77 Jacques Lauriston (1768-1828).

lediği meyl ve muhabbeti kendilerine medâr-ı kuvvet addediyorlar ise de öteden beri beyne'l-milleteyn derkâr olan adâvet-i tabî'yye ve ehadühümânın âharı hakkında âşikâr görülen nefret-i hulkıyyeleri bu def'a Finlandiya gibi bir ülkenin Rusya tarafından zabtıyla teşdîd ve kral-ı sâbıkları Rusyalı re'yiyle İngiltere'ye gittiği hâleti dahi te'kîd ettiğine nazar olunur ve İsveç veliahdının dahi millet ve maslahat ve zarûret cihetleriyle kalben ve kâliben Fransalıya adâvet ve Rusyalıya meyl ü muhabbet etmesi hâl-i hâzıra iktizâsınca politikalarına el vermeyecekleri husûsları mütâla'a kılınır ise İsveçlinin Rusya'ya meyli [160] ve Fransalının tekrâr Pomeranya'yı zabtı Rusya'yı igfâl için muvâza'a kabîlinden bir nev' desîse ve ihtiyâl olması ihtimâldir.

Öte taraftan Fransalı ise müddet-i medîde İspanya ve Portugal devletleriyle muhârebe edip hayli ülkelerini istilâ etmiş ise de İspanya milleti kesret-i ruhân-ı salâbet-âyîn ü erkân cihetleriyle muta'assıb olmalarıyla papasları dahi bu harbi muhârebe-i dîniyye sûretine koyduğu ve halkı yekser gayrete getirdiği ecilden nâire-i cidâl-i minfaha-zenî-i papasân ile gittikçe germi pâş-ı işti'âl olduğundan ve İngiltereli ise küllî i'ânet kıldığından mâdde-i muhârebe su'ûbet bulmuş ve husûsuyla sa'bû'l-mürûr dağların mümâne'atından ve idâre edecek zahîre bulamayıp pey-der-pey Fransa muhtâc olduğu nakl-i zahîre zahmetinden Fransa ordusunu birkaç kerre münhezim olduğuna mebnî külliyyetli asker telef olmakla şimdilik sınırları tutacak kadar asker terkiyle kusûrunu çekmiş olduğu işitilmiştir. Fransa imparatoruyla geçenki muhârebesinde Nemçe imparatoru karındaşları olan [161] Prens Karlo ve Prens Ferdinan ve Prens Jan ile aralarında teşettüt-i kelime ve nifâk peydâ ve Prens Karlo ihvânının güzîdesi ve tedbîr ve şecâ'at cihetleriyle askerî zümresinin pesendîdesi olduğundan diğerleri onu çekemeyip münâferetleri rû-nümâ olmasından hezîmet-i müt'eaddide ile mağlûb-ı sırf olması sebebiyle Triste ve Fiyom ve Yeni Galıçya ve Eski Galıçya vesâir mahallerin i'tâsı ve külliyyetli mâl tazmîn edâsından başka kerîmesini dahi Napolyon Bonapart'a tezvîcle müsâlaha ve düvel-i Avrupa'dan bi'l-merre kat'-ı ümîd-i i'âne ile bi'z-zarûr ittifâk ve ilticâya mecbûr ve Prens Karlo'nun dahi cenâh-ı nüfûz u kuvveti meksûr olduğu cihetle bundan böyle müddet-i medîde muhâlefete kudreti mefkûd olduğu hikâyet ve Prens Karlo her zamân fûrce ve fırsat bulur ise ahz-ı intikâma sarf-ı mâ-ha-

sal himmet eyleyeceğini rivâyet ediyorlar. Kadîmden beri Rusyalı ile Nemçe devletleri muhib ve müttefik geçinirler ise de mukaddemâ bi'l-ittifâk Fransalıya sefer açtıklarında Nemçe'den geçerek Rusya askerinin me'kûlât ve sâir hasâretleri bedelini bi't-terâzî dokuz [162] milyon meblağa kesmişler iken Rusyalı ancak iki milyonunu edâ ve kusûrunda la'l ve asâ-gûyâ olduğu ve mu'ahharan dahi Fransalının igvâsıyla bilâ-îcâb u mûcib Nemçe'ye sefer açtığı ve hayli hasârattan mâ'adâ ahâlîsinden kırk elli binden ziyâde re'âyâyı yerlerinden kaldırıp Horsun ve Kırım taraflarına sürerek iskân ettirdiği ve tahmînen dört yüz bin nüfûsundan ibâret olan Yeni Galıçya ülkesinin tarafına terkiyle müsâlaha eylediği ve sonra Sırpı tarafına dahi çengel-i hîle taktıklarında Nemçeli hükmünde olan Sırpıları da tahrîkten hâlî olmamalarıyla dâ'imâ kırk elli bin askerlerinin oralarda ikâme ve ihtibâsına bâdî ve Devlet-i Aliyye müsâ'adesiyle Eflâk ve Boğdan taraflarında ticâretle meşgûl Nemçe teb'ası dahi Eflâk ve Boğdan re'âyâsı gibi tekâlif-i vâkı'ayı verir ve ra'ıyyeti kabûl edip oturur ise fe-bihâ ve illâ oraları galebelik etmesinler ve Rus'un memleketlerine gitsinler diye Petersburg'daki Nemçe elçisine defe'âtla resmen ifâde ve haber ettikleri ve elçi-i mûmâ-ileyhi bi'l-küllîye iltifât [163] ve i'tibârdan iskât eyledikleri esbâba mebnî Nemçe Devleti'nin şimdiki hâlde Rusya imparatorundan ziyâdesiyle dil-gîrliğini ve beher vech ile hacet-i derûnunda âteş-i adâvet muzmer olup şerâre-pâşî-yi intikâm için müterakkıb-ı zendûstî-i fırsat idüğünü da'vâ ve kendileri tenvîr-i sened-i müdde'â ediyorlar. Kaldı ki çâkerleri Petersburg'da iken sevk-i asâkir mâddesi henüz kuvvede olup fi'le çıkmamış ise de Fransalı ile beynerine küllî burûdet düştüğü çoktan çok alâyim ile ma'lûm olmaktan nâşî dâ'imâ ol ahabârı istihbârdan hâlî olmadığına mebnî küberâ-yı kavimlerinden yirmi kadar ma'zûl ve mansûb ministrolar bir mahalde bezm-efrûz-ı cem'ıyyet ve ahvâl-i hazîre-i devletlerden bahis ve sohbet ile sâlifü'l-beyân Gürcü Bagratiyev Ceneral'in seraskerliğinden azli Silistre altından münhezim gibi çekilerek Eflâk yakasına geçince kendisi Yaş'a gelip yazdığı kâğıtta Devlet-i Aliyye ile icrâ olunan muhârebenin beyhûdeliğinden bahis ve Eflâk ve Boğdan'nın zabtında ise menfa'at olmayacağını serd ederek müsâlaha mâddesini vücûhla tercîh edip [164] hudûd-ı kadîmeden olmaz ise bâdî-yi Prut veyâhûd Siret Suyu'ndan tahdîden sulha ruhsat istemiş olmakla böyle mağlûbâne müsâlaha ise imparatoru-

muzun gücüne gittiğinden ve Fransa elçisi Dük Kolonkor'un laklaka ve mugallatası dahi inâd ve infi'âlini dü-bâlâ ettiğinen neş'et eylediğini hikâyetlerinde huzzârdan birisi vâkı'an bu bâbda nefsü'l-emre nazar olunur ise Bagratiyev'in mülâhazası yolundadır ve hak yedindedir. Zîrâ bizim devletimiz muhâtaradadır. Çünkü dostumuz olan Fransalının bir vakitte mek-rinden emniyyet câiz olmadığından başka el-hâletü hâzihî numûneleri birer birer meydâna çıkmaktadır. Bizim ise Avrupa ve Asya'da bir dostumuz kalmadı. Ez-cümle İsveçlinin derûnlarına vurduğumuz dâğlar ma'lûm ve Nemçeli ise birkaç vech ile nefret edip Fransalıya meyl ederek ittifâka mecbûr oldu. Prusyalının bizimle ittifâk ve Fransalıdan iftirâk edecek hâli kalmadı. Zîrâ ki Varşoya kralı onun hakkından gelebilir. Kaldı ki Varşoya ve Daniska ve Felemenk ve Saksonya ülkeleri Fransa imparatorunun elindedir. Şâyed ki İsveç ve Prusya [165] ve Nemçe ve Danimarkalı dahi bi'zzarûr emrine râm olmağa mecbûr olacakları muhtemeldir. Bu hâlde olan düşman-ı kavî başa baş cenke kudretimiz ma'lûm değil iken Osmânlı ve Acem ve İngiltereli gibi biraz düşmanlar dahi artırmakta aklen ne fâ'ide mülâhaza olunabilir? Turalım ki kuvvet ve nizâm-ı askeriyyemiz sebebiyle bu aralıkta Osmânlı'dan Moldova ve Acem'den Gence ve Revân ve sâir mahallerini alsak dahi bu menfa'atımız mazarrat-ı âtiyeyi kapatabilir mi? Gerçi bizim imparatorumuz Acem'den Revân Kal'ası'nın öte tarafına ve Çerkes semtinden Gürcistan'a muttasıl Poti ya'nî Faş Kal'ası'na kadar ve Avrupa'dan Tuna'ya kadar zabtıyla tevsî-i memleket ve takviyet-i devlet etmek emelinde ise de şimdi onun vakti olmamakla ol dâ'iyeden geçip bu hengâm-ı ihtilâlde hemân memâlik-i Rusya hudûdunu tutup yad ayağı bastırmamağa himmet edebilir ise devlete ve millete büyük hizmet olur. Bu mâdde dahi komşular ile müsâlaha ve taklîl-i a'dâ etmekliğe mevkûftur. Eğer Devlet-i Aliyye ile muhârebe mümted olur ise bir seneden sonra Fransa seferi dahi açıldığı vakitte hem Osmânlı [166] askerinin mukâbelesi ve hem dahi Moldova'nın Nemçe'den muhâfazası zımnında ekalli bir yüz bin kadar askerimizi ol taraflarda mahbûs ve mu'attal etmeye mecbûr olacağız ve onların da ne hâl kesb edeceği hod nâ-ma'lûmdur. Fransa muhârebesi açıldıktan sonra Devlet-i Aliyye ile müsâlahaya kalkışsak da müfid olmaz. El-hâletü hâzihî Moldova'yı red ve Sırplıyı beylik sûretine rabt ve mesârif-i seferiyyemiz zımnında birkaç milyon meblağ ahzıyla müsâlahaya

karâr verilse ve İngiltereli ile dahi sulh olunsa ba'dehu Fransa seferi iktizâ etse bile a'dâ-yı sâireden emîn olarak var kuvvetimizi bir tarafa sarf ile belki hudûdumuzu muhâfazaya kâdir olabilir idik. Bizim hâlimize çesbân-ı sûret budur diye iktizâ-yı vakt-i hâle göre makâl ve âkıbet-i endîşâne hasb-i hâl ettiğinde diğeri dahi imparatorumuz buraları düşmanımız değildir. Lâkin çünkü Moldova'da bunca asker telefîyle sa'y-ı bî-şumâr olundu, şimdi bilâ-fâ'ide askerini çekmekden hem ârlanır hem dahi taraf-ı diğerden asker idhâliyle mülken ve hudûden Rusyalıya mazarrat-ı külliyye [167] tertîb eder endîşesindedir; ammâ Siret'den yâhûd Prut'tan râzı olsalar hem imparatorumuza mûcib-i şân olur ve hem dahi agyâr endîşesi def' olmuş bulunur idi ki lâkin Devlet-i Aliyye'nin râzı olacağı nâ-ma'lûm. Zîrâ Fransa maslahat-güzârının taglît edeceği meczûmdur dedikte âharı da Devlet-i Aliyye bizim gibi Fransalının rızâsını gözetse ve mugallatasını dinlese idi İngiltereli ile müsâlaha edemez idi. Lâkin maslahatlarının iktizâsına göre hareket ediyorlar ve etrâfın sözüne kulak asmıyorlar. Bu cihetle onların politika-i maslahatları bizimkinden kuvvetlidir deyince biri dahi makâm-ı mu'ârazada kıyâmla Fransalının hîle ve fitnede mahâreti hod ma'lûmdur. Devlet-i Aliyye'ye sizler bir müddet dahi metânet ve tecâvüzü olamadığı hâlde hiç olmazsa Balkanlar'ı tutup tedâfü'i cenkle imrâr-ı vakte gayret ederek ben karîben Rusyalıya şöyle böyle ederim ba'dehu sizin yüz seneden beri kaybettiğiniz kâffe-i memâlik-i İslâm'ı geri red etmek üzere musalâhânıza karâr veririm demesi ve bu makûle kelimât-ı hîle-âmîz ile onları aldatması [168] ve ale'l-husûs şimdicek ihtilâlleri ber-kemâl olan yeniçeri tâ'ifesinin ağızlarına böyle bir bal çalıp onların icbârıyla Devlet-i Aliyye'yi hâh nâ-hâh muhârebeye mecbûr ettirmesi pek muhtemeldir. Ol sebeble biz Devlet-i Aliyye'nin müsâlahaya râğbetinden me'yûs olmuşuzdur diye ifâde-i merâm ettikde diğeri de bu seferin açılmasında dahi İstanbul'daki Fransa elçisi Ceneral Sebastıyan⁷⁸ Devlet-i Aliyye'nin kâffe-i memâlikinin istirdâdına imparatorum Napolyon Bonapart müte'ahhiddir diye Sultân Selîm'i firifte ederek bizimle muhârebeye mecbûr etmişken ba'dehu Tilsit Müsâlahası'nda bizim imparatorumuzun dahi neler söylediği hod ma'lûmunuzdur. Bu def'a dahi eğer bizimle Fransalı muhârebeye kalkar ise bi-

78 Horace Sébastiani (1772-1851).

zim cenkimiz çok sürmez, altı ay yâhûd bir yıl müddette olur, veririz ve tarafeynden biri mağlûb olarak müsâlahaya râğbet gösterir. Ol zamân iki imparator bir yere gelerek sulh ve ittifâk söyleştiklerinde bunların derûnlarında Devlet-i Aliyye'ye dâir bir muzmerleri var ise muhârebe vesîlesiyle icrâsına ikdâm edecekleri bî-gümân. Fransalı ise bizim [169] imparatorumuza kavlen, fi'len i'âne eyleyeceği bi't-tecrûbe ayândır; ammâ ol vakitte Devlet-i Aliyye iki tarafla da müsâlahaya üzere olarak bî-taraf bulunduğu hâlde beyne'd-düvel Devlet-i Aliyye'nin aleyhine bir sened bulunamayacağı hasebiyle bilâ-sebeb hod-be-hod i'lân-ı harb mezelletini irtikâb edemeyecekleri kavâ'id-i düvele tatbîkan müberhen olup nihâyetü'l-emr ol vakit deseler deseler İngiltereli ile fesh-i müsâlahaya teklifini meydâna atarlar ammâ ol dahi Devlet-i Aliyye'ye göre emr-i âsândır. İşte bu keyfiyyâtı Devlet-i Aliyye birkaç def'a tecrûbe ve tatbîk etmek gerektir. Bu def'a dahi aldanaçağını akıl kesmez. Bâ-husûs bu esnâda İstanbul'dan gelen havâdis-nâmelerde Osmânlı pâdişâhının kemâl-i metânet ü hakîmâne hareketinden bahisle bi't-tedric zorbaların galebesini def ettiğini ve zimâm-ı devleti eyâdî-i mütegalibeden istihlâs eylediğini ve umûruna kimseyi karıştırmayarak istiklâl üzere görmekte ve muhârebe ve müsâlahadan kangısına meyli olduğunu halktan ketm etmekte idüğünü bildiriyorlar. Eğer pâdişâh âkıl ve metîn olur ise askerinin serbest ve eşkiyânın [170] edebsizlik ve adîde olan hâllerini def etmek işten değildir. Rusya devletinin de müceddidi olan Büyük Petro'nun evâ'il-i hâlinde Türk yeniçerileri gibi işe yaramaz, memleket içinde ikâ'-i fesâd ve fitneden hâlî olmaz esterlisi⁷⁹ dedikleri edebsiz ve eşkiyâ olarak bir takım asker var idi. Hattâ Petro ta'lîmli asker yazmaya başladıkda "Bu kral bizi dînimizden çıkarıp Frenk edecek." diye gûnâgûn kıl ü kâl ve kız karındaşının tahrîkiyle hücûm ve cidâl ettiler ise de Petro suhûletle fitnelerini def ederek makarları olan Moskova şehrini terk ve bir kal'ada tahassunla ba'de zamân Petersburg şehrini binâ ve ikâmet ve yavaş yavaş etrafı terhiben ve tergiben celb u teshîr ve kuvvet-i askeriyyesini teksîr ederek eşkiyâ-yı mezkûreye dahi dokunmayıp bir müddet istihdâmdan sonra cümlesini mu'allim gürûhuna idhâl etmekle hem onların şer ve mazarratlarını def etmiş ve hem dahi hasm-ı cânı olan ve düşman-ı gâlibi

bulunan İsveçliye galebe-i mutlaka ile bayağı bir kral iken imparatorluk hayyiz ü rütbesine terakkî eylemiştir. Kezâlik Prusya Devleti'nin müceddi olan Büyük [171] Fredik⁸⁰ dahi teksîr-i asker ve tanzîm-i devletle iştigâli esnâda dâr-ı hükûmeti olan Berlin şehrini terkle civârındaki Potsdam Kasabası'nda kal'a misâli konaklar binâsıyla oraya çekilip maslahatını rüyette tahsîl-i kuvvet eyledi ve hâlâ Fransa imparatoru Napolyon Bonapart dahi ekserî müddette Paris'in dışarısında yaptırdığı konaklarda eğleniyor. Hâsılı Avrupâda ve Asya'da zuhûr eden büyük pâdişâhlar hep bu şî'ârı ihtiyâr eylemişlerdir. Elbette her millet ve her şahsın tabî'atı bi-hasebî'l-beşeriyye nizâmsızlık ve serbestliğe mâ'il olmakla fitne ondan hudûs eder amma âkıl olan pâdişâh milletini adâletle celt ve kânûn ile zabt ve asker ile ihâfe eyler ve kânûn ve adâleti asker kuvvetiyle icrâ eyler ve asker nizâm-ı kaviyye rabt ve başlarını onunla zabt edip habl-i metîn-i nizâmın ucunu kendi eline alarak zerre kadar halelden vikâyesiyle ve dâ'imâ icrâsına ihtimâm ve dikkat etmeyle zabt ve ihâfe eyler. Lâkin mülküne ve askerine nizâm vermek, a'dâsıyla müsâlahaya ve terk-i mükâfahaya tevakkuf eder. Zîrâ muhârebe, askerî tâ'ifesine elbette [172] serbestlik getirir. Nizâm ise buna münâfî olduğundan esnâ-yı muhârebede nizâm-ı mülke âgâz etmek hatâdır ve nizâm-ı itâ'atsiz asker ile muhârebeye ısrâr etmek dahi be-gâyet muhâtara ve devlet ve millete mazarrat-ı azîmeyi mûciptir. Binâ'en aleyh selefde geçen âkıl pâdişâhlar ihtilâl-i mülk esnâsında muhârebeden mücânebet ve eğer cenk üstünde bulunduydu da zarar ve fâ'ideye bakmayıp hemân müsâlahaya râğbet edegelmişlerdir. Zîrâ ba'de intizami'l-mülk telâfi-yi mâ-fât kabîldir. Çünkü Osmânî pâdişâhı âkıl-i metîn ve müdebbirdir diyorlar. Askerinin şamatasına ve etrâfın mugallatasına bakmayıp sulha râğbet ve kendi nizâm-ı mülküne dikkat eylemesi muhtemeldir ve bizim imparatorumuza dahi bu esnâda her devletle müsâlahaya ederek dost bulunmak lâzime-i hâlden olmak hasebiyle onun dahi sulha meyl ü râğbeti me'mûl olmakla elbette bir sûrete rabt u tevsîk ile müsâlahaya karâr verilmesi maznûn olan mevâddandır demekle diğerleri dahi vâkı'a imparatorumuzun hudûd mâddesinde evvelki kadar inâd ve ısrârı yoktur. Hemân arada olan ukalâ-yı ricâl [173] tarafeynin şânına çesbân bir sûret bulup arz

80 II. Friedrich (1712-1786).

ettikleri hâlde rızâ ve mûmâşât göstereceği ma'lûmumuzdur diye hatm-i kelâm eylemiş oldukları mütecessisân vâsıtasıyla istirâk olunmuş olan makâldendir.

Birkaç gün sonra Graf-ı mûmâ-ileyhe da'vet ve sevk-i sohbetle İsveçlinin havâdisini ifâdeden sonra “Devlet-i Aliyye'nin de Avrupa kıt'asını ya'nî Rûmeli beldesini gözüne almış a'dâsı vardır ammâ izler mûmâşât ve muvâfakat etmiyoruz. Hem maslahat-ı mülkiyemize elvermez.” dedikde çâkerleri de “Zâhirde ol makûle-i a'dâ kimler olduğunu bilmiyorum ammâ öyle bir bünyân-ı azîme sû-i kasd eden düşman evvelâ onun komşularını yıkmadıkça ona taraf bulamayacağını ta'akkul etmiştir. Ol takdîrce sizler bizden evvelce hâzır bulunmanız iktizâ eder. Sizden sonra nöbet bize gelince Mevlâ kerîmdir.” deyince Graf-ı mûmâ-ileyh insâf ve i'tirâfla “Vâkı'a öyledir. Bir vech ile emniyet câiz değildir. İşte ona binâ'en Devlet-i Aliyye ile müsâlahaya râğbet ediyoruz ammâ onlar tehâşî gösteriyorlar.” diyerek Moldova mâddesini tekrâr ifâdeye ibtidâr edip me'âl-i kelâm şu sûrete [174] müncer oldu ki “Çünkü siz etrâfıyla tahrîre cesâret etmiyorsunuz ve bizim ordudaki cenerallerimiz her ne kadar murahhaslar ise de cenkci âdemler olduklarından nev'ummâ hiddet ve gılgatdan hâlî değillerdir. Sizin paşalarınız da öyle olmalıdırlar. Böyle nâzik maslahat ise hiddet ve gılgat götürmez. Bâri tarafeynin merâmlarını ifâde ve istifâdeye muktedir bir me'âl anlar âdem istid'â etseniz de ona etrâfıyla nakl-i kelâm ve tefhîm-i merâm olunsa zannıma göre teshîl-i maslahatı mûcib olur idi.” diye be-gâyet mülâyemet sûreti gösterdiğinden derece-i vahşetleri istidlâl ve müsâlahayı ordu cenerallerine düşürmeyerek kendisi tanzîmle kesb-i şöhrat etmek dâ'yesinde olduğunu intikâl eyledim. Derhâl çâkerleri de “Bizim ordumuz siz[in] asker-gâhınız gibi fakat cenkcilerden ibâret olmayıp politika maslahatına me'mûr re'îs efendi ve sâir ricâl-i devlet olmalarıyla fi'l-vâkı' matlûbunuz üzere sadrazam hazretlerine inhâ ve bir söz anlar âdemin irsâlini istid'â ederim. Lâkin bilâ-vesîle tahrîre cesâret edemem. Bâri tebdîl-i [175] üserâ mâddesini zerî'a ittihâz ederek yazsam. Âyâ imparator cenâbları istibdâl-i üserâyâ ruhsat verirler mi?” deyince Graf-ı mûmâ-ileyh de “Tebdîl-i üserâdan tarafeynin şânına nakîsa gelmez. Zîrâ esnâ-yı muhârebede tebdîl-i üserâ ba'zen olduğu vardır. Bu sûretle ruhsat verirler ammâ bizim

tarafımızdan istid'â pek de yakışık alır ma'nâ değildir. Ol taraftan sadrazam hazretlerinin tahrîr ve talebine muhtâcdır. Vâkı'an bu vesîle ile başka maslahat dahi söyleşilebilir.” dedikde çâkerleri de i'ade-i kelâm edip “Ol gelecek zâta ne dersiniz eğer mukaddemen murahhaslara söylenilen gibi Moldova mâddesi meydâna konacak ise onun cevâbı mukaddem alınmış mâdde olduğuna mebnî hâsıl-ı tahsîl kabîlinden bir ma'nâ olmakla beyhûde zahmet çekilmemesi iktizâ eder denildikte imparatorumuzun sulha râğbeti ma'lûmumuz olup maslahat ikimizin eline girdikten sonra elbette bir semt-i suhûleti bulunur. Ben tarafeyne hidmetle babamın kazandığı şöhreti tahsîl sevda'sındayım.” diye bi't-tasrîh izhâr-ı mülâyemet ve teshîl-i maslahat eylediğine mebnî çâkerleri dahi bu bahâne ile [176] ol taraftan bir âdem istid'âsı ve maslahatın semt-i suhûletini istihsâl-i takrîbi ve beyne't-tarafeyn bâb-ı mükâtebenin küşâdıyla vesâ'il-i maslahatın istikmâli ve ol gelecek âdeme ba'zı ma'lûmât-ı hafıyyemi ifâde eylemek me'mûluyla ol husûsa rızâ gösterip bi'l-irtizâ avdet ve azîmete karâr ve bu takrîb ile üserâyı İslâmiyye'nin râhat ve emânları ve selâmet-ı ırz u cânları husûsunda etrâfta olan me'mûrîne tahrîr olunmak ve geçinecekleri mikdâr şey ta'yîn kılınmak ve li-ecli't-tefahhus üserâ bulunan mahallere taraf-ı çâkeriden âdemler gönderilmek ve onların zehâb u iyâblarına bir taraftan müdâhale edilmemek ve askerî gürûhundan üserâya bir gûnâ te'addî ve rencide vukû'a getirilmemek ve ederi olur ise kâ'idelerince te'dîb edilmek husûsâtı hükkâm ve me'mûrîne tenbîh olunmasını ifâde ve iltimâs eylediğimde derhâl is'âfla üserâdan vüzerâya dörder ruble ve mîr-i mîrâna ikişer ruble agavât ve bayrakdârâna yarımsar ruble yevmiyye ve neferâta ve nisvâna mâhiyye dörder buçuk ruble ve sibyan ve etfâl-i şîr-hâreye varınca münâsibi vechle yevmiyye ta'yîn etmeleriyle [177] külliyyetli meblağa bâliğ olmuştur.

Avdet-i çâkeride yaz olduğuna mebnî li-ecli'l-vedâ sâhil-sarây-ı imparatorîye vardıkda müşârûn-ileyh evvelki gibi olduğumuz odaya gelmekle paşa, devletinize ve pâdişâhınıza kemâl-i mertebe sıdk ve istikâmetiniz ma'lûmumuz olmuştur. Recâ ederim ki ba'de'l-müsâlaha beyne'd-devleteyn devâm-ı muvâlâta sa'y eylesiz diye tevâzu' ve mutâyebe biraz dahi afâkî musâhebe eyleyip sonra mu'âvedete istîzânına tahsîl-i ruhsat olundu ve Graf-ı mûmâ-ileyhe dahi varıldıkda “Eğer Hakk'ın ihsânıyla maslahat-ı

hayriyye husûl buldukda Devlet-i Aliyye tarafından berây-ı muhabbet imparator tarafına bir hamâyili lente ve Devlet-i Aliyye nişânıyla murassa‘ bir kavaliriyeye ihdâ ve irsâline himmet olunur ise acabâ hayyiz-i kabûlde vâki‘ olur mu?” diye istimzâc olundukda Graf-ı mûmâ-ileyh de te‘kîd-i muhabbet zımnında “Her ne gûnâ mu‘âmele olunur ise kabûl olunacağına kefilim.” diye ta‘yîn-i mâdde etmeyerek âsıma karâr-ı cevâb vermekle bi’l-muvâde‘a şedd-i rahl-i azîmet ve bin iki yüz yirmi beş Şa‘bân’ının evahîrinde karâr-gâhımız olan Nikolayev’e vuslat olunup seyr u sefer on bir mâha karîb olmuştur. [178] Oraya gelindikde derhâl üserâ-yı İslâmiyye taraflarından arz-ı mahzar ile bir nefer ve ittibâ‘-ı çâkerîden tahrîrât-ı celiyye ve ta‘lîmat-ı hafîyye ile bir nefer mihmândârımız olan ofîçala terfîk ile Bükreş’te ki seraskerlerine irsâl ve ondan ordu-yı hümayûna isbâlleri iş‘âr olunmuş ise de serasker-i mûmâ-ileyh Kaminski Ceneral hadîdü’l-mizâc mecnûn bir kâfir-i bed-hâl olduğundan başka ol günlerde hasbe’t-takrîr Batin Muhârebesi’nde Koşancalı Halîl Paşa şehîd ve Muhtar Paşa firâr ve İpsalalı Ahmed Paşa altı bin mikdârı asker ile giriftâr ve ba‘dehu Rusçuk ve Niğbolu kasabaları dahi istîlâ-yı asker-i küffâr olmak takrîbiyle mecnûn-ı mûmâ-ileyh şîrînleyip gûyâ darb-ı destîyle Devlet-i Aliyye’yi müsâlahaya mecbûr etmek sevdâsına düşmekle giden âdemler bugün yarın diyerek avk ve te’hîr ve ol aralık kendisi azm-i bi’sel-masîr eyledikde câygîri olan Graf Lanjoron⁸¹ ba‘de Graf Kutuzov⁸² dahi bir vech ile isbât-ı vücûd da‘vâsına ve ol sebeble nişân-ı kavaliriyeye kapmak sevdâsına düşüp bâb-ı müsâlemenin seddiyle âteş-i muhârebeyi îkâ‘ ve ol âdemleri [179] geriye i‘âde ve ircâ‘ edip maslahat dahi tebeddül ettikde yine Graf-ı mûmâ-ileyhin mu‘ahharan gelmiş olan tahrîrâtına nazaran gerek ordu-yı hümayûna ve gerek İstanbul’a tahrîr ile istihsâl-i esbâb-ı maslahat husûsuna me‘zûniyyet derkâr ise de vesîle-i kaviyye ve mu‘temed âdem bulunmadığına mebnî tafsîlen tahrîr olunamamıştı. El-hâletü hâzihî bu tedâbîre hâcet mess etmez ise dahi ma‘lûmât-ı çâkerânemi seyâhatnâme şeklinde arz u takdîm etmek husûsunu farîza-i zimmet addiyle küstâhâne bu vechle tasdî‘a cür’et ve metânet-i hazret-i şâhâneye mağruran ketm ü sıyânet olunur ümîdiyle mücâseret olundu.

81 Aleksandr Lanjeron (1763-1831).

82 Mihail Kutuzov (1745-1813).

Beyt: Gerek lütfunla memnûn et gerek kahrınla kıl mahzûn
 Gerek güldür gerek öldür efendimsin efendimsin

Bâkî emr ü fermân halîfetullâh-ı zamân efendimindir.

Sûret-i Mektûb-i Sâni-i Müşârün-İleyh

Bin iki yüz yirmi altı senesi on beş Muharrem'inden yirmi yedi senesinde on beş Cemâdiye'l-evvelî'sine kadar mesmû'ât ve ma'lûmât-ı çâkerîdir. Geçen sene taraf-ı Devlet-i Aliyye'de sadâret-i uzmanın tebeddülü ve Rusya ordusunun [180] seraskerliği dahi Kaminski Ceneral'in fevtinden Kutuzov Cenerale tahavvülü husûsâtı maslahat-ı hayriyyenin te'ehhurunu ve tertibat-ı hayriyyenin tecdîdini mûcib olduysa da Rusyalının ekserî askeri Fransalı karşısındaki hudûdlarda bulunduğuna mebnî Moldova ve Yergögü ve Silistre ve Rusçuk ve Karayova ve kılâ'-ı sâirede min-haysü'l-mecmû' iki divizyon ya'nî lisânlarınca on iki binle on beş bin arasında bir orduluk denmekten ibâret olup bundan Rusçuk'da bulunan ise bir divizyondan ek-sikçe olarak onlar da yeni tertîb olunmuş ve girod ta'bîr olunan acemî olmak hasebiyle hâric-i Rusçuk'ta vukû' bulan muhârebelerde asâkir-i İslâm'ın hücûma tâb-âver olamayarak münhezimen Rusçuk'a girip ertesi günü Yergögü tarafına geçip firâr ve geriden imdâdları vürûduna intizâr üzere oldukları hâlde asâkir-i İslâmiyye dahi tertibat-ı külliyye ve edevât-ı harbiyye ile gelip Yergögü Kal'ası'yla İslabozya⁸³ tabyaları arasında üç taraftan Tuna ile mahsûr olup bir taraftan İslabozya Çiftliği [181] tabyaları toplarının nişângâhı olan tarîk ile karaya muttasıl bulunan bî-zer' ü kelâ adaya mürûr ile ikâmet ve karşı taraftan ona nâzır olan mahallere şâhî toplar vaz'ıyla Moskoflu'nun duba dediği adanın pîş-gâhına gelmesini men'e himmet ve adada tabyalar inşâsıyla yetmiş kadar top koyarak tedâfü'î harbe elverecek mertebe-i istihkâmı sedd-i hâ'il-i a'dâyâ gayret etmişler ise de gerek İslabozya Çiftliği tabyalarından ve gerek civârındaki tepeler üzerlerinde bulunan tabyalardan hem adayı ve hem dahi yolunu döverek çok nüfûs telefden nâşî tecâvüz-i muhârebe mümkün olmayıp tedâfü'î ile vakitlerin imrâr ve otuz beş gün mikdârı orada ikâmet ve top ve tüfenk endâhtına gayretle kâr-zâr etmişler ve ol aralıkda Sirozî İsmâ'il Bey'in or-

83 Slabozia.

dusu dahi Vidin karşısındaki kalafata geçerek onda bulunan üç bin kadar Rusyalının üzerine hamle ve hücumla der-cenk-i evvel bozmuşlar ise de ta'kîbe dikkat etmeyip zabt eyledikleri tabyalarda ikâmetle düşmanın zuhûruna müterakkib olmuşlar. Ol vakitte gerek kalafatta [182] ve gerek adadaki asâkir-i İslâm yirmi beş bin ve belki dahâ ziyâde olduğu mütevâtir ve adanın karşısında olan tabyalarda bulunan Rusyalı ise sekiz bin ve Yergöğü Kal'ası'ndaki iki bin ve kalafat ve Karayova'dakiler üç bin kadar idüğü ecilden Rusyalı hirâsân olmakla eğer her taraftan ayakları tozuyla hücum olunsaydı Karayova ve Bükreş ve sâirin zabt olunacağı âsân ise de adadan Rusya tabyalarına yürüyüş hasbe'l-mevki' müşkilce bir iş olduğuna ve mülâhaza-i diğerde bulunduğuna mebnî terk olunmuş ve Rusyalı da Leh hudûdundaki ordularından iki divizyon askeri menzil arabalarıyla ale'l-acele yetiştirmiş olmakla haylice kuvvet bulmuş ve yirmi altı senesi Şa'bân'ının yirmi yedinci gecesi beş bin kadar солдат ve üç bin mikdârı Kazak atlısıyla Markov dedikleri Ceneral İslabozya Çiftliği'nin iki sâ'at üst tarafından geçerek cümle sevâhili karakoldan tehî ve ordu-yı hümâyûnu teyakkuz ve intibâhdan hâlî bularak sabâha karşı Kazak atlısı hücum etmeleriyle bilâ-mukâbele ve lâ-mukâtele istedikleri gibi [183] esîr ve nehb ü yağma ve soldatlar dahi adaya nâzır ve Tuna'yı muhafız olan tabyalardaki kırk elli kıt'a topları zabt ve iki tarafa atarak kendilerine tabya ihdâsıyla ikâmet ve Yergöğü altında müheyyâ olan dubalar dahi adanın önüne gelip adayı dört tarafından muhâsara ve tazyîke mübâderet eyledikleri günde adada habbe-i vâhide zahîre olmadığı ve çete ve açık ve Oranse makûlesi iki kürekli bir kayık dahi bulunmadığı ecilden asâkir-i İslâm dûcâr-ı muzâyaka-i mâlâ-kelem olup hayvânât ekliyle sedd-i ramak-ı hayât ve çoğu kavga ve açlıktan vefât ile kusûr-ı hayâtla memât arasında dokuz gün kadar ikâmet etmekle ol esnâda murahhas olan Gâlib Efendi Yerköy'e gelmesi ve mükâlemeye başlaması mahsûrünün imdâdına yetişmiş ve Rusyalı tarafından ta'yîn i'tâsıyla nemîr-(?) دكانه hayât verilmiş idüğü ve kalafattaki mûmâ-ileyh İsmâ'il Bey'in ordusunun üzerine dahi asâkir-i cedîde tertîbiyle hücumunda kayıkları hâzır olmak sebebiyle derhâl süvâr ve beriye firâr eyledikleri ve adadaki asker tahmînen yirmi beş bin [184] kadar var ise de akdemce bir mikdârı Rusçuk'a i'ade ve imrâr ve birazı dahi hastalanıp ba'de'l-istilâ geriye ircâ' ve ba'zısı da hîn-i muhârebede düşman tarafına firâr etmeleriyle

hîn-i istîlâda on altı bin tüfenkle altı bin nüfûs bulunmuş idüğü keyfiyyâtı ol muhârebelerde kumandan olan Zas⁸⁴ ceneral ve mühendisinden Graf Döşovar vesâir ofiçallardan istimâc olunduğu meşîme-i kaderden nev-zâd olan böyle bir muhâtara-i azîme hengâmında livâ-i sa'âdet-ihativânın ordu-yı hümayûnda bulunması ancak sa'âdet-i tâlî-i cihândâriyle dâll ve bu hâletle sâhibül-livâ-i Sultânül-enbiyâ, hâmiyü'd-devle, ma'denü's-şefâ'a aleyhi's-selâm efendimizin zât-ı kerâmet-simât-ı hazret-i halîfet-penâhiye derkâr olan merâzî-i seniyye ve teveccühât-ı zafer-gâyât-ı aliyyelerine istidlâl olunarak Kur'ân-ı azîmden tefe'ül olundukda esta'izu billâh⁸⁵ ﴿وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ âyet-i kerîmesinin zuhûruyla ittihâz-ı hayrül-fâl kılınmıştır. Bi-hamdillâhi âlâ hüsnî'l-avâkib hemân Cenâb-ı Rabbü'l-izzet evreng-nişîn-i hilâfet ve mazhar-ı himem sultân-ı [185] risâlet-ülât-ı zât-ı velâyet âyât-i hüsvâneyi müeyyed ve mansûr ve mede'd-dühûr nesek-sâz-ı umûr ve esta'izu billâh⁸⁶ ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ nass-ı celîlinde mev'ûd olan nusret-i azîme-i mukadderesini zamân-ı adâlet-unvân-ı şehriyârîlerinde cîlve-pîrâ-yı mücellâ-yı zuhûr eyleye, âmîn. Üserâ-yı İslâmiyye evvelleri alâ tarîki'l-müsâfere kabûl ve Yaş ve Bükreş taraflarında ikâmet ettirilmiş ise de Yergöğü ve Bükreş mükâlemelerinde zâhiren te'ât-i dâd u sitâd tarafeynden îrâd olunan ba'zı tekâlîfe müsâ'ade olunmadığına ve bâtinen ol esnâda Fransalı tarafından Rusyalıya nev'ummâ mülâyemet irâ'esiyle tuttuğu yerden boğazlamak ve tekâlîf-i kerîhesinde ısrâr eylemek husûsâtı yeni baştan ilkâ olunduğuna mebnî bunlar dahi san'atlı politikaları tamâmına sayıp muzmer-i derûnları olan Kal'a-i Kaş ve hudûd-ı Çerakise mâddelerinde kemâl mertebe te'annud ve ısrâr eyleyerek naks-ı mükâleme ve i'âde-i mu'âdât u muhârebe ile üserâyı içeriye sürdüklerinden başka Odessa nâzırı çend kıt'a eyâletin ceneral gubernatoru olan Durışliye ceneralin bi'l-isticlâb [186] cânib-i İslâmiyye'ye meyl ve muhabbeti ve emr-i ticâretle i'mâr-ı memlekete bi't-tab' sa'y u gayreti hasebiyle bir müddetten beri İstanbul ve Varna ve Ahyolu ve sâir sevâhil-i İslâmiyye'ye nakl-i zehâ'ire müsâ'adesi derkâr iken ceneral-i mûmâ-ileyh dahi te'kîd-i ekîd ile bu husûsdan men ve Odessa İskeleyi'nde bulunan re'âyâ gemilerini zabtla

84 Grigori Zass (1797-1883).

85 "İhtimal ki hoşlanmadığınız şey sizin iyiliğinizedir." el-Bakara, 2/216.

86 "İnananlara yardım etmek de bize düşer." Rûm, 30/47.

içine asker koyarak sevâhil-i Rûmeli'den Varna veyâ Ahyolu yâhûd sevâhil-i Anadolu'dan Trabzon veyâ ol taraflarda bir iskeleye hücum ve istîlâyâ müteheyyi-i isti'dâd ve dört kıt'a üç ambarlı ve altı kıt'a kapak ve çend kıt'a fırkateyn ve korvet ve sâireden mürekkeb olan donanmalarını âmâde ve i'dâd etmişler ise de ceneral-i mûmâ-ileyh te'ennî nasâyihîyle amel ve ale'l-acele Petersburg'a gidip imparatorlarına mülâkât ve hüsn-i ifâdâtla tervîc-i silm ü müsâfâtı emel edip ol mâddenin men'ine gayret ve tekrâr nakl-i zehâ'ire tahsîl-i ruhsat ettiği lâkin donanmaları hâlâ çıkmak üzere idüğü ve bu günlere gelince Fransalının karşısında her ne kadar askerleri var ise de henüz muhârebeleri meşkûk olup şâyed ki ayak patirtisiyle [187] def ederiz, zu'mları derkâr iken bu günlerde Fransalının askeri Prusya ülkesine girmesi ve Rusyalı hudûdunda bulunan kılâ'ı dostâne ahz ile asker vaz' eylemesi ve vâsita-i cevâsîs-i müte'addide ile ülke-i Rusya'da türlü türlü erâcîf neşr eylemesi ve Rusya imparatorunun baş sır-kâtibi ve vâkıf-ı esrârı olan Esberanki⁸⁷ Ceneral'in Fransalı ile mükâtebe ve muhârebe misüllü ba'zı hıyânetinin duyulması ve kal'a-bend olunduktan sonra elbette bu husûsda arkadaş olmalıdır diye beyne'n-nâs gûnâgûn havâdisin mün-teşir olması gayrı harbe azm u cezmlerine mûcib olarak derkâr, İngiltereli tarafına elçi irsâl ve Devlet-i Aliyye ile müsâlaha dahi mu'teberân-ı küberâ-larından sâbikan deryâ ministerisi için ceneralî me'mûr ederek Bükreş'e isbâl ve kat'an bir mâddede te'annüd ve ısrâr etmeyerek hudûd ve şurût-ı marziye ile müsâlaha etmesini mûmâ-ileyhin uhdesine ihâle kıldıktan sonra imparatorları dahi mûmâ-ileyh Graf Rumyansof ve sâir ministroları bi'l-istihsâb ordugâhlarına azm u şitâb edecek [188] idüğü küberâ-yı kavimleri beynlerinde bizim Devlet-i Aliyye meyânımızda mûcib-i muhârebe olarak bir mâdde yoğ-iken Fransalının politika ve hîlesiyle bilâ-sebeb naks-i ahd olunduktan gayrı bize Moldova ve aksâ-yı Gürcistan'a kadar sizindir diyerek Devlet-i Aliyye'ye dahi yüz seneden beri elinizden çıkmış olan mülkün istirdâdına zâminim diye söz vererek tarafeyni aldatıp müddet-i medîdeden beri sefk-i dimâ ve tahrîb-i bilâd ve za'f-ı devleteyni mûcib olacak hâlâtı istihsâl ile pes-i perdede sâz-ı müeddîni düzmekte ve sâhib-hurûcluk da'vâsıyla kâffe-i düveli zîr-i hükmüne almanın sûretini düşün-

87 Mihail Speranski (1772-1839).

mekte olduğunu devleteyn ukalâsı bilmez değiller idi ammâ bizim imparatorumuzun gençliği ve Devlet-i Aliyye'nin dahi bir müddetten beridir ihtilâl-i askeriyyesi cihetleri Fransalının revâc-ı hîlesini mûcib olmuştı.

El-hâletü hâzihî bize teyakkuz ve intibâh geldi. Ol makûle hîle ve fesâda aldanmayız. Devlet-i Aliyye dahi onlara aldanmayıp lâzıme-i nizâm-ı memleket olan silm ve müsâfât belki ittifâk ve müvâlâta meyl ve rızâ göstermesi me'mûlumüzdür ammâ Devlet-i Aliyye râzı olmayıp imtidâd-ı muhârebe lâzım [189] gelir ise ol vakit bize lâzım olan tedâbîr şu vechledir ki var kuvvetimizi Fransa muhârebesinde sarf edip ol mâdde bir kâlîba ifrâğ oluncaya değin Tuna'nın Moldova yakasında olan kılâ' ve sevâhilin muhafazalarına vefâ edecek kadar asker vaz' ve iki yüz mikdârı şalopa ve duba ve çete makûlesi top-keşân kayıklar ile Tuna'yı sedd edip mürûr-ı askere mümâne'at etmek ve külliyyetlice donanmamız dahi Karadeniz'de geşt ü güzâr ile ta'cîz ve ızrâr ederek Devlet-i Aliyye ile tedâfü'î sûretinde muhârebe ile vakit geçirmek ve şâyed ki Nemçe hudûdunda Fransalı veyâhûd Nemçeli ser-beraverde-i zuhûr olur ihtimâliyle Moldova tarafında bir mükemmel ordumuz bulunup iktizâsına göre her tarafa imdâd ve i'âne eylemek husûslarıdır diye icrâsı muktezî olan tedâbîri tasavvur eyledikleri istimâ' ve tahkîk olunmuştur.

Bugünlerde Nikolofka Karadeniz donanmasının seraskeri olan Yazıkof⁸⁸ Ceneral'e yazdığı tahrîrâtta kendisinin Moldova ordusunun murahhas ve müstakil seraskeri ve kâffe-i umûr-ı bahriyyenin kumandanı olduğunu bildirerek [190] donanmalarının keyfiyyetleri ve kapudân ve ofîçallerinin ahvâl ve mikdârlarını ve nakl-i zehâ'ir için gelip giden ticâret gemilerinin adedini sormasından dahi merâm-ı sâbıkâ istidlâl ve müsâlaha müyesser olmaz ise yine bey'-i zehâ'iri edeceğine ve muktezâ-yı adâveti icrâ eyleyeceğine intikâl olunmuştur. Lâkin mûmâ-ileyh Çiçov Ceneral⁸⁹ gûyâ İngilterelinin hısmı ve Fransa'nın hasmı olmakla yedinde olan ruhsat-ı külliyyeye nazaran Devlet-i Aliyye müsâlahasına gâyetle meyl ü rağbet ve her ne tarikle mümkün ise hitâmına sa'y ü gayret eylemesi me'mûl olmakla hemân Hakk ehl-i İslâm hakkında hayırlısını halk eyleye, âmîn. Bâkî emr u fermân şevketli pâdişâhım efendimindir. Temme.

88 Nikolay Lvovich Yazykov (1754-1824).

89 Pavel Vasileviç Çiçegov (1767-1849).

Müşârün-ileyh Rusya'da iken Kırım ve Kazak hânedânından memâlik-i İslâmiyye'ye hicret ârzüsünde olan yüz yirmi kadar hâne-i cümle halkıyla berâber fâzıl-ı bî-mu'âdil Abdülkerîm Efendi nâm umde-i efâzılı baş ederek Rûm'a i'zâma imparator tarafından pasaport ve ruhsat tahsîl ve müreffehen İstanbul'a irsâl ve tesbîl eylediğinden cümlesi taraf taraf müşârün-ileyhin senâ-hânı ve ol [191] esnâdaki Rusya seferinde esîr düşmüş yeniçeri ve sâir asker dahi taraf-ı imparatorîden iltimâs ve istihlâsla her birilerine birer kat esvâb ve harçlık vererek takım takım memâlik-i İslâmiyyeye ba's ve isrâ ile yirmi bin kadar âdemi sefâlet-i esâretten âzâde ve hâlâs eylediğinden bunlar da mahal-be-mahal orduya vürûd ile ortalarında müşârün-ileyhin meddâh-ı lutf u ihsânı olduklarından mülgâ zu'munca müşârün-ileyhin ocak taraftarılığı sâbit ve şâyî' ve ol sebeble ocak halkından müşârün-ileyh hakkında bir nev' itimâd-ı kâmile ve emniyyet-i sahâbet-i şâmile vâki' olarak devlet ve ocağın gayret-keşi olan öyle bir vezîr-i zî-şân şimdiye kadar Rusya memleketinde kalmak lâyük-ı nâmûs u şân değildir. Elbette çıkarılmalıdır ve orduya götürülmelidir diye sû-be-sû güft ü gûyâ ibtidâr ve ağavâtları olan Hırvadlar taraflarından dahi bu mâddede sadr-ı vakt bulunan Hurşîd Paşa vü kelâyâ tekâzâ olunmakla müşârün-ileyhin şedidü's-şekkîmeliği cihetle kibâr-ı devletin ihtirâzına mebnî yeniçeriye mûmâşâtın zararı kendilerine â'id olacağı derkâr ise de ol aralık [192] ocağın iltimâsını is'âftan ictinâb etmek mûcib-i fesâd olacağında şek olmamakla çâr nâ-çâr müşârün-ileyhi orduya gelmek üzere Belgrad muhafızı nasb u ta'yîn ve Rusya ile Bükreş semtinde mükâleme üzere bulunan Re'îs Gâlib Efendi ile müşârün-ileyhin germî-i ülfetini bildiklerine mebnî müşârün-ileyh taltîfi bâbında taraf-ı saltanattan orduya firistâde olunmuş olan üç kıt'a hutût-ı hümayûnu tarafından müşârün-ileyhe irsâl etmek üzere mûmâ-ileyh Re'îs Gâlib Efendi tarafına ib'âs ve isrâ kılınmakla bu sebeble müşârün-ileyh ile mûmâ-ileyh Gâlib Efendi arasında birçok irsâl-i rusûl ü resâ'il ile mâdde-i matlûbe-i emniyyet hâsıl oldukda müşârün-ileyh makarr-ı ikâmeti olan Nikolo'dan hareket ve ber-mûcib-i idâre orduya gelmek üzere hudûd-ı İslâmiyye'ye doğru hinto-süvâr-ı azîmet oldukda müşârün-ileyhin ilm ü fazl ve akl-ı Eflâtûn-nümûnu ve ocak ahâlîsiyle berâber Alemdâr Mustafa Paşa bakiyyesinden Rûmeli'de ser-i bî-ceyb-i inzivâ olan cemî'-i şüc'ânı hânedânın dahi ez-cân u dil müşârün-ileyh tarafına meyl ve rûkûnu cihetleriyle az

vakitte kutr-ı [193] Rûmeli'de çok vakit ve nüfûz bulacağı ve maslahat ve icâb-ı vakte göre mutlak-ı sadâreti tahsîl kılacağı istikrâbı müşârün-ileyh Hurşîd Paşâyı dûcâr-ı ser-pençe-i gam ve ordu dışarıda olduğu sebeble İstanbul'da mâyedâr-ı nüfûz-ı küll olan rikâb kethüdâsı Hâlet Efendi dahi müşârün-ileyhin kesb-i cem'iyet ve ol sûretle tahsîl-i sadâret eylemesinde kendi re'sû'l-mâl-i ikbâlden zarar edeceği tevehhümüyle müstağrak-ı ekdâr u elem olup bi't-ta'lim müşârün-ileyh ma'iyetinde birkaç bin güzîde ve fermân-ber Tatar atlısı olduğu ve ocak halkıyla Rûmeli hânedânları tarafdârı bulunduğu kuvvetle şedîdüş-şekîme ve ilerilere geldikçe sâhib-i cem'iyet-i azîme olup eğer taraf-ı saltanata bir zarar kastında olur ise önüne durulamayacağı ve şimdiden çâresi görülmez ise sonra fırsat bulunmayacağı husûslarını sadrazam ordudan tahrîr ve mûmâ-ileyh Hâlet Efendi dahi rikâbda tedbîr ederek taraf-ı saltanata arîza-i dehşetle ıztırâb-bahş ve müşârün-ileyhin hakkında derkâr ve lâmi'ü'l-envâr olan neyyir-i teveccühât-ı şâhâneye kesâfet nakş edip [194] merâmları temşiyet-pezir ve müşârün-ileyhin emr-i i'dâmı karâr-gîr oldukda açıktan icrâya kudret ta'alluk etmeyeceği cihetle müşârün-ileyh Hurşîd Paşa delîl-başısı Mahmûd Tayrânî zâhirde harcını kat'la bâtında ol husûsa me'mûr ve ol dahi askerî kıymetini bilir bir vezîrdir, varır ona intisâb ederim şâyî'asıyla bin beş yüz kadar delîl atlısıyla Ulah'a doğru sevk-i sutûr edip bu zemînde müşârün-ileyh de arz-ı hâl irsâl ve ol dahi hasbe'l-kader firîfte-i mekr u âl olarak kendi gelinceye kadar merkûmun iktizâ eden ta'yînâtının i'tâsı husûsunda Ulah beyi tarafına tahrîrât isbâl edip vaktâ ki müşârün-ileyh Ulah'a dört sâ'at mesâfe mahalle geldiğinde delîl atlısı istikbâle çıkmakla müşârün-ileyhe Rusya'dan tahlîs ve tecehhüz ettiği üserâdan olmak üzere ma'iyetinde mevcûd olan altı bin kadar askeri Rûmeli hânedânlarından gelmiş bulunan cenk-âverleri Bükreş'in kibâr-ı hânedânına yâr olmasın için köylere i'zâm ve kendisi dokuz nefer hizmetçiyle hinto-süvâr-ı azm ü kıyâm etmekle delîl atlısı olduğu [195] mahalle gelip onların içinden geçer iken cümlesi birden tüfenklerine âteş ettiklerinde hinto gırbâle ve müşârün-ileyh murg-ı şikes-bâle dönüp dört mahalden mecrûh ve bi-tâb-ı ta'b u cürûh olduğunu görerek hinto takarrubla i'dâmına medd-i eyâdî-i ikdâm eyleyenlerden sekiz neferi katl ve cezâ-yı mâ-yelikine vâsıl edip nihâyet elinden bir kurşun isâbetiyle kader ve kazâ hükmünü icrâ ve müşârün-ileyh dâhil-i silkûs-sü'edâyı

şühedâ oldukda civârda bulunan köylerdeki asker keyfiyeti haber alınca acele süvâr-ı meydân-ı ma'rekeye sevk-i cerâdetü'l-ayâr ile delîl atlısını tâ-rumâr ve müşârün-ileyhin na's-ı rahmet-nakşını alıp mukletü'l-uyûn hayf ve tahazzünden nübû' ve tahazzün eden dümû'-i âteş-lümû'larıyla gasl ü tekfîn ve Yergöğü Kal'ası önünde definle tevdî'-i rahmet-i Rabbü'l-âlemîn etmeleriyle müşârün-ileyhin Kırım'da teb'ası ve ol vakit Silistre vâlisi bulunan İçelli Ahmed Paşa dahi taş ve sâire nişânıyla mezârını tezyîn ederek hukûk-ı sâbıkasına ri'âyet etmiş olup mürûr-ı müddetle kal'anın ta'mîr ve tevsî'ine himmet olundukda müşârün-ileyhin mezârı sûrun dâhiline alınarak ma'lûm ise de [196] sonra kal'anın Rusyalıya terk ve hedminde nasıl olduğu mechûldür. Müşârün-ileyh asrının fuzalâsından ve meşhûr Deli Emîn Efendi Hoca'nın şürekâsından olup kapudânlığında Deli Emîn Efendi ve Kangırlı Abdullâh Efendi ve Kütahyalı Mehmed Efendi ve Musannif Efendi nâm dört nefer ders-i âmm-ı meşâhîr-i fuzalâ-yı kirâmı Ramazân'da tersâneye da'vet ve onlar dahi icâbet edip ba'de'l-iftâr

Mısra': Gelir elbet girânî sâ'ime iftârdan sonra

me'âlini tezkâriyla insana ârız olan sakl ve girânîden bahisle sadr-ı rûh mâddesine varınca müşârün-ileyh, mâhiyyet-i rûhu huzzâr-ı müşârün-ileyhümâyı istifsâr ettikde Kangırlı ve Musannif Efendi leb-güşâ-yı güftâr olarak ta'rîfe derkâr oldukda müşârün-ileyh kullarını redd ve naks ve fuzalâ-yı müşârün-ileyhi habt u hafs edip ba'de't-terâvîh müşârün-ileyhim avdet ve İstanbul'a mikzâf-cünbân-ı piyâde-i azîmetlerinde müşârün-ileyhin kitâbcısı şu'arâ'dan Ayntâbî Aynî Efendi dahi onlara refâkat ettiğinden kayıkta gelirler iken ol mecliste rûhun ta'rîfine kalkıştıkları için Kangırlı ve Musannif [197] Efendi'ye Deli Emîn Efendi Hoca tevbîh etmekle müşârün-ileyhümâ dahi "Râmiz Paşa gibi fuzalâ ile bahiste ne be's vardır?" dediklerinde Deli Emîn Efendi Hoca dahi "Müşârün-ileyh şürekâmızdan olmakla derece-i ma'lûmâtı ma'lûmumuz ve cevdet-i karîhası cihetiyle bizlere galebesi meczûmumuz olduğuna mebnî onunla mu'âraza ma'nâsız olduktan başka onlar şimdiki hâlde vüzerâ a'dâdında bizler ise ulemâ kıtârında bulunduğumuz haysiyyetle ke'l-en'âm olan avâm-ı nâs onları câhil ve bizleri âlim kıyâs ederler. Bunun üstüne müşârün-ileyh mu'ârazada habt olduğumuz hâlde ortalıkta dest-beste-i hidmet olup duran iç ağaları bizim

paşa hocaları durdurdu.” derler. Şân-ı fazlımıza şe’n îrâs ettirirler demiş olduğunu mûmâ-ileyh Aynî Efendi ifâde eder idi. Hâsılı müşârün-ileyh sâhib-i cerbeze vü zekâ ve umûr-ı hâriciyyede yektâ olduktan başka hikmet ü hey’et ve hendesede nâdire-i dünyâ olduğundan devr-i Selîmî’de hendese-hânenin tanzîm ve kânûnunun vaz’ı ve terkîmine me’mûr olduğundan nizâmına idhâl ve kânûnunu bi’z-zât kaleme alarak hüsn-i [198] sûretle ikmâl ettikde taraf-ı Selîmî’den mazhar-ı tahsîn ü nevâzîş olmuş idüğü İstanbul’dan bâlâdaki ifâde-i vecihle azîmetinde eşyâsı ricâlden Selîm Sâbit Efendi ma’rifetiyle zabt olunmakla çekmecesinden çıkan hutût-ı müte’addide-i sitâyîş-me’âlinden anlaşılmıştır. Ma’a-hâzâ inşâ-yı selîs ve eş’âr-ı nefîsi dahi olup zurefâ-yı zamâne mecmû’alarında mukayyed hayli gazel ve tercî’-i bendi olmakla her birini ifâde vü izbârdan ise müşârün-ileyh Bayrakdâr Mustafa Paşa ile Rusçuk’ta oldukları vakit bir gün sürgün evine çıkmalarıyla hinto içinde gider iken Dirsenkli İsmâ’îl Ağa merhûmum gulâmlarından Ahmed Yesârî nâmında olan sâhib-i hüsn-i bahâ mahbûb-ı müstesnânın at sürüşüne ve levendâne gelişine dâir beher satırı evvelindeki hurufâtta mahbûb-ı mûmâ-ileyhin ismi çıkmak üzere bi’l-bedâhe lâ-u-bâliyanâ söylemiş olduğu gazel teklîfsizce âşıkâne ve bî-bedel olmakla iş’âr olundu:

- (İ) Urulursam n’olur ey âfet-i tannâz sana
- (ح) Harbe vü nîze sunar gamze-i gammâz sana [199]
- (م) Merd-i meydân-ı cefâ şûh-ı levendâne-edâ
- (د) Dil-rübâ-yı fitne-i dünyâ der isem az sana
- (ي) Yine sürgün avına çıktı meğer gamzelerin
- (س) Sürüsüyle tutulur âşık-ı ser-bâz sana
- (İ) Esb-i tâzî sola sağa sürerek elde cirîd
- (ج) Râst geldi gönül ey şûh-ı çep-endâz sana
- (ي) Yürü var murg-ı dil-i zârını pek tut Râmiz
- (ي) Yoksa sayda süzülür gamzesi gammâz sana

Müşârün-ileyhin:

Nevâ yok bezm-i gurbette figân-ı âhdan gayrı

ve

Niçin ey eşk-i tûfan-hîz hasret-i bî-esersin sen

ve

Feyz-i Hakk mâye-i aşkı dil-i dâna kodu

tercî-i bendleri ve

Bâğ-ı himeme nefha-i pür feyz-i sabâyız

tahmîsi ve husûsuyla

Mısra'ı: Hemân ayn-ı Muhammed'le Alî'dir Şems-i Mevlânâ

mısra'ı me'âli erbâbı indinde müşârün-ileyhin kemâline dâl olduğundan tafsilden sarf-ı nazar ile tayy-ı makâl kılındı. *Rahmetullâh.*

Çarkacı Ali Paşa

Müşârün-ileyh Mısır beylerinden Elfi'nin kölesi ve hazînedârı olup Yûsuf Ziyâ Paşa'nın ordu-yı hümayûnla Mısır'a [200] vürûdunda tahsîl ettiği ülfetine mebnî on yedi târîhinde Der-Aliyye'ye gelmekle Tayyâr Efendi Konağı'nda müsâferet ve bir sene sonra kapıcıbaşılık i'tâsıyla yirmi iki Safer'inde bâ-rütbe-i mîr-i mîrânî orduda çarkacılıkla kadîmetü'l-ceyş-i kâmrânî olup sonra vezâretle makziyyü'l-merâm ve rikâbda kâim-makâm olarak yirmi dört Muharrem'inde müşârün-ileyh Seydî Ali Paşa'nın üstüne kapudân ve üç ay mürûrunda azl ve ba'dezâ Kars ve sâir menâsıbı devrettikten sonra Malatya'da ikâmet üzere âzim-i âhîret olmuştur.

Hâfız Ali Paşa

Müşârün-ileyh Amasya ahâlîsinden olup ba'zı vüzerâ hizmetlerinde bulunarak kapıcıbaşı olmakla nihâyet İstanbul'a gelerek Ergani Ma'deni emânetini tahsîl ve hazînedâr oğlunun vefâtında rütbe-i vezâretle Trabzon vâlîsi olarak tetimme-i ikbâli tekmîl etmekle asr-ı Mahmûd Hân-ı Adlî olan bin iki yüz yirmi beş Cemâdiye'l-âhîr'inde Çarkacı Ali Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve filika-süvâr-ı deryâ-yı unvân olup do-

nanma [201] ile Karadeniz'e bâd-bân-küşâ-yı revân oldukda Olita Limanı'na girip bir gece lenger-endâz-ı ârâm ve ferdâsı salpa-demir-i kıyâm ettiği ve mersâ-yı İstanbul'a vusûlünden sonra dahi müşârün-ileyh Küçük Hüseyin Paşa merhûmun halîle-i celîlesini ahz hülyâsıyla izz u musâharete sevdâsına düştüğü ecilden on ikinci ayda azl ve Vidin⁹⁰ eyâletine nakl olunmuştur.

Küçük Hüseyin Paşa Merhûmun Kethüdâsı Kara Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh asr-ı Mahmûd Hân-ı Adlî olan bin iki yüz yirmi altı Şevvâl'inde Hâfız Ali Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve hummâ ile za'f-nümâ olarak müstağrak-i âteş-i buhrân olmakla Zi'l-hicce'de vefât ve efendisi müşârün-ileyhin yanında definle müterakkıb-ı rûz-ı mükâfât olmuştur.

Mehmed Hüsrev Paşa

Müşârün-ileyh Sultân Abdülhamîd Hân-ı Evvel'in kölesi ve Gürcü cinsidir. Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak Küçük Hüseyin Paşa'nın kapudân nasbında berâber çıkıp evvelâ mühürdâr ve sonra kethüdâlığıyla kâm-kâr olup Mısır [202] fethinde rütbe-i mîr-i mîrânî ile Mısır'a vâlî ve oradaki fitne hudûsünde Selanik'e vürûd edip bir müddetten sonra vezâretle kadr-i âlî ve devr-i menâsıb ile asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî olan bin iki yüz yirmi altı Zi'l-hicce'sinde Kara Mehmed Paşa fevtinde kapudân ve fors-küşâ-yı ser-sütûn-ı şân olup donanma ile Akdeniz'e şîrâ'-küşâ-yı revân olarak mütegalibeden Teke mütesellemi gâilesini def' ve ferdâsı sene İzmir'deki Kâtiboğlu'nun vücûdunu sâha-i hestîden ref'le hüsn-i hidmet ve altı sene tersâne-i ikbâlde mesned-ârâ-yı ikâmetten sonra azl ve Îrân seferine me'mûr ve Erzurûm ve Kars taraflarında hidemât-ı pesendîdesi ârâyîş-sâha-yı zuhûr olmakla oradan celble otuz yedi Şevvâl'inde Topçubaşı Kara Mehmed Paşa-yı âtiyyü'z-zikr üstüne sâniyen kapudân ve donanma ile Akdeniz'e revân oldukda ol aralıkta vukû' bulan Rûm fesâdı sebebiyle Akdeniz adaları ayaklanmakla varıp İpsara'yı istilâ ve ertesi sene Rûm tekneleriyle bir şiddetli gavgâ edip donanma fenâ sakâtlandığından Mısır'a

90 Metinde "Vudin".

azîmeti tedbîr ve orada donanmayı ta'mîr ederek İstanbul'dan [203] çıkardığı gece yine mersâ-yı tersâneye götürüp gelmekle hidmeti meşkûr ve taraf-ı pâdişâhîden nâil-i iltifât-ı mevîr olup sonra Mora'nın berren ve bahren seraskerliği Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşa tarafına ihâle olunduğuna mebnî İstanbul donanmasının dahi Mısır donanmasına ilâvesi iktizâ etmekle mîr-i mîrândan kapudâne-i hümayûn Çengeloğlu Tâhir Paşa başbuğluğuyla donanmanın Mora'ya gönderilmesi cihetiyle müşârün-ileyh tersânede murabba'-nişîn-i istirâhat olup kırk ikide azl ve Anadolu eyâletiyle Üsküdar muhafızlığına nakl ve sonra Ağa Hüseyin Paşa üstüne Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye seraskeriliğine vâsıl olup dokuz seneden ziyâde müddet ol mesnedde dâd u sitediyle elli birde azl ve sâhil-hânesinde ikâmet üzere iken meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyye ihdâs olunarak müşârün-ileyh riyasetiyle i'zâz ve bin iki yüz elli beş Rebî'ü'l-âhir'inin on dokuzuncu günü vukû' bulan cülûs-ı hümayûn-ı Hazret-i Abdülmecîd Hânî'de Mehmed Emîn Ra'ûf Paşa'nın ikinci azlinde sadr-ı sadâreti tahsîl ile ser-firâz olup Tanzîmat-ı Hayriyye zuhûrundan dolayı elli altı [204] Şa'bân'ında azl ve sâhil-hânesinde çend rûz ikâmetinden sonra Tekfur Dağı'na mahsûs tersâne vapuruyla irsâl olunup iki sene müddet ta'yîniyle sekiz ay karakol altında ve kusûru âzâde olarak evkât-güzâr olduktan sonra afv ile İstanbul'a gelmesi fermân ve otuz bin kuruş mâhiyye ihsânıyla hâne ve sâhil-hânesinde ikâmetine ruhsat-ı şâhâne erzân buyrulmuştur.

İçelli Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh Bursa mutâsârrıfı iken asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî olan bin [iki yüz] otuz üç Rebî'ü'l-âhir'inde Mehmed Hüsrev Paşa-yı müşârün-ileyhin evvelki azlinde kapudân oldukda dışarı mansıplarında alıştığına mebnî rikâbda edemeyeceğini derk ve temâruz ederek ol bâbda dest-i niyâzını dâmen-i ekâbire berk ettiğinden azl ve yine Hudâvendigâr mansıbına vâsıl olmakla sonra Ahîşâ'ya vâlî ve otuz dokuzda Şâm vâlisi ve mîr-i hâcî olup Humus'a vusûlünde hastalanarak taht-ı revân-ı mevle âzim-i ümmü'l-kurrâ-yı fevt olmuştur.

Hasan Paşa

Müşârün-ileyh Dimetoka'da Pomak ta'bîr eyledikleri tâ'ifeden [205] olup mültezimliğe hevesle servet ve yesâr-ı tahsiline dest-res olarak yirmi iki Safer'inde nüzü'l emîni olup ba'dehu hâcegân ve Kıbrıs muhassallığını uydurarak kâmrân olmakla ol sûretle istihsâl-i ferbiḥ ve refâh ile selhâ-ne-ârâ-yı ikbâl olmaktan nâşî Der-Aliyye'de kasâbbaşı olup ba'dehu rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Hudâvendigâr sancağı ihsân ve ol hâl ile müşârün bi'l-benân olduktan sonra asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî olan bin iki yüz otuz üç târihinde İçelli Ahmed Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân olup tersânede der-dest-i dest-gâh-ı inşâ olan sūfün-i hümâyûnun kış kamaraları altına şeh-nişinlerde olduğu gibi eğriler vaz'ıyla aklınca istihkâma kalkıştığından azl ve İzmir'e nefy ba'dehu ıtlâkla Narda muhâfazasına ta'yîn olunmakla bir müddet sonra orada sikkîn-i keskin-i mevtle meslahâ-zîb-i fevt olmuştur.

Deli Abdullâh Paşa

Müşârün-ileyh Çengelköyü'nde pespâye bir bî-vâyenin oğludur. Hâsekiyândan olmakla şecere-i âmâlî şâh-endâzî-i ikbâl olmaktan nâşî bostâncıbaşı olup sonra [206] mirâhur-ı evvel ve muzmâr-i kâm-kârîde germ-inân-ı jâj-hâyî-i mühmel olmakla bî-muhâbâ sövüp saymasıyla sanki kulûb-i erâzili cezb ve bu hâlî vakt-i hâl iktizâyı hakkında teveccüh-i âliyi celb edip rütbe-i vâlâ-yı vezâret ihsânıyla kâmrân ve otuz dört Ramazân'ında Hasan Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve otuz ay kadar sandal-süvâr-ı deryâ-yı unvân olduktan sonra azl ve Karahisâr-ı Sâhib sancağına nakl ile Der-Aliyye'de ikâmete me'mûr iken otuz sekiz Safer'inde mizâc-ı vaktin icâbı üzere erâzil ve eşkıyânın ağzını tutar ve edepsizi sövüp saymasıyla korkutup zabt eder me'mûliyle İzmirî Hâcî Sâlih Paşa'nın üstüne sadrazam oldukda mesâlih-i nâzike-i Devlet-i Aliyye'yi derke ve kadr-ı vükelâ-yı saltanat-ı seniyyeyi farka dikkat etmeyip erâzilce jâj-hâyî-i hareketi cihetiyle dördüncü ayda azl ile der-i devletten dûr ve İznikmid'te ikâmete me'mûr olmakla orada füc'eten fevt ve ser-nihâde-i seng-i mevt olmuştur.

Nasûhzâde Ali Paşa

Müşârün-ileyh kalyon kapudânlarından olmakla vararak kapudâne-i [207] hümâyûn olup süfün-i hümâyûndan çend kıt'a tekne ile ol Gülpınar suları muhâfazasında iken asr-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî olan otuz yedi Safer'inde Deli Abdullâh Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne kapudân ve flandra-küşâ-yı filika-i şân olmakla birkaç ay sonra Sakız Adası'nı Rûmların muhâsarası cihetiyle imdâd etmek üzere donanmayla şirâ'-küşâ-yı revân olup donanmanın geldiğini Rûm tekneleri duyduğu anda firâr etmeleriyle müşârün-ileyh varıp Sakız önünde lenger-endâzî-i karâr üzere iken şûrb-i müdâma müdâvemetinden ve usûl-i deryâca lâzım gelen hazm u ihtiyâta adem-i ri'âyetetinden bir gece Rûm tarafından şu'le-endâz-ı ihtirâk ve müşârün-ileyh bindiği kapağa rabt u ilsâk olunan âteş gemisinden gemi ve ahâlîsi ihrâk ve müşârün-ileyh dahi mest-i hâb iken kalkıp geminin kıçında asılı filikaya atılarak ipini bıçakladıktâ bir tarafı kesilip filika başı aşağı olunca denize düşüp batıp çıkar iken yukarıdan yanmış bir ağaç pâresi dahi başına düşmekle kâse-i seri ezilip gark-ı deryâ-yı rahmet-i Hallâk olduğundan ol vakit Sakız muhâfızı bulunan Vahîd Paşa tarafından [208] ertesi günü bi't-teftiş müşârün-ileyhin na'şî buldurularak gasl ve tekfin ile tedfin olunmuştur.

Topçubaşı Kara Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Antakya ahâlîsinden ve Nusayrî tâ'ifesindendir. Der-Aliyye'ye gelip tophâneye nefer yazıldığından vararak topçubaşı olup zabt ü rabtla şöhretine ve Rûm fesâdı cihetiyle ihtiyâta mebnî baruthâne kazaları ahâlîsinin eslihası ahz ve cem'ine me'mûriyyetinde meslaha-zîb-i zuhûr olan hüsn-i hizmetinde mükâfât olarak vezâretle Akdeniz boğazı muhâfazası ihsân ve ol hâlde Nasûhzâde Ali Paşa-yı müşârün-ileyhin ihtirâkı zuhûruyla otuz yedi Şevvâl'inde kapudân olup boğazdan donanma ile Mora üstüne şirâ'-küşâ-yı azîmeti fermân buyrulmakla matlûb olan sulara varamadığına mebnî azl ve Limni Adası muhâfazasına nakl ve ba'de-zamân Ankara sancağına vâsıl olunup orada evvelîn-menzil-i âhirete pâ-nihâde olmuştur.

İzzet Mehmed Paşa

Müşârün-ileyh Dârendeli Hasan Paşa'nın yeğenidir. Hâlic-i [209] Bahr-i Siyâh muhâfazasıyla Büyükdere Sahrâsı'nda hayme-ârâ-yı ikâmet üzere olan Hudâvendigâr mutasarrıfı Yağlıkçı İbrâhîm Paşa'nın kethüdâ-sı olmakla müşârün-ileyhin himmetiyle nâil-i rütbe-i mîr-i mîrânî sonra vezâret ve Anadolu eyâleti tevcihiyle Karadeniz boğazı muhâfazasında hayme-zîb-i kâmrânî olup kırk birde vukû' bulan Vak'a-i Hayriyye'de Ağa Hüseyin Paşa ile bi'l-ma'îyye yeni odaların üstüne gidip ihrâk ve mülgânın ilgâsıyla kazan ve kepçelerinin ihtirâkında hüsn-i hizmet ettiğine mebnî bin iki yüz kırk iki Receb'inde Mehmed Hüsrev Paşa-yı müşârün-ileyhin ikinci azlinde kapudân ve tersâne-ârâ-yı izz ü unvân olup kırk üç târihinde zuhûr eden Rusya muhârebesinde Var Kal'ası'nın muhâfazasına me'mûr ve kal'anın terkiyle dışarı çıkıp Aydos'ta muhayyem-i serdârîye vusûlünde kırk dört Cemâdiye'l-âhir'inde Selîm Mehmed Paşa üstüne mühr-i hümâyûna neyl ile mazhar-ı etemm-i sürûr ve iki ayda azl ile Gelibolu'da ârâm ve ikâmete me'mûr olup ba'dehu vezâreti ibkâ ve Ankara müşîrlîği i'tâsıyla Nizip Ordusu Hâfız Paşa'ya [210] kuvvetü'z-zahr-ı metânet olmak üzere asâkir-i nizâmîye ve sâireden kumandasına teslim olunan otuz bin asker ile Haleb'e doğru azîmeti fermân buyrulmakla Maraş taraflarına varır varmaz Hâfız Paşa'nın hezîmeti haberiyle bunun idâresinde olan ordu dahi perîşân olduğundan müşîrlîği def'le evvelâ Gelibolu'da ve sonra gelip İstanbul'daki sâhil-hânesinde ikâmeti irâde buyrulup ol aralık der-dest olan Mısır mâddesine mebnî Beriyyetü's-Şâm seraskeri ta'yîni tensîb olunmaktan nâşî münâsib mahalde bulunmak üzere Biga sancağı i'tâ ve Boğaz muhâfazasına irsâl vü isrâ olunup oradan Beriyyetü's-Şâm ordusuna seraskerliği icrâ olduğundan irsâl olunan donanma ile varıp Beyrût Muhârebesi'nden sonra kazâ ile kendi kendini ayağından vurarak yaralandığı için hastalandığı sebeble azl ve Edirne müşîrlîğine nakl olunup Tekfurdağı'na geldiğinde müdâvâ zımnında ikâmet üzere iken Edirne müşîrlîğinden azl ile İstanbul'a gelmesi ve yarasına baktırması fermân buyrulmakla vusûl ile sâhil-hânesinde köşe-gîr-i hamûl iken elli yedi [211] Şevvâl'inde Mehmed Emîn Ra'ûf Paşa'nın üçüncü azlinde sâniyen sadrazam ve tesviye-sâz-ı mesâlih-i ümem olup dokuzuncu ay infisâl ve haftasında Edirne müşîrlîğine ittisâl

ile bir seneden sonra azli zuhûr ve Tekfurdağı'ndaki çiftliğinde ikâmete me'mûr oldukda ol arada rahmet ve huzûr üzeredir.

Papuççu Ahmed Paşa

Müşârün-ileyh Trabzon'daki Rize ahâlîsinden olup orada papuççuluk san'atını öğrenerek Der-Aliyye'ye gelmekle bir müddet papuççulukta müşte-zen-i iştigâlden sonra ol vaktin usûlü üzere tersâneye başçavuş ma'iyetine çavuş yazılmakla bir aralık başçavuş vekîli olup Mekke-i Mükerreme miftâhı geldiğinde Kâğıthâne'de tertîb olunan ziyâfetlerde hüsn-i hizmet ettikten baş ağa ta'yîn olunmakla on beş ve on altı sene müddet baş ağalık ve tersâne kethüdâlığıyla imrâr-ı vakt edip nihâyet kırk târîhinde vukû'a gelen Vak'a-i Hayriyye'de güzel hizmet etmekle kapıcıbaşılığıyla Galata ve ba'dehu Liman nezâreti ihsânıyla dahi ferhân ve kırk dört Receb'inde [212] Mehmed İzzet Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne rütbe-i mîr-i mîrânî ile kapudân ve sonra vezâret ihsânıyla da müstağrak-i deryâ-yı nâm u şân olup ol sene Rusya ile muhârebe olmakla donanma ile Karadeniz'e sefer-peymâ oldukda bir [fi]rkateyn ahzıyla götürüp geldiğinden mazhar-ı iltifât-ı pâdişâhî olarak Büyükdere önünde lenger-endâz-ı karâr üzere olan donanmayı tersâneye götürür iken Mahmûdiyye nâm üç anbarlıyı Ernebud Koyu akıntısında sığa oturduklarına mebnî havfından zehre-çâk ve illet-i müzmine ilâvesiyle de çok geçmeden fevt olup Eyyûb-i Ensârî radiye anhül-Bârî civârında sandûka-zîb-i hâktir.

Halîl Rif'at Paşa

Müşârün-ileyh Mehmed Hüsrev Paşa-yı müşârün-ileyhin kölesi ve Çerkes cinsidir. Müşârün-ileyhin mühürdâr-ı mihrdârı olup Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye seraskerliğinde nâil-i rütbe-i mîr-i mîrânî ve kırk üç târîhinde vukû'a gelen Rusya seferinde vezâret ve asâkir-i Mansûr-i Muhammediyye seraskerliği kâim-makâmlığı unvânıyla kumandasına [213] verilen nizâmla Şumnu ordusuna Serasker Ağa Hüseyin Paşa ma'iyetine i'zâm olunup ba'de'l-avde Rusyalı ile vâki' olan musâlahânın tasdik-nâmesini götürmeye büyükelçilik pâyesiyle me'mûr ve kırk beş rûz-ı hızrî günü Papuççu Ahmed Paşa-yı müşârün-ileyhin vefâtında sefârette iken kapudânlık tevcîhiyle gark-ı deryâ-yı lutf ü sürûr olup kırk altı târîhinde zuhûr

eden Mısır Muhârebesi'nde donanma ile Mısır üzerine imâle sükkân-ı azîmet ve avdet edip kırk sekizde tophâne müşîrliği ihsân ve izz ü musâheretle dahi kademine hacle-gâh-ı şeref u şân olup elli birde Hüsrev Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye seraskerliği i'tâ ve bir sene sonra azl ile sâhil-hânelerinde ârâm ve râhat-efzâda iken ticâret müşîri ta'yîn ve elli beş Rebî'ül-âhîr'inde vukû' bulan cülûs-ı hümayûn-ı Sultân Mecîd Hânî'de Sa'îd Paşa üstüne sâniyen serasker nasbıyla kâm-bîn olduktan sonra sekizinci ay azl ve çend mâh mürûrunda Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye a'zâlığına vâsıl olup iki ay mürûrunda meclis-i mezkûra [214] re'îs ve iki ay geçer geçmez elli dokuz Muharrem'inde Çengeloğlu Tâhir Paşa-yı âtiyyü'z-zikrin ikinci azlinde sâniyen kapudânlık mesnedine celîs olmakla hâlen mehâmm-ı deryâya fermân-fermâdır. *Veffakabullâhu te'âlâ*⁹¹

Çengeloğlu Tâhir Paşa

Müşârün-ileyh Çengeloğlu Halîl Kapudân dedikleri âdemin gemisinde pek çok müddet gezip fenn-i deryâyı tahsîl ve sonra ol zâta dâmâd olarak şiddet-i nisbeti tekmlî edip ba'dehu tersâneye yazılarak kapudân ve akrâ-nından yüz kat ziyâde ma'lûmâtla müşârün bi'l-benân olduğundan kapudâne-i hümayûn olup rütbe-i mîr-i mîrânî ile şînâh-ı deryâyı kâmrânî olarak otuz yedi ve otuz târîhlerinde donanma başbuğluğuyla Mora'ya gidip Avarin Vak'ası vukû'unda orda bulunmakla bir sûretle İstanbul'a gelince îcâb-ı vakt-i maslahat iktizâsıyla Edirne'ye nefy ü iclâ ve ba'dehu ıtlâkla iltifâta sezâ olup Cezâyirli ile Fransalının arasında zuhûr eden münâfese-yi Tebessa me'mûriyyetiyle sefîne-süvâr-ı azm ve avdetde tophâne ferîki nasbıyla endâhtî-i müdafî-i dâfi'ül-ahzân ile müşârün bi'l-benân [215] ve çok kimseden Halîl Rifat Paşa'nın evvelki azlinde vezâretle kapudân ve fors-küşâ-yı ser-sütûn-ı şân olup elli üçte azl ve Trablusgarb eyâletine nakl olunmakla orada birkaç sene Garb'da cûyân-ı urbânla mücâdele ve muhârebenden sonra azl ile İstanbul'a gelip birkaç ay mürûrunda Aydın müşîrliği i'tâ olunmakla biraz müddet-i hükûmetle Tanzîmat-ı Hayriyye zuhûrundan dolayı infisâl ve gelip sâhil-hânesinde Aydın da'vâsıyla iştigâl üzere

91 "Allah onu muvaffak kılsın."

iken Sa'îd Paşa-yı âtiyyü'z-zikr üstüne sâniyen kapudân ve tersâne-zîb-i izz u ulvân olup donanma ile Akdeniz'e bâd-bân-küşâ olarak Girit'te vukû'a gelen Rûm fesâdını def'e me'mûr ve ol husûsta hüsn-i hidmeti mevc-i peydâ-yı deryâ-yı zuhûr olmakla taraf-ı pâdişâhîden murassa' seyf ihsânıyla karîn-i mübâhî olarak avdet ve ol sûretle iki seneden ziyâde dîvân-hâne-i ikbâlde murabba'-nişîn-i ikâmet edip ba'dehu azl ve hâlâ sâhil-hânesinde ârâm ve huzûr üzeredir.

Firârî Ahmed Fevzî Paşa

Müşârün-ileyh Çengelköyü'nde piyâde kayıkçı olmakla ol müddette [216] şemşîr-i şems-i âlâyîş-i ikbâl ve i'tibâr-ı hüsn-i iltifât-ı cihândâriyle der-dûş-i Behrâm-iştihâr olan meşhûr Silâhdâr Ali Ağâ'nın birâderi olup kethüdâ-yı ser-bevvâbîn-i şehriyârî olan İbrâhîm Ağâ'nın yalısı orada bulunduğuna mebnî bir sûretle ona kayıkçı olduğundan ağa-yı mûmâ-ileyhin vefâtında kıtâr hizmetkârlarında bulunmakla silâhdâr ağa tarafından alınıp ol vaktin usûlü üzere sofalı edilmekle Vak'a-i Hayriyye'de Enderûn-ı Hümâyûn'da bulunan hâsekiyân gürûhu hâssa askeri olmak üzere saf-beste-i tertîb olunup ol takıma ricâl-i Enderûn taraflarından dahi âdemler verilerek sevâd-ı cem'iyetlerinin tekessür etmesi fermân buyrulduğuna binâ'en müşârün-ileyh silâhdâr ağa tarafından dahi müşârün-ileyh irsâl ile ol fırkaya dâhil ve kaderinin mu'âveneti ve silâhdâr ağa-yı mûmâ-ileyhin bagal-gîrî-i himmetiyle teneffüs ederek süvâr-i hâssa mîralaylığı rütbesine nâil oldukda Rusya seferi vakti olduğundan Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî bir müddet Tarabya'da ve biraz müddet dahi Râmî Çiftliği kışlağında ârâm ve ikâmet buyurmakla ol vakitte yâver-i harb gibi [217] istihdâm ve ol sebeble kesb-i temeyyüz-i tâmm edip sır kâtibi Mustafa Efendi'nin vezâret ve Tırhala mansıbıyla mâbeynden çıktığında müşârün-ileyh vezâretle mâbeyn müşîri olup hakkında kemâl-i teveccüh-i şâhâne derkâr olmak sebebiyle Fevzî mahlasıyla tahallüs buyrularak izhâr-ı mübâhât u iftîhâr ile hayli müddet ol mesnedde dâd u sitedden sonra elli üçte Tâhir Paşa-yı müşârün-ileyhin evvelki azlinde kapudân ve Akdeniz'e donanma ile şirâ'-küşâ-yı revân olup avdet ve ertesi sene dahi Mahmûdiyye ve Mes'ûdiyye nâm iki tâne üç anbarlı ve Memdûhiyye ve Fevziyye ve Fethiyye ve Teşri-fiyye ve Tefikiyye ve Nusretiyye ve Burc-i Zafer nâm yedi kıt'a kapak ve

Nizâmiyye ve Sûdiyye ve Şâdiyye ve Hıfz-ı Rahmân ve Mir'ât-i Zafer ve Tarîr-i Bahrî ve Nâvek-i Bahrî ve Şihâb-ı Bahrî ve Nesîm-i Zafer ve Feyz-i İlâh ve Kâ'id-i Zafer nâm on bir kıt'a firkateyn ve Mesîr-i Ferah nâm bir kıt'a korvet ve Câ-yı Ferah ve Kavs-ı Zafer ve Fecr-i Sefîd nâm üç kıt'a brikten ibâret olan yirmi dört kıt'a sefâyin ve bir vapur ve iki âteş gemisi ve bunların içinde yirmi dört bin nefer-i berriyye askeriyle Mısır'ın üstüne imâle-sükkân-ı azîmet edip [218] Boğaz'ı çıkınca Hudâvendigâr-ı mebrûrun vefâtı zuhûr etmekle Mısır mâddesi mezâ mâ-mezâ hükmüne konmuş iken müşârûn-ileyhin kusûr-ı nazar u istidlâli ve ucb-i acîb-i hâli cihetiyle donanmayı bir hâl ile alıp Mısır'a gittiğinde (?) تبس olmuş Mısır mâddesinin ber-akis olmasına illet ve düvel-i erba'a ittifâkıyla Beriyyetü's-Şâm'da çoktan çok kan dökülmesine âlet olduktan sonra ferîkân-ı bahriyyeden İngiltereli Yâver Paşa ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye a'zâsından Mazlûm Beyefendi me'mûriyyetiyle donanmanın Der-Aliyye'ye celbinde müşârûn-ileyh bâ'is-i fesâd olan kethüdâsı Şerîf Ağa ile Mısır'da kalmış ve elli sekiz Zi'l-hicce'sinin ikinci günü İskenderiyye'de füc'eten fevt olmuştur. Kethüdâsı Şerîfû'l-asl dahi zâhirde efendisinin âteş-i firâkıyla yanıp yakılmadan bâtında ise efendisine pâdâş olmadan efendisinin arkasından çok sürmeyip [vefât] etmiştir. *Tecâvezallâhu an seyyi'âtihimâ*⁹²

Sa'îd Paşa

Müşârûn-ileyh Enderûn-ı Hümâyûn'da terbiye olunarak ehliyeti sebebiyle mâbeyncilikle sezâ-vâr ve mu'ahharan baş-çukadâr [219] olup berây-ı seyr ü sefer ol def'a Edirne'ye azîmet-i hümâyûn mukarrer oldukda ma'iyetinde bulunacakların keyfiyyetinden dolayı dûcâr-ı gazab-ı pâdişâhî olarak konağında ikâmete me'mûr ve birkaç ay mürûrunda Mısır seferine serdâr-ı ekrem ta'yîn olunan Ağa Hüseyin Paşa ma'iyyetiyle süvâr mîr-livâlığıyla sevk-i sutûr edip sonra ferîklik ile Bahr-i Sefîd Boğazı muhafızı ta'yîn ve oradan celb ile izz u musâheret-i şâhâne ile kademine ribâtü'l-hicâl-i meserret-âyîn kılınarak Anadolu seraskerliği mansıb-ı nev-hudûsuy-la Üsküdar'da ârâm ve ba'dehu Anadolu ve Rûmeli seraskerliği ve Firârî Ahmed Fevzî Paşa üstüne mâbeyn-i hümâyûn müşîrlîği ihsânıyla makziy-

92 "Allah ikisinin de günahlarını bağışlasın."

yü'l-merâm olup cülûs-ı hazret-i Sultân Mecîd Hânî'de azl ve Halîl Rif'at Paşa-yı müşârün-ileyh üstüne ticâret müşîrligine nakl olundukdan sonra Firârî Ahmed Fevzî Paşa-yı müşârün-ileyhin donanma ile Mısır'a gittiği tahkîkinden sonraca ticâret müşîrliginden azl ile kapudân ve dîvân-hâne-i zîb-i unvân olup donanmanın Mısır'dan celbinde azl ve Aydın müşîrligine vâsıl olup [220] oradan dahi infisâl ve Edirne müşîrligine ittisâl ile bir sene geçince azl ve Ankara ve Kangırı müşîrligine nakl olunarak İstanbul'dan geçmek üzere hayli müddet Der-Aliyye'de ikâmet ve ba'dehu bi'l-isti'fâ azl ile ihsân-ı şâhâne olan ma'âşıyla Aksarây'daki konağında ârâm ve ikâmet üzeredir.

Rabbimiz Te'âlâ muhavvilü'l-ahvâl cümlelerin hâlini hüsn-i hâle tahvîl eylesin. Âmîn. Temmeti't-tahrîru ve'r-rakamu bi-lutfillâhi te'âlâ el-hâlikü'l-levhi ve'l-kâlem fî hamse Recebi'l-mürecceb li-sene tis'a ve erba'în ve mi'eteyn ve elf min-hicret-i men-lehü'l-izzî aleyhi salâtü'l-mütevâsılât bi-elfi elfi elf. [1249/1833]

KAYNAKÇA

- Adlıĝ, Davut. Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye. İstanbul: Efe Akademi Yayınevi, 2020.
- Afyoncu, Erhan. “Sokollu Mehmed Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37:354-57. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Aksan, Virginia H. *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870*. Çeviren Gül Çağalı Güven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Aktepe, M. Münir. “Baltacı Mehmed Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5:35-36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Alper, Ömer Mahir. “Abdullah Paşa (Deli, Bostancıbaşı)”. İçinde *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1:18. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Avcı, İsmail. “Kırımlı Abdullah Râmiz Paşa ve Divançesi”. *Turkish Studies (Elektronik)* 9, sy 3 (2014): 169-87.
- Aykut, Nezihi. “Dâvud Paşa, Kara”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 9:36-37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Beydilli, Kemal. “Kabakçı İsyanı”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24:8-9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Beyhan, Mehmet Ali. “Râmiz Abdullah Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34:451-53. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Bostan, İdris. *İstanbul’un 100 Denizcisi*. İstanbul’un yüzleri serisi 75. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2014.
- . “Kapudan Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24:354-55. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- . “Mezemorta Hüseyin Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29:524-26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

- . *Osmanlı Akdenizi*. Deniz Tarihi 5. Fatih, İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- . *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Türk Tarih Kurumu yayınları. VII. dizi. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- . “Piyâle Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34:296-97. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- De Groot, Alexander H. “Halil Paşa, Kayserili”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 15:324-26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Emecen, Feridun. “Süleyman Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38:94-96. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Eyice, Semavi. “Has Yûnus Bey Türbesi”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Gencer, Ali İhsan. *Bahriye’de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti’nin Kuruluşu (1789-1867)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, t.y.
- Gürkan, Emrah Safa. *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi’nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*. İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- Hess, Andrew C. *Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı İspanyol Mücadelesi*. Çeviren Özgür Kolçak. İstanbul: Küre Yayınları, 2010.
- Isom-Verhaaren, Christine. *Kâfirle İttifak: 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- İlgürel, Mücteba. “Hüseyin Paşa, Deli”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 19:4-6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- İpşirli, Mehmet. “Derviş Mehmed Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 9:193-94. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi: Nizam-i Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789 - 1856)*. C. 5. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

- Köprülü, Orhan F. “Hâfız Ahmed Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Köremezli, İbrahim. “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”. İçinde *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, editör Gültekin Yıldız, 249-85. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî*. Editör Nuri Akbayer. Çeviren Seyit Ali Kahraman. C. 4. 6 c. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- . *Sicill-i Osmânî*. Editör Nuri Akbayer. Çeviren Seyit Ali Kahraman. C. 5. 6 c. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- . *Sicill-i Osmânî*. Editör Nuri Akbayer. Çeviren Seyit Ali Kahraman. C. 2. 6 c. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- . *Sicill-i Osmânî*. Editör Nuri Akbayer. Çeviren Seyit Ali Kahraman. C. 1. 6 c. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- . *Sicill-i Osmânî*. Editör Nuri Akbayer. Çeviren Seyit Ali Kahraman. C. 3. 6 c. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Nicolle, David. *Osmanlı ordusunda Nizam-ı Cedid 1793-1826*. Çeviren Özgür Kolçak. İstanbul, 2015.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Özcan, Abdülkadir. “İbrâhim Paşa, Kara”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 21:329-30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- . “Kara Murad Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24:363-65. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- . “Kemankeş Mustafa Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25:248-50. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- . “Mustafa Paşa, Zurnazen”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 31:346-48. İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Râmizpaşazâde Mehmed İzzet. *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*. İstanbul, 1285.

- Reindl-Kiel, Hedda. “Mesih Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29:309-10. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Şakiroğlu, Mahmut H. “Cigalazâde Sinan Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7:525-26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûsü'l-Alâm*. C. 3. 6 c. İstanbul: Mihran Matbaası, 1891.
- Turan, Şerafettin. “Barbaros Hayreddin Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5:65-67. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- . “Edirne Antlaşması”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 10:442-43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, t.y.
- . “Hersekzâde Ahmet Paşa”. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17:235-37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II”. *Belleten* 35, sy 139 (1971): 419-52.
- . *Osmanlı Tarihi*. 7. bs. C. 3. Ankara, 2011.
- Yeşil, Fatih. “Nizâm-ı Cedîd'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826”. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2009.

Arşiv Belgeleri:

BOA

A.MKT.NZD. 93/93

C.DH. 66/3288

HAT 1001/42026

HAT 1001/42026/A

HAT 1001/42026/B

HAT 1003/42104

HAT 1003/42104/A

HAT 1225/47875

HAT 283/16917/F

HAT 494/24256

HAT 652/31864

TS.MA.e 639/35/1

TS.MA.e 639/35/2

TS.MA.e 710/41

Y.EE. 91/1

DENİZ TERİMLERİ LÜGATÇESİ

Aktarma: (T.) Eskiden düşmandan ele geçirilen ve yedekte getirilen gemi.

Alabanda: (İt.) Kalyonların her iki yanında topların dizildiği sıra.

Alarga: (İt.) Bir geminin sahilden uzakta, açıkta bulunması.

Ambar: (F.) Gemilerinde yük ve yedek eşyanın saklanması için güvertenin altında kullanılmaya elverişli şekilde yapılmış bölüm.

Amiral: (Fr.) Deniz kuvvetlerine ve donanmaya kumanda eden yüksek rütbeli deniz subayına verilen isim.

Ateş Gemisi İçi yanıcı ve patlayıcı maddelerle dolu olup eskiden düşman gemilerine yanaşıp yakmak için teçhiz edilmiş gemi.

Bandıra: (İt.) Gemilerin milliyetini belli eden sancak.

Boca (İt.) Geminin rüzgâr almayan tarafı.

Bora: (Yun.) Yağmurla beraber gelen sert ve geçici rüzgâr.

Brik: (İng.) İki direkli küçük savaş gemisi.

Çekdiri: (T.) Bir ve üç arası yelkene ve birçok küreğe sahip güvertesiz gemilerin genel adı.

Duba: (Yun.) Büyük ve geniş, altı düz ve direksiz yük taşımak için imal edilmiş gemi.

Filo: (İt.) Bir kumandan yönetiminki donanmanın tamamı veya bundan ayrılıp görevlendirilen bir kısmı.

Firkateyn: (İt.) Ortalama 30-50 arası topa sahip yelkenli çevik orta boy gemi.

Fonda (İt.) Demir atmak için verilen emir.

Fors: (Fr.) Amiral ve üst rütbedeki kumandanların çektiği üç veya dört köşeli bayrak.

Fulk: (Ar.) Gemi, sandal, kayık.

İskele: (İt.) Limanlarda gemilerin yanaşması için yapılmış çıkıntılı yerler.

Kalafat (İt.) Ahşap gemilerde keresteler arasındaki boşluğu ziftli yün ve iplikle doldurma.

Kalyon: (İt.) İki veya üç ambarlı, dört direkli ve yüksek ateş gücüne sahip büyük savaş gemisi.

Kamara: (İt.) Gemilerde yolcu ve görevlilere ayrılmış bölüm, gemi odası.

Kapak: İki ambarlı bir kalyon türü.

Kapudan: (İt.) Bir gemiyi sevk ve idare etmekle görevli gemi kumandanı.

Keşti: (F.) Gemi.

Korsan: (İt.) Siyasi bir otoritenin ve tekâmül aşamasındaki bir uluslararası hukukun koyduğu kurallar çerçevesinde hareket eden gayri-nizamî deniz kuvvetleri.

Korvet: (Fr.) Firkateynin ufağı.

Lenger: (F.) Gemiyi bir yerde sabit tutmak için bir denize atılan demir. Çapa da denir.

Levend: (İt.) Osmanlı bahriyesinde görevli askerlere verilen isim.

Lombar: (İt.) Gemilerin muhtelif yerlerinde dikdörtgen biçiminde açılan pencere.

Manga: (İt.) Ambardaki lombar veya iki top arasında kalan kısım.

Nâhûda: (F.) Gemi kaptanı.

Orsa: (İt.) Geminin rüzgâr alan tarafı.

Palamar: (Yun.) Gemiyi iskeleye, rıhtıma veya şamandıraya bağlamaya yarayan kalın halat veya zincir.

Pupa: (İt.) Geminin kıç tarafı.

Rampa: (İt.) Bir geminin yanaşacağı yere degecek şekilde yanaşması.

Randa: (İt.) Bir geminin en gerideki yan yelkenidir.

Salpa: (İt.) Çapanın denizin dibinde takıldığı yerden çıkması.

Salya: Demir atmaya için çapa zincirini kancasından kurtarıp gevşetme.

Sefâin: (Ar.) Sefinenin çoğulu, gemiler.

Subre: (Ar.) Geminin sabit kalması için pruva serenlerini bir tarafa, grandi ve mizana serenlerini diğer tarafa prasya etmektir.

Şalopa: (İt.) Ambarsız, iki direkli küçük savaş gemisi.

Vapur: (İt.) Buhar gücüyle hareket eden gemi.

Zevrak: (Ar.) Kayık.

DİZİN

A

Abdî Paşa 133, 134
Abdullâh Râmiz Paşa 142
Abdurrahman Paşa 28, 29, 64, 198
Abdülfeztâh Paşa 126
Abdülhamîd Hân 139, 142, 184
Abdülkâdir Geylânî 144
Abdülkâdir Paşa 120
Abdülkerîm Efendi 179
Abdülkerîm Paşa 137
Acem 104, 106, 107, 167
Adana 123, 125
Afrika 17, 40, 90, 154
Ağa Hüseyin Hüsni Paşa 138
Ağa Hüseyin Paşa 185, 188, 189, 192
Ağakapısı 28, 146
Ağa Mehmed Paşa 73, 138
Ahîsha 78, 142, 185
Ahmed Behîc Efendi 145
Ahmed Hân-ı Evvel 104, 106, 107
Ahmed Hân-ı Sâlis 105, 124, 126, 130, 131, 132, 133
Ahmed Hân-ı Sâni 125
Ahyolu 176, 177
Akdeniz 17, 18, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 74, 76, 81, 89, 90, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 123, 125, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 147, 184, 187, 191, 196
Aksarây 96, 108, 193
Akşemseddîn 89
Ali 2
Ali Paşa 22, 27, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 54, 58, 59, 65, 69, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 97, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 112, 116, 120, 121, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 142, 146, 183, 184, 185, 187
Amcazâde Hüseyin Paşa 62, 124

Ammarzâde Mehmed Paşa 52, 53, 114
Anadolu 30, 38, 39, 56, 61, 80, 92, 99, 103, 114, 116, 123, 142, 177, 185, 188, 192
Anadolu Hisârı 92
Anapa 34, 153, 157
Andronik 92
Ankara 18, 19, 25, 28, 44, 79, 187, 188, 193, 196, 198
Antakya 187
Arnavud Mehmed Paşa 118
Arnavud Mustafa Paşa 118, 119
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye 185, 189
Asya 90, 167, 170
Aşçı Mehmed Paşa 63, 66, 126, 132
âteş gemisi 93, 192
Atina 147
Atlamacı Mustafa Paşa 67, 133
Austerlitz Muhârebesi 160
Avarin 98, 105, 190
Avarin Vak'ası 190
Avlonya 38, 49, 97
Avrupa 17, 18, 24, 32, 33, 90, 154, 156, 160, 162, 163, 165, 167, 170, 171
Ayasofya 29, 94, 146
Aydın 190, 193
Ayntâbî Aynî Efendi 181
Azak 50, 55, 96, 112, 123, 127, 129, 130

B

Baba Hân 151
Bâb-ı Âli 146
Bâb-ı Hümâyûn 146
Bagratiyev 152, 166, 167
Bağdâd 104, 111, 116, 117, 120, 123, 154, 157
Bağdat 5
Bahr-i Baltık 161, 164
Bahr-i Muhîr 154
Bahr-i Sefid 192
Bahr-i Siyâh 188

Bahr-i Süveyş 154
 Balkan 152
 Baltacı Mehmed Paşa 64, 65, 126, 129, 130, 195
 Baltaoğlu Süleymân Bey 91, 92, 93
 Balyabadra 74, 113
 Batin Muhârebisi 173
 Battâl Paşa 159
 Bavyera 163
 Bâyezîd Hân-ı Sâni 96, 97, 98
 Bayrakdâr Mustafa Paşa 142, 145, 146, 147, 182
 Beç 124
 Bekir Ağa 29, 147
 Bekir Paşa 133, 147
 Belgrad 34, 43, 59, 62, 72, 103, 120, 121, 125, 137, 179
 Benefşe 133
 Beriyyetü's-Şâm 154, 188, 192
 Berlin 163, 170
 Beşiktaş 40, 91, 93, 99, 108
 Beşir Mehmed Paşa 118
 Beyrût 188
 Bıyıklı Mehmed Paşa 115
 Bıyıklı Mustafa Paşa 53, 115
 Biga 36, 188
 Bitburg 163
 Bodrum 139
 Boğaziçi 92, 136
 Boğdan 25, 52, 149, 153, 154, 155, 156, 157, 166
 Bolayır 89
 Bosna 39, 41, 50, 52, 53, 64, 81, 100, 119, 157
 Bostâncıbaşı Hâci Mehmed Paşa 141
 Bostâncıbaşı Hâfız İsmâ'il Paşa 141
 Bozcaada 57, 76, 117, 123
 Brabaş 127
 Budin 48, 51, 55, 117, 118, 119
 Buhara 5
 Buhârâ 154
 Burc-i Zafer 191
 Bursa 5, 49, 76, 77, 78, 79, 80, 90, 124, 140, 141, 185

Bükreş 30, 33, 34, 148, 173, 175, 176, 177, 179, 180
 Büyükdere 188, 189

C-Ç

Canbolatzâde Mustafa Paşa 48, 109, 110
 Cânım Hoca Mehmed Paşa 130, 132, 134, 139
 Câ-y-ı Ferah 192
 Ca'fer Paşa 105, 106, 110, 139
 Celâli Abaza Paşa 112
 Celâli Mollâ 107
 Ceneral Mihail 128
 Ceneral Sebastiyân 168
 Cerrâh Mehmed Paşa 103
 Cezâyir-i Garb 89, 99, 101, 103, 142
 Cezâyirli Gâzi Hasan Paşa 139, 140
 Cezîretü'l-Arab 154
 Cibâli 93
 Cidde 123, 133, 140
 Cigalazâde Sinân Paşa 104
 Cinci Hüseyin Efendi 53, 111
 Cüstinani 92, 93
 Çârdâk 124
 Çarkacı Ali Paşa 183
 Çatalca 109
 Çavuşzâde Mehmed Paşa 55, 118
 Çehrin Kal'ası 121
 çekdirme 147
 Çelebi Ali Paşa 46, 106, 107, 108
 Çengelköy 79
 Çengelöğlu Tâhir Paşa 21, 81, 185, 190
 Çerkes 106, 167, 189
 Çerkes Mehmed Paşa 106
 Çiçov 178
 Çimni Kal'ası 88
 Çorlulu Ali Paşa 65, 130
 Çorlulu Kethüdâsı İbrâhîm Paşa 130, 131

D

Dâmâd Hâfız Ahmed Paşa 68, 133
 Dâmâd Hasan Paşa 64, 124
 Dârendeli Hasan Paşa 188
 Dâvûd Paşa 97, 107, 108

Dâvûdpaşa Sahrâsı 92
 Defterdâr Mustafa Paşa 47, 108
 Deli Abdullâh Paşa 186, 187
 Deli Emîn Efendi 181
 Deli Hüseyin Paşa 48, 110, 111, 112, 117
 Dellâk Mustafa Paşa 118
 Demirkapı 136
 Dervîş Bey 143
 Dervîş Mehmed Paşa 116, 117
 Deşt-i Kıpçak 154
 Devlet Giray Hân 126, 127, 130
 Dev Murâd Paşa 117, 118
 Dıraç Muhârebese 121
 Dikilitaş 146
 Dilbaşı 97
 Dimetoka 110, 186
 Dimyat 46, 107
 Dirsenkli İsmâ'il Ağâ 182
 Divanyolu 2
 Dîvanyolu 111, 116, 133, 146
 Diyârbekir 116, 120, 123
 Dobro Venedik 90
 Dufort 142
 Durak Mehmed Paşa 70, 136
 Dük Durişliye 149
 Dük Kolonkor 155, 163, 164, 167
 Dümen Kapısı 94
 Dürrün li-sehâbihi fî-sırrî'l-kitâbihi 90

E

Ebûbekir Paşa 112, 113, 134
 Edirne 29, 33, 34, 52, 92, 95, 122, 131, 132, 147, 188, 190, 192, 193, 198
 Edirne Sarâyı 132
 Eflâk 25, 94, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 161, 166
 Eğri 104
 Eğriboz 73, 94, 95, 114, 123, 124, 132, 139
 Eğribozlu İbrâhîm Paşa 139
 Eğribozlu Köse Ali Paşa 131
 Elmas Paşa 125

Enderûn-ı Hümâyûn 95, 100, 101, 104, 105, 106, 108, 109, 111, 112, 113, 115, 119, 122, 132, 134, 140, 184, 191, 192

Ergani Ma'deni 183
 Ernebud Koyu 189
 Erzurûm 104, 107, 110, 119, 126, 184
 Esberanki 177
 Eski Galiçya 165
 Eyyûb 99, 100, 112, 140, 144, 189

F

Fâs 98
 Faş 167
 Fâtih Sultân Mehmed 91
 Fazlî Paşa 114
 Fecr-i Sefid 192
 Felemenk 163, 167
 Fener 91, 153
 Fethiyye 191
 Fevziyye 191
 Feyz-i İllâh 192
 Filibe 23, 45, 105, 143, 145
 Finlandiya 154, 155, 161, 162, 165
 Firârî Ahmed Fevzi Paşa 191, 192, 193
 Firârî Mustafa Paşa 122
 firkateyn 87, 177, 192
 Fiyom 165
 Foça 55, 94
 Fransa 18, 24, 25, 33, 40, 75, 89, 98, 100, 154, 155, 156, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 170, 178

G

Galata 18, 38, 91, 93, 96, 189
 Gâlib Efendi 34, 175, 179
 Gavur Hasan Efendi 159, 160
 Gâzî Giray Hân 104
 Gâzî Süleymân Paşa 88
 Gediğü Sinan Paşa 38
 Gedik Ahmed Paşa 37, 96
 Gelibolu 18, 36, 74, 76, 78, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 101, 139, 188
 Gence 167

Genç Ağa 160

Girit 49, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 61, 66,
73, 75, 81, 94, 110, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 121, 141, 191

Giritli Hüseyin Paşa 75, 140

Gönen 147

Graf Döşovar 176

Graf Kamenski 152

Graf Lanjoron 173

Graf Loriston 164

Graf Rumyanosof 155, 159, 177

Gürcistan 167, 177

H

Hacı Mehmed Paşa 131, 141

Hacı Sâlih Paşa 141, 142, 186

Hacı Turhân 151

Hâdım Ali Paşa 97

Hâdım Mesîh Ali Paşa 112

Hâfız Ahmed Paşa 45, 68, 105, 106,
109, 133, 197

Hâfız Ali Paşa 77, 183, 184

Hâfız Paşa 188

Haleb 107, 116, 121, 122, 132, 188

Hâlet Efendi 34, 180

Hâlicizâde Mustafa Paşa 119

Halîc-i Basra 154

Halîl Paşa 104, 106, 107, 108, 109, 173

Halîl Rifât Paşa 189, 190, 193

Hama 55, 118

Hamza Paşa 94, 95

Hanya 49, 51, 52, 66, 68, 70, 113, 115,
124, 140

Hârezm 154

Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ 13, 14, 22,
88

Harsova 149

Hasan Ağa 62, 124

Hasan Çelebi 109

Hasan Paşa 43, 48, 64, 71, 72, 74, 79,
103, 104, 109, 124, 137, 138, 139,
140, 186, 188

Hâsköy 95

Hâs Yunus 95

Hatzof 156, 164

Hayreddin Paşa 99, 100, 103

Hersezkâde Ahmed Paşa 39, 97, 98

Hezargrad 160

Hıfz-ı Rahmân 192

Hırvad 112

Hocabey İskeleyi 149

Hoca Sa'eddeddin Efendi 104

Hoca Süleymân Paşa 132, 133

Horasan 5

Horsun 149, 166

Hotin 47, 76, 108, 129

Hudâvendigâr 88, 90, 92, 93, 94, 95,
185, 186, 188, 192

Humus 78, 185

Hurşid Paşa 34, 179, 180

Hüsâm Beyzâde Ali Paşa 54, 116, 120

Hüsâmeddin Paşa 139

I-İ

Îrân 104, 106, 107, 151, 152, 184

Irgatpazarı 133

İstabl-ı Âmire 109, 110

İbrâhîm Paşa 96, 103, 104, 121, 122,
123, 124, 130, 131, 132, 139, 188

İbrâ'il 152, 158, 160

İçelli Ahmed Paşa 35, 78, 79, 181, 185,
186

İmâm-ı Şâfi'î 144, 145

İmparator Aleksandri 148

İmroz 116, 117

İnebahtı 41, 42, 44, 57, 70, 97, 102,
104, 124

İnebolu Kal'ası 100, 101

İngiltere 75, 142, 151, 155, 161, 165

İnoz 94, 95

İpsalalı Ahmed Paşa 173

İpsara 90, 184

İpsilanti Bey 160

İskenderiyye 105, 142, 192

İslabozya 174, 175

İsmâ'il 139, 158

İspanya 45, 62, 98, 102, 109, 165

İstanbul 2, 5, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 33, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,

- 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 80, 81, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 98, 99, 100, 103, 106,
107, 108, 119, 123, 124, 125, 126,
127, 131, 140, 142, 144, 145, 146,
147, 152, 168, 169, 173, 176, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 185, 188,
190, 193, 195, 196, 197, 198, 214
- İstanbul Tersânesi 98
İstanköy 94, 124, 132, 136, 137
İstendil 67, 116, 133
İsveç 19, 66, 127, 129, 152, 161, 162,
164, 165, 167
İtalyan 89, 100
İzmir 59, 66, 79, 121, 131, 184, 186,
197
İzmiri Hâcî Sâlih Paşa 186
İznikmid 134, 186
İzzet Mehmed Paşa 76, 80, 188
- J**
Jozef Bonaparte 163
- K**
Kâdi Paşa 146, 147
Kâğıthâne 189
Kalaylı Ahmed Paşa 61, 63, 64, 123,
126, 131
kalyon 18, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 65,
66, 67, 68, 87, 123, 125, 131, 132,
133, 134, 187, 202
Kal'a-i Kaş 176
Kamanîçe Kal'ası 164
Kamanka 127
Kandiye 49, 53, 54, 59, 65, 66, 70, 73,
113, 115, 124, 130, 131, 136, 138
Kangırlı Abdullâh Efendi 181
Kaplan Mustafa Paşa 58, 59, 121, 122
Kapudân Dorya 99
Kapudân Kemâl Paşa 98
Karabâğlı Süleymân Paşa 136, 137
Kara Dâvûd Paşa 108
Karadeniz 46, 47, 48, 49, 50, 51, 58, 59,
63, 64, 65, 67, 69, 74, 78, 80, 89,
90, 96, 98, 109, 110, 149, 155, 178,
184, 188, 189
Karagöz Mehmed Efendi 119
Karagümrük 107
Karahisâr 141, 186
Kara İbrâhîm Paşa 121, 122, 132
Karakaçan 142
Karaman 59, 118
Kara Mehmed Paşa 78, 79, 184, 187
Karayova 174, 175
Karesi 88, 89
Karlo 129, 165
Kars 53, 72, 138, 183, 184
Kâsım Paşa 101, 112, 133, 134
Kâtib Çelebi 88, 89, 95, 99
Katrinslav 149
Kavala 26, 119, 145
Kavs-ı Zafer 192
Kaynarca Müsâlahası 143, 152
Kazak 49, 175, 179
Kâ'id-i Zafer 192
Kel Ahmed Paşazâde Ali Paşa 136
Kemânkeş Mustafa Paşa 111
Ken'an Paşa 119
Kerkoporta 93
Keşân 90
Kethüdâ Hasan Paşa 139
Kıbrıs 42, 46, 79, 102, 107, 123, 186
Kılıç Ali Paşa 42, 43, 44, 103, 105
Kırgız 154
Kırım 23, 32, 35, 37, 47, 52, 104, 126,
127, 129, 142, 143, 148, 149, 159,
166, 179, 181
Kırsovo 151
Koca Yûsuf Paşa 136
Konfederasyon-ı Viladin 163
Konya 5
Korfa 99
Koron 61, 67, 98, 113
korsan 43, 67, 99, 107, 112, 114
korvet 177, 192
Kostantin 92, 93
Kostantiniye 89

Köprülü Mehmed Paşa 49, 57, 58, 62, 110, 117, 120, 124
 Köprülüzâde Abdullâh Paşa 134
 Köprülüzâde Nu'mân Paşa 126
 Köse Ali Paşazâde Mehmed Paşa 65, 131
 Köse Kethüdâ Ahmed Efendi 145, 147, 148
 Kudüs 23, 24, 77, 144
 Kutuzov 173, 174
 Küçük Hüseyin Paşa 75, 76, 77, 78, 79, 140, 142, 184
 Kütahyalı Mehmed Efendi 181

L

Laz Ali Paşa 69, 134, 135
 Leh 130, 148, 155, 163, 164, 175
 Limbor 142
 Limni 57, 64, 74, 79, 117, 124, 128, 130, 187

M

Maçin 151, 160
 Mahmûd Hân-ı Adlî 142, 146, 183, 184, 185, 186, 187, 191
 Mahmûd Hân-ı Evvel 133, 134, 135, 136
 Mahmûdiyye 189, 191
 Mahmûd Paşa-yı Velî 95
 Mahmûd Tayrânî 180
 Malatya 183
 Malgara 90
 Malta 17, 41, 42, 102, 137
 Manya 109, 142
 Maraş 53, 188
 maslahat-ı hayriyye 157, 161, 172
 Mâverâünnehr 88
 Maydos 94
 Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye 190, 192
 Medine 5
 Mehmed Ali Paşa 22, 78, 81, 185
 Mehmed Bey 23, 28, 143
 Mehmed Dervîş Paşa 105
 Mehmed Emîn Ra'ûf Paşa 185, 188

Mehmed Hân-ı Râbi' 119, 120, 121, 122, 123
 Mehmed Hân-ı Sâlis 104, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119
 Mehmed Hüsrev Paşa 78, 80, 106, 184, 185, 188, 189
 Mehmed İzzet Bey 2, 13, 22, 35, 142, 213, 214, 215, 216
 Mehmed Kadîrî Paşa 140, 141
 Mehmed Paşa 41, 42, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 79, 80, 100, 101, 103, 106, 107, 108, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 124, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 138, 139, 141, 184, 187, 188, 195, 196
 Mekke 189
 Melek Mehmed Paşa 71, 136, 138
 Memdûhiyye 191
 Merzifon 58, 120
 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 58, 59, 60, 61, 67, 121, 122, 124, 133
 Mesîh Ahmed Paşa 38, 96, 97
 Mesîh Paşa 94
 Mesina Adası 100
 Mesîr-i Ferah 192
 Mes'ûdiyye 191
 Mevlâ Ebû Abdullâh 98
 Mezemorta Hüseyin Paşa 62, 63, 66, 125, 195
 Mısır 20, 22, 23, 24, 25, 39, 45, 46, 47, 49, 51, 54, 56, 64, 65, 72, 75, 77, 78, 81, 105, 106, 107, 108, 110, 115, 119, 126, 130, 140, 142, 143, 144, 145, 154, 183, 184, 185, 188, 190, 192, 193
 Mısırlızâde İbrâhîm Paşa 123, 124
 Midilli 38, 40, 56, 64, 70, 94, 95, 97, 98, 115, 117, 118, 128, 130, 135, 136
 Mihaliç 88
 Mihrimâh Sultân Câmî'i 101
 Milorad Vuyic 148

Mirâhur Mustafa Paşa 72, 137
 Mir'ât-i Zafer 192
 Moldova 167, 168, 171, 172, 174, 177, 178
 Mora 38, 46, 54, 59, 61, 70, 101, 107, 116, 121, 123, 135, 185, 187, 190
 Moskova 31, 150, 155, 169
 Moton 61, 67, 98, 113
 Muhtar Paşa 173
 Murâbit Süleymân Paşa 134
 Murâd Hân-ı Râbi' 106, 109, 110, 111
 Murâd Hân-ı Sâlis 100, 103, 104, 112
 Murâd Hân-ı Sâni 92
 Murâd Paşa Câmî'i 97, 108
 Mûsâ Çelebi Vak'ası 109
 Musâhib Mustafa Paşa 61, 122, 123
 Musâhib Yûsuf Ağa 123
 Musannif Efendi 181
 Mûsâ Paşa 114
 Mustafa Hân-ı Evvel 107, 108, 109
 Mustafa Hân-ı Sâlis 131, 136, 137, 138, 139
 Mustafa Hân-ı Sâni 123, 124, 125, 130
 Mustafa Paşa 26, 27, 28, 29, 39, 40, 44, 47, 48, 49, 50, 53, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 67, 69, 70, 72, 74, 76, 77, 97, 98, 99, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 133, 135, 137, 138, 142, 145, 146, 147, 179, 182, 197
 Mustafa Refik Efendi 145
 Mu'îd Ahmed Efendi 113

N

Napolitan 100
 Napolyon Bonapart 165, 168, 170
 Narda 79, 186
 Nasûhzâde Ali Paşa 187
 Nâvek-i Bahrî 192
 Nehr-i Aksu 149
 Nemçe 123, 154, 155, 160, 165, 166, 167, 178
 Nesim-i Zafer 192
 Niğbolu 173
 Niğdeli Mustafa Paşa 106

Nikolayev 30, 32, 33, 148, 149, 173
 Nizâmiyye 192
 Nizip 188
 Nusayrî 187
 Nusretiyye 191

O-Ö

Odessa 149, 176
 Olita Limanı 184
 Oranse 175
 Orhân Gâzi 91
 Orsa Poça İbrâhîm Paşa 131
 Ortaköy 71, 78, 136
 Oruç Bey 120
 Osmân Ağa 130
 Osmân Paşa 126
 Öküz Mehmed Paşa 46, 106, 107, 108
 Ömer Efendi 130
 Özi Kal'ası 110

P

Papuççu Ahmed Paşa 189
 Paris 154, 155, 164, 170
 Parmakkapı 111
 Pâyzen Yûsuf Paşa 132
 Pazarcık 159, 160
 Pehlivân Paşa 159, 160
 Pestfalya 163
 Petersburg 31, 32, 148, 150, 151, 155, 158, 162, 166, 169, 177
 Peter Şafirof 128
 Petro 31, 64, 126, 129, 152, 169
 Piyâle Paşa 41, 42, 50, 51, 52, 101, 102, 112, 113, 130, 196
 Poltava 129
 Pomeranya 161, 162, 164, 165
 Ponyatovski 130
 Portugal 127, 165
 Potsdam 170
 Prens Bernarod 162, 164
 Prens Ferdinan 165
 Prens Jan 165
 Prozorofski 149
 Prusya 163, 167, 170, 177
 Prut 19, 64, 65, 126, 127, 128, 129, 166, 168

R

Raguza 90
 Rahova 120
 Râmî Çiftliği 191
 Râmiz Paşa 13, 14, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 77, 82, 142, 149, 181, 195
 Râmiz Paşazâde Mehmed İzzet 88
 Rapa Suyu 125
 Rasvat 151
 Recâî Efendi 145
 Receb Paşa 47, 48, 50, 106, 109
 Resmo 70, 115, 133, 136
 Revân 110, 111, 167
 Rize 80, 189
 Rodos 17, 36, 38, 39, 51, 54, 55, 58, 60, 66, 71, 94, 96, 106, 107, 113, 116, 122, 132, 137, 139
 Rûm 23, 99, 100, 110, 143, 144, 153, 176, 179, 184, 187, 191
 Rûmeli 88, 92, 95, 100, 108, 109, 112, 114, 118, 142, 145, 146, 147, 171, 177, 179, 180, 192
 Rûmeli Hisârı 92
 Rusçuk 26, 29, 32, 34, 35, 145, 147, 148, 160, 161, 173, 174, 175, 182
 Rusya 25, 30, 32, 33, 34, 35, 75, 77, 80, 81, 82, 126, 127, 128, 129, 130, 143, 145, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 174, 175, 177, 179, 180, 188, 189, 191
 Rüstem Paşa 41, 101

S-Ş

Sakız 60, 62, 74, 94, 101, 120, 123, 124, 125, 126, 132, 187
 Saksonya 163, 167
 Sant Elmo Kal'ası 102
 Saraçhâne 125
 Sarây-ı Hümâyûn 133, 146
 Sarıcapaşa Câmi'i 121
 Sarı Mustafa Paşa 69, 135
 Sa'îd Paşa 190, 191, 192
 Seddü'l-Bahr 124

Selanik 184
 Selîm Giray Sultân 147
 Selîm Hân-ı Kadîm 97, 98
 Selîm Hân-ı Sâlis 136, 139, 140, 141, 142
 Selîm Hân-ı Sâni 100, 101, 102, 103
 Selîmiyye Tekkesi 113
 Selîm Mehmed Paşa 188
 Selîm Sâbit Efendi 182
 Selune 117
 Semerkant 5
 Seydî Ahmed Paşa 119, 120
 Seydî Ahmed Paşazâde Mehmed Paşa 122
 Seydî Ali Paşa 146, 183
 Seyyid Ahmed Paşa 121
 Seyyid Feyzullâh Bey 142, 143
 Sıddîk Mollâ 143
 Sırp 30, 37, 153
 Sibir 164
 Sigetvar Seferi 41, 42, 102
 Silâhdâr Ali Ağa 191
 Silâhdâr Ebûbekir Paşa 134
 Silâhdâr Mustafa Paşa 110, 122, 123
 Silistre 27, 35, 50, 116, 119, 120, 122, 152, 158, 159, 166, 174, 181
 Silivri 54, 115, 125
 Sinân Paşa 97, 101, 103, 104, 105, 112
 Sinek Mustafa Paşa 72, 137, 138
 Siret Suyu 166
 Sirozî İsmâ'il Bey 174
 Sivas 51, 58, 62, 117, 119, 123
 Siyâvuş Paşa 112
 Sofu Mehmed Paşa 55, 117
 Sofya 140
 Soğanyemez Mahmûd Paşa 135, 136
 Suda 53, 67, 115
 Sûdiyye 192
 Sultân İbrâhîm Hân 112, 113, 114, 115
 Sultân Osmân Hân 107, 108, 133
 Sûrnâzen Mustafa Paşa 118
 Süheyl Ünver 2
 Süleymân Hân-ı Kânûnî 98, 99, 100, 101
 Süleymân Hân-ı Sâni 123

Süleymân Paşa 88, 91, 110, 126, 132, 133, 134, 135, 136, 137
 Süleymân Paşazâde Mehmed Paşa 139
 Şâdiyye 192
 Şâh Abbâs 111
 Şâhîn Mehmed Paşa 133, 134
 Şâhkulu Vak'ası 97
 Şam 5
 Şâm 116, 118, 121, 142, 154, 185, 188, 192
 Şehîd Ali Paşa 102
 Şehr-i Zûr 124
 Şehsüvârzâde Mustafa Paşa 135
 Şehzâde Câmi'i 103
 Şehzâde Süleymân Paşa 91
 Şems-i Mevlânâ 183
 Şerîf Ağa 192
 Şeyh Bekir Zâviyesi 107
 Şeyh Ebussuûd Efendi 144
 Şihâb-ı Bahrî 192
 Şod 129
 Şumnu 26, 29, 74, 139, 145, 147, 161, 189

T

Tâif 133
 Tameşvar 50, 52, 59, 100, 112, 120
 Tanzîmat-ı Hayriyye 185, 190
 Tarabya 191
 Tarhûncu Mehmed Paşa 116
 Tarîr-i Bahrî 192
 Taşoz 94
 Tatar 34, 104, 128, 180
 Taygan 127
 Tayyâr Efendi 183
 Tayyâr Paşa 111, 159
 Tebessa 190
 Tebrîz 134
 Teke 184
 Tekfur Dağı 185
 Teşrifîyye 191
 Tefvîkiyye 191
 Tefvîk Mollâ Efendi 143
 Tilsit 155, 163, 168
 Tilsit Müsâlahası 163, 168

Topal Mehmed Paşa 57, 117, 120
 Topal Osmân Paşazâde Râtıb Ahmed Paşa 135
 Topçubaşı Kara Mehmed Paşa 79, 184, 187
 Tophâne 103, 146
 Tosun Mehmed Paşa 73, 136, 139
 Trablusgarb 41, 51, 61, 63, 67, 101, 123, 190
 Trabzon 37, 61, 77, 78, 123, 177, 183, 189
 Triste 165
 Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr 99
 Tuna 30, 31, 33, 63, 65, 149, 153, 157, 158, 167, 174, 175, 178
 Tûnus 99, 107
 Tunusbâğı 135
 Turla Suyu 157
 Türk 2, 4

U-Ü

Ulah 180
 Uluç Hasan Paşa 43, 103, 104
 Urla 131
 Uzun Piyâle Paşa 50, 51, 112, 113
 Üsküdar 15, 28, 45, 101, 105, 106, 113, 130, 135, 147, 185, 192

V

Vahîd Paşa 187
 Vak'a-i Hayriyye 188, 189, 191
 Van 104, 123
 vapur 192
 Var Kal'ası 188
 Varna 78, 80, 176, 177
 Varşoya 163, 167
 Vehhâbî 153
 Velî Paşa 130
 Venedik 18, 38, 39, 43, 45, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 66, 90, 94, 95, 98, 99, 102, 116, 118, 125
 Vezîr Kethüdâsı Mehmed Paşa 138
 Vidin 175, 184
 Voynuk Ahmed Paşa 53, 115

Y

Yağlıkçı İbrâhîm Paşa 188
Yahyâ Efendi 108
Yanova 120
Yaş 152, 166, 176
Yazikof 178
Yedikule 29, 36, 43, 47, 49, 52, 94, 108,
114, 147
Yemen 107, 157
Yeni Galiçya 154, 165, 166
Yenişehir 48, 49, 109
Yergöğü 73, 77, 174, 175, 176, 181

Yılan Mustafa Paşa 39, 98, 99

Yıldırım Bâyezîd Hân 92

Yılıkoğlu Süleymân Ağa 159

Yûnus Paşa 94

Yûsuf Ağa 123, 132

Yûsuf Paşa 113, 114, 124, 132, 136

Yûsuf Ziyâ Paşa 183

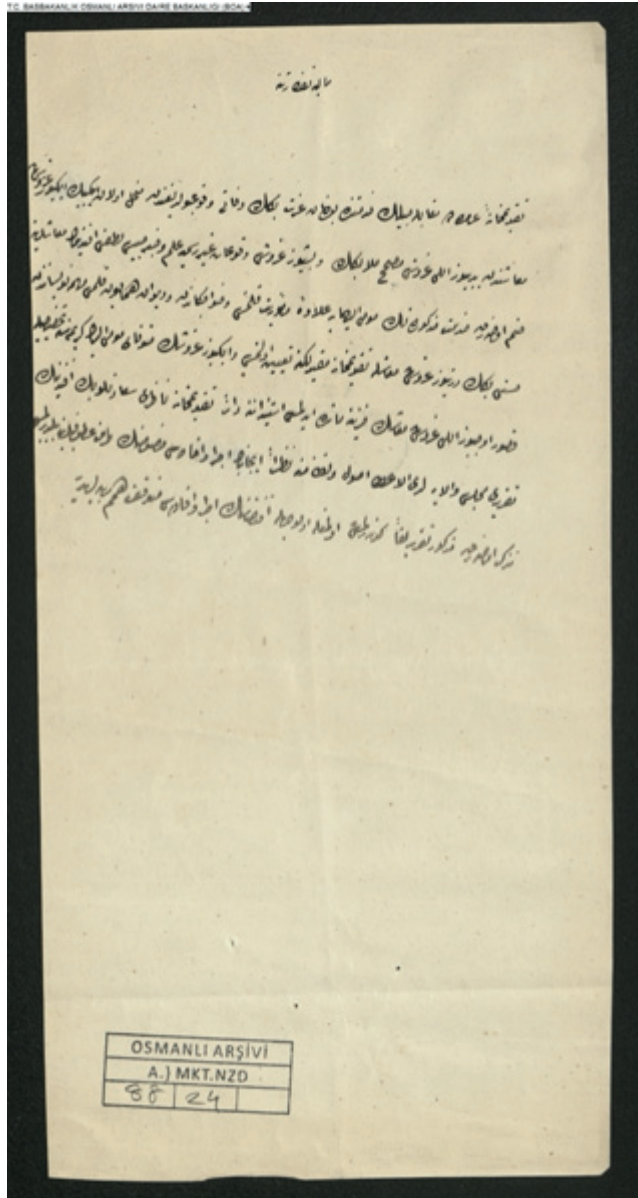
Z

Zas 176

Zeyneb Sultân 136

Zeytinburnu 147

EKLER

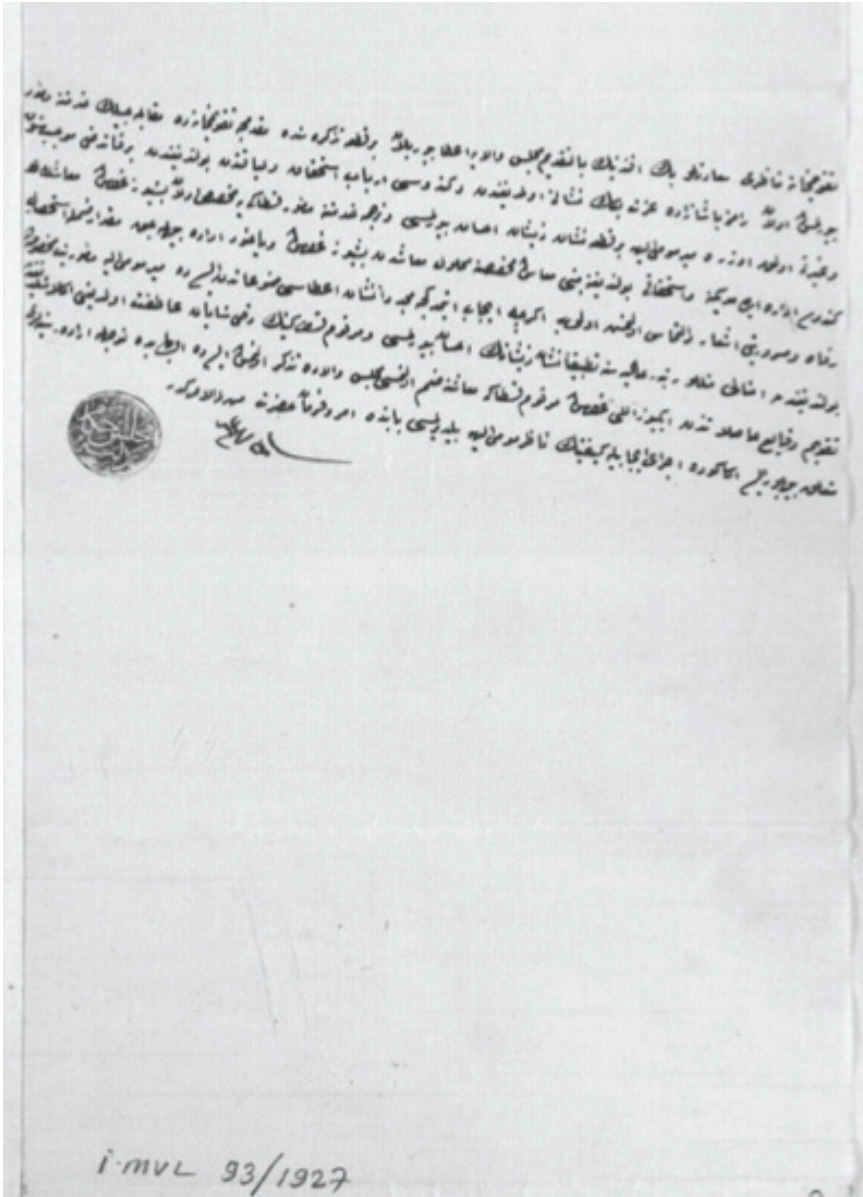
Takvîm-i Vekâyî'de mukabeleci görevinde iken vefat eden Mehmed İzzet Bey'in boşa çıkan maaşının ne yapılacağı hakkında 24 Zilkaide 1269/29 Ağustos 1853 tarihli belge. A.MKT.NZD. 88/24

Mehmed İzzet Bey, kardeşi Ali Rıfat ve annesi Hatice Hanım'a İstanbul emtia gümrüğü malından aylık toplam üç yüz kuruşluk maaşın tahsilini gösteren 12 Şevval 1224/20 Kasım 1809 tarihli makbuz. C.ML. 661/27041

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

Şam valisi Salih Paşa'nın, damadı Mehmed İzzet Bey'e hâcegânlık tevcih edilmesi isteğine Sultan II. Mahmud'un olumlu cevap verdiği 13 Ramazan 1238/24 Mayıs 1823 tarihli hatt-ı hümayun. HAT 652/31864

Takvîm-i Vekâyi'deki mukabelecilik görevinde göstermiş olduğu yoğun gayretlerine binaen Mehmed İzzet Bey'in bir nişanla ödüllendirilmesine dair 14 Rebiülâhîr 1263/11 Nisan 1847 tarihli belge. İ.MVL. 93/1927

دولت سعادتی عافیتو قیادت اعظم سلطانم افندی جمیل شیم حضرت
 عیادت استحقاق احت عالمیانہ مظہر و اشکال مراضی سنیہ حضرت خلافتناجیہ موقوفہ اولمدی و عالمی تعلیمیہ عربیہ
 ثناء فیضہ لبریکہ مقدمہ سنیہ قدرم سرزمین ظهور آتش فتنہ بیروبال سوخته اولرق خلاص اولدیفیر حکما
 متوقع الظہور اولی اختلال ممالک و سورتی اعیانہ و عساکر حالہ نیک دفع و تسکینی و اولوقت دشکا ملکہ
 اولان مصلحت خیریت نیک ترویج تسہیل سالی تدابیرینہ شاید موفیق اولورم امید یلہ روم اعلی جانبہ غربت
 و روسیجہ ورود ایللیوب تجرؤ قریباً ہر قدر بند و نصیحت و بذل مکت اولند یسیم لیقنی اشد امر کان مفعول
 رشتہ تدابیرم بریدہ مقراض تقدیر اولدیفینہ بسقہ اولحوالیہ مکت و اقامت سفک و دما مسلمینہ بادی و اختلال
 مصالح دولت مؤدی اولدیفینی مجرؤ عز اولدیفینہ الضرورات تیج المخطورات و فتنہ بالضرور ممالک اجنبیہ
 حکمکہ مجبر و دول مسالمدخ بریک طرفہ غریبہ جاہر بولنیوب دولت محاربہ طرفہ قائمہ مضطر و مجبر
 اولش اسیدخ لازمہ دیانت و عبودیت و مبتغای سلسلہ شامیت اولان حبت اسلامیہ بی اجراء قالہ و ما
 تجرؤ قصور اولدیفین جباب حقہ عیانہ و کیفیت صدق و استقامت تفصیل و قبتلہ قابل المکاذر الخالہ حنہ
 قد الحمد للہ کہبتاوان میامہ افزانہ مطلع انوار الطاف الہیہ فی نوزاد و افاق عالمیانہ لمجیش قیوصات مکرر
 شہزادہ جوانی بخت سلطانہ مراد حیاء اللہ فی الفوز والمجد والاکرام و وقفہ لتأید الدین و حولہ الاجداد حضرت
 انار قوم بمعیت لروطنہ معدود اولرق مصلحت خیریت بداد اولند خنی صاخرو جلی و عید بر بالائی عید قیلند
 مسرت تجیش کافہ عالمیانہ لیکن بو مختصر نیک و راند اخہ بیابانہ غربت و دینا و طبعا و وطننا بالوجہ خلاف
 اولان جلا و جنبہ سیاستیہ سیرتین ملالت اولمقلعہ رودانستہ طبع صادق و ازبیری اولیہ بحر معلوم اولمقلعہ لطف و
 یارہ جرایم سابقہ مکرر ہم بر الساعہ عفو و رحمت شاپانہ ایدر فوئیر چشکار عالم غیت مدرار رحم و اشفاق حضرت ظل العالی
 دلسر بویشکی خصوصہ حجت و اذان مجری و عیاد اسلامیہ اقامت اولنور بر مملکت اسلامیہ ادعہ خیریت حضرت شہر بار خستہ
 مدد و تم حصہ بذل لفظہ سفاغت و اخوت بیور طر نفیر عدائتہ غریبانہ زور

HAT

989/41825-6

Abdullah Râmiz Paşa'nın Osmanlı topraklarına girmesine müsaade edil-
 mesine yardımcı olması için sadaret kethüdası Gâlib Efendi'ye yazdığı
 7 Muharrem 1227/22 Ocak 1812 tarihli mektup. HAT 989/41825 G

غالبی قبی بازیرک کاغذک صورتدر

بودقه دانه بانا مقیم اولدی هوجه بک طرفدن بکشی جودانه برقریر بقعه بکشی افزار مسیله کلش و جواد عارذای
 ورفضا اقدیلر ایل کوشش اولمده سب و دوری لیکالسوال مقدا اخیری باره بولسه وق دوسه طرفه غرق
 ورفتنه به بالغ اولوب مصالحه به زرقی دوسه لویه اظیار ابدین شمدیه قدا فاسانجش والماله هده مصالحه
 وقی ختامیدر اولمش اولدیفنده خضه نوجمله عنایت دولت علیه اولدیفی استطلاع واسنعام ایچون مخصوص کلش
 اولدیفی فاده دن بشقه ازال جیاقوق ایل وقی مدوقان ابدی ملقاتک ابارد اولمش ازال طرفدیر بار اولمش
 ایلده برکونه القاس اولدیفی سولش ابدی بعدالابرار طرف عارذایزدن وقی اجویه اویققی ویریلوب
 شارالیه اولوجمله حرکت ایلک ایچون بیه هوجه بک طرفه عودن ایلک اودره اولدیفی بودقه و سبب صحت و دور
 اولدیر حروف ایلک محمد برقطعه شقه شریفه لر محمد مسطور اولمده مال و زراعتی قریب اطلوع مجازین
 اولمده شارالیک اسلی سازه ایلک برابر طرفه جهمانه دانه بوندک اقدم رکابها بوندک کلش صورت
 طرف اسلینه کوندربلور قاعه به جواب اولدق طرف شفقزده وودا بدک کاغذک صورتیک طرفه خالصه
 عارذای قانقم بانا خنقلیه بازیریه قانقر خط هایدن مویفقون صدورجشی اولدیفی نظیف
 مرادی اودره جوقی فادی موجبدر وق اولنه جی خنقلی طرفه موقر جانب خالصه اشدار اولمده کوش
 شیک اجیتی خلوی شارالیه قانقم بانا بومالی جفته بروجه اوانه دویساغ اونا سده واجبه دده افعی اکاکره
 شارالیه و رک کده احمد قذیک بومالی جفته بروجه اوانه دویساغ اونا سده واجبه دده افعی اکاکره
 حرکت برله شارالیک همان هدمه بک طرفه اغلی سانبک شخصانه هن بیورمادی لوزمده ابدکی یانله
 فتح

Râmiz Paşa'nın Osmanlı topraklarına girme isteğine padişahın müsaade etmediğini Paşa'ya iletmesi için Sadrazam Ahmed Paşa'nın Gâlib Efendi'ye gönderdiği 29 Zilkaide 1227/4 Aralık 1812 tarihli tahriratın sûreti.
 HAT 1001/42026 B

Sultan II. Bayezid devrinde inşa edilen göke/göğe tasviri (Anonim)

Sefere giden Osmanlı donanması

Matrakçı Nasuh, *Süleyman-nâme*, TSMK H. 1608, 22b-23a

Üç Ambarlı Mahmudiye Kalyonu

Ressam Ömer İbrahim, *İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu*

Levend, Levend-i Rûmî ve Kalyoncu tasviri

Mahmûd Şevket, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, 2. cilt,
Mekteb-i Harbiyye Matbaası, 1325

Kaptanıderyanın bayramda giydiği kıyafet
Elbise-i Atika-i Osmâniyye Rehberi, İÜ Nadir Eserler Ktp., TY 9362